

**M.Ö. II. BİNYIL'DA ANADOLU'DA VADE VE İPOTEK
SİSTEMİ**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Tarih Anabilim Dalı
Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı**

Aslıhan ÇAYRAK

Danışman: Prof. Dr. Yusuf KILIÇ

Temmuz 2018

DENİZLİ

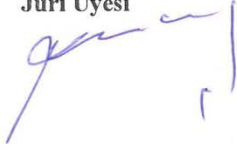
YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Tarih Anabilim Dalı, Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı öğrencisi Aslıhan ÇAYRAK tarafından Prof. Dr. Yusuf KILIÇ yönetiminde hazırlanan "**M.Ö. II. Binyılda Anadolu'da Vade ve İpotek Sistemi**" başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından ~~30.07.2018~~ 07/08/2018 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Hüseyin ÜRETEN
Jüri Başkanı

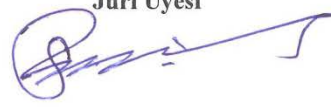
Prof. Dr. Yusuf KILIÇ

Jüri Üyesi

Dr. Öğr. Üyesi Serkan BAŞOL

Jüri Üyesi

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun ~~30.07.2018~~ 07/08/2018 tarih ve ~~331/02~~ sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet Vefa NALBANT
Müdür

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulguların analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atfedildiğini beyan ederim.

İmza

:

Öğrenci Adı Soyadı: Aslıhan ÇAYRAK

TEŐEKKÜR

Tezimi hazırlama aŐamasından itibaren vaktini, bilgisini esirmeyen, her zaman sevgisini, desteğini hissettiğim çok kıymetli ve saygıdeğer danıŐmanım Prof. Dr. Yusuf KILIÇ'a öncelikli olarak teŐekkürü bir borç bilirim. ÇalıŐmam boyunca yardımını esirgemeyen değerli hocam Dr. Öğretim Üyesi Murat ORHUN'a ve çalışma süresince tüm zorlukları benimle göğüsleyen, hayatımın her evresinde bana destek olan babam Muammer ÇAYRAK'a annem Asiye ÇAYRAK'ave abim Kadir ÇAYRAK'a sonsuz teŐekkürlerimi sunarım.

ÖZET

M.Ö. II. BİNYILDA ANADOLU'DA VADE VE İPOTEK

Çayrak, Aslıhan

Yüksek Lisans Tezi, Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yusuf KILIÇ

Temmuz 2018, 189 sayfa

Tezimizde, Çivi Yazılı Belgeler Işığında "M.Ö. II. Binyıl Anadolu'da Vade ve İpotek Sistemi" konusu incelenmiştir. Kültepe ve Hitit Çivi yazılı kaynakların oluşturduğu bu belgelerde geçen ticari faaliyetler, ticareti yapılan mallar, tüccarlardan alınan vergiler, ticari nitelikli olan borç senetleri, önemli vade ifadeleri ve borç karşılığında rehin alma konuları hakkında geniş bilgiler verilmiştir. Ayrıca günümüz vade ve ipotek uygulamaları hakkında bilgi verilerek bir nebze Eski Anadolu toplumlarının ekonomik, ticari yaşamında etkili olan vade ve ipotek sistemi analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Kültepe, Hititler, Vade, İpotek.

ABSTRACT
IN II. B.C. MILLENNIUM MATURİTY AND MORTGAGE SYSTEM IN
ANATOLIA

Çayrak, Aslıhan

M. Se. Thesis is Department of History

Thesis Administer: Prof. Dr. Yusuf KILIÇ

July 2018, 189 Pages

In our thesis, in the light of the nailwritten documents the maturity and mortgage system before B.C. II. thousand years ago in the Anatolian have been analyzed. Informations about the commercial activities mentioned in the documents which constitute Kültepe and Hitit translation sources, commercial goods, merchant tax, commercial debt important majority statements and the issue of talking hostage in dept has been widely given. The maturity and mortgage system which was effective. In Anatolian life has been analyzed by giving information about current term and mortgage applications.

Keywords: Anatolia, Kültepe, Hittites, Maturity, Mortgage.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ	ix
GİRİŞ	1
KURAMSAL BİLGİLER VE LİTERATÜR TARAMASI.....	4
MATERYAL VE METOT	4

BİRİNCİ BÖLÜM

M.Ö. II. BİNYIL ÖNCESİ ANADOLU'NUN SİYASİ VE SOSYAL MANZARASI

1.1. ANADOLU'NUN SİYASİ VE SOSYAL YAPISI.....	5
1.1.1. Hattiler.....	5
1.1.2. Hurriler	8
1.1.3. Luwiler	10
1.2. M.Ö. II. BİNYIL ANADOLUSU: ASUR TİCARET KOLONİLERİ DÖNEMİ (M.Ö. 1750-1719)	12
1.2.1. Asurlular (Eski Asur Dönemi M.Ö. 2000-1750).....	12
1.2.2. Siyasi ve Sosyal Yapı.....	13
1.2.3. Ticari Faaliyetlerin Başlaması	19
1.2.4. Ticareti Yapılan Mallat.....	29
1.2.4.1. Kalay.....	29
1.2.4.2. Gümüş.....	30
1.2.4.3. Bakır	31
1.2.4.4. <i>Amūtum / Aši'um</i>	31
1.2.4.5. Altın	32
1.2.4.6. <i>Lapis lazuli</i>	33
1.2.4.7. <i>Subatum Ša Akkidie</i>	33
1.2.4.8. <i>Pirikannū</i>	33
1.2.4.9. <i>Kutānum</i>	34
1.2.4.10. <i>Kusītum</i>	36

1.2.4.11. <i>Lubūšum</i>	37
1.2.4.12. <i>Kitūm- Kitātum</i>	38
1.2.4.13. <i>Raqqutum</i>	38
1.2.4.14. <i>Šurum</i>	39
1.2.4.15. <i>Abarnūm</i>	39
1.2.4.16. <i>Kuš(š)utum</i>	40
1.2.4.17. <i>Šilipkā'um/ Šulupkā'um</i>	40
1.2.4.18. <i>Namaššūhum</i>	41
1.2.4.19. <i>Šulhum</i>	41
1.2.4.20. <i>Makūhum</i>	42
1.2.4.21. <i>Sab/pd/tinum</i>	42
1.2.4.22. <i>Mennuniānum</i>	43
1.2.4.23. <i>DĪZABum</i>	43
1.2.4.24. <i>Ēb/pīšum</i>	43
1.2.4.25. <i>Nibrārum</i>	44
1.2.4.26. <i>Šitrum</i>	44
1.2.5. Kervan Güzergâhları ve Taşımacılık.....	46
1.2.6. Ticaret Merkezleri	49
1.2.6.1. Kültepe (Kaneš-Neša).....	49
1.2.6.2. Boğazköy (Hattuša)	52
1.2.6.3. Alişar.....	53
1.2.7. Tüccarlardan Alınan Vergiler.....	55
1.2.7.1. <i>Nišhatum</i>	55
1.2.7.2. <i>Šaddū'atum</i>	56
1.2.7.3. <i>Tātum</i>	57
1.2.7.4. <i>Qaqqadātum</i>	57
1.2.7.5. <i>İšratum</i>	57
1.2.7.6. <i>Eribtum</i>	58
1.2.7.7. <i>Wašitum</i>	58
1.2.7.8. <i>Metum-hamsat</i>	59

İKİNCİ BÖLÜM

M.Ö. II. BİNYIL ANADOLU'SUNDA VADE SİSTEMİ

2.1. M.Ö. II. BİNYIL ANADOLU'SUNDA VADE SİSTEMİNİN BAŞLAMASI.....	60
2.1.1. Ticari Senetler	66
2.1.1.2. Borç Senetleri	66

2.1.2. Borç Senetlerinde Geçen Önemli Kavramlar	70
2.1.2.1. Vade Tabirleri.....	71
2.1.2.2. Gün ile vade ifadesi	71
2.1.2.3. <i>Hamuštum</i>	72
2.1.2.4. <i>Belti Ekallim</i>	77
2.1.2.5. <i>Tīnātum</i>	79
2.1.2.6. <i>Allānātum</i>	81
2.1.2.7. <i>Ša-sarrātīm</i>	82
2.1.2.8. <i>Mahḫur-ilī</i>	83
2.1.2.9. <i>Šip'um</i>	84
2.1.2.10. <i>Ḫubur</i>	85
2.1.2.11. <i>Kuzallum</i>	87
2.1.2.12. <i>Kanbarta</i>	89
2.1.2.13. <i>Kīnātīm</i>	90
2.1.2.14. Yıl ile vade ifadesi	90
2.1.2.15. <i>ana qitip ki/arānim- ina qitip ki/arānim</i>	92
2.1.2.16. <i>ana šibit niggallim/ ina niggallim</i>	95
2.1.2.17. <i>ina gamar iršim</i>	96
2.1.2.18. <i>ana ḫarpi/ ina ḫarpi</i>	97
2.1.2.19. <i>ina atrim- ina erāb atrim</i>	99
2.1.2.20. <i>ana kubur uṭtu/atim</i>	99
2.1.2.21. <i>ana buqlātīm</i>	100
2.1.2.22. Yola çıkış ifadesi	102
2.1.2.23. Şahısların gidişinde ve dönüşünde ödeme ifadesi.....	103
2.1.2.24. <i>Wahšušana</i> 'ya giriş ifadesi	104
2.1.2.25. Kralın hasat mevsiminde <i>tusinnum</i> mekanına giriş ifadesi.....	105
2.1.2.26. Yünün kırılıp toplandığı zaman ifadesi	105
2.1.2.27. <i>Tuhtunu</i> Bayramı	106
2.1.2.28. <i>Tanrı Anna</i>	107
2.1.2.29. <i>Tanrı Bēlum</i>	109
2.1.2.30. <i>Tanrı Usūmum</i>	109
2.1.2.31. <i>Tanrı Nipaš</i>	110
2.2. HİTİT ÇİVİ YAZILI BELGELERİNDE GEÇEN VADE UYGULAMALARI... 111	
2.2.1. Hitit Kanunlarında Vade Uygulamalarının İşleyişi.....	111

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

M.Ö. II. BİNYIL ANADOLU'SUNDA İPOTEK SİSTEMİ

3.1. KÜLTEPE TABLETLERİNDE GEÇEN İPOTEK UYGULAMALARI.....	117
3.1.1. Menkul ve Gayrimenkullerin İpotek Edilmesi.....	119
3.1.2. Eş ve Çocukların İpotek Edilmesi	122
3.1.3. Borçlunun İpotek Edilmesi.....	123
3.1.3.4. Kölelerin İpotek Edilmesi.....	125
3.2. HİTİT ÇİVİ YAZILI BELGELERİNDE GEÇEN İPOTEK UYGULAMALARI.....	128
3.2.1. Hitit Kanunlarında İpotek Uygulamalarının İşleyişi.....	128
SONUÇ.....	130
KAYNAKLAR	133
EKLER.....	145
ÖZGEÇMİŞ	177

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

[]	Tablette Kırık Olan İşaretler
« »	Tablette Fazladan Yazıldığı Düşünülen İşaret veya Kelimeler
◊	Tablette İlave Edilen İşaret veya Kelimeler
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
AHw	Akkadisches Handwörterbuch
AKT	Ankara Kültepe Tabletleri I, II, III,
AMM	Anadolu Medeniyetleri Müzesi
AÜDTCF	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
ATHE	Die altassyrischen Texte des Orientalischen Seminars in Heidelberg und der Sammlung Erlenmeyer
BIN	Babylonian Inscriptions in the Collection of J. B. Nies
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
CAD	The Assyrian Dictionary of the University of Chicago
CCT	Cuneiform Texts from Cappadocian Tablets in the British Museum
CDA	A Concise Dictionary of Akkadian
DTCF	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
ICK	Inscriptions Cuneiforms du Kültepe
İİK	İcra ve İflas Kanunu

Kt.	Kültepe Tabletleri
KUG	Die Keilschrifttexte der Universitätsbibliothek Giessen
Lev.	Levha
M	Madde
M. D.	Medeni Kanun
M. Ö.	Milattan Önce
Res.	Resim
S.	Sayı
s.	sayfa
TBK	Türk Borçlar Kanunu
TC	Tablettes Cappadociennes du Louvre
TCL	Textes Cunéiformes du Louvre

GİRİŞ

Özel mülkiyet kavramının ortaya çıkmasıyla beraber modern ticari uygulamaların ilkel temellerinin atıldığı görülmektedir. Bu noktada alacak-verecek meseleleri devlet idarecilerinin teminatı altında belli kurallara bağlanmıştır. Söz konusu kurallar incelendiğinde ticaretin sorunsuz devam edebilmesi için her türlü tedbirin alındığı anlaşılmaktadır. Ancak bazı hallerde uygulanan ticaret hukukunun yaptırım gücüne başvurulduğunun örnekleri ortaya çıkmaktadır. İşte bu noktada alacaklının olası mağduriyetinin önüne geçmek için vade ve ipotek kavram ve sistemleri işletilmiştir. *Vade*, ödenmesi gereken borcun borçlu açısından belirli bir zaman dilimine yayılması uygulamasıdır. *İpotek* kavramı ise en basit ifade ile gayrimenkul demektir. Alacaklının sahip olduğu aynı teminata ise *rehin* denmektedir. Günümüzde bu aynı teminat borçlunun ödeme yapmaması, kısmi veya kötü ödeme yapması hallerinde alacaklının zararlarını ve alacağını karşılayabilmek içindir. Aynı zamanda alacaklıya verilmiş olan rehin kavramı rehin hukukunun belirlilik ilkesine dayanarak, onun teminatı olarak taşınmaz üzerinde mevcuttur. Taşınmaz üzerinde ise daha sonra tesis edilecek olan rehin veya diğer çeşitli borçların teminat altına alınması için ipotek tesis edilir. Bu cümleden olmak üzere, ilk izlerini Mezopotamya ve Anadolu toplumlarında görmekte olduğumuz vade ve ipotek sisteminin ilkel şekli Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde sistemli biçimde uygulanmaya başlanmıştır. Ancak Anadolu'dan önce Mezopotamya toplumlarında da borç alma, borcun ödemesi gereken vadede ödenmediği durumda teminat için ipotek uygulamalarının ilk izlerini görmekteyiz. Bilindiği gibi modern toplumların da devlet kontrol ve teminatı altında borç alma-verme işleri genellikle bankalar aracılığıyla yapılmaktadır. Ancak bu tür uygulamaların varlığını tespit ettiğimiz çivi yazılı belgeler bu işin daha çok modern ifadeyle banker diyebileceğimiz tüccarlar tarafından yapıldığını göstermektedir. Buradaki esas mesele ise bu kadar kapsamlı ticari aktivitelerin neden Anadolu'da başlamış olduğudur. Başka bir ifade ile Asurlu tüccarlar Anadolu'yu neden ticaret merkezi olarak tercih etmişlerdir? Bilindiği üzere Anadolu çağlar boyunca pekçok kavme yurt sahipliği yapmıştır. Zengin yeraltı kaynakları ve uygun iklim koşullarından dolayı söz konusu toplumlar için belki de cazip bir yer olarak görülmekteydi. Ancak uluslararası ticaretin gelişmiş ilk safhasını

oluşturan Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nden önce Mezopotamya ile Anadolu arasında ticari ilişkilerinin başladığı ve bunun Prehistorik dönemlere kadar uzandığı görülmektedir.

Nitekim Anadolu, ulaşımın kolaylığı ve en önemlisi de yukarıda da bahsettiğimiz gibi başta madenler olmak üzere doğal kaynaklar bakımından zengin olduğu için tarihin ilk devirlerinden itibaren Mezopotamya'da oturan kavimlerin ilgisinin odağında olmuştur. Bu konudaki ilk bilgiler, Adap kralı Lugal- Annemundu ve Uruk kralı Lugal-Zaggesi'nin, Amanos Dağları ve Yukarı Memleket'e gittikleri şeklindedir. II. Lagaş Kralı Gudea, Lagaş'ta inşa ettiği ünlü tapınağının yapımında kullandığı taşı Urfa'dan ve sedir kerestesini de Amanos Dağları'ndan getirdiği bilinen bir gerçektir. Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde *kārum* merkezi olarak bilinen ve 2001 yılında da Kültepe'de ele geçen bir metinden Dicle üzerinden olduğu, kesin olarak bilinen Hahhum'dan (Elazığ- Malatya arasında bir yer) da altın tozu getirmiştir¹. Akad Devleti'nin kurucusu olarak bilinen Sargon zamanında da Akadlı tüccarların Anadolu'ya gelmeye başladığını biliyoruz. Akad kralı Sargon (=šarru-kēnu) da Gümüş Dağları adını verdiği Toros Dağları'na gittiğinden bahsetmektedir. Ayrıca *šar tamhari* savaşın kralı metinlerinde Sargon tahta çıkışının üçüncü yılında Anadolu'ya sefer yapmıştır. Eski Asur kaynaklarından Anadolu'nun en önemli şehirlerinden ve ticaret merkezlerinden olan Puruṣhandada(Puruṣhattun) ticaretle uğraşan Akadlı tüccarlar şehir beyi ile yaşadıkları anlaşmazlık neticesinde temsilcilerine bu durumu iletmişler ve onun vasıtasıyla da Kral Sargon'dan yardım istemişlerdir. Sargon önce mesafe olarak uzak olduğu için kayıtsız kalmış fakat sonrasında Anadolu'nun zenginliğini duyunca Puruṣhattum'a sefer düzenleyerek orada asayişi sağlamış ve kıymetli hediyeler ile ülkesine dönmüştür². Anadolu'da bulunan Kaniş ve Hatti gibi beyliklerde Sargon'un ele geçirdiği yerler arasında yer almaktadır. Naram-Sin'e ait bir belgede kendisine isyan eden 17 kral arasında Kaniş kralının da olduğu bilinmektedir. Yukarıda da değindimiz üzere Anadolu ile ilk defa ticari temasta bulunan toplum Asurlular değildir. Fakat hakkında çok detaylı bilgi sahibi olduğumuz ve geniş ticaret ağına sahip toplum Asurlulardır. Çünkü bu dönemde Anadolu yazı ile tanışmış ve bugüne kadar 20 bini aşkın tablet, Asur Ticaret Koloni merkezlerinden elde edilmiştir. Asurlu tüccarlar ilk

¹ Esmā Öz, *Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu'nun Etnik ve Sosyal Yapısı*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi SBE. Dilleri ve Kültürleri (Sümeroloji) Ana Bilim Dalı, Ankara 2005, s. 1.

² Hüseyin Sever, "Asur Ticaret Kolonileri Çağında Anadolu'da Madenler ve Yeni Maden Çeşitleri", 3. *Uluslararası Hititoloji Kongresi 1996 Çorum*, Ankara 1998, s. 525.

olarak Asur'a yakın Anadolu şehirlerinde ticari faaliyetlere başlamışlar, sonrasında Anadolu içlerine kadar yayılmışlardır. Zamanla faaliyetlerini genişleterek 40'ı aşkın ticaret merkezi kurmuşlardır. Söz konusu ticaret merkezlerinin odağı *Kaniş Kārumu* olarak bilinmektedir. Asurlu tüccarlar, Anadolu ticareti için yerli bey ve beyceler ile kuralları belirlenmiş esaslı anlaşmalar yapmışlardır. Nitekim Anadolu sarayının istekleri doğrultusunda sarayın ihtiyaç duyduğu malları getirmeleri şartıyla Anadolu içlerinde ticaret yapmalarına izin verilmiştir. Ancak bazen bu anlaşma koşulları tam anlamıyla yerine getirilmemekte ve Asurlu tüccarlar yüksek vergileri ödemekten kaçındığı için kaçakçılık yapmakta malı şehre sokarken gizli yolları takip etmektedirler.

Asur ticaretinin kilit noktasını, Babil'den kumaş getirmeleri ve Afganistan'dan ise bakır getirdikleri oluşturmaktadır. Asurlu tüccarlar, bunları eşek kervanları ile Anadolu'ya getirerek ticaretini yapmışlardır. Karşılığında ise çok değerli madenleri (altın, gümüş vs.) Asur'a götürmüşlerdir. Tüccarlar zaman içerisinde genişleyen ticaret ağını daha sistemli ve düzenli yürütülebilmesi için Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde *kārum* ve *wabartum* denilen ticaret merkezleri kurmuşlar *Kaniş Kārumu* ise diğer *kārum* ve *wabartum*'ların merkezi olmuştur. Konumuz açısından önemli bir yere sahip olan ve vade tespitinde kritik bir noktayı teşkil eden borç senetleri de çoğunlukla bu merkezden çıkarılmış olup transkript ve tercümesi yapılmıştır. Bunları neticesinde, Asurlu tüccarlar ile yerli halkın farklı mahallelerde yaşadıklarını ve tüccarların genellikle şehrinkiyi alanlarında bulduklarını ancak Anadolu yerli halkı ile sıkı temasta olduklarını göstermektedir. Ticaretin zaman içinde gelişmesiyle Anadolu yerlisi ile Asurlu tüccarlar arasında ticari münasebetler artmış ve ihtiyaç halinde de borç alma durumu hasıl olmuştur.

Karşılıklı güven esasına dayanan borç alma işlemlerinde genellikle borç alan yerlilerdir. Ancak bazı zamanlarda da tüccarlar da borçlu konumuna düşmüşlerdir. Bunun neticesinde hazırlanan borç senetlerinde alacaklı ve borçlunun ismi geçmekte olup, bu tür vesikalar çoğu zaman şahitler huzurunda hazırlanmaktadır. Borç senetlerindeki bilgilere dayanılarak borçlar genellikle kış ayında alınmakta ve ödemesi için çoğu zaman zirai tabirler kullanılmaktadır. Fakat kimi zaman ise çok yaygın olmamak şartıyla gün, hafta, yıl, Tanrılar ve bazı ödeme ifadeleri de vade tespitinde kullanılmıştır. Ayrıca borcun ne zaman ödeneceği ve ödenmemesi durumu da göz önünde bulundurulmuştur. Bu durum çoğu zaman teminat altına alınması ve borçlar,

ödenmediği takdirde alacaklının rehin uygulayarak alacağını tahsil etme yoluna gitmiştir. Bu yüzden de rehin alma işlemlerinde çoğunlukla, borçlunun kölesi ve kölesi yoksa kendisi ve kimi zamanda eşi ve çocuğunun da rehin olarak alındığı görülmektedir. Rehin alınan kişi ve gayrimenkullar borcun ödemesi bittiği anda serbest bırakılmaktadır. Günümüzde vade uygulamalarının daha geniş örnekleri bulunmaktadır. Fakat burada da borcun ödenmemesi riskine karşılık borçlunun mallarını teminat olarak *ipotek* edildiği görülmektedir.

KURAMSAL BİLGİLER VE LİTERATÜR TARAMASI

Şimdiye kadar M.Ö. II. Binyıl Anadolu toplumlarında vade ve ipotek kavramları hakkında pek çok çalışma yapılmıştır. Ancak bir alacağa karşılık borç süresinin (vadesinin) ve bu sürede alacaklının borcunu tahsil edememesi durumunda rehin yani ipotek uygulamasının nasıl işlerlik kazandığını detaylı bir biçimde incelenmesi gerekmektedir. Bununla birlikte çalışmanın çivi yazılı belgelerin dikkate alınarak yapılması önemli bir yönünü ortaya koymaktadır. Ayrıca konumuz için önemli bir yere sahip olan ve Anadolu'da tarihi devirleri başlatmış bulunan bu dönem hakkında önemli bilgiler veren, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nin (M.Ö. 1774-1719) temel yapı taşı Kültepe Tabletleri'ni tanıtmıştır. Daha sonra ise Hitit Devleti döneminde ticaret, ticaretin işleyişi ve vade ipotek sistemlerine nasıl yansıdığı Hitit çivi yazılı belgelere göre ele alınmıştır. Bütün bunlara ilaveten M.Ö. II. Binyıl vade ve ipotek sisteminin işleyişine nazaran günümüzde ise bu uygulamaların nasıl işlerlik kazandığı göz ardı edilmemiştir.

MATERYAL VE METOT

Çalışmamızda veri toplama tekniklerinden yararlanılarak bibliyografya taraması yapılmıştır. Bu hususta daha çok ilk elden kaynak niteliği taşıyan Kültepe Tabletleri ve Hitit çivi yazılı belgelerinin çalışılan transkripsiyon ve çevirileri ön planda tutulmuştur. Ayrıca konuyla alakalı tüm arkeolojik malzeme, kitap ve makalelerden de faydalanılmıştır. Konuyla ilgili oluşan bibliyografya etüt edilerek fişlenmesi tamamlanmış, son evrede ise eldeki veriler değerlendirilerek çalışmamız sonuca bağlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

M.Ö II. BİNYIL ÖNCESİ ANADOLU'NUN SİYASİ VE SOSYAL MANZARASI

1.1. ANADOLU'NUN SİYASİ VE SOSYAL YAPISI

Batılı uzmanlar tarafından Yakındoğu olarak isimlendirilen Asya Kıtası'nın batı bölümünü oluşturan coğrafi mekânın Avrupa Kıtası'na en yakın kısmı Anadolu'dur. Burası Eski Doğu ve Eski Batı kültür ve uygarlıklarının birbirine en çok yaklaştıkları hatta kültürel melezleşmenin olduğu yerdir. Tarih boyunca farklı toplumlar tarafından türlü şekilde isimlendirilen bu mekân aynı zamanda insanlık tarihinde medeniyeti inşa etme yönünde önemli bir role sahiptir. Öyle ki, tarihi ve arkeolojik çalışmalar neticesinde buranın dünyanın ilk yerleşim alanlarından birisi olduğu tespit edilmiştir. Nitekim Çatalhöyük başta olmak üzere birçok yerleşim alanındaki buluntuların tarihi Neolitik Devre kadar gitmektedir. Ancak Anadolu ve komşusu olan Mezopotamya'nın kadim toplumlarının yazılı kaynaklarının oluşturulduğu zamana dek Anadolu'nun yerleşik düzeninin inşasını sağlayan toplumların kendilerine ve yaşadıkları çevreye ne tür isimler verdikleri konusunda fikir sahibi olamıyoruz. Bu cümleden hareketle Mezopotamyalı Sumer ve Akad toplumlarının diğer taraftan krallarının yaptıkları başarılı seferlerle ilgili tuttıkları kayıtlarda ilk defa bu mekâna "*Hatti Memleketi*" adının verildiği ve ayrıca burada yaşayan toplumların isimleriyle zikredildiklerini, bunun yanında memleketin ekonomik kaynaklarındanda söz edildiğini öğrenmekteyiz. Gerçekten söz konusu kral yazıtları dönemin Anadolu'sunun siyasi ve sosyal yapısı hakkında önemli bilgiler vermektedirler. Yazıtlardan elde edilen bilgilere göre, Anadolu'nun M.Ö. III. binyılı olarak tanımladığımız bu zamanda yerli kavimler şunlardır.

1.1.1. Hattiler

Anadolu'nun yerli halkı olarak bilinen ve yaklaşık M.Ö. III. binyılda var olduklarını öğrendiğimiz Hatti toplumu hakkında detaylı bilgiye sahip değiliz. Bunun en önemli nedeni ise Anadolu'nun henüz o dönemde yazılı devirlere girmemiş olmasıdır. O dönemdeki her türlü arkeolojik kaynak (maddi- manevi kültür unsurları) ve diğer toplumlarla geçtikleri temastan fikir sahibi olunabilmektedir.

Hitit adı ile anılan Hint-Avrupalı halk, kendilerine "*Nešili*" yani "*Nesice*" konuşanlar adını vermiştir. "*Nešili*" sözcüğü Kültepe'nin eski adı olan Neša'dan gelmektedir. Ancak *Nesice* konuşanlar bütün yazılı metinlerde ellerinde bulundurdukları Anadolu'yu "*Hatti Ülkesi*" ve orada oturanları da "*Hatti*" olarak adlandırdıkları için bu metinleri gören bilim adamları da topraktan gün ışığına çıkarılan bu uygarlığı ve onun sahibini *Hatti* olarak nitelendirmiştir³.

M.Ö. III. binyılın sonlarından itibaren kurulan Akad İmparatorluğu(M.Ö. 2350-2150) kralları neredeyse bütün Asya memleketlerine egemenliklerini kabul ettirmişlerdir. Devleti kuran Sargon'un torunu Naram-Sin'e ait "*Šar-tamhari*" metinlerinde adı geçen kralın Sedir Ormanları'nı (Amanoslar) ve Gümüş Dağları'nı (Toroslar) aşarak Hatti ülkesine girdiği ve Hattikralı Pampa'nın önderliğinde 17 şehir devletinden müteşekkil Anadolu koalisyonuna karşı savaştığı anlaşılmaktadır. Bu metinlerden, Akadlar zamanında Anadolu'ya Hatti memleketi denildiği ve o zamanlarda Hatti ülkesinde merkezi bir devlet olmadığını anlamaktayız. Fakat birçok küçük şehir devletinin mevcudiyeti söz konusudur⁴. Yine başka bir şekilde Eski Asur ve Hitit metinlerinden Hitit göçleri esnasında Anadolu'da var olduklarını öğrendiğimiz ve uzun yıllar Hititlerle birlikte yaşamış ve Hitit toplumuna varıncaya kadar hemen hemen her uygarlığı etkilemiş olan bu toplumun Hattiler oldukları konusunda hiç kuşku yoktur⁵. Yine aynı zaman diliminde doğadan maden elde etmede ve kısmen demir de dâhil tüm maden çeşitlerini kapsayan maden işçiliğinde Mezopotamya uygarlığı ile boy ölçüşebilecek şekilde olan⁶ yüksek Hatti kültürü doğuda Erzurum'a, kuzeyde Samsun'a, güneyde ise Akdeniz'e doğru yayılmıştır. Alacahöyük kral mezarlarında ortaya çıkarılan tunçtan yapılmış güneş kurslarında ise Hatti kültürünün izlerine net bir şekilde rastlanmaktadır. Yer çemberinin içerisinde yan yana ayakta duran üç boğa ve üç geyikten, bir geyik, iki aslandan oluşan kutsal hayvan grupları etrafı ışınlarla bezeli kurs çemberi içindeki tek geyik örneği şekilleri üslupları ekleri bakımından benzerlerine rastlanmayan Anadolu'da Hatti kültürüne özgüdür. Boğa ve geyik figürleri ile etrafı çelenklerle süslenmiş bu semboller Hattiler'in egemenlik sembolleridir⁷.

³ Ekrem Akurgal, *Anadolu Uygarlıkları*, Net Turistik Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 49.

⁴ Ekrem Memiş, *Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi*, Ekin Kitapevi, Bursa 2009, s. 110.

⁵ Ahmet Ünal, *Hititler Devrinde Anadolu 1*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2002, s. 54.

⁶ A. Ünal, *a.g.e.*, s. 54.

⁷ E. Öz, *a.g.e.*, s.20-21.

M.Ö. II binli yıllarda Anadolu'ya istilaya başlayan Hititlerde yeni yurtlarından bahsederken Hatti ülkesi deyimini kullanmışlardır⁸. Bu tabir başlangıçta Orta Anadolu'nun bir yöresini tanımlarken Hitit büyük krallarının kendilerine Hatti ülkesi kralı olarak nitelendirmelerinden sonra, egemenlikleri altındaki tüm ülkeleride çatısı altında toplayacak biçimde Anadolu sınırları ötesine taşıp Suriye'ninde büyük bölümünü içine alacak şekilde genişletmişlerdir. Yani böylece Hattiler zaman içerisinde Hititlerin genişlemesiyle asimilasyona uğrayarak siyaseten yok olmuşlardır⁹. Ancak her şeye rağmen Hatti uygarlığı diliyle, sanatıyla, dinsel inançlarıyla kendinden sonraki Hitit uygarlığını geniş ölçüde etkilemiştir. Bu yüzden Hattilere; Proto Hititler(İlk Hititler, Ön Hititler) şeklinde ad kullanımları mevcut olmuştur¹⁰. Ancak bazı yanlış adlandırmalara da işaret etmek gerekir. Birçok insan bir zamanlar doğru olduğu sanılan ancak şimdi geçerli olmadığı anlaşılan "Proto-Hitit" ya da "Proto-Hatti" deyimlerini hala kullanmaktadır. Hatti yerine "Proto-Hitit" tabiri kullanıldığı takdirde Hititlerin Hattiler'den geldiğine dair izlenim yaratmış oluruz. Oysa söz konusu iki halk birbirinden dil ve ırk olarak tamamıyla farklıdır. Adı Hatti olan kavmi Proto -Hatti diye anmak tamamıyla yanlış bir kullanımdır¹¹.

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Anadolu'da M.Ö. II. binyılda güçlü bir devlet kuracak olan Hititler; Hatti toplumunun dil, din ve kültür etkisinde kalmışlardır. Örnek verilecek olursa; Hititçede insan anlamına gelen "*antuhša*"'nın', Hattice "*antuhhil*"den alındığını filologlar ispat etmiştir. Hattice kral demek olan "*tabarna*"nın Hititçede "*labarna*" haline sokulduğu, ayrıca "*anakraliçe*" demek olan "*tavananna*" ve "*veliaht*" anlamına gelen "*tuhkanti*" kelimelerinin Hattice'den alındığı bugün bilinmektedir¹². Hitit Panteonu'nun başlıca tanrıları Hatti dininden alınma idi. Hititlerin Güneş Tanrıçası'nın Hattice adı *Wurušemu*, onun kocası Fırtına Tanrısı, çocukları yani *Nerik* ve *Ziplanda'nın* fırtına tanrıları, kızları *Mezullaš* ve torunları *Zentuhiš*, Hatti kökenli idiler. Hitit Tanrısı *Telipinuš* ve eşi *Hatepinuš* da Hattilerden gelmektedir ve bunlara *Inaraš* ve *Zithariyaš* ile *Karziš* ve *Hapantalliyaš* adlı tanrıçaları da ekleyebiliriz.

⁸ Ekrem Akurgal, *Anadolu Kültür Tarihi*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2014, s. 15.

⁹ E. Öz, *a.g.e.*, s.20-21.

¹⁰ Bilge Umar, *İlkçağda Türkiye Halkı*, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1999, s. 25.

¹¹ E. Akurgal, 2007, s.30.

¹² Ekrem Memiş, *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, Ekin Kitabevi, Bursa 2010, s. 28.

Hititlerin, *İlluyankaş* ve *Telipinuş* efsaneleri de aslında Hatti Uygarlığının ürünleri olarak karşımıza çıkmıştır¹³.

Hattušaş Arşivi'nde bulunan ve M.Ö. 14.-13. Yüzyıllara ait ibadet (dua) metinleri, birden fazla Anadolu diliyle yazılmışlardır. Bu durum Hitit rahiplerinin dinsel törenleri yönetirken yani dua ederken kendi dillerinden olmayan alıntılar yaptıklarını göstermektedir. Ayrıca iki dilli metinlerden başka dağ, nehir ve şehir adlarından, bazı dinsel ve mitolojik konulu metinlerde de Hatti dili kalıntılarına rastlanmıştır. Bunların en önemli olanı ise "Gökten düşen Ay Tanrısı" konulu olan Hatti ve Hitit dilinde yazılmış bir metindir. Böylece Hatti dilinin, Hint-Avrupa ve Sami dillerinden çok ayrı kendine özgü bir dil olduğu saptanmıştır¹⁴. Ancak Hattiler'in okuryazar olduklarını gösteren hiçbir belge ele geçmemiştir. Bununla birlikte Mezopotamya ile ticaret vasıtasıyla Hatti beylerinin, *Kaniş (Kültepe)* ile münasebette olduğu için Asurca bilen kâtipler kullanmış olmaları kuvvetle muhtemeldir. Hattiler'in kendilerine özgü bir yazısı ya da hiyeroglifleri olmadığı da bilinen bir gerçektir¹⁵.

1.1.2. Hurriler

Anadolu'nun Prehistorik döneminde ve sonrasında önemli roller oynamış bir diğer toplum olarak karşımıza *Hurriler* çıkmaktadır. Sumerce, Akadça ve Hititçe kaynaklardantandığımız Hurri toplumundan Tevrat'ta "*Horitler*" olarak geçmektedir. Nitekim komşu kavimlerin kaynakları bir tarafa bırakılırsa, Hurriler'in kendilerinden geriye kalan belgelerde yeterli ve açık bir bilgi bulunmadığı için bu toplum ve bu toplumun siyasi hayatı yeterince açık değildir¹⁶.

Hurrilerin, Anadolu'daki varlığı hakkında bilgi sahibi olunabilecek ilk kaynak, Akadlar dönemine ait olayları yansıtan "Mücadelenin Kralı" anlamına gelen, "*ŞarTamhari*" metinleridir. Anadolu'nun yazısız (tarihöncesi) devirlerine ışık tutan bu çivi yazılı vesikalardan Akad kralı Naram-Sin'e karşı savaşı mahalli Anadolu krallarının adlarından söz edilmiştir. Bunlardan *Nuzi (Yorgantepe)* yazıtında Hurri şahıs

¹³ E.Akurgal, 2007, s. 16.

¹⁴ Hasan Tahsin Uçankuş, *Bir İnsanlık ve Uygarlık Bilimi Arkeoloji Tarih Öncesinden Perslere Kadar Anadolu*, T.T.K. Basımevi, Ankara 2000, s. 372.

¹⁵ E. Akurgal, *a.g.e.*, 2007 s. 31.

¹⁶ Cahit Günbattı, *Kültepe- Kaniş Anadolu'da İlk Yazı, İlk Belgeler*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri 2017, s. 29.

isimleri geçmektedir. Yine bunlardan *Pampa* adı “*Nasi- Pampa*”, “*Zili- Pampa*” şeklinde ifadelerle *Nuzi* metinlerinde yer almaktadır¹⁷.

Gerek dil gerekse arkeolojik buluntulara dayanarak Hurriler’in ana vatanının Kafkasya veya daha kuvvetli bir ihtimalle Transkafkasya’da yani Van Gölü, Ağrı Dağı ve Hazar Denizi arasındaki bölgede tespit edilmiştir. Hurriler bu dağlık bölgede kendileriyle akraba olan Urartularla oturmuşlardır. M.Ö. III. binyılın sonlarına doğru da güneye göç etmeye¹⁸ başlamış, Güneydoğu Anadolu bölgesi ile Kuzey Mezopotamya’daki Musul-Kerkük dolaylarına yerleşmişlerdir. Ancak zamanla bütün Ön Asya’ya yayılmışlardır¹⁹. Zaman içerisinde güneye yerleşen Hurriler’in, Doğu Anadolu yüksek yaylalarına ve dağlık bölgelerine yerleşmiş olan toplumlara oranla coğrafi çevre faktörlerini göz önünde bulundurursak çok daha avantajlı oldukları da bir gerçektir²⁰. Hurriler’inkendilerini ne olarak adlandırdığı bilinmemektedir. Sadece bilinen hükümdarlarının kendilerini bir şehrin hükümdarı olarak belirtmeleridir²¹. Ancak yazıtlarda Hurri adları taşıyan kralların etkinlikleri hakkında fazla bilgi mevcut değildir. Ancak Hurri kökenli kralların yönetimindeki kentlerin konumları, bu toplumun yoğun olarak bulunduğu alanı göstermesi bakımından önem taşımaktadır²².

Hurri dili üzerine yapılan filolojik araştırmalar neticesinde, Ön Asya dünyasının en ilginç dillerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dil Hint - Avrupalı dillerle ve özellikle Hattice’den tamamıyla farklıdır²³.Yapılan çalışmalarda bu kavmin dili, Asya kökenli dillerden olduğu gerçeği de ortaya koyulmuştur. Yine bu dilin M.Ö. 19. yüzyıl ve 14. yüzyıl arasında Doğu Anadolu’da güçlü bir devlet kuran Urartu kavminin diline benzemektedir. Yine bir başka ifade ile M.Ö. I. binyılda karşımıza çıkan Urartularla M.Ö. III. binyıl Akad metinlerinden tanıdığımız Hurriler’in akraba olduğu tespit edilmiştir²⁴.

¹⁷ Adil Alpman, "Anadolu'da Hurriler", *III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, (Çorum 16-22 Eylül 1996), Ankara 1998, s. 29.

¹⁸ A. Ünal, *a.g.e.*, s. 86.

¹⁹ E. Memiş, 2010, s. 37.

²⁰ Mehmet Taner Tarhan, "Urartu Devleti'nin Kuruluş Evresi ve Kurucu Krallardan Lutipri= Lapturi Hakkında Yeni Görüşler", *Anadolu Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2011, s.7 8.

²¹ E. Memiş, 2009, s.39.

²² Kemalettin Köroğlu, *Eski Mezopotamya Tarihi Başlangıcından Perslere Kadar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s. 96.

²³ E. Akurgal, 2014, s. 179.

²⁴ E. Memiş, 2010, s. 37.

Hurricer, Hititçe ivi yazılı ve siyasi içerikli vesikalar Hurricer'in siyasi nufuzlarıyla önemli ölçüde Hititleri etkisi altına aldıkları saptanmıştır. Ancak Hurri-Hitit münasebeti çoğu kez dostane değildir. Nitekim Hititlerin I.Hattuşili'nin Halep seferi esnasında Hurricerle uğraşmış olduğu ve I.Hattuşili yıllıklarında da bahsetmiş olduğu üzere, bu kral zamanında Anadolu'nun büyük bir Hurri istilāsına maruz kaldığı hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir.²⁵.

Hurricer, siyasi varlıklarının yanında kültürel etkinlikleriyle de Anadolu'yu derinden etkilemişlerdir. Edebiyat, sanat ve tıp alanlarında Anadolu'da Hurri etkisi açıkça görülmektedir. Hititlerin bazı dini metinleri Hurricer yazılmış ve ayrıca Hurricer'in birçok tanrısını kabul etmişlerdir. Bu durum Hititlerin büyük oranda Hurri dini ve kültürü etkisine girdiklerini göstermektedir. Gerçekten Hurricer'in baş tanrısı niteliğindeki *Hepat* ve *Teşup* Hititler'de değişmeden kullanılmıřtır²⁶. Hatta *Teşup* Hitit panteonunun en başında bulunmaktadır. Ayrıca Hurricer'in en büyük efsanesi olan ve tanrıların kralı olarak adlandırdıkları *Kumarbi* efsanesinin de Hurricer'den Hititeye yapılmış evirileri Hattuşaş'da bulunmuřtur²⁷.

Mevcut bilgilerimize göre, tarihleri M.. III. binyıla kadar uzanan Hurricer; Akad, Babil, Asur'un kültürel değerlerini benimseyerek bu kültüre kendileride katkılarda bulunarak Mezopotamya kültürünün Anadolu, Akdeniz ve giderek batı dünyasına geçmesine aracılık etmişlerdir. Böylece bu yüksek kültür zamanla n Asya dünyasının her tarafına yayılmış ve buradaki toplumlar üzerinde büyük etki yaratmıştır. Anadolu znelinde meseleye baktığımızda ise M.. II. binyılı ortalarına doğru Anadolu'da kurulacak ve zamanla merkezi bir devlet haline gelecek olan Hititleri de büyük oranda etkilemiştir. Ancak Hurricer M.. 18. yüzyıldan itibaren yaşadıkları coğrafi sahaya güçlü gruplar halinde gelen Mitanniler'in egemenliğine girmek zorunda kalmışlardır. Böylece varlığını M.. 14. yüzyılın başına kadar koruyan Hurri-Mitanni Devletini kurmuşlardır. Ancak bu devlete, Hitit kralı *I.şuppiluliuma* tarafından son verilmiştir.

1.1.3. Luwiler

Genelde Hititlerle akraba oldukları kabul edilen Luwiler'in; Çanakkale veya İstanbul Boğazları üzerinden batıdan mı yoksa Kafkasya zerinden İran, Kuzey Suriye

²⁵ A. Alpman, a.g.m., s. 29.

²⁶ E. z, a.g.e, s. 25.

²⁷ E. Akurgal, 2014, s. 180.

ve daha sonra Güney Doğu Anadolu üzerinden mi geldikleri hakkında kesin bir bilgi yoktur ve hala tartışma konusudur²⁸. M.Ö. III. binyıldaise güney Anadolu sahil ovalarında Hitit vesikalarının onlara verdikleri isimle Luwi kavimleri yaşamakta idi. Mersin Yumuktepe ve Tarsus Gözlükule'de yapılan kazılarına göre ise buradaki M.Ö. III. binyıl erken tunç kültürü Luwi kavimlerine ait idi²⁹.

Kültepe Metinleri'ne göre Luwiler; Hititler ile aynı bölgede ve hatta aynı kent surları içinde en az 150 sene Asurlu tüccarlar ile birlikte yaşamış ve onlarla ticari faaliyetlerde bulunmuşlardır. Hitit imparatorluğu döneminde Luwiler'den "*Arzava*" olarak bahsedilmiştir³⁰.

İlk kez taşa ve kayalara oyularak yazılan anıtsal bir yazı³¹ olan Karatepe yazıtıyla ilgili olarak, ilk defa çift dilli (Luwi Hiyeroglifi- Fenike Dili) uzun bir yazıt bulunmuş oldu. Bu yazıtın bulunmasına öncü olan kişi ise, 1947 yılında İstanbul Üniversitesi adına Adana'nın Kadirli ilçesinde bulunan halk arasında Aslantaş olarak bilinen Karatepe'yi araştırmaya giden *Bossert*'dir. Çift dil ile yazılması o dilin çözülmesi konusunda büyük olanak sağlamıştır. Fenike Dilinin o dönemde iyi okunabilen bir dil olması sebebiyle de daha önceki tüm çalışmaların kontrol edilmesi ve yapılan birçok hatanın düzeltilmesine yardımcı olmuştur. Bununla beraber dilin yapısı hakkında da yeni bilgiler elde edilmesiyle Karatepe çift dilli yazıtının bulunması bu anlamda Luwi hiyeroglifinin çözümü için tam anlamıyla bir temel teşkil etmiştir³².

Luwice; Luwi kavminin konuştuğu dil, tahminen çivi yazılı metinlerde Luwiye olarak o bölgenin dilidir. Luwi yazıtları genellikle anıtsaldır ve o kamuya yönelik olup bu yazıtlarda şehirlerin kurulması hükümdarlar ve hizmetkârların askeri ya da sivil alandaki başarıları yer almaktadır. Ayrıca Luwice, Geç Hitit Büyük İmparatorluk döneminde yaygınlaşarak Hititçenin yerini almış ve Hititler yıkıldıktan sonrada güneydoğu bölgelerinde hiyeroglif luwicesi denilen türüyle devam etmiştir. Hititçenin ve Luwicenin akraba olması konusu ise anıtsal yazıtlarda büyük kralların kullandığı hiyeroglif Hititçe olduğu sanılmıştır. Ancak sonrasında, Luwice olduğu anlaşılmıştır.

²⁸ A. Ünal, *a.g.e.*, s. 28.

²⁹ E. Memiş, 2010, s. 34.

³⁰ E. Öz, *a.g.e.*, s. 26-27.

³¹ Rudolf Naumann, *Eski Anadolu Mimarlığı*, (çev. Beral Madra), T.T.K. Basımevi, Ankara 1978, s. 503.

³² Metin Alparslan, *Hititolojiye Giriş*, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2009, s. 81.

Boğazköy Arşivinde 175 adet Luwice metin parçası bulunmuş ve bu metinlerden bazılarının karşısında da Hititçe tercüme yer almıştır³³.

Hititler gibi Hint -Avrupa kavmi olan Luwiler'in nereden geldiği hakkında kesin bir yargı bulunmamakla birlikte sosyal ve siyasi yapılarının benzerliği neticesinde Hitit toplumu gibi Hint -Avrupa kökenli olduklarına dair yargıda bulunulabilir. Diğer toplumlar gibi Luwiler'in de, kozmopolit toplum yapısına sahip olan Hititler'in içerisinde varlıklarını sürdürmüşlerdir.

1.2. M.Ö. II. BİNYIL ANADOLUSU: ASUR TİCARET KOLONİLERİ DÖNEMİ (M.Ö.1974-1719)

1.2.1. Asurlular (Eski Asur Dönemi M.Ö. 2000-1750)

Mezopotamya'nın güney bölümüne Babil, kuzey bölümüne ise Asur ismi verilmiştir. Asur Devlet'ini kendine "*İstakum*" adını vermiş olan "*İlišuma*" adlı bey bu devleti kurmuştur. İlišuma, kurmuş olduğu devlete Asur adını vermiştir. Bu halkın yerleştiği bölgeye, Sumer kaynaklarında *Sabir*, Akadça metinlerinde ise *Subartu* denmiştir³⁴.

Mezopotamya tarihinde "Doğunun Romalıları" olarak tanınan Asurlular, gerçekten de Romalıları gibi disiplinli ve güçlü bir ordu sayesinde askeri odaklı bir devlet kurmuşlardır. Yine Romalıları gibi küçük şehir devletinden, Asur kenti merkez olmak üzere (diğer önemli başkentleri Korsabad, Ninive) büyük bir imparatorluk vücuda getirmişlerdir. Asur Devleti bu askeri gücü sayesinde Roma Devleti gibi yüzlerce yıl ayakta kalmayı başarmıştır³⁵. Bununla birlikte M.Ö. II. Binyılların başlarından itibaren Eski Asur Devleti'nin varlığını tespit etmek mümkündür³⁶.

Asur'u bağımsız bir devlet haline getiren İlišuma isimli bir beydir (M.Ö.2000). Babil hanedanının kurucusu olan Sumu-Abum ile çağdaş olup, kendisinden sonra gelen İruşum ve İkinum da çivi yazılı belgelere göre, Asur'un siyasi bir birlik olmasını

³³ E. Öz, *a.g.e.*, s. 26.

³⁴ E. Akurgal, 2007, s. 12.

³⁵ E. Memiş, 2009, s. 179.

³⁶ Elif Genca, *Eski Mezopotamya'da Hukuk Hareketleri ve Düzenlemeler (Sümer, Babil, İsrail Hukuku)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Bilgi Üniversitesi SBE., İstanbul 2009, s. 10.

sağlamışlar, aynı zamanda memleketin imarında da büyük etkiye sahip olmuşlardır. Kayseri yakınlarındaki Kültepe'de II. tabakada, İruşum'a ait iki nüsha halinde bir okul metnine rastlanmış. Bu metinde ise kralın Asur'da yaptırmış olduğu tapınaklar ve bu tapınakların süslemelerinden detaylı olarak bahsedilmiştir³⁷.

M.Ö. II. binyıl başlarında Asur'da, Puzzur-Aşşur sülalesinin kralları egemendir. Bu sülalenin iktidarı zamanındaise büyük öneme sahip olan Asur ile Anadolu arasında canlı bir ticaret söz konusudur. Bu ticari faaliyetler ise zor şartlar altında gerçekleştirilmiştir. Asurlu tüccarlar yüzlerce kilometre yolu kervanlarla katederek Anadolu'ya gelmişler, yerli bey ve beyçelerin izni doğrultusunda ticari faaliyetlerini gerçekleştirmişlerdir. Şehirlerin kıyılarında kurmuş oldukları *Kārum* ve *Wabartum* denilen pazar mahallelerinde oturmuşlar aynı zamanda Anadolu halkı ile de alışveriş yapmışlardır. Bu ticari faaliyetlerin yürütülmesi karşılığında da Anadolu Beyveya beycelerine belli bir miktar vergi ödemişlerdir³⁸.

M.Ö. II. binyılın başlarında Asur, konumu itibariyle ticaret yollarının buluştuğu ticaret ağının merkezinde yer almıştır. Bu avantajından dolayı da doğudan kalay, Anadolu'dan çeşitli madenler ve Babil'den tekstil ürünleri buraya getirilmekte ve buradan tekrar başta Anadolu olmak üzere gönderildiği gibi farklı bölgelere dağılarak ticari faaliyetler daha da etkili hale getirilmektedir. Diğer taraftan, Eski Asur Krallığı I.Şamsi- Adad (M.Ö. 1800-1776) sayesinde ön plana çıkmış ve Asur Devleti, ticari faaliyetlerdeki gücünü siyasal anlamda da göstermiştir. Ancak yukarıda da bahsedildiği üzere kentin asıl önemini Anadolu ile yapılan ve yaklaşık olarak 255 yıl devam ettiği öne sürülen sistematik olan bir ticari faaliyete merkezlik etmesinden kaynaklanmıştır³⁹.

1.2.2. Siyasi ve Sosyal Yapı

Eski Anadolu tarihinde M.Ö. 1974-1719 yılları arasındaki zamana “Asur Ticaret Kolonileri Devri “ adı verilmektedir. Mevcut bilgilere göre Anadolu 255 yıl devam ettiği tahmin edilenbu dönemde yazılı devre girmiştir. Bu dönemi verdiği arkeolojik ve filolojik buluntularla temsil eden en önemli merkez Kültepe- Kaniş'tir⁴⁰.

³⁷ Hüseyin Sever, "Asur Siyasi Tarihinin Ana Devreleri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih -Coğrafya Fakültesi Yayınları*, C. 31, S. 1.2, Ankara 1987, s. 422.

³⁸ E.Memiş, 2009, s. 181.

³⁹ K. Köroğlu, *a.g.e.*, s. 131.

⁴⁰ İrfan Albayrak, " ..Onlarla oturacak, yiyecek ve yağlanacak / uşbat aklad u paşşat iştişunu", *Archivum Anatolicum* 7/1, Ankara 2004, s. 1.

Kültepe- Kaniş şehri, M.Ö. II. binyıl başlarından itibaren Eski Anadolu'nun en önemli siyasi ve ticari merkezi olma özelliğini kazanmıştır. Halen kazıların devam ettiği bu yerleşim yerinde büyük çoğunluğu ticari konular içeren yirmi binden fazla Eski Asurca çivi yazılı tablet ortaya çıkarılmıştır. Bu belgeler Anadolu'nun Eskiçağ tarihinin aydınlatılmasında son derece mühim kaynaklardır⁴¹.

Hellenistik Çağ'ın önemli merkezlerinden biri olan Kayseri (eski adı *Mazaka-Kaisareia*) civarındaki Eski Asur dili ve çivi yazısı ile yazılmış belgelerin çıkması son derece ilginç ve önemliydi. Buluntu yerinin adı dolayısıyla burada bulunan tabletlere "*Kapadokya Tabletleri*" adı verilmiştir. Aslında Kapadokya Hellenistik Çağ'da tüm Ürgüp-Göreme ve çevresine verilen isimdi. Yani söz konusu ad, koloni devrinin bitmesinden binlerce yıl sonra bu coğrafyaya verilen isim olup, aksi takdirde bu tabletlerin burada oturmuş olan Kapadokyalılarla herhangi bir ilişkisi yoktur⁴². Kapadokya Tabletleri diye adlandırılan çivi yazılı vesikaları asıl buluntu yerini tespit etmek üzere, tabletlerin ele geçtiği yer olarak gösterilen bugün Karahöyük diye anılan ve Kayseri il merkezinin yaklaşık 20 km kuzeydoğusunda bulunan Kültepe Höyüğü'nde 1893 ile 1925 yılları arasında dört kazı yapılmıştır⁴³. İlk sondaj 1893-1894 yıllarında *E.Chantre* tarafından, ikinci sondaj *Hugo Winckler* tarafından 1906 yılında gerçekleştirilmiştir. Aynı yıl içinde *H. Grothe* tarafından *H. Winckler*'in sondajı gibi küçük bir araştırma yapılmıştır. Daha sonraları üç araştırmacı da çalışmalarının sonuçlarını birer rapor halinde yayınlamışlardır. Fakat esas amacı tablet bulmak olan bu araştırmalarda maalesef tablet bulunamamıştır. Arkeolojik usullere göre ilk araştırmayı, 1925 yılında Hitit dilini çözmüş olan ünlü Çek bilgini *B. Hrozny* yapmıştır⁴⁴. Fakat çalışma mevsiminin sonuna kadar hiçbir tablet bulamamış ise de kazı müddetinin son günlerinde tabletlerin höyükten birkaç yüz metre mesafede düzlükteki tarlalarda bulunduğu bir tesadüfle öğrenmişti. Bunun üzerine Hrozny kısa sürede tarlalardan bin kadar tablet çıkarmıştır. Bu suretle de Kaniş ismiyle anılan Eski Anadolu şehri Kültepe de yerleşmiş olan Asurlu tüccarların pazar yeri (*Kārum*) ve onların ikamet etmekte oldukları mahalle keşfedilmiştir⁴⁵.

⁴¹ İrfan Albayrak, "Kaniş- Karum'unun Bir Mektubu", *Archivum Anatolicum*, VII/1, Ankara 2003, s. 1

⁴² Mustafa Eren, "İstanbul Arkeoloji Müzesi Kültepe Koleksiyonu ve Üzerindeki Çalışmalar", s. 249.

⁴³ Kemal Balkan, "Mama Kralı Anum-Hirbi'nin Kaniş Kralı Warşama'ya Göderdiği Mektup", TTK Yayınları, VII, No: 8, Ankara 1957, s. 1

⁴⁴ M. Eren, a.g.m, s. 249-250

⁴⁵ K. Balkan, 1957, s. 1.

Böylece Anadolu'nun, M.Ö. II. binyılı başlarından itibaren yaklaşık 255 yıllık dönemi hakkındaki bilgilere erişmenin kapısı açılmıştır. Gerçekten büyük öneme sahip olan Kültepe Tabletleri, Anadolu yazılı tarihinin başlangıç noktasını haber veren tarihin önemli tanıkları olarak karşımızda durmakta idiler. Şunu da unutmamak gerekir ki, Mısır ve Mezopotamya'da yazı M.Ö. IV. binyılsonlarında başladığı halde Anadolu ancak II. binyılbaşlarında yazıya kavuşmuştur. Kapadokya Tabletleri'ne dair şu kanıda bulunabiliriz; Burada 1938 kazılarında bulunan tabletler, Aşağı Şehir'de büyük mabede yakın bir yerde elde edilmiştir⁴⁶. Bu kazılarda Kültepe'nin hemen yanında yer alan ve onu doğu tarafından bir ölçüde güney ve kuzeyden çevreleyen Kārum'da IV yapı katı tespit edilmiştir. Yerliler şehirde (höyük), Asurlu tüccarlar *Kārum*'da oturmaktaydılar. Bu sebeple yazılı vesikalarının en çok kullanıldığı yer *Kārum* olmuştur⁴⁷.

Tabletlerin, büyük çoğunluğu II. tabakadan ele geçmiş ve bu tabakanın ardından ticaretin kısa bir dönem kesintiye uğradığı veya zayıfladığı bir süreçten sonra I.katın ilk yarısını temsil etmektedir. I-b ve II. kat tabakalarından çıkarılan belgeler arasında form bakımından dikkati çeken ilk fark I-b tabletlerinin genellikle dikdörtgen formlu ve siyah renkli olmasıdır. Ayrıca Kültepe'de Eski Asur yazı formunu en iyi II. tabaka belgeleri yansıtmaktadır. I-b katı tabletleri ise, tipik Eski Asur yazı formundan eski ve hatta Orta Babil yazı şekline doğru yakınlaşmış yani işaretleri eski formlarına göre daha sadeleşmiştir. Bu değişimin nedeni çivi yazısındaki doğal gelişme sürecinden daha çok, II. tabakanın sonu ile I-b katı başlangıcı arasına rastlayan ticaretin kesildiği veya biraz gerilediği süreçte ortaya çıkan siyasi ve sosyal olaylar olmalarıdır⁴⁸. Yine bilindiği üzere 1948'de *TTK.* adına *Prof. Dr. Tahsin Özgüç* idaresinde başlatılan Kültepe'deki kazıları⁴⁹ bugün *Prof. Dr. Fikri Kulakoğlu* devam ettirmektedir. Ayrıca her yıl elde edilen yüzlerce tablet, Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde muhafaza altına alınmaktadır.

Şuana kadar transkript ve tercümesi yapılmış ayrıca ilmi ölçütlere göre değerlendirilmiş belgelerden öğrenildiği kadarıyla, M.Ö. 1974-1719 yılları arasına rastlayan bu iki buçuk asırlık dönemde Asurlu tüccarlar, başta bakır madeni olmak

⁴⁶ Kemal Balkan, "Kaniş Karum'unun Kronolojisi Problemleri Hakkında Müşahedeler", *T.T.K. Yayınları*, VII, No:8, Ankara 1955, s. 9

⁴⁷ Ayşe Uzunalimoğlu, "1950 Yılında Kültepe Kazısında Bulunan Bir Grup Vesika", *AMM. 1989 Yıllığı*, Ankara 1990, s. 42.

⁴⁸ İ. Albayrak, "Onlarla Oturacak Yiyecek ve Yağlanacak..." , s. 2.

⁴⁹ Emin Bilgiç, " Kültepe Tabletleri Üzerinde Yeni Çalışmalar ve Yeni İki Evlilik Vesikası", *X. Türk Tarih Kongresi Bildirileri (22-26 Eylül)*, Ankara 1986, s. 423.

üzere Anadolu'nun pek çok zenginliklerini sömürmüşlerdir. Fakat buna rağmen M.Ö. II. binyılın ilk çeyreğinde Eski Asur Devleti'nin Anadolu şehirleri üzerinde siyasi anlamda bir egemenliği söz konusu değildir⁵⁰.

Yukarıda da ifade edildiği üzere, Anadolu'nun yazılı devirlere girişi ancak Asurlu tüccarların Anadolu'ya gelerek ticari faaliyetlerde bulunmaları sonucunda "Asur Ticaret Kolonileri Dönemi" adı verilen çağ başlamıştır. Bu dönemdekaleme alınmış olup, günümüze ulaşan tabletler Anadolu'nun sosyal, siyasi, iktisadi, dini ve bir ölçüde de hukuki durumu hakkında aydınlatıcı bilgiler vermektedir. Anadolu'nun ilk yazılı belgelerini oluşturması nedeniyle de ayrı bir öneme sahiptir. Bu tabletlerin büyük bir kısmı Asurlu tüccarların kendi aralarında veya yerlilerle yaptıkları ticarianlaşma veya senetlerden ve ticari mektuplardan oluşmaktadır⁵¹. Ayrıca Asurlu tüccarlar yerli beylere en ağır vergileri ödeseler de yerli halkı borçlandırdıklarını ve Anadolu'nun zenginliklerini almak suretiyle, Anadolu halkı üzerinde ticari anlamda bir egemenlik kurduklarını da elimize ulaşan ticari muhtevalı vesikalardan öğrenilmektedir. Söz konusu ticari vesikaların senet mahiyetinden olanlarından Asurlu tüccarların kendi aralarında ve hatta Anadolu yerli insanına faizli borç para dağıttıkları yani bir anlamda tefecilik yaptıkları ve bunu da hukuki bir belge ile sabit duruma getirdikleri sonucu da ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bu dönemde Asurluların gelişen ticari faaliyetleri Anadolu'da başarıyla sürdüren tüccar grupları hem çivi yazısını Anadolu insanına öğretmiş hem de bıraktıkları vesikalarla o dönemin tarihine ışık tutmuştur⁵². Öyle ki, M.Ö. II. binyılın ilk çeyreğine tesadüf eden bu dönem, Anadolu'nu siyasi ve sosyal manzarası hakkına önemli bilgiler vermektedir. Bu noktadan bakıldığı üzere, ilmi çalışmalar yapılmış ve elde edilen vesikalara göre devrin Anadolu'sunun sosyal ve siyasi durumunu şu şekilde izah edebiliriz.

Tarihini açıklamaya çalıştığımız saha "ANATOLIA" denilen Küçük Asya topraklarıdır. Asya,Avrupa,Afrika kıtaları tarafından kuşatılmış olan bu saha aynı zamanda Asya ile Avrupa arasında bir köprü konumundadır.Köprü vazifesi görmesi Doğu ve Batı medeniyetleri tarafından tanınmasını sağlamış ve bu durum Anadolu'ya

⁵⁰ Ekrem Memiş, "Asur Devletlerinin Anadolu Politikası", *XII. Türk Tarih Kongresi*, 1, Ankara 1999, s. 67.

⁵¹ İzzet Esen, "Anadolu Medeniyetleri Müzesinde Bulunan Kültepe Tabletlerinden Örnekler", *AMM.1990 Yıllığı*, Ankara 1992, s. 119.

⁵² A. Uzunlamoğlu, 1990, s. 42.

kültür aracılığı etmek gibi bir görev vermiştir⁵³. Anadolu, coğrafi konumu itibariyle de Asya'dan Avrupa'ya giden yolları kontrol edebilir özelliğe sahiptir. Böylece Mezopotamya, Suriye ve Ege bölgesine hâkim bir kara parçası haline gelmiştir, Ancak Anadolu sadece köprü vazifesiyle kalmamış aynı zamanda buraya yerleşen kavimler sayesinde hem bölgedeki uygarlıkların iletişimine aracılık etmiş hem de bu topraklarda kendilerine özgü yüksek bir uygarlık meydana getiren birçok topluluğun ev sahipliğini üstlenmiştir⁵⁴.

Anadolu'nun kuzeyden ve güneyden yüksek sıradağlarla kuşatılmış olması ve pek az yerden geçit vermesi, bu yönlerden yapılacak olan birçok kavimlerin göçüne imkân tanımamıştır. Bunun yanı sıra, güney ve kuzey yönlerinden denize paralel olarak uzanan sıradağlar da Orta Anadolu'ya yerleşen kavimlerinbu dağların arkasında oturan kavimlerle kültürel faaliyetlerde bulunmasını engellemiştir. Batı Anadolu bölgesindeki dağların ise denize dik uzanması pek çok istilacıların bu dağ oluklarından geçit bularak Anadolu'nun orta kısımlarına kadar ulaşmalarını mümkün kılmıştır⁵⁵.Aslında Anadolu topraklarının etkisine kapılan halklar bu topraklara uygun geçitler buldukları için tercih etmelerinin yanı sıra Anadolu'ya geliş sebepleri arasında Anadolu'nun onlara sunduğu yeraltı ve yerüstü zenginlikleri gibi hammadde kaynakları ve ekonomik imkânlar sunmuş olması daha büyük etkiye sahip olmuştur⁵⁶.

Yukarıda da bahsedildiği gibi Anadolu'nun Doğu ile Batı arasında köprü vazifesi görmesinin sonucu olarak, söz konusu dönemin uygar memleketleri olan Güney ve Güneydoğu bölgelerine, Kuzey Suriye'ye ve Kuzey Mezopotamya'ya kolay bağlanmasını sağlamıştır. Doğal kaynakları bakımından da zengin olan Anadolu her devirde güney ve güneydoğusundaki eski ve medeni devletlerle bu yollar vasıtasıyla temas kurmuş ve böylece Eski Önasya memleketlerinden ayrılmaz bir parça haline gelmiştir⁵⁷. Bu sayede de en eski devirlerden itibaren çok farklı uygarlık gelişmelerine tanık olmuştur. Yarımadanın insanlığa sunduğu imkânların sonucu olarak da çoğu zaman, merkezi aynı olmak üzere birbirinden habersiz kurulan ve birbirinden bağımsız olan, Anadolu'nun ayrı köşelerinde yaşanan bu durum büyük çoğunlukla da bu

⁵³ E. Memiş, 2010, s. 3.

⁵⁴ Hacı Çoban, "Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası ve Anadolu Uygarlıklarına Etkisi", Nevşehir Üniversitesi, *Cahij.com*, Cahij, Vol 1, s. 30.

⁵⁵ E. Memiş, 2009, s. 103.

⁵⁶ H. Çoban, a.g.m., s. 33.

⁵⁷ Tahsin Özgüç, "Yeni Araştırmalar Işığında Eski Anadolu Arkeolojisi", *Anadolu (Anatolia)*, S. 7, Ankara 1963, s. 28.

toplumların farklı gelişim süreçleri geçirmelerine de imkân sağlamıştır. Bu özelliği sayesinde Anadolu'yu '*Bölgesel Uygarlıklar*' ülkesi olarak da tanımlamak mümkündür⁵⁸.

Anadolu'daki iklim türleride orada yaşayan insanların sosyal -ekonomik, kültürel yaşantısı üzerinde etkili olmuştur. Nitekim Anadolu'da Akdeniz, Karadeniz ve Karasal olmak üzere üç farklı iklim türüne rastlanmaktadır.

- Akdeniz İklimi: Kışları ılık ve yağışlı, yazları kurak ve sıcaktır. Ege ve Akdeniz bölgelerinde hâkimdir.
- Karadeniz İklimi: Her mevsimde yağışlıdır. Eğer o yerleşim yerinde çok fazla orman varsa bu iklim türü hâkimdir.
- Karasal İklimi: Güneydoğu Anadolu, Orta ve Doğu Anadolu'nun bazı kesimlerinde hâkimdir. Kışları oldukça sert ve soğuk yazları ise kurak ve sıcak geçmektedir. Yazların kurak ve sıcak, kışların ise sert ve soğuk geçmesi yaz ile kış arasında sıcaklık farklılıklarındaki zıtlığa yani farkın büyük olmasına işaret etmektedir.

Anadolu iklimi, toplumların yaşamlarını yönlendirmede ve günlük ihtiyaçlarını karşılamada çok fazla öneme sahiptir. Anadolu'da yaşayan halkın ekonomisi ziraata bağlı olduğu için buradaki yerleşim yerleri çoğunlukla su kenarlarında kurulmuştur. Burada mevsimsel yağışların toplum hayatında son derece etkili olduğu gözlemlenmektedir. Nitekim mevsimin yağışlı olması iyive bol ürün elde etmek anlamına geldiği gibi, gerekli yağışın olmaması durumunda iseyeterli miktar ve kalitede ürün almak mümkün değildir. Mevsimsel yağışların azlığı, beraberinde hastalıklı ve az miktarda ürün getirdiği için büyük bir kıtlık felaketi baş gösterir ve insanlar açlıklararşı karşıya kalırlardı⁵⁹. Tarıma elverişli iklim şartlarına ve zengin yeraltı kaynaklarına sahip olan Anadolu, eski dönemlerden beri birçok kavim tarafından istilaya uğramasının yanı sıra yerleşim merkezi olarak da tercih edilmiştir. Anadolu medeniyeti, burada yaşayan halk ile dışarıdan gelen toplumlarınoluşturduğu ortak bir kültürün ürünüdür. Ayrıca eski devirlerden beri tarım memleketi özelliği ve zengin maden yataklarına sahip olması burada oluşun birçok uygarlığın gelişimini derinden etkilemiştir.

⁵⁸ Veli Sevin, *Anadolu Arkeolojisi*, Der Yayınları, İstanbul 2003, s. 1.

⁵⁹ E. Memiş, 2010, s. 5.

Eskiçağlarda insanoğlunun, doğaya ve onun ortaya koyduğu şartlara büyük ölçüde uyum sağlaması, çeşitli yapıda uygarlıkların erkenden doğup gelişmesine yol açmıştır. Doğaya bağlı kalmak ve ona uymak eskiçağlarda yeryüzünün her bölümünde görülen bir olgudur. Anadolu yarımadasında oturanlarda, doğal bu coğrafi mekânın koşullarına uymak zorunda kalmıştır. Nitekim Anadolu'nun tarihi bütünü ile gözden geçirildiğinde çeşitli uygarlıkların gelişmesinde yarımadaadaki doğal koşulların büyük bir etkisinin olduğu kolaylıkla gözlemlenebilir⁶⁰. Diğer taraftan "*Devlet*", insanlığın yeryüzünde oluşturabileceği en önemli kavramdır. Bu kavramı toprak unsurundan ayrı düşünmek olanaksızdır. Toprağı tanımlayan unsurlar ise; bulunduğu yerin konumu, sınırları, toprağın verimli olup olmaması, akarsular ve komşu topraklar ile olan ilişkiler birlikteliği olarak örneklendirilebilir⁶¹. Anadolu ise devleti oluşturan bu unsurlar bakımından zengin ve büyük bir öneme sahiptir. Gerçekten bu toprakları yurt edinen ve hakkında çok az bilgiye sahip olduğumuz birçok kavim ve onların oluşturduğu devlet bilinmektedir. Bunlaryaklaşık M.Ö. III. binyılda yaşayan *Hatti*, *Hurri* ve *Luwiler* ile M.Ö. II. binyılda aynı topraklarda iz sürmüş olan *Pala*, *Lukka*, *Kaşka/Gaşkatoplumlarıdır*.

1.2.3. Ticari Faaliyetlerin Başlaması

Yapılan arkeolojik ve tarihi araştırmalar, Anadolu'nun pek çok göçebe toplumu bünyesinde barındırdığını ve bu toplumların yerleşik yaşama geçmesinden sonra ise; insanlığın gelişimine büyük öneme sahip olan birçok kültürün de merkezinde yer aldığını göstermektedir. Ayrıca Anadolu'nun yeraltı kaynakları bakımından zengin olması ve çeşitlilik arzemesi⁶²de ekonomik açıdan önemli bir güç unsuru olmasını sağlamıştır. Anadolu'nun maden kaynakları bakımından olan zenginliği M.Ö. II. binyılda burada yapılan ticaretin gelişmesine önemli bir hamle yaptırmıştır. Nitekim bu zamanlarda ihtiyaç duyulan ve epey bir öneme sahip olan metallerin çoğu, Anadolu'nun farklı bölgelerinde bulunmaktaydı. Bu memleketin bakır, altın, demir gibi önemli madenler bakımından zengin olması güney komşusu Mezopotamya'daki toplumların dikkatini buraya çekmiştir⁶³. Bu yönüyle Sumer ve Akaddevletleri zamanında başlayan

⁶⁰ E. Akurgal, 2007, s. XIV.

⁶¹ Özdemir Koçak- Hamdi Şahin, "Eskiçağ Tarihi Araştırmalarında Jeopolitiğin Yeri", *Anadolu Araştırmaları*, S. 16, İstanbul 2002, s.339.

⁶² Vasif Şahoğlu, "Anadolu Ticaret Ağı ve M.Ö. III. Bin'in İkinci Yarısında Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Yapısı", *I. Uluslararası Anadolu Uygarlıkları Sempozyumu*, T.T.K., Ankara 2015, s.19.

⁶³ Metin Alparslan, "Bir İmparatorluğu Ayakta Tutabilmek: Ekonomi ve Ticaret/ Sustaining an Empire: Economy and Trade", (haz. Meltem Doğan Alparslan -Metin Alparslan, *Hititler: Bir Anadolu*

Anadolu seferleri ve bu seferler esnasında maden elde etme isteği Asurlular'da son derece hız kazanmış ve netice itibariyle Asur Devleti tüccarlarını buraya yönlendirerek bir nevi izinli maden sömürgesi hareketi başlatmıştır. Nitekim Asurlu tüccarlar, Zagros dağlarının doğusundan getirilen kalay ve güneyde bulunan Babil ülkesinden sağlanan tekstil ürünleri başta olmak üzere Anadolu'nun ihtiyaç duyduğu ürünleri Orta Anadolu'da pazarlayarak⁶⁴ karşılığında değerli madenleri alarak Asur'a taşımışlardır. Bu ticari faaliyetler M.Ö.1900'lerde yerli Anadolu halkıyla takas esasına dayanmaktadır. Yakın zamanlara kadar ticari faaliyetlerin tam olarak ne zaman başladığı konusunda net bilgiler mevcut değildi. Ancak Kültepe Tabletleri'nin neşredilenlerinde bulunan bilgiler ve özellikle "limum"⁶⁵ listelerinin tespitiyle söz konusu ticaretin M.Ö. 1974 yılında başlamış olduğu sonucuna varılmıştır⁶⁶. Diğer taraftan Asurlu tüccarların Anadolu'yu ticari faaliyetleri için uygun bir yer olarak seçmesinde etkili olan bazı faktörler vardır. Bunlardan en önemlisi M.Ö. III. binyılda Akad Kralı Sargon zamanında, kral mezarlarından dolayı bilinen maden zenginliğidir. Bunun yanı sıra yerli halkın hayat standardının düşük olması ve ticareti yapılan kalaya Anadolu'da yerli halkın ihtiyacı olması ve belki en önemlisi Anadolu'nun zenginliklerinin Asur ülkesine aktarma isteği gibi nedenler bu doğrultuda göz önünde bulundurulabilir⁶⁷.

Mezopotamya 'da M.Ö. II. binyılın başlarında Sumerliler'in kurduğu son devlet olan III. Ur Hanedanlığı'nın yıkılmasıyla Asurlular bağımsızlığına kavuşmuştur. Kuzey Irak'ta Musul'un yaklaşık olarak 90 km. güneyinde ve Dicle'nin batı kıyısında bulunan Asur şehri stratejik konumunun vermiş olduğu pek çok avantaj bulunmaktadır. Özellikle de Eski Asur hanedanının tanınmış kralı İlişuma'nın imar faaliyetleri bunun yanı sıra vergileri indirmesi ve çevre ülkelerde bulunan tüccarları Asur'a çekmek için başarılı

İmparatorluğu/ Hittites: An Anatolian Empire, Anadolu Uygarlıkları Serisi 2), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013, s. 511.

⁶⁴ K. Köroğlu, *a.g.e.*, s. 101.

⁶⁵ Belgelerden bu kişilerin, isimlerini belirli bir yıla veren tarih işaretçileri olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Asur'da tek *limum* varken, Kaniş'te bazen birden fazla (iki veya üç kişi) "*limum*" görev yapmıştır. Nitekim *limumların*, kârum işlerinde kendi mühürlerini kullanabilen sorumlu kişiler olabilme ihtimali yüksektir. Bu kişiler, Asur toplumuna ait olup ve yine onlar arasından atanmıştır. Tahsin Özgüç, *Kültepe (Kaniş/ Neşa)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005, s.20. Diğer taraftan, *limum* gibi kârum memurları, hamuştum olarak adlandırılan kişi adına dayanan hafta, kâtip (*tupšarum*) ve şiprumyerli tüccar arasından atanmaktadır. Bir hafta 2 kişiden iş ortaklığı ile sık sık oluşmaktadır. J. G. Dercksen, "Institutional and Private In The Old Assyrian Period", *Interdependency of Institutions and Private Enterprises (MOS 2)* , in *Proceedings of the Second MOS Symposium* (Leiden 1998), İstanbul 2000, s. 144.

⁶⁶ C. Günbattı, *a.g.e.*, s. 37.

⁶⁷ Sabahattin Bayram, "Kültepe Tabletlerinde Geçen Vergiler ve Özellikleri", *Ankara Üniversitesi DTCF. Dergisi*, XXXVI/ 1-2, Ankara 1993, s. 1-2.

girişimlerinin sonucu olarak, gelişen ekonomi neticesinde ve büyük sermaye sahibi tüccarlar sayesinde kısa zamanda Asur'u uluslararası ticaretin merkezi haline getirmiştir⁶⁸.

Asur Devleti; konum itibariyle güneyden kuzeye kadar batıya giden yolları kontrol altına bulunduracağı bir noktada kurulmuştur. Fakat bu sahip olduğu avantaja rağmen çevresinde uzanan kırsal alanların bir kısmına hâkimiyeti olmasının yanındabu alan yeteri kadar büyük değildi. Nitekim buna oranla tarım potansiyeli de son derece sınırlıydı. Asur, kuru tarımın gerçekleştirebildiği bir bölgenin kıyısında bulunmaktadır. Dolayısıyla iyi kalitede tahıl için gereken, arazilerden mahrum olduğundan ve aynı zamanda topraklarının da sadece koyun ve keçi gibi hayvanları otlatmaktan öteye geçmeyen bir imkâna sahip olmasının getirdiği dezavantaj neticesinde⁶⁹ Asurlular, dışa açılmanın gerekli olduğunun bilincine bu sayede daha erken varmışlardır. Doğal kaynaklarıyönünden Anadolu'ya oranla daha fakir olan, aynı zamanda hava koşulları açısından da yağmuru az olmasına rağmen hayvancılığı daha iyi olan Asur'un ülke dışında gerçekleştirilmiş olan uluslararası ticaretin ilk gelişmiş örneğini, şüphesiz onun stratejik bir bölgede, kervan yollarının kilit noktasında kurulmuş olması açısından büyük önem arz etmiştir. Nitekim halkının içerisinde girişimci ve usta tüccarlar olmasının da büyük payı inkâr edilemez⁷⁰.

Tüm bunların yanı sıra, ticari faaliyetlerin başlamasında son derece önem arz eden şahsi mülkiyet esasının hâkim görüş haline gelmesiyle, Asur Devleti kendini hızla kalkındırmış ve yükselen refah seviyesi ile kendi toprakları dışındaki yerlere açılma ihtiyacı hissetmiştir⁷¹. Bu bağlamda yerel sınıfın bir parçası olan tüccarlar aile şirketleri tarafından organize edilmiştir. Ayrıca iş bağlantıları aile bağları üzerinde de büyük bir önem arz etmiştir. Erkekler, babalarının şirketlerinde işe başlamışlar ve kademeli olarak yükselip kendi merkezlerinde yeteri kadar bir başarı elde ederek ticaretin ana evresini oluşturmuşlardır. Nitekim gezici tüccar kelimesi *tamkārūm*, (*DAM. GAR*) Asurlu tüccarlar için genel anlamda bir tanımı içermektedir⁷².

⁶⁸ C. Günbattı, *a.g.e.*, s. 30.

⁶⁹ Helen Parkins- Christopher Smith, *Ticaret, Tüccarlar ve Antik Kent*, (çev: Ömür Harmanşah), Homer Kitapevi, İstanbul 2010, s. 29.

⁷⁰ Hüseyin Sever, "Koloni Çağında Yerli Halk", *Belleten*, C. LIX, S. 224, Ankara 1995, s. 2.

⁷¹ Hüseyin Sever, "Yeni Kültepe Tabletlerinde Geçen "Kima awât naruâim" Tabiri ve Değerlendirilmesi", *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, C.34, S. 1-2, Ankara 1990, s. 251-252.

⁷² J. G. Dercksen (Leiden), *a.g.m.*, s. 138.

Öte yandan Asur şehrinde oturan tüccarlar, gelirlerini birleştirmek amacı ile büyük şirketler kurmuşlardır⁷³. Asurlu tüccarlar, daha fazla kâr elde etmek için sermayelerini *be' ülātum* (sermaye ortaklığı) birleştirerek ortak yatırım teşebbüsünde bulunmuşlardır. Oluşturulan ortak sermayeli şirketler aslında "*torba, çuval*" anlamındaki *naruqqum* olarak geçmektedir. Bu girişimciler "*naruqqum*" sözleşmesi gereğince, bu torbaya kendi hissesine düşen payı koymuşlardır. Bunun neticesinde, ortak sermaye ile yapılmış olan ticaretten elde edilen kâr ortaklar arasında paylaştırılmıştır. İsteyen ortak yatırdığı parayı geri alır ya da hissesini başka birine devredebilirdi. *Naruqqum* adı verilen bu sistemin temel amacı, tüccarların dışarı açılmalarına kolaylık sağlamak ve uzun vadede yatırımlar yapmalarına katkıda bulunmaktır. Fakat yapılan yatırımların geri dönüşü hakkında detaylı bilgiye sahip değiliz⁷⁴.

Asur ülkesinden, Anadolu'ya yayılarak "*tappau*" adını verdikleri ortaklar, ticari ajanlar ve "*šamallu*" denilen yardımcıları da bu şirket adına Anadolu'nun ihtiyacı olan ayna, tarak gibi süs eşyalarına aynı zamanda o dönemin modasına uygun çeşitli kumaşları ve kalaya kadar tüm hammadde, malzemeleri eşek kervanları ile Dicle ve Fırat boylarından çıkıp ve yol üzerindeki çeşitli küçük büyük ticaret merkezlerine de uğrayarak Kaniş'e getirmişlerdir⁷⁵. Diğer taraftan Asurlu tüccarların Kaniş'teki yönetim merkezi "*bit karim*" (Kārum evi), Asur'daki karşılığı ise "*bit Alim*" 'dir. Ticari faaliyetlerin belki de en canlı safhasını oluşturan bu dönemde büyük öneme sahip olan tüccarların toplandığı yer burasıdır. Asurlu tüccarların uluslararası ticareti organize edebilmek için kurdukları *bit Kārim*; Asur dışında uzak bir bölgede kurulması sonucu, yönetimi gerçekleştirmek için bünyesinde bu işleyişi sağlayacak kurumlara, meclislere ve ticari işlemlerin yürütüldüğü ofislere sahiptir. *Bit Karim*⁷⁶, sadece malların depo edildiği yer değil aynı zamanda da tüccarların toplandığı ve ticari faaliyetlerini gerçekleştirmelerinden dolayı mali kayıtların tutulduğu yer olarak da karşımıza

⁷³ Hasan Ali Şahin, 'M.Ö. II. Bin Yılın İlk Çeyreğinde Anadolu'nun En Önemli Ticaret Merkezi Olan Kaniş Kārumu Levantinizmin İlk Örneği Midir?', 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Ankara 2007, s. 2897.

⁷⁴ C. Günbattı, *a.g.e.*, s. 62.

⁷⁵ Hüseyin Sever, 'Kültepe Tabletlerinin Anadolu Tarihi ve Kültür Tarihi Bakımından Önemi', *Ankara Üniversitesi DTCF. Dergisi*: 365, XXXV/2, Ankara 1991, s. 248.

⁷⁶ *Kārum* ofisleri ya da *bit karim* olarak adlandırılan bu idari birimler, koloninin merkezi olarak kabul edilmektedir. Ayrıca toplantı odaları, ofisleri, depoları merkezlerin içerisinde yer almaktadır. Kārum ofisleri konum olarak ise Kültepe şehrinin yukarısına konuşlanmış ve saraya da yakın bir yerde bulunmaktadır. Bu ofisler, hem kendi arşivlerini hem de ofis mektuplarını kayıt altına almışlardır. Nitekim bireysel ticaret ya da yatırımları (*ellatum*) borçları, alacakları, yerel sarayda toplanan ve teslim edilen miktarları da kaydetmişlerdir.

çıkılmaktadır⁷⁷. Nitekim ticareti yapılacak mallara konulacak olan vergi ve harçlara burada karar verilmektedir. Aynı zamanda bu malların sevk ve idaresi de buradan sağlanmaktadır. Bu kurum, Asurlu tüccarların kendi aralarındaki borçlanmalarda borçlu olan Asurlu tüccara kredi sağlar ve yapacağı işlerde ona kefil bile olduğu bilinmektedir. *Bit Karim* tüm bu özellikleriyle bir nevi günümüz bankacılığının sağladığı olanaklar neticesinde ticaretin gelişmesinde ve genişlemesinde büyük rol sahibi olmuştur.

Anadolu'da Asur başkentinden gönderilen elçiler (*šipru ša ālim*) ve Kaniş'teki merkez koloninin yönetimi konusunda Asur'a ait kararlar alma noktasında söz sahibi idiler. Ancak birbirinden farklı dilleri konuşan toplumlardan oluşan Anadolu'daki bu insanların nasıl anlaştıkları meselesi de bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Elimize geçen yerlilere ait tabletlerdeki yazının özensiz ve daha büyük boyutlarda olması nedeniyle yerli halkın Asur dilini ve yazısını öğrenmiş oldukları ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Ayrıca da incelenen tabletler neticesinde Anadolu kökenli bir kelime olan *targumannum* "tercüman" *verabi targumanne* "tercüman başı" tabirinin geçmesi ile de bu toplumların nasıl anlaştıkları konusunda fikir sahibi olabilmekteyiz. Buna oranla şu ana kadar yerlilere ait yani o toplumun dili hakkında bilgi sahibi olabileceğimiz herhangi bir belgeye rastlanmamıştır. Nitekim Kültepe Tabletleri'nde "Asurlu kimse" karşılığında *mer Aššur* sözü geçmektedir. Asurlular ise yerli kimse karşılığında, Asurca "dilsiz, aptal" anlamındaki "*nuā'um*" kelimesini kullanmışlar fakat bu söz Anadolu'da bir yerli hakkında aşağılayıcı nitelikte kullanılan bir söz olmamıştır⁷⁸.

Diğer taraftan Asurlu tüccarlar, Anadolu'nun kültürel ve ekonomik hayatına yeni boyutlar kazandırmıştır. Mezopotamya bölgesinden uzakta bir yere ilk defa bu kadar geniş kapsamlı bir ticari faaliyet yürütülmüştür⁷⁹. Asıl yurtları olan Mezopotamya ile devamlı bağlantı halinde bulunan Asurlu tüccarlar, Anadolu'ya yerleşirken bunu belli bir plan dâhilinde yapmamışlardır. Bu yüzden de *kolonist* olarak nitelendirilmiş ve bu tüccarların Anadolu'ya gelmesi de Anadolu'da yetkili merci olarak bilinen bey ve beyceleri ilgilendirmiştir⁸⁰. Tabletlerden elde edilen bilgiler dolayısıyla "Asur Ticaret Kolonileri Dönemi" diye adlandırılan, bu yıllarda Anadolu'nun siyasi yapısı hakkındada

⁷⁷ T. Özgüç, *a.g.e.*, s. 16.

⁷⁸ C. Günbattı, *a.g.e.*, s. 41.

⁷⁹ Ahmet Ünal, "Hitit Metinlerinde Eski Asur Ticaret Kolonileri Çağıyla İlgili Kayıt ve Anımsamalar", *Archivum Anatolicum (Anadolu Arşivleri)*, S.3, Ankara 1997, s. 341.

⁸⁰ Hatice Gül Küçükbezi, "Asur Ticaret Kolonileri Çağında Asurlu Tüccarlar ile Anadolu Halkı Arasındaki İlişkiler", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 26, Konya 2011, s. 26.

bilgi sahibi olunmaktadır. Nitekim çivi yazılı belgelerdeki bilgilere göre, Anadolu birkaç prensliğe ayrılmıştı. Bu prenslikler ya da şehir devletleri genellikle merkezi bürokratik sisteme sarayında başkanlık eden bir prens(*RUBAUM*), kral (*ŞARRUM*) ya da bey (*BELUM*) ve kraliçe (*RUBATUM*), tarafından idare edilmektedir. Yine tabletten elde edilen bilgiler neticesinde yerel hükümdarlar ya da şehir devletleri arasındaki düzenli ticari ilişkilerden bahsederken geçen aynı zamanda vergi toplayan, ödeme yapan, borçlanan bir kurum olarak saray (*EKALLUM*) adı karşımıza çıkmaktadır⁸¹.

Anadolu'da yetkili merci olarak nitelendirilen şehir bey ve beyceleri, Asurlu tüccarların sarayın ihtiyacı olan kalay ve mamul eşyayı getirmeleri karşılığında onlara şehirlerin etrafında oturma izni vermiştir⁸². Yerli krallara veya beylere bağlı olan şehirlertepeler üzerinde ve kaleler içinde kurulurken Asurlu kolonistler bu şehir eteklerinin dışında veya bir anlamda serbest pazar yeri olarak o bölgede konuşlanmıştır⁸³. Ticari faaliyetlerin belli bir düzen dâhilinde yürütülmesi, yollardaki güvenliğin sağlanması ve tüccarların hakkının aranması için Asurlu tüccarlar ile yerli bey ve beyceler arasında anlaşma yapılmıştır⁸⁴. Asurlu tüccarlar, ekonomik bakımdan yerliler üzerinde bir nüfuz oluşturmalarına karşın siyasi ve idari anlamda hiçbir etkisinin olmaması da anlaşma yapmalarına gerekçe olmuştur. Çünkü bu anlaşmalar sonucunda Asurlu tüccarlar yerli şehir beylerinin idaresinde yer alarak ticari faaliyetlerine devam etmişlerdir⁸⁵. Nitekim saray ile yapılan anlaşma şartları maddeler halinde kaydedilmiş olmakla beraber, olumsuz bir durum karşısında, bu anlaşma doğrultusunda çözüm üretilmiştir. Bunların yanı sıra yerli saraylar ile tüccarlar arasındaki ilişkiler kentin büyüklüküçüklüğü oranında tüccarlara nasıl davranılması gerektiği konusunda değişmekteydi. Bu noktada küçük kentlerdeki yöneticilerin daha iyi, büyük kentlerdeki yöneticilerinde daha kötü ve sert davrandıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca bazı beyler, tüccarları cezalandırabilir ya da görüşmeyebilirdi⁸⁶.

Anlaşma maddelerine bakacak olursak;

⁸¹ Jak Yakar, *Anadolu'nun Etnoarkeolojisi*, (çev. Selen Hırçın Riegel), Homer Kitapevi, İstanbul 2007, s. 36.

⁸² Hasan Ali Şahin, "Cumhuriyetin 80. Yılında Kültepe Kaniş Kazıları", *Erciyes Üniversitesi SBE Dergisi*, 22, Kayseri 2007, s. 155.

⁸³ H. Sever, 1991, s. 248.

⁸⁴ Hüseyin Sever, "Amütüm Madeninin Ticaretinin Yapılması Hususunda, Asur Şehir Meclisince Verilmiş Bir Ruhsatnâme", *Archivum Anatolicum*, S.3, Ankara 1997, s. 292.

⁸⁵ Emin Bilgiç, "Kapadokya Tabletlerine Göre Anadolu Kavimleri Üzerine Araştırmalar", *Ankara Üniversitesi DTCF. Dergisi*, C. 2, S. 1, Ankara 1943, s. 34.

⁸⁶ H. G. Küçükbezi, 2011, s. 27.

Karşılıklı Yapılan Antlaşmalara Göre Saray ve Kralın Asurlu Tüccarlardan Beklentileri

1-Asurlu tüccarların her Anadolu krallık sarayına malın cinsi ve miktarına göre değişen vergiler ödemek⁸⁷,

2- İthal edilen kumaşın %10'nun ilk satın alma hakkının saraya ait olması⁸⁸.

Saray, tüccarların kente getirdikleri kumaştan %8, kalaydan 2/65 oranında yani her eşek yükünden 4 *mina* vergi alabilirdi. Bu vergi, saray ya da krala ödenmekte olup adı da *nišhatum vergisi* olarak bilinmektedir. *Husarum lapislazuli=lacivert taş* ve *amūtum* gibi özel malların ticaretinde ise tekeli bulunmaktaydı⁸⁹.

Karşılıklı Yapılan Antlaşmalara Göre Asurlu Tüccarların Saray ve Kraldan Beklentileri

- 1- *Kārum* ve *Wabartumlarda* korunma hakları saklı kalmak şartı ile oturma hakkına sahip olmak⁹⁰.
- 2- Kral ya da yerli beyler tarafından kontrolü sağlanan bölgelerde; yolların korunmasına, soyguna ve hırsızlığa karşı tedbirler almak⁹¹
- 3- Siyasi ve hukuki bakımdan ise Asur'a bağlı olan kolonilerin serbest bölgelerdeki bütün haklarını gözetmek⁹².
- 4- Konaklayacakları kentin saray depolarını kullanabilmek⁹³
- 5- Anadolu'da kalay ticareti ise Asurluların tekelinde bulunmaktaydı⁹⁴.

Bu maddelerden de anlaşıldığı kadarıyla Anadolu'da krallar kendi menfaatlerini korumanın yanı sıra Asurlu tüccarların serbestçe ticari noktalarda seyahatini ve güvenliğini sağlamaya büyük önem vermiştir. Tüccarlar ise bu kurallara uymadığı takdirde yerli krallar tarafından cezalandırılacak ve hapse atılacaktır⁹⁵.

⁸⁷ S. Bayram, 1993, s. 3.

⁸⁸ H. G. Küçükbezi, 2011, s. 27.

⁸⁹ S. Bayram, 1993, s. 3.

⁹⁰ H. Sever, 1991, s. 249.

⁹¹ J. Eidem, " An Old Assyrian Treaty From Tell Leilan", *Editons Recherche Sur Les Civilisations*, Paris 1991, s. 189.

⁹² S. Bayram, 1993, s. 3.

⁹³ S. Bayram, 1993, s.3.

⁹⁴ H. G. Küçükbezi, 2011, s. 28.

⁹⁵ S. Bayram, 1993, s. 4.

Ticaret ile ilişkili şehir meclisi (*ālum*) ve ticari kuruluş (*bēt ālim/ bēt līmim*) olarak bilinen bu merkezler önemli bir yere sahiptir. Şehir meclisleri ve ticari kuruluşlar ticaret esnasında güçlü bir deneyim ve etkiye sahip olmasının yanı sıra meclis, şehir devleti için yaygın politik bir görev de üstlenmektedir. Aynı zamanda Asur ülkesi yabancı ülkenin hükümdarı ile yapılan anlaşmalar (*mamitum*) yemin ederek ticareti yönetmeye imkân vermiştir⁹⁶.

Bunların yanı sıra Asurlular'ın *kārum* dışında, emlak veya benzeri şeyleri satın almayacağına dair yerli halk ile yaptıkları anlaşmalar da mevcuttur. Fakat borç nedeniyle ortaya çıkan kölelik bu duruma dâhil edilmemiştir⁹⁷.

Asurlu tüccarlar ile Anadolu'da bulunan yerli bey veya krallarla yapılmış olan resmi nitelikteki bu anlaşma çerçevesinde ticari faaliyetler yürütülmüştür. Yapılan kazılarda ele geçen metinlerden ise M.Ö. II. binyılda bu tür anlaşma metinlerinin olduğu tespit edilmiştir. Bunların ilki Kaniş ile Asur, diğeri ise önemli bir *kārum* olarak bilinen ve Fırat kenarında bir yerde olduğu tahmin edilen Hahhum ile Asur arasındaki anlaşmalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Anlaşma maddelerine dair hükümler yukarıda belirtmiştir⁹⁸.

Asurlu tüccarların, Anadolu'yu uygun bir ticaret merkezi olarak seçmelerinde ve orada rahat bir şekilde ticari faaliyetlerini yürütmelerinin belki de temel nedeni: Şehir bey ve beycelerinin ihtiyacı olan kalay ve mamul eşyayı onlara temin etmek olarak düşünülebilir⁹⁹. Yukarıda da bahsedildiği gibi, Asurlu tüccarlar Anadolu'da refah bir şekilde ticari faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Fakat bu faaliyetlerin yürütülmesinde Asurluların asıl düşüncesi ve temel amaçlarından bir diğeri de Anadolu'nun ihtiyaç duyduğu madenleri getirerek Anadolu da bulunan değerli madenleri de Asur ülkesine aktarmaktır.

Kültepe Tabletleri ışığında elde edilen bilgiler doğrultusunda, Asurlu tüccarların; Anadolu'dan altın, gümüş, kurşun gibi madenlerden başka keçi kılı veya yapağı toplayıp Asur'a gönderdikleri ve Asur ülkesinden de ¹⁰⁰kalay, tekstil ürünleri ve bazı mamul

⁹⁶ J. Yakar, *a.g.e.*, s. 136.

⁹⁷ T. Özgüç, *a.g.e.*, s. 15.

⁹⁸ Cahit Günbattı, "Anadolu'nun Politik Manzarası", *Tarihöncesinden Demir Çağı'na Anadolu'nun Arkeo Atlas Dergisi*, S. 3, İstanbul 2004, s. 253.

⁹⁹ H. A. Şahin, "M.Ö. II. Bin Yılım İlk Çeyreğinde Anadolu'nun En Önemli Ticaret Merkezi Olan...", s. 2903.

¹⁰⁰ E. Memiş, 2009, s. 139.

eşyayı da Anadolu içerisine getirildikleri bilinmektedir. Fakat bir diğer önemli husus ise Ergani'den yani Anadolu içerisinden Asur'a götürülen bakırın bu devirdeki ticaretin ana hatlarını teşkil etmesidir¹⁰¹. Buradan anlaşıldığı kadarıyla ithal malları olarak; Kalay, kumaş, süs eşyası, mamul eşyaların bazıları ve baharat olmakla beraber, İhraç malları ise; Altın, gümüş, deri, bakır, kıymetli taşlar, yün, simli kurşun, keçi kılı ve yapağıdır. Ayrıca ticareti yapılan mallar arasına aslı tırnak manasına gelen ve anlamı çok anlaşılmayan *şuprum* ile domuz kılı da eklenebilir¹⁰². Ayrıca Asur ile Anadolu arasında ticareti yapılan malzemeler dünyanın çeşitli merkezlerinden temin edilmekteydi¹⁰³.

Asurlu tüccarlar, bakır kaynakları bakımından zengin olan Anadolu'ya; Afganistan'dan kalay ve Babil dokumalarını da beraberinde getirerek Anadolu'daki yerli halka pazarlamışlardır. Ancak bu dokumaların bir bölümü tüccar aileleri tarafından Asur'da hazırlanıp ailenin Anadolu'daki reisine gönderilmekteydi. Kalayın tamamı dokumanın ise bir bölümü ticaret malı olarak sayılmaktaydı. Ayrıca Asurlu tüccarlar *lapus-lazuli, akik, hematit* gibi süs eşyalarının da ticaretini yapmışlardır¹⁰⁴. Ancak ticaret malı olarak ekonomik değeri yüksek fakat ağırlık olarak da hafif olan malları tercih etmişlerdir. Tekstil, kalaya oranla satışı daha zor olduğu için bu malların yanında Asurlu tüccarlar satışı kolay olan malları pazarlamaya özen göstermişlerdir. Kalaydan sonra tekstil ürünleri en çok satışı yapılan ticaret malı olmakla beraber kumaş, büyük ölçüde Asur'da üretilmiştir. Ulaşabilen bilgiler neticesinde, Asur'da yaklaşık belli bir dönemde yapılan kumaş ihracatı yüz bin olarak kaydedilmiştir. Kumaş ticareti, yoğun olarak yapılan malzeme olmakla beraber kalay ticareti yukarıda da bahsedildiği gibi daha fazla önem teşkil etmiştir¹⁰⁵. Asurlu tüccarlar, çeşitli bölgelerden getirdikleri malları bakır veya altınla değiştirmişler bunun neticesinde takas usulüne dayanan ticari faaliyet ortaya çıkmıştır. Bunların sonucu olarak, zaman içerisinde ticari faaliyetler canlanarak devam etmiştir¹⁰⁶.

¹⁰¹ Kürşat Koçak, " Asur Ticaret Kolonileri Çağında Ticareti Yapılan Mallar ve Vergiler", *Gazi Üniversitesi SBE. Dergisi*, 27, Ankara 2009/2, s. 211.

¹⁰² S. Bayram, 1993, s. 5.

¹⁰³ İrfan Albayrak, "Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Asurlu Tüccarlar İle Yerli Halk Arasındaki İlişkiler", *Erciyes Üniversitesi III. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri*, Kayseri 2000, s. 35.

¹⁰⁴ Tahsin Özgüç, "Asur Ticaret Kolonileri Kültepe-Kaniş ", *Arkeo Atlas Dergisi*, S. 3, İstanbul 2004, s. 11-12.

¹⁰⁵ K. Koçak, 2009, s. 213.

¹⁰⁶ Füzüzan Kınal, *Eski Anadolu Tarihi*, TTK, Ankara 1998, s. 74.

Bu dönemde yerliler tarafından, maden üretimine önem verilmesi neticesinde altın, gümüş, bakır ve *amūtum* madenini elde etmişlerdir. Aynı zamanda Anadolu'nun ihtiyaç duyduğu kalayın Asurlu tüccarlar tarafından getirilmesiyle de kalayla bakır karıştırılarak tunç üretilmiştir. Bu konu ile ilgili tabletler ele geçirilmiş olup birçok tabletin tercümesi yapılmıştır. Söz konusu tabletlerde; altın, gümüş ve bakırın kalite oranlarından bahsedilmiştir¹⁰⁷. Yine ele geçirilmiş olan farklı metinlerde, Asur'dan Anadolu'ya gönderilmesi istenilen kumaşların özelliklerini yani bu metinlerde bulunan mektuplarda ne tür kumaş istediklerini, dokuma için gereken yün miktarını belirttiklerine ulaşılmıştır. Ayrıca Anadolu'da bulunan tüccarlar ile eşleri arasında yapılan ticari teati mektupları ele geçmiştir. Bu mektupların muhtevsından, gümüşü; kumaşı dokumak için aynı zamanda gerekli olan yünü ve daha çeşitli dokuma malzemesi almak için istedikleri anlaşılmaktadır. Bunların yanı sıra günlük yaşamlarını devam ettirebilmeleri içinde Anadolu'dan gönderilen gümüş ve değerli madenleri evin geçimini sağlamak için kullanmışlardır¹⁰⁸. Bu mevcut bilgilere dayanarak, kadınların ticari faaliyette birinci derecede bir yere sahip olduklarını ve aynı zamanda Anadolu'ya ticaret amacıyla giden eşlerine yardım ettiklerini söyleyebiliriz¹⁰⁹. Tüccar eşler, ailelerini bırakarak Anadolu'ya ticaret için gittiklerinde bütün sorumluluk Asur'daki kadınların üzerinde kalmıştır. Nitekim kadınlar Anadolu'ya gönderdikleri kumaş karşılığında eşlerinden gümüş isteyerek evin geçimini sağlamaya çalışmışlardır. Yukarıda da bahsedildiği üzere hem Anadolu olsun hem de Asur olsun ihtiyaçları doğrultusunda aslında bir noktada ticari faaliyetleri yürütmüşlerdir.

Özetle, Kültepe Tabletleri'nin önemli bir kısmı, tüccarların çeşitli alış-verişlerini kısa notlar halinde kaydettikleri liste metinlerden oluşmaktadır. Bu şekilde oluşan belgeler genel anlamda öznel yani kişisel bir üslupla belgeyi kaydeden kişinin ağzından çıkan sözler şeklinde yazılmıştır. Nitekim bu yüzden de tabletlerin ait oldukları arşivleri belirlemek de güçtür. Çok uzun masraf ve sevkiyat listeleri olabildiği gibi, kısa kayıtlar şeklinde de düzenlenmiş belgeler de yer almaktadır. Bunlar ise; tüccarların belirli zaman

¹⁰⁷ E. Bilgiç, 1943, s. 35.

¹⁰⁸ Esmâ Öz, "Kültepe Tabletleri Işığında M.Ö II. Binde, Kadının İş Hayatındaki Yeri", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.1, S. 25, Kayseri 2008, s. 51-52

¹⁰⁹ Nitekim bu doğrultu da Tahsin Özgüç'ün 1948'den sonraki yaptığı kazılarda ortaya çıkarılan tabletlerden anlaşıldığı kadarıyla, Asur'da bulunan kadın tüccar ile Anadolu'daki tüccar arasında veya iki karı koca arasında gerçekleşen mektuplaşmalara rastlanmaktadır. Bu mektuplaşmalardan, kumaşların kaliteleri, renkleri, içerikleri ve dışları hakkında daha detaylı bilgiye sahip olunmaktadır. Bu bağlamda, mektuplaşmaların birinde, Asurlu kadın yaptığı ticari faaliyetler için Kaniş'teki kocasından gümüş istemesi kadının da şahsi olarak para kazandığını göstermektedir. A.Muhibbe Darga, *Anadolu'da Kadın, On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013, s. 71.

dilimlerinde ya kendi yaptıkları harcamalar ya da kendilerine yapılan ödemeler olarak karşımıza çıkmış olup, bir nevi hatırlatma şeklinde düzenlenen belge özelliği taşımaktadır. Bu tarzdaki belgeler, daha çok o dönemde hangi malların ticaretinin yapıldığı, sevkiyat sırasında ne tür vergilerin hangi oranda ödendiği ve hangi bölgenin ne çeşit sevkiyatta bulunduğunu göstermesi yönünden önem arz etmektedir¹¹⁰. Bu dönemde ticareti yapılan maden ve mamul eşyaları inceleyecek olursak şu şekilde bir tasnif yapmamız gerekmektedir;

1.2.4. Ticareti Yapılan Mallar

1.2.4.1. Kalay

Kalay (*annakum*; Sumerogram *AN.NA*) tüccarların Anadolu'da pazarladıkları mallar arasında ilk sırada yer almaktadır¹¹¹. Nitekim kalay, bakırı bronza dönüştüren bir alaşım olması sebebiyle Anadolu'ya gelen malzemeler içerisinde en kıymetli maden olarak karşımıza çıkmaktadır. Asur ülkesinde kalay olmadığı için tüccarlar tarafından Afganistan veya Tacikistan'dan Anadolu'ya getirilen kalayın ticaretini yapmışlardır. Ancak bu yargı kesin olmamakla birlikte İran'ın Tebriz kentinden de kalayın getirilebileceğine dair fikirlerde bulunmaktadır. Son yapılan araştırmalar neticesinde ise kalayın Özbekistan'dan Asur'a getirildiği fikri yaygınlaşmıştır. Asurlu tüccarlara karşısından sınır ötesinde bulunan ülkelere gidip oradan kalay temin etmek pahalıya mal olmuştur. Ayrıca ithal ettikleri kalayı alıp Anadolu'ya götürmüşlerdir. Anadolu'da kalaya bu denli ihtiyaç duyulması, tüccarların büyük oranda kâr elde edeceğini göstermekle beraber kalayı başka ülkelere getirdikleri için masraflarının da daha fazla olması yüksek bir ihtimaldir. M.Ö. II. binyıllarında da olduğu gibi günümüzde de öyle ki arz-talep durmu aynı zamanda malın fiyatını belirlemekte en ön sıradadır. Öyle ki eğer bir ürün az ise ve zahmetli yollardan geliyorsa aynı zamanda çok talep ediliyorsa fiyatı her zaman yüksek olmuştur¹¹².

Metinlerden elde edilen bilgiler ışığında, kalayın kendi içerisinde kaliteli ve çok kaliteli ve kalitesiz olmak üzere sınıflandırıldığı anlaşılmaktadır. Bunlara bakacak olursak;

Kaliteli kalay (*annakum damqum*),

¹¹⁰ İrfan Albayrak, "Kumaş ve Kalay Sevkiyatına İlişkin Üç Kültepe Tableti", *AMM 2003-2004 Yıllığı*, Ankara 2005, s. 269.

¹¹¹ C. Günbattı, 2017, s. 71.

¹¹² K. Koçak, 2009, s. 214

Çok kaliteli kalay (*annakum damqum watrum*),

Kalitesiz kalay (*annakum massuhum*) şeklinde ifadeleri mevcuttur¹¹³.

1.2.4.2. Gümüş

Gümüş, hemen hemen her Kültepe tabletinde geçmektedir. Bu değerli maden (*kaspum*; Sumerogram *KÛ.BABBAR*) para olarak kullanılmıştır. Kalite olarak gümüş ise;

Arıtılmış gümüş (*kaspum şarrupum*)

İyi gümüş (*kaspum damqum*)

Saf olmayan gümüş (*kaspum massuhum*)

? (*kaspum ammurum*)

Şeklinde metinlerde karşımıza çıkmaktadır. Gümüşün kalitesi ise *Kaniş*'teki Asur yönetimi tarafından kontrol edilmiştir. Yerli halkın borçlarıyla ilgili birçok senette ise düşük kalitedeki bir gümüş cinsi (*litum*) geçmektedir. Fakat Asurlular birbirlerine arıtılmış (*şarrupum*) gümüş ile borçlanmışlardır¹¹⁴. Gümüş, o dönemdeki ticarete çok önemli bir rol oynamaktaydı. Tüccar kervanları Anadolu içerisine kalay ve dokuma ürünlerini götürmüş gümüş ve değerli madenlerle dolaylı ya da doğrudan takas usulüne dayanan bir sistemle değiştirerek Asur'a sevk etmeyi başarmışlardır. Burada gerekli ödemeler yapıldıktan sonra (giderler, vergi borçları, faiz, kar) geriye kalanların birçoğu (yatırım yapmak, borç vermek) ticari amaçlarla kullanılmıştır. İşte bu yüzden gümüş, ticaretin ana amacı değil aynı zamanda aracı görevi üstlenerek ve çoğunlukla da ticari işlemlerin¹¹⁵ anahtar rolünü oynamıştır¹¹⁶.

Asurlu tüccarlar, bu gümüşleri üç veya onbeş kilo ağırlığında paketleyip ve mühürledikten sonra akrabaları ya da kuryelerle Asur'a göndermişlerdir. Anadolu'da bol

¹¹³ C. Günbattı, 2017, s. 72.

¹¹⁴ C. Günbattı, 2017, s. 75.

¹¹⁵ Burada bahsedilen ticari işlemlerden kasıt; Ticari kredi, yatırımlar, teminatsız kredidir. Nitekim gümüş, ticari sistemdeki güç ve hâkim olma yönünden büyük bir katkı sağlamaktadır. Asur toplumunun, halk seviyesi, vergi, para cezası, masraflar, kurum karları, özel alan hissesi, faiz kârı, komisyon yüzdesi ve personel maaşı gibi karşımıza çıkan bu ticari işlemlerin yürütülmesinde büyük önem arz etmektedir. K. R. Veenhof (Leiden), "Silver and Credit in Old Assyrian Trade", *In Trade and Finance in Ancient Mesopotamia: Proceedings of the First MOS Symposium*, (ed. Jan Gerrit Dercksen), PIHANS 84, İstanbul: Nederlands historisch- Archaologisch Instituut te İstanbul 1999, s. 55.

¹¹⁶ Klaas R. Veenhof (Leiden), "Trade and Finance in Ancient Mesopotamia", *forming the proceeding of first mos symposium*, İstanbul 1999, s. 55.

bulunması nedeniyle de ticaretin temel madeni olma vazifesini üstlenmiştir¹¹⁷. Asurlu tüccarlar Anadolu'ya gelirken amaçları maden bakımından zengin olan Anadolu'daki zenginliği, bir nevi ticaret ile Asur'a taşımaktıvebunu da büyük oranda başarmışlardır.

1.2.4.3. Bakır

Bakır, (*werium*; Sumegrogram *URUDU*) Asurlu tüccarların Anadolu'daki ticari faaliyetlerinin ana metalini teşkil etmekteydi. Nitekim bakırın birkaç istisna dışında Asur'a götürülmediğini görmekteyiz. Tüccarlar ise getirdikleri kalay ve kumaşı bakırla değiştirip elde ettikleri bakırı yerlilerle altın ve gümüş karşılığında satmaktaydılar¹¹⁸. Bunların yanı sıra ev eşyası, alet, silah yapımında kullanılmakla beraber kırık para yerine de geçmiştir. Gümüşde olduğu gibi ödemelerde ve vergilerde aynı vazifeyi üstlenmiştir.

Anadolu'nun en çok ihtiyaç duyduğu ticaret malzemesi olan bakır, alaşım olarak da kullanıldığı için Anadolu halkı için ticarete kilit noktayı teşkil ettiği yukarıda da belirtilmişti. Bu alaşım sonrasında da bronz elde edilmiştir. Öte yandan Asur genel olarak bakırı İran ya da Doğu Anadolu'dan getirmiştir¹¹⁹.

1.2.4.4. *Amūtum/ Aşı'um*

Yerliler tarafından, bu çağda üretimi yapılan madenler içerisinde, değerli bir maden olan *amūtum* mevcuttur¹²⁰. Anadolu'dan elde edildiği anlaşılan *amūtum* madeninin, İç Anadolu Bölgesi'nde Puruṣhattum ve Tuz Gölü'nün güneyinde olduğu düşünülmektedir. Salatuwar ile ve bu yerin kuzeyinde olduğu tahmin edilen Wahṣuṣana şehirleri arasında geçmekte olan nakliye işlemlerinde sık sık tekrarlanmasından dolayı bu madenin bu şehirlerden birinde olabileceği tahmin edilmiştir¹²¹.

İncelenen tabletlerde, yer yer geçen *amūtum*'un hangi maden olduğu hakkında fikir ayrılıkları söz konusudur. Ayrıca altından çok kıymetli olduğu bilinen bu madenin ticareti yasaklanmıştır¹²². Bugüne kadar hakkında çok fazla yorum yapılan bu madenin "*KÙ. AN=amūtum=aşı'um=meteorik demir plâtin* olduğu konusunda yorumlar vardır.

¹¹⁷ K. Koçak, 2009, s. 219.

¹¹⁸ C. Günbattı, 2017, s. 73.

¹¹⁹ K. Koçak, 2009, s. 219.

¹²⁰ E. Bilgiç, 1943, s. 35.

¹²¹ K. Koçak, 2009, s. 218.

¹²² Salih Çeçen, "Kaniṣ Kârum'unun Diğer Kârum ve Wabartumlar'a "*KÙ.AN*" (*amutum*) İle İlgili Önemli Talimatları", *T.T.K. Belleten*, C. LXI, Ankara 1997, S. 231, s. 221.

Fakat o devirde demirin adı henüz bilinmediği için, "AN. BAR=*parzillum*" gibi isimler verilmiştir. Bu maden süs eşyası yapmak için de kullanılmıştır.

Akad kralı Rimuş'un kitâbesinde de bu madenin çok fazla öneme sahip ve kıymetli olduğu kaydedilmiştir. Fakat buna karşın Sumerli III. Ur- Hanedanı zamanına ait bir tablette ise oldukça ucuz olarak görülmüştür. Yaklaşık 36 kg *amūtum*'un gümüş olarak karşılığı 18 gr olarak kaydedilmiştir¹²³. *Amūtum* adlı bu kıymetli madenin altından beş kat daha değerli olduğu görüşü hâkim olmakla beraber Anadolu'dan Asur'a getirilen bu madenin, metinlerde 1/2 kg'dan fazla miktarına rastlanmamıştır¹²⁴. *Amūtum* adlı maden gümüşe oranla kırk kat daha değerlidir. Bir kilo *amūtum* elde etmek için kırk kilo gümüşe eş değerde mal vermek gerekmektedir.¹²⁵.

1.2.4.5. Altın

Altın, (hurāşum; Sumerogram *KÛ.GĪ=GUŠKĪN*) Asurlu tüccarların memleketlerine götürmek için büyük çaba sarf ettikleri temel maden olarak karşımıza çıkmaktadır. Asur'da büyük şirketlerin ana sermayesini oluşturan bu maden en gözde yatırım ve borç ödeme aracı olarak da kullanılmıştır. Nitekim karşımıza çıkan başlıca altın cinsleri ise;

İyi altın (*hurāşum damqum*)

Kaliteli altın (*hurāşum pašallum*)

Çok kaliteli altın (*hurāşum pašallum damqum*)

Orta kaliteli altın (*hurāşum kuburšinnum*)

Kırmızı altın (*hurāşum sāmum*)

Beyaz altın (*hurāşum puşium*)

Olarak değişik kalitede altın mevcuttur¹²⁶. Nitekim altın gümüşten sekiz kat daha değerlidir¹²⁷. Bilinen bir gerçektir ki altın, Anadolu'dan Asur'a çok fazla ihraç edilmiştir ve ticarete de önemli bir rol oynamıştır. Nitekim Asur'a ulaşan altın,

¹²³ H. Sever, 1997, s. 293.

¹²⁴ H. Sever, 1990, s. 253.

¹²⁵ A. Toplu, a.g.e. s. 46.

¹²⁶ C. Günbattı, a.g.e., s. 77.

¹²⁷ A. Toplu, a.g.e., s. 46.

genellikle gümüşe dönüştürülmekte ve bu gümüş de ödemeler ve satın almada kullanılmaktadır¹²⁸.

1.2.4.6. *Lapis Lazuli*

Renginden dolayı "lacivert taşı" denilen *lazuli* Mezopotamya kaynaklarında karşılığı *uqnûm* olarak geçse de, bu ifadeye Kültepe Tabletleri'nde rastlanmamıştır. Kültepe Tabletleri'nde ise buna karşılık gelen kelime *husārum*'dur. Ancak *husārum*'un *lapis lazuli* olduğu konusu ise uzun zamandan beri tartışılmaktadır. Bu tartışma neticesinde ise bazı filologlar metinlerde, *lapis lazulinin* Sumerogramı *NA₄. ZA. GÍN*'in geçtiğine dikkat çekerek *husārum*'un lapis lazuli olamayacağına işaret etmişlerdir. Ancak faklı bir metinde ise *NA₄. ZA. GÍN* ile *husārum*'un birlikte kullanılmasından dolayı *NA₄.ZA.GÍN*'in Kültepe Tabletlerindeki karşılığında *husārum*'un yazıldığı belirtilmiştir.

Adı geçen bu değerli taş, Eski Mezopotamya'da takılarda, mühür yapımında ve çeşitli eşyaların süslenmesinde kullanılmaktadır¹²⁹. Aynı zamanda Anadolu'ya ticareti yapılmak üzere getirilen değerli taşlar arasında yer almaktadır. Eski Mezopotamya'da *lazuli* kaynaklarının büyük bir kısmı Kabil'in kuzeybatısındaki alanda bulunmaktadır¹³⁰.

1.2.4.7. *Subatum Ša Akkidie*

Bu malzeme kumaş türü olarak kaynaklara geçmiştir. Farklı türleri bulunmakla beraber Babil'den getirildiğine dair mevcut bilgiler vardır¹³¹. Babil kökenli kumaşlara benzer özelliklere sahip bu kumaş türü aynı zamanda *Akad kumaşı* olarak da bilinmektedir. Genellikle *TÚG* determinatifi ile geçmekte fakat bazen de *TÚG.HI* şeklinde de geçişleri vardır. Ancak *šubātum ša akkidē* kumaşı başka kumaşlarla geçtiği zaman *TÚG* determinatifi olmadan *šubātum ša akkidē* şekliyle kullanılmaktadır¹³².

¹²⁸ K. R. Veenhof, 1999, s. 55.

¹²⁹ C. Günbattı, a.g.e., s. 83.

¹³⁰ K. Koçak, 2009, s. 215.

¹³¹ K. Koçak, 2009, s. 215.

¹³² S. Sabâ Cebesoy, " Kapadokya Tabletlerinde Geçen Dokuma Ürünleri", *AMM 1994 Yıllığı*, Ankara 1995, s. 173.

1.2.4.8. *Pirikannū*

Pirikannū kumaşının, metinlerden bu kumaş türünün Anadolu kökenli bir kumaş türü olduğu ve Anadolu içerisinde alınıp satıldığı anlaşılrsa da aksini savunanlar da mevcuttur¹³³.

Pirikanū kumaşının, Anadolu üretimi bir kumaş olduğunu doğrulayan kanıt ise metinlerdeki geçiş şeklidir¹³⁴. Nitekim söz konusu metinlerdeki ifadelerden hareketle, bu kumaş türünün Anadolu'da üretildiği ihtimali kuvvetle muhtemeldir. Bu kumaş türünün metinlerde *Kaniş*, *Mamma*, *Luhusadia* ve *Tiřmurna* şehirleriyle birlikte geçmesinden hareketle, onun Anadolu üretimi bir kumaş olduğu tartışma gerektirmeyen bir duruma gelmiştir.

Pirikannū kumaşı, nitelik itibariyle kaba ya da kalın bir kumaş türüdür. Bu kumaş türünün geçtiği metinlerin bazılarında *sab/pd/tinum*, bazılarında yün yapağılar (*mařkū řapūutum*) ve *menuniānum* adlı dokuma ürünleri ile beraber geçmesi de *pirikannū* kumaşının bir tür kaba ya da kalın yünlü dokuma¹³⁵ türü olduğunu ortaya koymaktadır.¹³⁶ *Pirikannū* ticaretinin geçtiği tabletlere bakıldığı zaman, istenen *pirikannū* sayılarındaki farklılığın ve fazlalığın *pirikannū*'nun diğer kumaş türlerine oranla daha ucuz olmasından ileri gelmektedir. Nitekim metinlerden anlaşıldığı üzere, *pirikannū* kumaşının fiyatı üçşeqel değerinde olduğu anlaşılacakla beraber bu kumaş türünün bu kadar ucuz olmasının yanı sıra çok fazla talep edildiği ve bu doğrultuda çok fazla gelir sağladığı da yine incelenen tabletler doğrultusunda anlaşılmıştır¹³⁷.

¹³³ Emin Bilgiç, *Kapadokya Metinlerinde Geçen Yerli Appellatifler ve Bunların Eski Anadolu Dilleri İçerisindeki Yeri*, Sümeroloji Yayınları, TTK. Basımevi, Ankara 1953, s. 49.

¹³⁴ Bu kumaş türünün metinlerdeki geçiş şekline bakıldığı zaman: 616 GİN¹⁹ KÚ. BABBAR kà-ni-ři-ú i-di-nu-ni-kum²⁰ um-ma a-na-ku-ma pí-ri-kà-ni²¹ řa-am-ma řé-bi-lam²² řu-ma pí-ri-kà-ni là tař-am..., " Kaniř halkı sana 16 şeqel gümüş verdi. Sana şöyle söyledim: "(o gümüşle)" *pirikannū* satın al ve (onları) bana gönder. *Pirikannū* satın almadığın takdirde..." şeklinde geçmektedir. Aynı şekilde bir başka metinde de : ři-im pí-ri-kà-ni¹⁹ a-na-kam ba-at-qú²⁰ ma-hi-ir Kà-ni-iř la ma-ři, " Burada, *pirikannū* dokumalarının ticareti yetersiz; Kaniř pazarı üzerine olan talep yeterli değil." ifadesinden yola çıkarak, *pirikannū* kumaşı ile ilgili olarak geçen yer ismi Kaniř olduğu ifadesi rastlanır. S.S.Cebesoy, a.g.m.,s. 164.

¹³⁵ Ayrıca *pirikannū* kumaşı, kaba veya kalın bir dokuma ürünü olduğu için genel olarak fakirler, köleler, hizmetçiler ve diğer saray çalışanları için elbise yapımında kullanılmaktadır. Bu doğrultuda *pirikannūřa ana lubūřim dannūni* "hizmetçilerin elbiseleri için *pirikannū*...elbise de kullanılmak üzere elverişli olan *pirikannū*" ifadesi *pirikannū* kumaşının bu amaç ile kullanıldığını göstermektedir. Ayrıca bu kumaş türünün kırmızı renkli olanı hizmetçiler için elbise yapımında tercih edilmektedir. S. S. Cebesoy, a.g.m., s.165.

¹³⁶ Hüsrem Çelik, *Eskiçağ'da Anadolu'da Dokuma*, Pamukkale Üniversitesi SBE., Denizli 2014, s. 57.

¹³⁷ A. M. Darga, a.g.e., s. 119.

1.2.4.9. *Kutānum*

Kültepe Tabletleri'nde en çok geçen kumaş türü olarak bilinmektedir. Çok kaliteli ve yöneticilere hediye olarak verilmiş olması yünden yapıldığına dair görüşleri beraberinde getirmiştir¹³⁸. *Kutānum*'un; Akadça *kitû(GADA)*, *kitunnu* "keten" kelimesi ile ve buradan aktarılması muhtemel olan Aramca *keṭṭau* ve *ke/ittānā*, İbranca *kuttōnet*, Süryânî'deki *kuttīna*, Arapça *kattan* kelimelerine karşılık gelmektedir. Bugün ise Arapça'dan dilimize geçmiş bir kelime olarak hâlâ yaşayan keten kelimesiyle ilgili olup olmadığı hakkında henüz kesin bir yargı yoktur. Çünkü o dönemde Anadolu'da ketenin varlığına yani yetiştirildiğine dair herhangi bir bilgi söz konusu değildir¹³⁹.

Nitekim *kutānum* kelimesinin kökünün "*ktn*" harflerinden meydana gelmesi ve ayrıca kelimenin keten manasına gelebileceğinden dolayı, *kutānum* kumaşının dokumasında keten bitkisi kullanılmıştır. Fakat *kutānum* cinsi kumaşın, üretilmesinde sadece keten kullanılmamıştır. Bu kumaş türünün dokuması esnasında yün malzemesi de kullanılmıştır. Nitekim metinlerde, 1 *ṣubātum qatnum*'un "*iyi kumaş*" son işlemlerden sonra hala tüylü olması durumunda bir *kutānum* gibi kırılması talep edilmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda *kutānum*'un kesildiğine veya kırıldığına dair fikirde bulunulabilir¹⁴⁰.

Bu kumaş türünün, Anadolu menşeli mi? Yoksa Mezopotamya menşeli mi? Olduğu konusunda farklı görüşler vardır. Nitekim E. Bilgiç, "*kutānum*"un yerli bir kelime olup Anadolu'da dokunup ticareti yapılan bir kumaş türü olduğunu savunmakta buna karşın, Veenhof ise, Mezopotamya menşeli tabletlerde yani Mari T tabletleri'nde geçen ifadeleri delil göstererek, Asurlu kadınlar tarafından dokunup Anadolu'ya ihraç edildiği fikrini savunmuştur¹⁴¹.

Kutānum kumaşı ile ilgili olarak; *Kt. b/k 198'de* : ¹⁴⁾ 16 *TÚG ku-ta-ni SÍG₅* ¹⁵⁾ 10 *TÚG ku-ta-ni* ¹⁶⁾ *ma-tí-ú-tim* ¹⁷⁾ 13 *TÚG* ¹⁸⁾ *šU-RU-TİM* ¹⁸⁾ *a-na É mu-ṣí-im* ¹⁹⁾ *a-dí-in* " 16 (parça) iyi kalite *kutānum* kumaşını, 10 (parça) düşük (kalitede) *kutānum* kumaşını, 13 (parça) *ṣurutum* kumaşını mūṣi'um dairesine verdim." ifadesi bu kumaş türünün pek çok

¹³⁸ K. Koçak, 2009, s. 216.

¹³⁹ S. S. Cebesoy, a.g.m., s. 167.

¹⁴⁰ H. Çelik, a.g.e., s. 59.

¹⁴¹ S. S. Cebesoy, a. g. m., s. 166.

çeşitli kalitelerde üretildiğini göstermektedir¹⁴². Ayrıca *Kt n/k 1099* nolu metinde " kralın giyeceği 10 adet *kutānum* kumaşı" denilmektedir. Bu ifade de söz konusu kumaş türünün kaliteli bir kumaş olduğunu göstermektedir¹⁴³.

Aynı zamanda *kutānum* kumaşı, krala veya önemli saray çalışanlarına hediye olarak da verilmektedir. *AKT II 23* no'lu tablet bu duruma örnek teşkil etmektedir. Söz konusu metinde;²⁴⁻²⁷ "... ú-še-ba-lá-ku-nu-ti DUMU ru-ba-im ša a-na-kam ši-ta-lá-ma šu!-ma da-mi-i[q!] šé-ší-a-šu-ma 1 ^{tuš} ku-ta-nam SÍG₅ lá-bi-ša-šu!...", "kralın oradaki oğluna sorunuz ve eğer iy[i] ise, ona çıkartınız ve 1 adet iyi cins *kutānum* elbisesini kendisine giydiriniz." Tablette geçen bu ifadeler iyi kalitedeki *kutānum* kumaşının sarayda yüksek mevki sahiplerine hediye olarak verilmesi açısından önemli bir kanıttır¹⁴⁴.

Bu kumaş türünün maddi değeri ile ilgili olarak ise CCT 4, 23a metninde de 1 *kutānum*'un değeri 26 2/3 *šeqel*'dir. CCT 2, 2, 21'de *kutānum* kastedilerek satım alımı için parça başına 3 1/2 *šeqel* verildiği ifadeleri geçmektedir. Aynı şekilde bu kumaş türünün ağırlığından bahsedildiği metinlerde de 15 *kutānum* elbisesinin 30 *mina* yani yaklaşık 15 kilo olduğu geçmektedir. Nitekim AKT II. 1 ve 11 no'lu metinlerde *kutānum* kumaşı'nın ağırlığı hakkında ise daha detaylı bilgiler bulunmaktadır¹⁴⁵

1.2.4.10. *Kusītum*

Bu kumaş türü, Asur'dan ithal edilen kumaş türlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çok kaliteli olduğu düşünülen ve metinlerde sınırlı sayıda geçen *kusītum* kumaşı¹⁴⁶ Sumerce *túg.bar.du*₅ kelimesi olan *kasûm* "bağlamak" fiilinden oluşmakta ve metinlerde de *TÚG* determinatifi ile birlikte *ku-sí-<a>- tum* yazılışlarıyla geçmektedir¹⁴⁷. Farklı bir metinde ise, Asur'dan ithal edilen bu kumaş türü ile ilgili olarak 4 *kusiātum ša Akkidē* "Akadlı kusītum giyecekleri" sözünden hareketle elbise yapımında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu kumaş türünün Asur'a, Güney Mezopotamya'dan geldiği fikri ileri sürülmektedir. Ancak bazı metinlerde, bu kumaş

¹⁴² Hakan Erol, *Eski Asurca Metinlerde Meslek Adları ve Unvanlarla Geçen Şahıs İsimleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi SBE., Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri (Sümeroloji) Ana Bilim Dalı, Ankara 2007, s. 42.

¹⁴³ H. Çelik, *a.g.e.*, s. 60.

¹⁴⁴ H. Çelik, *a.g.e.*, s. 60.

¹⁴⁵ Emin Bilgiç-Sabahattin Bayram, *Ankara Kültepe Tabletleri II*, TTK Basımevi, Ankara 1995, s. 5, 17,

¹⁴⁶ K. Koçak, 2009, s. 216.

¹⁴⁷ S. S. Cebesoy, *a.g.m.*, s. 174.

türünün Mama şehriyle birlikte geçmesi Mama şehrinin, kumaş ticareti hususunda ithal eden değil ihraç eden bir tekstil kenti konumunda olduğunu göstermektedir¹⁴⁸.

Nitekim daha önce de bahsedildiği gibi, tüylü veya kalın yünlü bir kumaş türü olan ve aynı zamanda Anadolu'da geniş pazar imkânına sahip bulunan Pirikannu kumaşı gibi kaliteli ve pahalı olduğu anlaşılmıştır. Aynı zamanda Asur'dan da ithal edilen kusitum kumaşının Mama şehrinde imal edildiğini belgeleyen *ku-si-tim ša Ma-ma-i-e* "Mama'nın kusitum kumaşı" veya *ku-si-a-tim ša Ma-am-ma SĠG₅ku-si-tim* "Mama'nın iyi cins kusitum kumaşı" ifadelerin transkripti yapılmış olan metinlerde rastlanmaktadır¹⁴⁹.

İlk zamanlarda sıradan bir giyecek olmasına rağmen, ilerleyen zamanlarda nitelikli kusitum giysileri üretilmeye başlamasından sonra özel durumlarda krallar tarafından giyilmeye başlanmıştır. Ayrıca bu giysinin, kenarları bağlanarak vücudu sarması sağlanmıştır¹⁵⁰. Bu kumaş türünün nitelikleri bakımından beyaz ve ince, kalite açısından ise normal ya da iyi şekilde üretilmiştir. *Kusitum* kumaşının, nitelik ve kaliteleri açısından fiyatlarında da farklılık arz etmesi muhtemeldir.

1.2.4.11. *Lubūšum*

Eski Asur metinlerinde, değişik anlamlara gelen bu kumaş türü daha çok giysi olarak kullanılmıştır. *BIN* 6, 187, r. 12'de, *26 ma-na URUDU¹³i-ri-ha-ma a-na lu-bu-uš¹⁴ a-ši-ti-ká ú me-er-i-ká¹⁵ ù ú-ku-ul-tí-šu-nu¹⁶ ni-ta-dí-in* "26 mina bakır arttı ve onları karının ve oğullarının giysisi için ve onların yiyecekleri için harcadık" şeklinde geçen ifade bize *lubūšum*'un giysi olarak kullanıldığına dair bilgi vermektedir¹⁵¹. Yine incelenen tabletlerde geçen *šitrum ša lubūšim* ifadesinden *lubūšum*'un, *šitrum*'dan yapılan bir kumaş veya elbise olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra, bu kumaş türünün nitelikleri bakımından beyaz, sarı ve yeşil gibi kategorilere ayrıldığı da yine tabletlerden anlamak mümkündür. *Lubūšum* kumaşının, beyaz renkte olanı diğer türlerine oranla ince ve güzel olduğu için daha fazla talep edilmektedir. Bu kumaş türü genellikle soylu kişilere, örnek verecek olursak; *Kaniš*'teki yerel idareciye ve Prens

¹⁴⁸ H. Çelik, *a.g.e.*, s. 67.

¹⁴⁹ E. Bilgiç- S.Bayram, *a.g.e.*, s. 53.

¹⁵⁰ H. Çelik, *a.g.e.*, s. 66.

¹⁵¹ S. S. Cebesoy, *a. g. m.*, s. 175.

Peruva'ya hediye olarak gönderilmesi onun, yeşil ve sarı rengine göre daha uygun olduğunu göstermektedir¹⁵².

Nitekim bu kumaşın çeşitliliğinin fazlalığı onun, bir yandan hizmetkârlar için diğer taraftan ise soylular ve prensler için elbise ve giysi olarak kullanılmasına imkân vermektedir. Lubūşum kumaşının kral ve soylu kişilere hediye olarak sunulurken beyaz olan türünün seçilmesi de beyaz lubūşum'un fiyatı konusunda da değişiklik göstermesi aşikârdır. Bir metinde ise; Beyaz ve ince olanının satın alma fiyatı 1 *mina* gümüş iken, farklı bir metindeki fiyatı ise 20 *šeql* olarak ifade edilmektedir¹⁵³.

1.2.4.12. *Kitūm- Kitātum*

"*Kitūm*" kelimesi, CAD 1/J 15B 4 ve AHw495b'de *kitūm* (^{gi}*KID*) şeklinde ve "hasır, yaygı, paspas" anlamlarında geçmesine rağmen, CCT 3,25, 27'de *ki-ta-am úiř-ra-am*, "*bir kitūm ve bir kemer*" ifadesi olarak geçmektedir. Burada geçen bilgiler irdelendiğinde "*kitūm*" kelimesinin anlamları itibariyle, hasır ya da yaygı anlamı olan bir kelimenin Tanrı Amurru'm'a "adak" olarak sunulması pek olası görünmemektedir. CCT 4, 44b, 17'de *ki-ta-am SIG₅ša 15 i-dí-im*, "*15- 20 karış uzunluğunda iyi bir kitūm*" ifadesi geçmekle beraber daha sonra "*15- 20 karış uzunluğunda iyi bir hasır*" şeklinde tercüme edilmiştir. Yine *kitūm* kelimesi farklı bir metinde *deki-ta-am na-ah-lá-áp-tám šé-ni-in*, "*bir kitūm (keten iç giysisi), pelerin, bir çift sandal*" şeklinde geçen ifadelerle sahiptir¹⁵⁴.

Bazı Asurca metinlerde, *kitatum* olarak çoğul halde de geçen, *kitū* "keten" kelimesiyle teşkil edildiği düşünülen *rabi kitatim* sadece BIN IV, 160'da geçmektedir:1717)... 60 *ma-na URUDU ší-kam*⁸⁾*KÍ.GAL ki-ta-a-tim*... " 60 *minakırık bakır rabi katatim'dedir*...". *Rabi kitatim* için, "*ketenle ilgili bir memur*" anlamı vardır. Bu görüşlere J.G. Dercksen ve P. Garelli de katılmaktadır. E. Bilgiç ise, bu ünvanın *kittu* "hakikat, doğruluk" ile ilgili olabileceğini söylemiştir. Eğer *rabi kitatim*' inketenle ilgili bir memur olduğu düşünülürse, bu netice doğrultusunda Anadolu'da keten bitkisinin yetiştirildiği ve işlendiğine dair kanıt ortaya çıkaracaktır¹⁵⁵.

¹⁵² A. M. Darga, *a.g.e.*, s. 121.

¹⁵³ H. Çelik, *a.g.e.*, s. 68.

¹⁵⁴ S. S. Cebesoy, *a.g.m.*, s. 169.

¹⁵⁵ H. Çelik, *a.g.e.*, s. 61.

1.2.4.13. *Raqqutum*

İnce, zarif ve hafif bir kumaş olarak bilinen *raqqutum*, Anadolu'ya Asur'dan ihraç edilen pahalı ürünler arasında yer almaktadır¹⁵⁶. Eski Babil metinlerinde de bu kumaş cinsine rastlanmaktadır. Bazen Anadolu'ya satılmak amacıyla getirilen yüklerle geçmesine rağmen, bazen de Anadolu'ya yüksek idare sahiplerine hediye olarak sunulduğuna dair ifadeler de vardır¹⁵⁷. Bazı metinlerde bu kumaş türünün fiyatı hususunda; Asur'da alış fiyatı beş ile yedi *šeql* gümüş arasında değişmekle beraber Anadolu'da satış fiyatı ise oldukça yüksektir. TC 1, 47, 3 'de geçen ifadeye göre *3raqqutum*, *2 šilipkā'um*, *4 takuštā'um* ve *12 lubūšum* için satın alma fiyatı olarak toplam 110 *šekel* veya parça başına yaklaşık olarak 5 1/2 *šeql* şeklinde geçen ifadeler mevcuttur¹⁵⁸. Bu ifadelerden yola çıkarak bu kumaş türünün ticaretinin ne kadar kârlı olduğu konusunda tespit yapılabilmektedir.

1.2.4.14. *Šurum*

Üstün nitelikli bir kumaş türü olarak bilinen *šurum*, Landsberger ve J. Lewy'e göre "*siyah kumaş*" olarak nitelendirilmektedir. Bazen *TÚG* determinatifi ile yazılmakta bazen de determinatifsiz olarak karşımıza çıkmaktadır. Metinlerde nadir olarak *šu-ru-inve šu-ru-am* yazılışları ile de geçmektedir. Ayrıca CCT 1, 40a, 2 ve Garelli 1966, 141, n, 8, 3'de de *TÚG. HI. A šu-ri-tim* yazılışları da mevcuttur. Aynı zamanda (*šu-ru(ú)*) şeklinde geçen çoğul yazılışları da vardır¹⁵⁹.

Bu kumaş türü sargı bezi veya ticari malzeme olarak kullanılmasının yanı sıra, düşük kalitede olan *šurum* kumaşları metinlerde yerel kraliçeye hediye olarak sunulduğuna dair ifadeler de geçmektedir. Ancak düşük kalitede olan bir kumaşın yerel kraliçeye hediye olarak sunulması pek mantıklı görülmesi de, bu kumaş türünün siyah renkli ve üstün nitelikli olması yönünden yerel kraliçeye sunulmasına olanak sağlamıştır. Ayrıca bu kumaş türü metinlerde farklı miktarlarda ve farklı bedelleriyle geçmektedir. Nitekim çoğu metinlerde, 8 ile 15 *šeql* arasında değişen fiyatı, 1 kutānum'un yaklaşık 3/5'i kadardır¹⁶⁰.

¹⁵⁶ A. M. Darga, *a.g.e.*, s. 152.

¹⁵⁷ H. Erol, *a.g.e.*, s. 55.

¹⁵⁸ H. Çelik, *a.g.e.*, s. 62.

¹⁵⁹ S. S. Cebesoy, *a.g.m.*, s. 171.

¹⁶⁰ H. Çelik, *a.g.e.*, s. 63.

1.2.4.15. *Abarnūm*

Asur'dan Anadolu'ya nakledilen kumaşlar arasında sık rastladığımız *abarnūm* kumaşının, metinlerde geçtiğinden hareketle *bar-ni-a-am iṣ-tù a-limki ú-šé-lá-am* "(Asur) şehrinden 1 *abarnūm* kumaşı yollattıracağım" ifadesi bu kumaş türünün Asur'dan Anadolu'ya gönderildiğini göstermektedir¹⁶¹.

Diğer taraftan metinlerden; bu kumaş türünün kaliteli ve pahalı olduğuna aynı zamanda Asur'da satıldığına dair bilgilerine ulaşılmaktadır. Asurlu kadınların dokumuş olduğu kumaş, TC 1 19,12'de, *2 šitrē ša abarnē,* " *abarnūm* kumaşından iki peçe (?)" şeklinde geçmesinden hareketle bu kumaşın giysi olarak kullanılabileceği anlaşılmaktadır. Nitekim metinlerde, Asurlu erkeklerin de nispeten *abarnūm* kumaşından yapılmış giysileri giydikleri ortaya çıkmaktadır¹⁶².

Ayrıca metinlerin içeriğinden, *abarnūm* kumaşının satış fiyatlarının farklılık arz ettiği anlaşılmaktadır. İncelenen birkaç metin doğrultusunda Anadolu'daki satış fiyatının Akad kumaşı ve kamsun ile aynı fiyatta olup 45 *šeql*'e denk gelmekte iken, başka bir metinde ise *abarnūm* kumaşı için 1 1/2 *mina* gümüş ödeme yapıldığı ortaya çıkmaktadır. Yine metinlerden anlaşıldığı kadarıyla, satış ve alış fiyatı 10 *šeql* gümüştür. Buradan hareketle, bu tür kumaşın ödeme bedeli yaklaşık olarak 400- 750 gram gümüş arasında değişmektedir. Bu fiyat değişikliğinden yola çıkarak bu kumaşın kendi içerisinde farklı kalitelerde olduğuna yani iyi kalite veya çok iyi kaliteye sahip olduğu fikrine ulaşılabılır¹⁶³.

1.2.4.16. *Kuš(š)utum*

Kuš (š) utum'un ne olduğuna dair kesin bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak bir elbisenin veya *da-ba-du GAL* olarak adlandırılan bir giysinin parçası olabileceği konusunda fikirler vardır. Ayrıca Sumer dönemine ait III. Ur metninde geçen *TÚG da-ba-tum* ile aynı olma ihtimali de söz konusudur. Nitekim *kuš (š) utum*'dan *ša lubūšti* metinlerde "giysi" olarak geçmektedir. Hititçe metinlerde ise bu kumaş türünün; *TÚG ku-uš-ša-di/ti* şeklinde yazılışına rastlanmaktadır. Eski Babil Devri'ne

¹⁶¹ H. Çelik, *a.g.e.*, s. 64.

¹⁶² S. S. Cebesoy, *a.g.m.*, s. 173.

¹⁶³ H. Çelik, *a.g.e.*, s. 64.

ait bir metinde ise; *1 kuš (š) utum*'un 20 *šeql* gümüşten az olmadığı kayıt altına alınmıştır. Nitekimbu bağlamda pahalı bir kumaş türü olduğu anlaşılmıştır¹⁶⁴.

1.2.4.17. *Šilipkā'um/ Šulupkā'um*

Šulupka şehrinde dokunduğu anlaşılan bu kumaş türü genellikle *TÚG "elbise, kumaş"* kelimesi ile beraber geçmektedir¹⁶⁵. Öte yandan Garelli, *šilipkā'um* kumaşı için "Asur'dan ihraç edilen ve Asur mabedinin malı olarak bana emanet edilen" şeklinde bir ifadeden bahsetmektedir. Nitekim söz konusu kumaş türünün, kaliteli kumaşlarla beraber geçmesinden ya da Anadolu'ya gönderilen kumaşlara ait kayıt listelerinde yer almasından dolayı Asur'dan ihraç edildiği fikri kuvvetle muhtemeldir¹⁶⁶.

Anadolu'daki satış fiyatı yaklaşık olarak 22 1/2 *šeql* ya da 33 *šeql* olmasına rağmen bazı kaynaklarda 50 *mina* işlenmiş bakır olarak geçmektedir. Diğer taraftan Asur'daki alış fiyatı hakkında bilgi bulunan tek metin TC 1, 47'dir. Bu metinde; *3 raqqatum, 2 šilipkā'um, 4 takuštā'um* ve *12 lubūšum* ile birlikte geçmektedir. Nitekim toplam fiyatının 1 *mina* gümüş olduğu ortaya çıkmaktadır. Fiyatından yola çıkacak olursak bu kumaş türünün kaliteli olması fiyatının yüksek olmasını beraberinde getirmiştir¹⁶⁷.

1.2.4.18. *Namaššūhum*

Bu kelimenin yazılışına birkaç metinde rastlamaktadır. Metinlerde; *na-ma-šu-hu* ya da *na-wa-šu-hu-um* ifadeleriyle farklı şekillerde geçmektedir.¹⁶⁸

Nitekim *namaššūhum*'un tabletlerde, *5 ku-tā-nu ú na-ma-šu-hu-um*, "5 kutānum ve *namaššūhum*" şeklinde geçmesi *namaššūhum* kumaşının, *kutānum* kumaşına dâhil olabileceği fikrini kuvvetlendirmektedir. Bu bağlamda *Kutānum* kumaşı ile birlikte geçmesinden dolayı, hem bir kumaş türü olduğu hem de fiyat olarak pahalı olduğu düşünülmektedir. Başka bir metinde geçen, *10 TÚG. HI. A na-ma-š-šū-hi SIG₅DIRIG*, "10 (top) çok iyi kalitede *namaššūhum*" ifadesinden hareketle bu kumaş

¹⁶⁴ S. S. Cebesoy, a.g.m., s. 175.

¹⁶⁵ E. Bilgiç, a.g.e., s. 57.

¹⁶⁶ S. S. Cebesoy, a.g.m., s. 177.

¹⁶⁷ S. S. Cebesoy, a.g.m., s. 177.

¹⁶⁸ H. Çelik, a.g.e., s. 70.

türünün kaliteli olduğu fikrini doğrulamaktadır¹⁶⁹. Öte yandan metinlerde sınırlı geçmesinden ötürü daha geniş bilgi elde edilememektedir.

1.2.4.19. *Šulhum*

Šulhum kelimesi metinlerde genellikle *TÚG* determinatifi ile *šu-ul-hi ya da šu-ul-[hu]* şekillerinde geçmektedir¹⁷⁰

Anadolu'ya yapılmış olan Asur ithalatını anlatan bir metinde, "56 *TÚG šu-ul-hu ú ša a-k [i-di-e]*" ifadesinden anlaşılacağı üzere *šulhum*, Akad kumaşı ile beraber geçmektedir. Bu kullanım, bu kumaş türünün Asur'dan Anadolu'ya ithal edildiği fikrini doğrulamaktadır. Öte yandan metnin, devamında geçen; " *bana ilk kervanla birlikte 9 1/2 mina, 3 2/3 šeşel gümüş yolla*" ifadesinden mektubu yazanın Asur'da yaşadığını ve bu kumaş türünün de ithal edildiğini destekler mahiyette bir durum ortaya çıkmaktadır¹⁷¹. Ayrıca incelenen tabletlerden, *šulhum* kumaşının fiyatı çoğunlukla 35 *mina* bakır olduğu anlaşılmaktadır¹⁷².

1.2.4.20. *Makūhum*

Makūhum kumaşı ile ilgili olarak, Anadolu'da dokunduğuna dair fikirler yoğunluktadır. Buna karşın Asur'dan Anadolu'ya ithal edildiğine dair görüşler de bulunmaktadır. Asur'dan Anadolu'ya doğrudan giden sevkیاتlar arasında bu kumaş türüne rastlanılmaması söz konusu kumaşın Anadolu'da üretildiği fikrini kuvvetlendirmektedir. Ayrıca bu kumaş türünün yünlü bir giyecek olarak kullanıldığı da anlaşılmaktadır¹⁷³.

Bir metinde, bu kumaş türünün Anadolu'daki nakliyatı ile ilgili bilgilere rastlanmaktadır. Nitekim metinlerde *makūhum* kumaşı, 50 *TÚG ma-ku-hi* yazılışı ile *kutānum*, *lubūšum*, *namaššūhum* ve *šulupkā'um* kumaşlarıyla beraber geçmektedir. Bu adı geçen kumaş türlerinin kaliteli kumaşlar olarak nitelendirilmesinden dolayı *makūhum* kumaşının da kaliteli olduğu düşünülmektedir.

Nitekim bu kumaş türünün fiyatı metinlerde farklı şekillerde geçmektedir. Bir metinde, Anadolu'daki bir saraya "20 *TÚG makūhum'un değeri olarak parça başına*

¹⁶⁹ S. S. Cebesoy, a.g.m., s. 179

¹⁷⁰ E. Bilgiç, a.g.e., s. 83.

¹⁷¹ S. S. Cebesoy, a.g.m., s. 179

¹⁷² S. S. Cebesoy, a.g.m., s. 179

¹⁷³ A. M. Darga, a.g.e., s. 121.

20 mina bakır ödeme beyan edilmiştir." Şeklinde bir ifade söz konusudur. Başka bir metinde ise; *1 ma-ku-hu i-ha-ra-nim il5-qí-ú-ma 15 GÍN iš-qú-l[u]*, " Yolda bir *makūhum* aldılar ve 15 *šeḡel* ödediler." denilmektedir. Bu metnin devamında da parça başına 9 1/2 *šeḡel*'den satılan 60 *makūhum* ve *ēb/ pīšum*'dan bahsedilmektedir¹⁷⁴.

1.2.4.21. *Sab/pd/tinnum*

Sapdinnum kelimesi bir metinde, "*TÚG sà-áb-tí-ni TÚGsà-áb-tí-ni*" yazılışıyla geçmektedir. Başka metinlerde de *TÚG* determinatifi ile yazılması onun bir kumaş olduğunu göstermektedir¹⁷⁵.

Metinlerde 12 kez geçtiğine rastlanılan bu kelime üzerinde çeşitli görüşler mevcuttur¹⁷⁶. Yayınlanan birmetin de Hahhum'daki *TÚG sab/pd/tinnum**SIG*₅'in satış-alış fiyatı geçmektedir¹⁷⁷. Öte yandan söz konusu metinlerde *saptinnum* kelimesinin kullanım biçimleri, Anadolu'da yerli bir kumaş türü olduğuna işaret etmektedir.

Bu kumaş türü ile ilgili olarak metinlerde fiyatı, *1 sab/pd/tinnum'un fiyatı 51/3 mina bakır* başka bir metinde ise *sab/pd/tinnum'un* satış fiyatı *5 1/4mina bakır* olarak geçmektedir¹⁷⁸.

1.2.4.22. *Mennuniānum*

Metinlerde, *mennuniānim* kumaşı yazılışlı itibariyle bazen *TÚG* determinatifi ile "*1 TÚG menü-ni<a>- nu-um*" bazen de determinatifsiz "*me-nu-ni-a-nu/ni* (çoğul hali)" ya da "*me-nu-ni[a-nam]*" olarak ifadeleri vardır¹⁷⁹.

Bu kumaş türü, daha çok Anadolu iç ticaretini ihtiva eden metinlerde geçmektedir. Bu bağlamda Anadolu'da üretildiğine dair bilgiler bulunmaktadır. Nitekim tabletlerde yünlü ve yünsüz *pirikannū* kumaşı ile beraber geçmesi bu

¹⁷⁴ S. S. Cebesoy, a.g.m., s. 180.

¹⁷⁵ E. Bilgiç, a.g.e., s. 37.

¹⁷⁶ E. Bilgiç'e göre *saptinnum* kelimesi Anadolu'da bir cins isimdir. Fakat Lewy ise *sapdinnum* şeklindeki yazışına dayanarak Suriyeli *spudnā* ile bağlantılı olduğunu düşünerek "yünlü giyecek" şeklinde tercümesini yapmıştır. S. S. Cebesoy, a.g.m., s. 180.

¹⁷⁷ S. S. Cebesoy, a.g.m., s. 180.

¹⁷⁸ S. S. Cebesoy, a.g.m., s. 181.

¹⁷⁹ E. Bilgiç, a.g.e., s. 48.

bilgiyi doğrular niteliktedir. Yine başka bir metinde *kusītum* kumaşı ile beraber geçmekte olup yünle birlikte kullanımlarına rastlanılmaktadır¹⁸⁰.

1.2.4.23. *DIZABum*

Bu kelimenin okunuşu tam olarak bilinmemektedir. Metinlerde *saptinnum*, *pirikannūm* kumaşları ile beraber geçmesinden dolayı bu kumaş türünün de yünlü ve kaba bir kumaş olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda bu kumaşlarla beraber geçmesi onun nitelik bakımından kaliteli olduğunu göstermektedir. *DIZABum* kumaşı 7 *TÚG DI-ZA-BU-ú* yazılışı ile sadece altı tablette geçmektedir¹⁸¹.

1.2.4.24. *Ēb/pīšum*

Bu kumaş türü metinlerde, *ēb/pīšum* yazılışıyla geçmektedir. Landsberger'de bu kelimenin, "*ebēšum*" fiilinden türediğini savunmuştur. Nitekim bu fikir doğrultusunda "*ēb/pīšu šabatim*", (*kalın*) *yünlü kumaş, battaniye*" anlamlarına gelmektedir. *Pirikannū* kumaşı ile beraber geçmesinden dolayı da yünden üretilbileceği fikri ortaya çıkmaktadır¹⁸².

Ayrıca bu kumaş, Anadolu'nun yerli bir üretim kumaşı olmasının yanı sıra, ucuz yünden yapılan elbise anlamına da gelmektedir.

1.2.4.25. *Nibrārum*

Metinlerden ticareti yapıldığı anlaşılan bu kumaş, ayrıca kervanlarda ihtiyaç anında da kullanılmaktadır. Bir metinde, *nibrārum* kumaşı kervan emtiasının tutulduğu listede sonuncu sırada yer almaktadır¹⁸³.

Çok pahalı olmayan ve yünlü bir kumaş türü olduğu anlaşılan fiyatı konusundaise kesin bir yargı da bulunmak zordur. Bazı metinlerden *nibrārum*'un değerinin 10 veya 15 *šeql* olduğu görülmektedir.¹⁸⁴

1.2.4.26. *Šitrum*

Metinlerde bazen *TÚG* determinatifi geçmekte ancak determinatifsiz olarak yazılmaktadır. Ayrıca *Šitrum*'un Anadolu kumaş mı yoksa Asur'dan mı ithal edildiği ile ilgili bir görüş bulunmamaktadır¹⁸⁵.

¹⁸⁰ H. Çelik, *a.g.e.*, s. 74, 75.

¹⁸¹ S. S. Cebesoy, *a.g.m.*, s. 181.

¹⁸² S. S. Cebesoy, *a.g.m.*, s. 182.

¹⁸³ H. Çelik, *a.g.e.*, s. 76.

¹⁸⁴ Hakan Erol, " Bir Kültepe Metnine Göre Eski Asur Devrinde Subartu Bölgesi", *Ankara Üniversitesi DTCF. Dergisi*, C. LII. S. 2, Ankara 2012, s.7.

Birçok metinde *šitrum* + *ša* + *genetif halde* kumaş adı olarak geçmektedir. Bu tür yazımlar *šitrum*'un beraber geçtiği kumaşa dâhil olduğu (ondan yapılan bir elbise) veya o kumaşın tipinden yapıldığı konusundaki ifadeler bu kumaş türü hakkında bilgi sahibi olmayı sağlamaktadır. Bu bağlamda metinlerde *ša abarnīē, 2 ši-it-iri-e ša A-bar-ni-e* yine başka bir metinde *ša Akkidīē " 1 ši-it-ru-um ša A-ki-dī-e"* yazılışları ile geçmesi buna en açık örnektir. Nitekim bu kumaş türünün fiyatı ile ilgili olarak, parça başına 3 1/3 *šeql* gümüş ödendiği ifadesine rastlanılmaktadır. Fakat fiyatı, normal bir kumaşa ödenen bedele oranla daha azdır¹⁸⁶.

Transkript ve tercümesi yapılan tabletlerde, ticareti yapılan değerli madenler ve kumaşlar ticaretin ana temasını oluşturmaktadır. Bazı tabletlerdeki sınırlı ifadelerden balta, çekiç, kemer, ayakkabı, süpürge, yüzük, zincir gibi alet ve eşyaların ticaretinin yapıldığı anlaşılmaktadır¹⁸⁷. Bunların yanı sıra koyun, sığır, eşek gibi hayvan satışlarına dair bilgiler verilmiştir. Doğrudan hayvan alım satımı ile ilgili olmayan bu metinler, ihtiva ettikleri ifadelerle yine de hayvan ticaretinin yapıldığına ışık tutmaktadırlar¹⁸⁸.

Konuyu özetleyecek olursak metinlerden, kumaş çeşitlerinin birçoğunun Asur'da üretildiği anlaşılmaktadır¹⁸⁹. Dolayısıyla metinlerde geçen ifadelerden, Asurlu kadınların kumaş üretiminde görev alması Asur'da kumaş üretimini doğrulamaktadır. Bu bağlamda, tekstil ticareti yerel nüfusun bir kısmı için iş olanağı sağlayarak, yerel endüstrinin de ürettiği malzemeler toplumun ihtiyacı olan kumaşı temin etmektedir. Nitekim Veenhof'a göre; Asurlular tekstil ticaretini, kendi üretimlerinin yanı sıra başka yerlerden ithal ederek¹⁹⁰ gerçekleştirmişlerdir. Asur ülkesi, bu noktada dokuma ürünlerinin geçişinde transit bir konum üstlenmektedir.

¹⁸⁵ E. Bilgiç, *a.g.e.*, s. 73

¹⁸⁶ S. S. Cebesoy, *a.g.m.*, s. 185.

¹⁸⁷ Cahit Günbattı, "Kultepe Tabletleri Arasında Aile Haberleşmelerinden Örnekler", *Ankara: Uluslararası I.Hittoloji Kongresi Bildirileri (19-21 Temmuz)*, 1990, s. 130.

¹⁸⁸ Lütfi Gürkan Gökçek, "Asur Ticaret Kolonileri Çağında (1925- 1723) Anadolu'da Hayvancılık ve Hayvan Ticareti", *Archivum Anatolicum* 7/1, 2004, s. 61.

¹⁸⁹ Veenhof'un incelemeleri neticesinde, Asur'dan gönderilen mallar konusunda 17500 kumaş nakliyatı yapıldığı kanısına ulaşılmıştır. Kaniş'ten çıkarılan yazıtlarda kaydedilmiş olan toplam sayıya ulaşabilmek için bu rakamı beş ile on arasında bir sayı ile çarpmamız gerekmektedir. Bu neticede Asur'dan yaklaşık belli bir dönemde yapılan kumaş ihracatı 100000 olarak tahminde bulunabiliriz. K. R. Veenhof, *a.g.e.*, s.88.

¹⁹⁰ Sınırlı miktarda da olsa Asur'a kumaş sevkiyatı Kuzey Suriye ve Kuzey Mezopotamya'dan yapılmıştır. Hatta bu sevkiyattan sağlanan kumaş türlerinden bazıları, Anadolu'ya gönderilmiştir. Ayrıca, kumaşın, dokunmasında ve işlenmesinde Babil coğrafyasının daha ileri bir seviyede olduğunu anlaşılmaktadır. Bu kaniya yapılan arkeolojik ve bilimsel çalışmalar neticesinde yünü işleyen araçların varlığına dair bilgi veren ifadelerden ulaşılabilir. T. Özgüç, *a.g.e.*, s. 27.

Asurlu tüccarlar, genel olarak Anadolu içerisinde bakırın, yerli yünün, yerli dokuma ürünlerinin ise belli türünün ticaretini yapmışlardır. Yün, iç ticarete önemli bir unsur olarak görülmektedir. Bu yüzden de Asur ülkesinden, yün gönderilme ihtimali çok düşüktür. Anadolu şehri içerisinde ucuz fiyata alınan yünün, başka şehirlerde iyi bir kârda satışı yapılmıştır. Yün önce bakırla değiştirilmiş sonra ise bakır yerlilere gümüş ve altın karşılığında satılarak bu şekilde bir kollektif ticaret yapılmıştır. Nitekim yerlilerde bu ticari faaliyetlere katılarak yün ve bakırın bütün Anadolu'ya yayılmasında büyük rol üstlenmişlerdir¹⁹¹.

Kültepe Tabletleri'nde, Anadolu'dan Asur'a yün gönderildiğine dair çok az metin bulunmaktadır. Bu bağlamda Asur'da yünün pahalı olması böyle bir sevkiyata gerek duydukları fikrini doğrulamaktadır. Ayrıca getirilen yünlerin de miktar olarak fazla olmadığı yönünde bilgilerle karşılaşmaktadır. Fakat farklı bir görüş ise; Asur'da yün fiyatının pahalı olmadığı ancak yeteri kadar yünün bulunmadığı yönündedir¹⁹².

Asurlu tüccarlar; yerli halk ile bakır, kumaş ve değerli madenleri içeren ve değiş tokuş esasına dayanan ticaretin en canlı safhasını oluşturmuşlardır. Nitekim Asurlu tüccarların, Anadolu'ya gelişindeki temel neden ticaret yaparak oradaki önemli madenleri ülkelere aktarmaktır. Bunu da büyük oranda başarmışlardır. Ayrıca bu sınır ötesi ülkelere giderken hangi ulaşım güzergâhlarını kullandıkları ve hangi yollardan geçtikleri de düşünülmektedir. Bu bağlamda bilgi verecek olursak;

1.2.5. Kervan Güzergâhları ve Taşımacılık

Asurlu tüccarlar, Anadolu'ya ticaret amacıyla giderken su engeli olan yerlerden geçmişlerdir. Bu engel karşısında bazı tüccarlar ise, derelerin sığ yerlerinden geçmek için uygun alanlar aramışlardır. Ancak Anadolu'daki platolara gittiklerinde coğrafyanın fiziki gücü ile karşı karşıya kalmışlardır. Nitekim Toros Dağları da engel teşkil etmiştir. Ayrıca Amanos ve Antitoros Dağları önemli geçitleri barındırması nedeniyle Güneybatı Anadolu, Suriye ve Mezopotamya arasında kilit noktayı oluşturmaktadır. Asurlu tüccarlar Asur'dan hareket ettikten sonra Ninive ve Balih'i geçip Karkamış'a ulaşıp sonrada aşağıda sıralayacağımız yolları takip etmişlerdir;

¹⁹¹ Tahsin Özgüç, " Asur Ticaret Kolonileri", *Arkeo Atlas, Tarihöncesinden Demir Çağı'na Anadolu'nun Arkeoloji Atlası*, (Editör: Necmi Karul), Doğan Burda Dergi Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 246.

¹⁹² E. Öz, 2008, s. 50.

1.Doğrudan kuzeye yönelip Samsat yakınından ve Malatya'dan geçip *Kaniş*'e uzanan yol,

2.Karkamış'tan sonra kuzeybatıya yönelip kuzeybatıdan Maraş yakınlarından ve Göksun'dan geçip *Kaniş*'e uzanan yol,

3.Karkamış'tan sonra batıya yönelip ve oradan Niğde'ye geldikten sonra kuzeye yönelerek *Kaniş*'e uzanan yol,

4.Karkamış'tan sonra batıya doğru yönelen ve Niğde'ye gelen oradan da biraz sonra kuzeybatı yönünde ilerleyip Tuz Gölü'nün hemen kuzeyinden *Kaniş*'e uzanan yol¹⁹³. Şeklinde birkaç yoldan ilerleyerek *Kaniş*'e ulaşmışlardır.

Ekrem Memiş'e göre ise; Anadolu ile Mezopotamya'yı birbirine bağlayan yollar incelenecek olursa, ilk önce Anadolu'nun fiziki coğrafyasının göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Bu bağlamda transkript ve tercümesi yapılmış Mari ve Kültepe Tabletleri'nden anlaşıldığı kadarıyla, Asur'dan *Kaniş*'e giden iki yol bulunmaktadır. Bunlar ise; Fırat üzerinden geçen güney ve kuzey yoludur.Kuzey yolu, Malatya üzerinden dolaşarak Darende yolu ile Kayseri'ye varmaktadır. Güney yolundan ise *Kaniş*'e ulaşabilmek için Urfa üzerinden geçmek gerekmektedir¹⁹⁴.

*Asur-Kaniş*ve diğer ticaret yolları üzerindeki şehirlerarasında, doğal yolları izleyerek seyahat eden kervanların güzergâhları birçok araştırmanın konusu olmuştur. Nitekim farklı görüşlerde bulunmaktadır. Ayrıca *Asur-Kaniş* arasında yer alan Asur kolonisinin de bulunduğu en önemli kervan durağı *Hahhum* olarak bilinmektedir. *Hahhum*'dan sonraki şehirler ise *Timelkiya-Şalahşuwa-Hurama* ve *Kaniş*olarak sıralanmıştır¹⁹⁵.

Birçok Kültepe Tableti'nden açık şekilde anlaşılacağı üzere, Asurlu tüccarlar, kârlarını arttırmak düşüncesi temel olmak üzere yasa dışı yollara sık sık başvurmuşlardır¹⁹⁶. Nitekim Anadolu'daki yerli idarecilerin tüccarlardan vergi, haraç ve başka ödemeler alması bu yolu tercih etmelerine neden olmuştur. Kültepe Tabletleri'nde bu durum "*harran šuki /annim* olarak adlandırılmıştır. Bu tabir, gümrüğe girmeden ve

¹⁹³ Lütfi Gürkan Gökçek, "Asur Ticaret Kolonileri Çağında Anadolu'da Kervan Güzergâhları Ve Taşımacılık", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, VIII / 1, Ankara 2004, s. 153.

¹⁹⁴ E. Memiş, 2010, s. 220.

¹⁹⁵ C. Günbattı, a.g.e., s. 102.

¹⁹⁶ Sabahattin Bayram, "Kültepe'den Kaçakçılıkla İlgili Yeni Metinler", *XXXIV. Uluslararası Assirioloji Kongresi (6-10 Temmuz 1987)*, Kongreye Sunulan Bildiriler, TTK Yayınları, Ankara 1998, s. 285.

yerel idarecilerden gümrük izni almadan tali yolları takip etmek şeklinde ifade edilmiştir¹⁹⁷. Ayrıca Kültepe Tabletleri'nde kaçakçılıkla ilgili olarak ise *pazārum* "gizle(n)mek", "kaçmak", *puzrum* "sır", "gizli", "saklı", "gizli yol", "gizli yer", *pazzur(t)um* "gizlemek", "kaçmak", "kaçakçılık yapma", "kaçak mal", "gizli depo", *mupazzirum* "kaçak mal taşıyıcısı", "kaçaklı" ve *harrān sūki/annim* şeklinde ifadelere rastlanması kaçakçılık için tâli yolların tercih edilmesini kuvvetlendirmektedir¹⁹⁸.

Yapılan çalışmalar sonucu ele geçirilmiş ve transkripti yapılmış olan belgelerde Sumerce, "ANŠE" ve Akadca karşılığı "imērum" veya "imērum şallamum" "kara eşek" olarak geçen merkeb, Asurlu tüccarlar için çok önemli bir yere sahip olan hayvandır. Nitekim dönemin başlıca ulaşım ve taşıma aracı olarak bilinmektedir. Taşıma aracı kullanılan eşekler yalnızca Asur-Anadolu arasında değil aynı zamanda Anadolu içerisindeki ticaret merkezlerinde de kullanılmıştır. Dolayısıyla ticaretin nakli hususunda temel unsuru teşkil etmişlerdir¹⁹⁹. Söz konusu belgeler doğrultusunda kara eşeklerin yanı sıra katır da (ANŠE. GİR.NUN.NA) bu dönemde hem taşımacılıkta hem ulaşımda çok yaygın olmamakla beraber kullanılmıştır²⁰⁰. Anadolu ile Asur arasında ticari eşya taşıyan kervanlar yaklaşık 1000 km olan uzun mesafeyi gitmek zorunda kalmışlardır. Nitekim bu uzun yol, güçlü eşeklerle on haftayı geçmeyecek bir sürede gidilebilmiştir. Eşekler yükler 90 kiloyu aşmadığı sürece düz bir arazide günde ortalama 13 km gidebilmektedirler. Bu yüzden daha dayanıklı olduğu bilinen kara eşekler²⁰¹ taşımacılıkta tercih edilmiştir²⁰². Diğer taraftan Asur ile Kaniş arasında karayolu ticaret karavanı ile yapılan seyahat altı haftada sağlanmaktaydı. Fakat bu süre kış aylarında uzayarak dört ayda ancak Anadolu'ya ulaşılmaktaydı²⁰³.

¹⁹⁷ L. G. Gökçek, 2004, s. 155.

¹⁹⁸ Lütfi Gürkan Gökçek, "Kültepe'den Kaçakçılıkla İlgili Yeni Bir Belge", *Archivum Anatolicum*, 11/2, Ankara 2017, s. 41.

¹⁹⁹ L. G. Gökçek, "Asur Ticaret Kolonileri Çağında (M.Ö. 1975-1723) Anadolu'da Hayvancılık...." , s. 70-71.

²⁰⁰ Hatçe Baltacıoğlu, "Yazılı Kaynaklar ve Arkeolojik Veriler Işığında Hattuşa ve Arinna Arasındaki Uzaklık", *Archivum Anatolicum*, 7/2, Ankara 2004, s. 18.

²⁰¹ Kara eşek kervanlarına yolculuk esnasında birde taşınan malların idaresinde sorumlu olan bir aracı (KASSARUM) eşlik etmektedir. Tüccarların, malların alım satımını örgütlemek üzere belli bir ücretle işe sözleşmeli olarak işe alınmışlardır. Nitekim bu işi satış ücretini teslim almak gerektiğinde satış sözleşmelerine tanıklık etmek ve işlemler hakkında bilgi elde etmekle de görevlidir. Jak Yakar, *a.g.e.*, s. 38.

²⁰² J. Yakar, *a.g.e.*, s. 38.

²⁰³ K. R. Veenhof (Leiden), *Trade and Finance...*, s. 56.

Kültepe'deki bir kabartmada bu önemli taşıt aracının ikisi de bir arada görülmüştür²⁰⁴. Kültepe Tabletleri'nde, eşekten (merkepten) sık sık bahsedilmektedir. Fakat deveden hiç söz edilmemiştir. Ayrıca bazı metinler doğrultusunda ticaret kervanlarının yağmalandığına veya tüccarların öldürüldüğüne dair bir bilgiye rastlanmamaktadır. Nitekim bu doğrultuda yolların emniyetli olması ticaretin aksaklığa uğramadan yürütülmesi noktasında önem arz etmektedir.²⁰⁵

Tüccarların ticari faaliyetlerini belli bir düzende ve güvenli bir şekilde yürütmeleri için yerli bey ve beycelerle, çıkarları çerçevesinde resmi nitelikte anlaşmalar yaptıkları ve bu anlaşma maddelerinden yukarıda bahsedilmiştir. Yine bu maddelere bağlı olarak tüccarların can ve mal güvenlikleri yerli bey ve beyceler tarafından teminat altına alınmış olup bu çerçevede ticari faaliyetlerin güvenli şekilde yürütmeleri sağlanmaya çalışılmıştır.

Kervanların güvenliği noktasında güvenlik teminatını her ne kadar Anadolu'daki Bey ve beyceler tarafından sağlanmış olsa da kervanların uğrak yerlerindeki iç karışıklıklar veya şehir devletleri arasındaki savaşlar onların güvenliği konusunda bir tehdit unsurudur. Fakat yukarıda da belirtildiği üzere metinlerde, kervanların baskına uğradığı veya malların yağmalandığına dair bilgi mevcut bulunmamaktadır. Bu bağlamda tüccarlar ile yerli bey ve beyceler arasında yapılan anlaşma maddelerinin çoğunluğu Asurlu tüccarların can ve mal güvenliğine dair olması dönemin Anadolu'sunun sık sık problemi yaşadığını göstermektedir²⁰⁶.

1.2.6. Ticaret Merkezleri

M.Ö. II. binyılın başlarından itibaren Anadolu'ya ticari amaçlarla gelen ve Anadolu'nun orta bölümünde bulunan şehirlerin etrafına yerleşen Asurlu tüccarlar, yerli beylere vergi ödemeleri karşılığında Anadolu içerisinde serbest ticaret yapma hakkını kazanmışlardır. Ayrıca, Anadolu şehirleri etrafında *Kārum* /*Wabartum* adı verilen koloni merkezlerini kurmuşlardır. Bu ticaret merkezleri şehir beylerine ya da beycelerine bağlıydı ve şehrin kıyısında *Karum* (büyük) ve *Wabartum* (küçük) adı verilen pazar yerleriydi.

²⁰⁴ A. Toplu, *a. g.e.*, s. 46.

²⁰⁵ F. Kinal, *a.g.e.*, s. 74-75.

²⁰⁶ C. Günbattı, *a.g.e.*, s. 101.

1.2.6.1. Kültepe (*Kaneš- Neša*)

Burası bilim dünyasında "*Kültepe*" olarak tanınmakla beraber modern adı Karahöyük'tür. Höyüğün yanındaki köy halkı, bu adı vermiştir. Kültepe, Kayseri- Sivas asfaltı sonunda Kayseri'ye 22km, asfalta en yakın yerinden 22 km uzaklıkta Gömeç tren ve benzin istasyonlarının karşısında bulunmaktadır. Kültepe bu noktada yola ve istasyona en yakın konumdadır. Eski kervan yolunun da bu noktadan geçtiği konusunda fikir birliği vardır.

Kayseri'den Kültepe'ye gidenler, 5 km ilerdeki çifte kümbetlerden sonra modern asfaltın sonunda ve sağında eski kervan yolunu, bu yolda arabaların taşlar üzerindeki sayısız derin tekerlik izlerini görebilme şansına da sahiplerdir. Bu yol üzerinde bulunan Gömeç trenve benzin istasyonları arasından sola ve kuzeye ayrılan düzgün bir yol ise geniş bir bataklığı aşarak Kültepe'ye ulaşmayı sağlamaktadır. Aslında bu yol, höyükle Kārum yerleşim alanı arasından geçmektedir²⁰⁷. Nitekim M.Ö. II. binyılda Asurlu tüccarlar, Güneydoğu Anadolu ve Orta Anadolu'da 40 kadar şehirde *kārum*ve *wabartum* pazar merkezini kurarak sistemli bir ticaret ağının da yaratıcısı olmuşlardır²⁰⁸. Koloni merkezlerinden *Kaniš* Kārum'u ise en canlı ticaret safhasının sürdürüldüğü ve bu dönem hakkında bilgi edinilen vesikaların da en fazla bulunduğu yer olarak görülmektedir.

Kültepe, "*Tepe ve Aşağı Şehir*" şeklinde iki bölümden meydana gelmektedir. *Tepe* adından anlaşılacağı üzere, ova seviyesinden belirli bir yükseklikte bulunmasına rağmen, bölgede yaşayan insan toplulukları tarafından tahrip edilmiştir. Elde edilen arkeolojik bulgulara göre *Aşağı şehir* ise, Tepe'den sonra kurularak iskân edilmiş fakatondan daha önce terk edilmiştir. Bunun nedeni, Tepelerin daha yüksek olması itibariyle daha güvenli olacağını düşünmeleri ancak zamanla çağın getirdiği koşullar neticesinde *Aşağı şehir*'e yerleşmiş olmaları gösterilmektedir.

1948'den beri *Tahsin Özgüç*, *Nimet Özgüç* tarafından yapılan, Kaniš Kārum'unda yani Asurlu tüccarların oturmuş oldukları yerleşmede çalışmalar çok önemli sonuçlar vermiştir. Bu yerleşmenin hemen bitişiğindeki alan höyükte kendilerini *Nešali* olarak tanıtan Hititler'in iskân yeri bulunmaktadır. Bu halkın büyük çoğunluğu Hattiler'den, önemli bir bölümü de Hurriler'den oluşmaktaydı. Tahsin Özgüç son yıllarda höyükte

²⁰⁷ H. T. Uçankuş, *ag.e.*, s. 333.

²⁰⁸ Hakan Erol, "Asur Ticaret Kolonileri Devrinde Anadolu Şehir Devletinin İdari Yapısı", 38. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, Tarih ve Medeniyetler Tarihi 3, Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara 2012, s. 1306.

çalışmış ve önemli yapılarla birlikte kral Anitta'nın adını taşıyan bir bronz kernacık bulmuştur. Bu iki yerleşmedeki önemli değerdeki eserler Ankara'da "Anadolu Medeniyetleri Müzesinde " sergilenmektedir. Kültepe'de ise yukarıdan aşağıya doğru sayılmak üzere dört tabaka bulunmaktadır.En altta dördüncü kat ve onun üstündekiüçüncü kat tabletlerden yoksundur yanitarikh öncesi döneme aittir.Her iki tabakanın yerleşmeleri de M.Ö. 20. yüzyıla tarihlenmektedir(M.Ö.2000-1900). Üçüncü tabakanın üstünde bulunan ikinci tabakadan ise bugüne değin yapılan kazılar neticesinde onbini geçen yazılı tabletler ele geçirilmiştir. Tabletlerin boyutları ise küçük cep defteri büyüklüğünden okul kitapları büyüklüğüne kadar değişmektedir. Üzerleri önlü arkalı Asur çivi yazısı ile yazılmıştır. Ayrıca bu tabletler; Asurlu tüccarların mektupları, siparişleri ve yerlilerle yaptıkları çeşitli anlaşmazlıkları içermektedir²⁰⁹.

Kārum, Kültepe/*Kaniş* şehrinin kuzeydoğu eteğinde kurulmuş olan düz yerleşme yerinin ve bu bölgede bulunan eski pazar yerinin Eski Asur dilindeki adı olarak bilinmektedir²¹⁰. *Kārum*, Akad dilinde *ticari rıhtım* anlamına gelmektedir²¹¹. Bu bağlamda liman anlamına gelmesinin yanı sıra Anadolu'da "*ticaret merkezi; pazar yeri*" karşılığında kullanımları da bulunmaktadır. *Kārum* şehri, M.Ö. III. binyılın ikinci yarısından itibaren zaman içerisinde gelişerek bir merkez haline gelmiştir. Ayrıca *Kaniş Kārumu*'nun II. ve Ib katı planlarıyla beraber korunmuş yapıları, yazılı belgeleri ve güzel sanat eserleriyle Önasya dünyasının kendine özgü bir dünya ticaretinin merkezi olma vazifesini gördüğü anlaşılmaktadır²¹². 250 yıla yakın devam eden bu ticari dönem Asurlu tüccarların Anadolu'ya gelerek *Kaniş/Kültepe* merkez olmak üzere çeşitli kentlerde alış-veriş merkezleri oluşturarak ticari faaliyetleri yapmaları şeklinde gerçekleşmiştir²¹³. Asurlu tüccarların kendilerinin kurmuş oldukları *Kārum* Dairesi onların adına çalışmakta olup tüccarlar ise vergi ödemişlerdir. Ticaret mahkemesi vazifesi de üstlenen *Kārum* Dairesi, tüccarların yerli beylerle olan ilişkilerini de düzenlemiştir²¹⁴. Öte yandan Asurlu tüccarların yönetim merkezi olarak kabul edilen

²⁰⁹ Abdülhadi Toplu, *Tarih İçinde Anadolu Sakinleri ve İsyandar- Ayaklanmalar*, Ocak Yayınları, İstanbul 1996, s. 47.

²¹⁰ H. T. Uçankuş, *a.g.e.*, s. 334.

²¹¹ Eva Cancik- Kirschbaum, *Asurlular(Tarih, Toplum, Kültür)*, (çev: Aslı Yarbaş), İlya İzmir Yayınevi, İzmir 2004, s. 42.

²¹² H. A. Şahin, 2007, s. 154.

²¹³ İrfan Albayrak, "Kültepe'de Ele Geçen Vasiyetnamelere Göre Eski Anadolu'da Miras Anlayışı", 2010 (Basımda) s. 138.

²¹⁴ H. A. Şahin, "M.Ö. II. Bin Yılın İlk Çeyreğinde Anadolu'nun En Önemli Ticaret Merkezi Olan...", s. 2898.

bu kārūmlar yerel yönetimlere karşı da vatandaşlarının haklarını gözetmiştir²¹⁵. Kārūm Dairesi'nin görevlerinden anlaşıldığı üzere, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde tüccarların hem ticari hem idari konularda kārūm dairesinden yardım aldıkları anlaşılmaktadır.

İncelenen metinlerde *ṭuppu ša kārīm" kārūmun tableti"*, *ina/ ana bēt kārīm" kārūm evin(d)e"* gibi ifadeler sık sık geçmektedir. Ancak kazılarda idari bir kurum olarak kārūm dairesinin fiziken varlığını gösteren bir kalıntıya rastlanmamıştır. Belgelerde geçtiği kadarıyla bazı ifadeler, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde yukarıda da belirtildiği üzere tüccarların, idari ve ticari konularda yardım aldıkları bir kārūm dairesinin varlığını kanıtlamaktadır²¹⁶. Bu bağlamda *Kaniş Kārūmu*, Asurlu tüccarların kurdukları koloninin merkezi olduğu gibi Anadolu'da yerlilerle Asurlu tüccarların yaklaşık 255 yıl birlikte yaşadıkları yer olarak bilinmektedir²¹⁷.

Kārūm, adı verilen ticaret merkezleri krallık merkezlerinde veya büyük şehirlerde inşa edilmiştir. *Wabartumlar*, ise kārūmlardan daha küçük çapta kurulmakta birer ticaret merkezi olarak kullanılmaktadır. Köken olarak *wabartum* Akadca, misafir anlamına gelen *wabrum / ubrum* kelimesinden türetilmiştir. Nitekim tüccarların konakladığı, yük hayvanların dinlendirildiği, kervan yüklerinin de depolandığı ve bir nevi kervansaray olarak nitelendirilen ticari istasyonlar olarak ifade edilmektedir²¹⁸.

Kültepe Tabletleri'nin incelenmesi neticesinde, kolonilerin sıkı bir teşkilat ile idare edildikleri anlaşılmıştır. Bu teşkilata göre ise yukarıda bahsettiğimiz gibi Asurluların büyük şehirlerde birer "*kārūm*", küçük şehirlerde de birer "*wabartum*" teşkilatı bulunmaktaydı. *Kārūm* teşkilatı hakkında en iyi bilgiler şüphesiz *Kaniş Kārūmu*'nda yapılan kazılar neticesinde elde edilen vesikalarından öğrenilmektedir. Bu vesikalara göre *Kaniş Kārūmu*'nda "*şehrin babaları*" adı verilen ihtiyarlar meclisi yer almaktadır. Kolonilerdeki Asurlular hakkında bütün kararları bu meclis almaktadır. Fakat üyeler arasında anlaşmazlık çıkması durumunda ise ihtiyarlar meclisi kâtibi, genel meclisi toplantıya çağırmasıyla karar almışlardır. Vesikalarda, bu meclislere küçük ve büyük kārūm denilmektedir²¹⁹. Asur şehir meclisinin Anadolu'daki en yüksek

²¹⁵ Cahit Günbattı, "Eski Anadolu'da Su Ordali", *Archivum Anatolicum*, S. 4, Ankara 2000, s. 82.

²¹⁶ İ. Albayrak, "Kaniş Kārūm'unun", s. 2.

²¹⁷ H. A. Şahin, "M.Ö. II. Bin Yılın İlk Çeyreğinde Anadolu'nun En Önemli Ticaret Merkezi Olan..." , s. 2896.

²¹⁸ C. Günbattı, *a.g.e.*, s. 31.

²¹⁹ F. Kinal, *a.g.e.*, s. 62.

otoritesi *Kaniš Kārumu*'na çeşitli meselerle ilgili talimat yazdığı yine belgelerden öğrenilmektedir. *Kaniš Kārumuda* diğer kārumlara Asur şehir meclisinin kararlarını bildirmişdir. Böylece koloniler arasında bir yetki sıralamasının söz konusu olduğun anlaşılmaktadır²²⁰. Ancak, Asurlu tüccarlar her zaman sıkı şekilde kārumlarına bağlı olmamışlardır. *Kārum* kurumu da aynı şekilde tüccarları her zaman korumamıştır. Bu durum söz konusu olduğunda, bazen bir *kārum* ofisi kendi çıkarları için yerlilerle iş birliği yapmaktadır. Aynı şekilde tüccarlarda kendi kazançları için yerel saraya yardım etmeleri konusunda başvurmuşlardır²²¹.

1.2.6.2. Boğazköy (Hattušaš) Kārumu

Hattušaš, bugün Çorum ilinin Boğazkale ilçesi yakınlarında yer almaktadır. M. Ö. III. binyılda Boğazköy ve yakın çevrelerindeki kültürel gelişme tam olarak detaylı bir şekilde bilinmemektedir. Ancak Boğazköy'de son yıllarda yeni bir yerleşmenin bulunmasıyla bölge tarihinde yeni bir dönem başlamıştır. M.Ö. II. binyılın ilk yüzyılında Anadolu'daki ticari faaliyetler Asurlu tüccarların öncülüğünde başlamış ve zaman içerisinde Anadolu'nun bütün şehirlerinde yaygınlaşmıştır. Hitit şehrinin aşağı şehir olarak adlandırılan kısmında ise geniş bir bölgede *Kārum Hattuš* olarak bilinen bir yerleşim yeri yapılan arkeolojik kazılar neticesinde ortaya çıkarılmıştır²²².

Hattušaš'ta ilk kazılar, 1906'da *Hugo Winckler* ve *Theodor Makridi*'nin yönetiminde yapılmaya başlanmıştır. Aradan bir yıl geçtikten sonra *Otto Puchstein* de katılmasıyla çalışmalar 1912 yılına kadar devam etmiştir. Bu kazılar esnasında Büyük Tapınakta bulunan çivi yazılar anlaşılmağa başlanmış ancak Hitit dilinin çözümlenmesi ise çok zaman almıştır. Birçok bilim adamı çözmek için girişimde bulunmuşsa da başarısız olmuştur. 1915 yılında ise Hitit dili, Çek dilbilimcisi *B.Hrozny* tarafından çözümlenmiştir. Kazılar I. Dünya Savaşı sonrasında 1931 yılında *Kurt Bittel*'in başkanlığında yeniden başlamıştır. Ancak II. Dünya Savaşı esnasında ara verilsede kısa bir aradan sonra başarıyla devam etmiştir. 1980- 1994 yılları arasında *Peter Neve* yönetiminde yürütülen kazılar *Jürgen Seeher* tarafından devam ettirilmiştir²²³. Nitekim

²²⁰ H. A. Şahin, "M.Ö. II. Bin Yılı...", s. 2899.

²²¹ Hatice Gül Küçükbezi, *M.Ö. 2. Bin Yılın İlk Çeyreğinde (Assur Ticaret Kolonileri Çağı'nda) Orta Anadolu'nun Sosyoekonomik Yapısı*, (Basılmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 2010, s. 14.

²²² Andreas Schachner, "Hattuša: Hitit İmparatorluğunun Başkenti", (haz. Meltem Doğan Alparslan- Metin Alparslan, Hititler: Bir Anadolu İmparatorluğu/ Hittites: An Anatolian Empire, Anadolu Uygarlıkları Serisi 2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014, s. 150-153. .

²²³ E.Akurgal, 2007, s. 442.

Asurlu tüccarlar, Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde ticaret merkezleri kurmuşlardır ve *Hattuša* da bu merkezlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır²²⁴.

1.2.6.3. Alişar

Alişar, Yozgat il merkezinin güneydoğusunda Sorgun ilçesinin güneyinde Kapulu köyünün güneybatısında Alişar köyünün 2.5km kuzeyinde yer almaktadır. Höyük geniş bir ovanın ortasında bulunmakla beraber Kuzey ve batısından Alişar, Ozi Çayı geçmektedir. 520m uzunluğu 350m genişliği 30m yüksekliği ile Anadolu'nun büyük höyüklerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Çevresinde ise birçok tatlı su kaynağı bulunmaktadır. 1927-32 yılları arasında Chicago Üniversitesi Doğu Bilimleri Enstitüsü adına *Von der Osten* yönetiminde kazılmıştır. Höyüğün *Von der Osten* ve ekibi tarafından kazı yeri olarak seçilmesinin belki de en önemli nedeni Hitit bölgesi içerisinde olması ve birçok ticaret ağının ortasında yer almasıdır. Bu kazılar sonucunda Alişar'ında ticaret merkezi yani *kārum* olduğu saptanmıştır.

Asur Ticaret Kolonileri Dönemi ile birlikte Anadolu'nun tarihi devirlere girmiş olduğu genel bir görüştür. Nitekim transkript ve tercümesi yapılan metinlerde belli başlı ticaret merkezi geçmektedir. Ancak yine metinlerden bir pazar alanının bulunduğu ve birçok küçük şehrin varlığı da tespit edilmektedir. Bu merkezlerden biri *Šamuha*'dır. Fakat *Šamuha* hakkında çok fazla bilgiye rastlanmamaktadır. *Šamuha*'da *Kārum* II. tabakasıyla aynı döneme denk gelen bir wabartumun bulunduğu iddia edilmektedir. Bu bağlamda, *Šamuha* şehrinin, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde Anadolu'da ticaret merkezlerinden biri olarak görülmesi yerinde olacaktır. *Šamuha*'nın yeri ile ilgili olarak ise bu şehrin Hititlerin Yukarı Ülke (*KUR. UGU*) adını verdikleri bölgede olduğu düşünülmektedir²²⁵.

Yine Kültepe Tabletleri'nden başka bir ticaret merkezi olma özelliği gösteren *Timelkiya* şehri, hakkında bilgiler mevcuttur. Burada yer alan, *Timelkiya* krallığının merkezi konumundaki *Timelkiya*'dan itibaren ticari malların iki ayrı yoldan *Purušhattum*'a gönderdiği hakkında bilgiler vardır. Bu bilgiler neticesinde *Timelkiya*, ticaret yollarının geçiş noktasında bulunmaktadır. Nitekim *Timelkiya Kaniš*'in güneyinde önemli bir istasyondur. Buraya getirilen mallar vergi ödememek için *Kaniš*'e

²²⁴ Eva Cancik-Kirschbaum, "Mücadele ve Barış İçinde Bir Arada Varolma: Hattuša ve Kuzey Mezopotamya'da Devletler Mitanni ve Asur", *Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 1000 Tanrılı Halk*, 2002, s.14-15.

²²⁵ Turgut Yiğit, "M.Ö. II. Bin Yıl Anadolu Kentlerinden *Šamuha*'nın Tarihi ve Lokalizasyonu", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 30, Ankara 1997, s. 274-282.

girmeden Timelkiya üzerinden kervanlarla kuzey yönüne gönderilmektedir. Ayrıca, *Enna-Sin* isimli tüccarın burada ticaret ile uğraştığı bilinmektedir. Bu bağlamda Timelkiya ve Kaniş arasında kervanların sürekli gidip geldiğine ve eşya taşıdıklarına dair bulgulara rastlanmaktadır²²⁶. Ayrıca Asur-Kaniş güzergâh noktasında, tüccarların kervanlarıyla uğradıkları önemli istasyonlardan biri de *Zalpa*'dır. Bu şehrin yeri tam olarak saptanamasa da Güneydoğu Anadolu'da bir yerde olabileceği konusundaki görüşler kuvvetlidir²²⁷.

Anadolu dışında Asur tabletlerinin bulunduğu en önemli yerlerden biri *Nuzi* olarak bilinmektedir. Bu bölgede ele geçirilen vesikalardan tüccarların Asur'dan kalay ithal ettiklerine dair herhangi bir kayıt bulunamamıştır. Fakat bakır, güzel koku, boyacılık ve dericilikte kullanılmış olan meşe palamudu ticaretiyle uğraştıkları bilinmektedir²²⁸.

Aynı şekilde incelenen tabletler ışığında *Hāhhum*, *Purušhattum*, *Tannia*, *Wahšušana*'nın etkin ticaret merkezleri olduğu anlaşılmaktadır²²⁹. Tercümesi yapılmış Kültepe Tabletleri içerisinde ticaret merkezi olarak büyük öneme sahip *Kaniş* ile başka bir *kārum* arasındaki mektuplaşmalar neticesinde *Eluhut*, *Durhumit*, *Ḫurama*, *Tannia*, *Uršu*'da birer *kārum* olduğu ortaya çıkmaktadır²³⁰.

1.2.7. Tüccarlardan Alınan Vergiler

Yerli beyler ticarete çok aktif rol oynamamakla beraber ekonomik faaliyetleri dengede tutmak için bazı önemli tedbirler almışlardır. Bu amaç doğrultusunda yerli beyler Anadolu'ya gelen kervanlardan, malın cinsine göre oranları değişen vergilerin kendilerine ödenmesini istemişlerdir²³¹. Ayrıca, Asurlu tüccarların bazı şehirlerde kurduğu ve belgelerde de *bēt tamkārim* olarak geçen "*Tüccarlar Evi*"nin, ticari meselelerde karar verme yetkisine sahip olduğu bilinmektedir. Yine aynı şekilde Asurlu tüccarlar tarafından yazılan metinlerde *bēt kārim* olarak geçen Kārum Dairesine ve

²²⁶ Hasan Ali Şahin, "Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda (M.Ö.1975-1725) Timelkiya Krallığı, *Erciyes Üniversitesi SBE. Dergisi*, S. 33, Kayseri 2012, s. 121.

²²⁷ Esmâ Öz, "Kültepe Tabletlerine Göre Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu'da Üzüm Yetiştiriciliği ve Bağcılık", *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, C. 5, S. 9, Ankara 2011, s. 290.

²²⁸ K. Balkan, 1955, s. 8.

²²⁹ Veysel Donbaz, "Kültepe Ib Katı Tabletlerine Genel Bakış", *X. Türk Tarih Kongresi*, TTK Yayınları, IX. Dizi S. 10, (22-26 Eylül) Ankara 1986, s. 435.

²³⁰ Cahit Günbattu, "Kārumlar Arasındaki Mektuplaşmalardan Yeni Örnekler", *XXXIV. Uluslararası Assirioloji Kongresi (6-10/ VII/ 1987, İstanbul)*, TTK Yayınları, 3, Ankara 1998, s. 480.

²³¹ S. Bayram, 1993, s. 4.

Asur'daki buna benzer ticari kuruluşlarabu vergi türleri ödenmektedir²³².Günümüzde de büyük öneme sahip olan ve devletin ayakta kalması için temel teşkil eden şey gelirleridir. Nitekim üretilen malların, satışa sunulmadan önce devlet tarafından ya da yetki sahibi kişiler tarafından ücretlendirilmesi ise vergi işlemidir. O dönemin Anadolu'sunda idareyi elinde bulunduran yerli bey ya da kral Asurlu tüccarlara ve onların resmi kuruluşlarına, yukarıda da bahsedildiği üzere yemin ettirmekte ve muhtemelen bir defaya mahsus zorla para aldıklarına da rastlanmaktadır. Söz konusu vergi türleri malın cinsine fiyatına göre değişmektedir. Belli başlı vergi türleri hakkında bilgi verilecek olursa;

1.2.7.1. *Niṣhatum*

Niṣhatum veya *Niṣihtum* telaffuzlarıyla kaydedilmekle beraber "çıkılmak, çekip almak, koparmak vs " karşılıklarındaki"*nasâhum*" fiilinden türetilmiştir. Öte yandan metinlerde en çok geçen vergi çeşidi olmakla beraber, kalaydan 2/65, gümüşten 5/120 oranlarında alınmaktadır²³³. Söz konusu vergi, Anadolu'da daha çok yerel saraylara ödenmektedir. Ayrıca Tüccarlar Evi'nin, Kārum Dairesi'nin ve Asur'daki benzer nitelikteki kurumlarında bu vergiden yararlandıkları bilinmektedir. Ayrıca niṣhatum vergisi, hem Anadolu'ya getirilen mallardan hem de Asur'a gönderilen malzemelerden alınmaktadır²³⁴. Bu bağlamda niṣhatumvergisinin, kervanın geçtiği her yerden alınması gerekmektedir.

Metinlerden anlaşıldığı kadarıyla, *Nissahsuwatar/watrü sadū'assu sabbū*, yani" niṣhatum vergisi üzerine eklenmiş, şaddū'atum vergisine doyurulmuş" ifadesi hem niṣhatum hem de şaddū'atum vergisinin belirli bir nispette ödendiği anlamına gelmektedir. Ayrıca *Nisassu-našissu* "ihraç edilen malın niṣhatum vergisi" ifadesiyle bu vergi başka yerden gelen mallardan alınan vergiden ayrı tutulmaktadır²³⁵.

1.2.7.2. *Šaddū'atum*

Metinlerde, niṣhatum vergisinden sonra en sık geçen vergi türüdür. Akadca, *nada'um* "atmak, depo etmek " fiilinden türetilmiştir²³⁶. Öte yandan bu vergi,

²³² Lütfi Gürkan Gökçek, "Çivi Yazılı Tabletlere Göre Eski Anadolu'da Vergi Uygulamaları ve Kaçakçılık (1975-1750), *Akademik Bakış Dergisi*, C.. 2, S. 4, Ankara 2009, s. 149.

²³³ K. Koçak, 2009, s. 222.

²³⁴ L. G. Gökçek, 2009, s. 149.

²³⁵ S. Bayram, 1993, s. 8

²³⁶ K. Koçak, 2009, s. 222.

Anadolu'da Kārum Dairesi'ne ve Asur'da Bēt'ālim'e yani şehir devletine ödenmiştir²³⁷. Ayrıca tüccarlar, Anadolu'da uğradıkları güzergâhlarda da šaddū'atum vergisini ödemişlerdir. Bu bağlamda tabletlerde *Bēt Wabri* olarak ifade edilen, konaklama yeri veya misafir evi şeklinde tanımlanan yerlerde bu verginin alındığı ortaya çıkmaktadır. Söz konusu verginin bedeli ise %2'ye yakındır²³⁸. Ayrıca Larsen; Šaddū'atum vergisinin, Asur'da geçerli olduğunu ve ödenip ödenmediği konusunda tam olarak açıklayıcı bir bilgiye sahip olunmadığını savunmaktadır. Nitekim Anadolu'dan Asur'a yapılan yolculukta ödemelerin kime yapıldığı konusunda ise net bir fikir birliği olmadığını ifade etmektedir²³⁹.

1.2.7.3. Tātum

Kelime olarak tātum, *tā'tum* ve *dātum* telâffuzlarına sahiptir. Ayrıca *tātum ša harrānim* ifadesi içerisinde geçen tātum ifadesi, Asur'dan gelen kervanlardan ya da Anadolu içlerinde alınan vergi olarak değerlendirilmiştir²⁴⁰.

Tātum vergisi, Anadolu'da yerli krallar tarafından alınmaktadır. Bu bağlamda Asur'dan getirilen malın bedelinin belli bir oranına kadar uygulanmaktadır. Ayrıca, elde edilen gelirin bir kısmından, karakol masraflarını karşılamak veya kervan güvenliği sağlamak için yararlanılmıştır²⁴¹.

1.2.7.4. Qaqqadātum

Qaqqadātum vergisi; baş, kafa karşılığındaki *qaqqadum* kelimesinden türetilmiştir. Kısaca, kafa vergisi olarak bilinmektedir. Söz konusu vergi, Asur'dan Anadolu'ya getirilen, ticari mal yüküne sahip bütün kervanlardan her şahıs için alınmaktadır²⁴². Ayrıca, *tātum* vergisinde olduğu gibi kervanın taşımış olduğu yükün cinsine, büyüklüğüne veya bedeline göre farklılık göstermektedir. Nitekim metinlerden bedeli konusunda, her şahıs için 5 *šeql* 15 *šeql* gümüş oranlarında alındığı anlaşılmaktadır²⁴³.

Bu verginin diğer vergi türlerine göre, daha düşük oranda alındığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda, ticaret esnasında kervanın bulunduğu şehir, kervanın

²³⁷ Hasan Ali Şahin, *Anadolu 'da Ticaret Kolonileri Devri* (M.Ö. 1975-1925) , Erciyes Üniversitesi Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırması Merkezi Yayınları, Kayseri 2004, s. 91.

²³⁸ L. G. Gökçek, 2009, s. 149.

²³⁹ T. Özgüç, *a.g.e.*, s. 17.

²⁴⁰ S. Bayram, 1993, s. 10.

²⁴¹ L. G. Gökçek, 2009, s. 150.

²⁴² S. Bayram, 1993, s. 11.

²⁴³ L. G. Gökçek, 2009, s. 150.

taşıymış olduğu yük miktarı bu yükün cinsi ile beraber diğer sosyal ve ekonomik sebepler de değişen oranlarda alınmasına neden olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü kervanda bulunan her insan adına alınan vergi, kervanda çok kişi bulunduğu ya da ticareti yapılan malların çok fazla gelir teşkil etmediği zamanlarda da ödenmesi doğal olarak karşılanmaktadır.

1.2.7.5. *İşratum*

İşratum, Akadca, on manasına gelen "*eşrum*" kelimesinden gelmektedir. Öşür vergisi olarak da tanımlanan bu vergi, mahalli idareciler tarafından, elbiselerden %10 oranında alınmaktadır. Ayrıca, bazı uzmanlara göre öşür vergisi değil, saraya gelen malüzerinden, sarayın sahip olduğu %10 oranındaki ilk satın alma hakkı olarak açıklanmıştır²⁴⁴.

Nitekim Kültepe Metinlerinin bazılarında işratum vergisinin %10 nispetinde alındığını doğrulayan ifadeler bulunmaktadır. Fakat bazı metinlerde, 125 kumaş için 9,5 kumaşın, 215 kumaş için 18,5 kumaşın, 173 kumaş için 6(!) kumaşın işratum vergisi olarak verildiğine²⁴⁵ rastlanmaktadır. Bu bağlamda, her zaman %10 'luk oranın uygulanmadığı anlaşılmaktadır²⁴⁶. Yine farklı bir metinde, "*toplam 99 kutanum kumaşını saraya soktular. İçinden 4 kutanum kumaşı satıldı ve 5 kutanum'u nishatum (vergisi olarak) aldılar. 90 kutanum'u bana sevkettiler. 9 kutanum'u işratum (vergisi olarak) ve 3 şeqel gümüşü kendimden verdim.*" ifadeleri geçmektedir. Fakat metnin diğer bölümünde ise, "*sarayın 4 kutanum kumaşı satın aldığım*" ifadesi ise, Veenhof'un, savunmuş olduğu, ticareti yapılacak mallarda ilk satın alma hakkının saraya ait olduğu ifadesine ters düştüğü fikrini doğrulamaktadır²⁴⁷.

1.2.7.6. *Eribtum*

"İçeri girmek, varmak, girmek" karşılığına gelen "*erabum*" kelimesinden türetilmiştir. Ayrıca *eribtum*, prense verilen hediye, içeri girme izni almak amacıyla krala verilen hediye olarak da bilinmektedir²⁴⁸. Söz konusu vergi türü, waşitum vergisinin tersine giriş vergisi şeklinde tanımlanmıştır²⁴⁹. Metinlerde *eribtum*, "*ana bit*

²⁴⁴ S. Bayram, 1993, s. 11.

²⁴⁵ S. Bayram, 1993, s. 11.

²⁴⁶ L. G. Gökçek, 2009, s. 150.

²⁴⁷ S. Bayram, 1993, s. 11.

²⁴⁸ S. Bayram, 1993, s. 12.

²⁴⁹ L. G. Gökçek, 2009, s. 150.

karim e-ri-ib-ti AN.NA-ká nišqul" şeklinde geçmesinden hareketle bu verginin Kārum Dairesine ödendiği anlaşılmaktadır.²⁵⁰

1.2.7.7. *Wašitum*

Köken itibariyle,"bırakmak, çıkmak, terk etmek" anlamlarına gelen *wasā'um* kelimesinden gelmektedir. Öten yandan, kervan hareketinde alınan "ihraç vergisi" olarak değerlendirilmektedir. Bazı tahminler doğrultusunda, Asya kelimesinin bu vergi türünden geldiği düşünülmektedir. Bu bağlamda güneşin doğduğu yer anlamında kullanılmasından dolayı, *wašitum*'u doğmak, çıkmak şekliyle anlamlandırmak da mümkün olmaktadır.

"Çıkış vergisi" olarak bilinen bu vergi²⁵¹ kervan Asur'dan Anadolu'ya gitmek için ayrıldığında, yükün 1/120'si oranından tahsil edilmektedir²⁵². Belgelerin birçoğunda genellikle Anadolu'ya giden kervanlardan alındığına ifadeler bulunmaktadır. Fakat bazı metinlerde²⁵³ Kaniş şehrinde de bu verginin alındığı ortaya çıkmıştır²⁵⁴.

1.2.7.8. *Metum-hamsat*

"meat(um)" yani "100" ile *"hamsat/hasat"* yani "5" karşılıklarına gelen iki kelimenin birleşmesinden meydana gelmektedir. İşlevi konusunda net bir bilgi bulunmamaktadır. Öte yandan, bu vergi %5 oranında toplanıp, Kārum Dairesine ödenmektedir.²⁵⁵

Krallıklar ve diğer kuruluşlar tarafından vergilerin bir düzen dâhilinde alındığını söylemek zordur. Çünkü o dönemin şartlarında, Anadolu toplumunun savaş, isyan, salgın hastalık, kargaşa gibi aniden çıkan durumlar karşısında sosyo- ekonomik yapısı her an değişmeye müsaittir²⁵⁶.

²⁵⁰ S. Bayram, 1993, s. 12.

²⁵¹ H. Çelik, *a.g.e.*, s. 92.

²⁵² K. Koçak, *a.g.m.*, 2009, s. 223.

²⁵³ *Wašitum* vergisine örnek olarak *AKT I 23* Nolu mektubu örnek gösterebiliriz. Emin Bilgiç- Hüseyin Sever- Cahit Günbattı- Sabahattin Bayram, *Ankara Kültepe Tabletleri I*, TTK Yayınları, Ankara 1990, s.42.

²⁵⁴ L. G. Gökçek, 2009, s. 151.

²⁵⁵ K. Koçak, 2009, s. 223.

²⁵⁶ L. G. Gökçek, 2009, s. 151.

İKİNCİ BÖLÜM

M.Ö. II. BİNYIL ANADOLU'SUNDA VADE SİSTEMİ

2.1. M.Ö. II. BİNYIL ANADOLU'SUNDA VADE SİSTEMİNİN BAŞLAMASI

Vade; ödenmesi gereken borcun borçlu açısından belirli bir zaman dilimine yayılması uygulamasıdır. Modern anlamda, kısa ve uzun vadeli olmak üzereye ikiye ayrılmakta olup her işletme ise genel anlamda kısa vadeli borç kullanımına tercih etmektedir. Bunun nedeni olarak; Bazı işletmelerin öz sermayesinin yetersiz olmasından dolayı uzun vadeli borç bulamamaları gösterilebilir. Bazen de kısa vadeli borçlarda yüksek oranda faiz ödeme yükümlülüğü altına girmişlerdir. Türkiye'de uzun vadeli borç bulmanın zorluğu nedeniyle kısa vadeli borç almayı tercih etmişlerdir. Bu yüzden, kısa vadeli borç kullanımını %50 oranında yükselmiş fakat 2009, 2010, 2011 yıllarında ise bu oran % 39 seviyesinde sabit kalmıştır. Yine uzun vadede borçlara oran, borç verenler açısından önemlidir. Borçları ödememe durumunda maddi varlıklarını satmak zorunda kaldıkları için bu sorumluluğu yerine getirip getiremeyeceğini göstermiştir. Bu bağlamda, 2009-2010-2011 yıllarında 0,56-0,56 ve 0,30 olarak gerçekleştirilmiş kriz durumunda, maddi varlıkların satılmasıyla alacaklarını tahsil edemeyeceğini göstermiştir²⁵⁷. Ayrıca, bankaların en önemli özelliği, kendi hesabında topladığı paraları kredi olarak ihtiyaç sahiplerine vermesidir. Fakat kredilerin zamanında ödenmemesi bankaların sıkışmasına yol açmaktadır. Bu nedenle gereken vadede ödenmediği takdirde faiz söz konusu olmakla beraber, bu yönde düzenlemeler yapılmıştır²⁵⁸. Latince "*credo, credidi, creditum, credere*" (geçişli fiil) kelimeleriyle ifade edilen ve emanet etmek, tevdi etmek, güvenmek, itimat etmek, inanmak anlamlarına gelmektedir. Ayrıca *creditum, crediti (neutum)*=ödünç verilen şey, borç kelimelerine karşılık gelmektedir²⁵⁹. Başka bir ifadeyle kredi, belirli miktardaki satın alma gücünün belli bir süre içinde iade edilmek koşuluyla, bir bedel karşılığında gerçek ya da tüzel kişilerin emrine verilmesidir. Yine bu durum hakkında mali durumu olumsuz olan işletmelerde, ölçek küçüldükçe ticari borç kullanım düzeyi de artış göstermektedir. Dolayısıyla ticari borç

²⁵⁷ Ayşenur Akyazı, "Finansal Kriz Dönemlerinde Mikroekonomik Politikaları: Basın İşletmeler Üzerinde Bir Araştırma", *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, C. 11, S. 43, İstanbul 2015, s. 221-222.

²⁵⁸ Hakan Pekcanitez, "İpoteğin Paraya Çevrilmesiyle İlgili Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar", *Türkiye Bankalar Birliği*, Bankalar, S. 33, Haziran 2000, s. 40.

²⁵⁹ Sina Kabağaç- Erdal Alova, *Latince Türkçe Sözlük*, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1995, s. 139.

artış gösterdikçe kısa vadede alınan banka kredilerine talep de artmaktadır. Banka kredisi yardımıyla finansman sağlanmakta bu yüzden daha çok kısa vadeli kredi bir araç olarak görülmektedir. Çoğunlukla nakit sıkışıklığına temel çözüm, kısa vadeli banka kredileridir. Bu krediler, uzun vadedeki krediye oranla düzey, ulaşabilirlik açısından ve geri ödeme kolaylığı sağlamasından dolayı sorun yaşanmamasını garanti etmektedir. Uzun vadedeki kredilere oranla ise faizinin daha düşük olduğu anlaşılmaktadır²⁶⁰. Günümüzde de Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nden çok farklı olmayan ve ilk geniş kapsamlı evrelerini gördüğümüz borç sözleşmeleri, 1980'li yıllardan itibaren ne kadar uzun süreli ve borç alınan meblağlar ne kadar büyük olursa söz konusu faizde bunlara oranla küçük olursa, yarar o ölçü de büyük olurdu²⁶¹. Fakat, günümüzdeki borcun vadesi konusunda farklı görüşler vardır. Bu bağlamda, vade ne çok uzun ne çok kısa olmalıdır. Borçlunun borcunu ödemesine imkân verecek kadar olması yeterli gelecektir. Nitekim 108.(TBK. 109 maddenin iki numaralı bendi gereğine bağlı kalarak; Alacaklı için artık faydası olmayan, alacaklının borcu ödenmeye ihtiyacı olduğu süre de kısa olacaktır. Zira vade süresi de her ne kadar borçlu lehine ise de alacaklıya zarar verecek şekilde düzenlenmemelidir. Nitekim alacaklı borçluya bir müddet vermiş ise bu borçlunun borcunu yerine getirmesi içindir. Bu süre boyunca borçlu da borcunu ödeme hakkını elde etmektedir²⁶².

Nitekim söz konusu bilgileri destekler mahiyette olan Borçlar Kanunu'nun 96. ve devamındaki maddelerinde, borçlunun borcunu hiç ödememesi veya gereği gibi ödememesi halinde alacaklının borçlu üzerinde hak ve talepleri bulunmaktadır. Fakat bu hak ve taleplerin kullanılması için kural olarak borçlunun borcunun ödenmesi gereken zamanda ödememesi gerekmektedir. Ayrıca borçlunun borcunu ödemeyeceği anlaşıldığı durumlarda vadesi henüz gelmemiş olmasına rağmen, borç ödenmemiş muaccel (acil) olmuş ve ödenmediği hallerde alacaklı, Borçlar Kanunu'nun 106. maddesinde öngörülmüş olan hakkını kullanabilirdi. Bu görüş ise, İsviçre Federal Mahkemesi'nin öncelenmiş borca aykırılığa ilişkin yaklaşımı temel olarak almaktadır. Zira İsviçre Federal Mahkemesi'nde, öncelenmiş borca aykırılık borçlu tarafından açık bir şekilde

²⁶⁰ Sudi Apak - Ertugrul Recep Erbay - Ali Faruk Açıköz, "Türkiye'deki İşletmelerde Kısa Vadeli Banka Kredileri İle Hazır Değer Arasındaki İlişkinin Uzun Dönemde Değerlendirilmesi", *İktisadi Araştırmalar Vakfı*, İstanbul 2016, s. 38.

²⁶¹ Muallâ Öncel, "Enflasyon ve Vergilendirme", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Ankara 1995, C. 44, S. 1, s. 502.

²⁶² Kemal Tahir Gürsoy, "Satıcının Mütemerrit Borçluya Karşı Dermeyan Edebileceği Haklar ve Fark Nazariyesinin Ticari Olmayan Satışlara Tatbiki", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 1, Ankara 1949, s. 145-146.

ifade edilmedikçe ya da anlaşılmadıkça borçluya borcunu yerine getirmesi için bir süre verilmesi gerektiğini onaylamaktadır²⁶³.

İcra ve İflas Kanunu'nun M. 277- 284 çerçevesinde, borçlandırıcı işlem, kişinin sahip olduğu hakkın daha sonra yapacağı anlaşma hükmünce taahhüt niteliğinde olmaktadır. Yani, söz konusu borç işleminde kişinin mal varlığının aktifini veya oradaki herhangi bir hakkı doğrudan etki oluşturmaz. Diğer bir ifadeyle borçlanma işlemi ile mal borçlunun mülkiyetinden çıkmamakla beraber alacaklı, borçlunun borcunu ödememesi halinde o malı haczettirebilir²⁶⁴.

Daha gerilere gidecek olur ise, muhtemelen modern anlamda ilk vadeli işlemlerin başlangıcı 1800'lü yıllar olarak kabul edilmektedir. Vadeli işlemde, Chicago kentinin özel bir yeri olmakla beraber bu şehir coğrafi konumu itibarıyla Amerika'daki büyük göllere ve ulaşım imkânına sahip olması nedeniyle stratejik bir öneme sahiptir. Bu konumu kentin, hızla gelişerek ticaret merkezi haline gelmesine olanak sağlamıştır. Ayrıca tarımsal ürünlerin arz ve talebindeki dalgalanmalar sonucu fiyatlar yılın belli oranlarında çok düşükken diğer dönemlerde aşırı yükselmiştir. Arzın ise talebin çok üzerinde olduğu bu dönemde zarar edilmiş hem de aranan mal piyasada bulunamamıştır. Bu durum karşısında ise üretici ve tüccarlar olarak kendi aralarında çözüm üretmeye çalışmışlar ve geleceğe yönelik ticari sözleşmeler yapılmıştır²⁶⁵.

Vâde tabirini en ilkel şekliyle inceleyecek olursak Akadca "*ištu...*" kelimesiyle "*....dan, den*" anlamına gelerek belli bir dönem kastedilmektedir. Özel mülkiyet kavramının ortaya çıkmasıyla beraber modern ticari uygulamaların ilkel temellerinin atıldığı görülmektedir. Bu noktada ise alacak-verecek meseleleri devlet idarecilerinin teminatı ile belirli kurallara bağlanmıştır. İşte bu noktada alacaklının mağduriyetinin önlenmesi için vâde ve daha sonra inceleyeceğimiz ipotek kavram ve sistemleri işletilmiştir. Yine bu bağlamda M.Ö. II. binyılda Anadolu'da gelişen Asur Ticaret Kolonileri Dönemi kilit noktayı oluşturmaktadır.

Kültepe Tabletleri'nden M.Ö. 1974-1719 yılları arasındaki dönemlerde Anadolu'nun sosyal, siyasi, iktisadi ve bir noktada da hukuki durumu hakkında

²⁶³ Başak Başoğlu, "Öncelenmiş Borca Aykırılığın Sonuçları", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. LXVI, S.2, İstanbul 2008, s. 287,290.

²⁶⁴ Levent Börü, "İcra ve İflâs Hukukunda Zarar Verme Kastından Dolayı İptal Davası" (İİK., M. 280), *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Ankara 2000, C. 58, S. 3, s. 488, 489.

²⁶⁵ Borsa İstanbul, Sorularla Vadeli İşleme Opsiyon Piyasası, İstanbul 2007, s. 3.

aydınlatıcı bilgiler elde edilmektedir. Bilindiği üzere, bu tabletlerin büyük bir kısmı Asurlu tüccarların kendi aralarında veyahut Anadolu'daki yerlilerle yapmış oldukları anlaşma veya borç ile ticari mektuplardan oluşmaktadır.

Anadolu'da, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi olarak adlandırılan ve 255 yıldevam etmiş bu dönem, tüccarların büyük katkılarıyla hızla gelişen bir pazar ekonomisine sahip olmuştur. Bu sayede yerli halk kendine iş alanı yaratmıştır. Hukuki içerikli bazı Asur belgelerine yansıyan medeni kanunları çerçevesinden de bu bilgiler elde edilmektedir. Asur ticari girişimlerinin liderleri, kolonilerdeki tüccarların ticari işlemlerini idare edecek düzenleme ve kurallar getirerek iş sahiplerini ve mallarını da korumaya özen göstermişlerdir. Örneğin; Eğer bir adam, bir kişi ya da hane halkı ticari amaçlı sermaye için borç alıyorsa, bu kişilerin borcuna karşılık bir teminat göstermesi gerekmektedir. Borcunu zamanında ödemeyenlerin cezası kefaletli köle olmaktır. Borcunu geri ödemesi için gereken sürenin uzunluğu ve geri dönüşü onun sosyal statüsünü geri elde etme imkânı vermekteydi²⁶⁶. Anadolu yerli halkının ticari hayattaki rolü çok etkin olmadığı için dolayısıyla ticari maksattan günlük ihtiyaçları karşılama amacıyla mal veya tüccarlardan ödünç para almalarına dayanmaktadır²⁶⁷.

Ticaret, ticari kredilerin çerçevesinde farklı kurumlarda çeşitli madenler için garanti altına alınmıştır. Asur'da aldıkları ürünleri Anadolu'da onları satmak için kredinin yüksek olması dolayısıyla ihtiyaç duyduğu her bölgede çeşitli kuruluşlarla irtibat halinde olmuştur. Ticari borçlar da, ticari hiyerarşinin kökeninde hem yerliler hem de zengin tüccarlar için garanti edilmiştir. Daha fazla ticaret ve daha fazla kâr olanağı sağlamak amacıyla değil, aynı zamanda nakit azlığı yüzünden kişilerin zor durumlarındaki koşullar çerçevesinde meydana gelmiştir²⁶⁸. Bu ticari faaliyetlerin önemli bir bölümünü oluşturan borç anlaşmaları, toplumdaki ticari ilişkinin yoğunluğu, yerli halkın Asurlu tüccarlara oranla fakir olduğunu göstermekle beraber iki kültür arasındaki farklılıkları anlatması bakımından da önemli bir yere sahiptir²⁶⁹. Ayrıca Asurlular, yerlilere borç verdiklerinde vadeyi kısa tutmakta ve faiz oranı yükseltmektedir ki bu sayede büyük kârlar elde etmişlerdir. Bu işlemlerde bazen yerli

²⁶⁶ J. Yakar, *a.g.e.*, s. 39.

²⁶⁷ Emin Bilgiç, "Çivi Yazılı Hukuki ve İktisadi Kaynaklar Mahiyet ve Muhtevaları", *TTK Belleten*, C. XI, S. 44, Ankara 1947, s. 589.

²⁶⁸ K. R. Veenhof, 1999, s. 57.

²⁶⁹ Ayşe Uzunlunoğlu, "Kârum'un II. Tabakasından Bir Grup Borç Mukavelesi", *AMM 1992 Yılığ*, Ankara 1993, s. 51.

takvim üzerinden borç sözleşmeleri yapılmaktadır²⁷⁰. Yine Kültepe Tabletleri'nin içerisinde yer alan borç vesikalarının da yerli şahıs isimleri geçmektedir. Söz konusu tabletlerde, genellikle borç alan taraf olarak yerlilerin karşımıza çıkması da bu durumu destekler mahiyettedir. Nitekim Kültepe'nin Ib safhasına tarihlenen tabletlerde²⁷¹, yerli şahıs isimlerinin arttığı gözlemlenmektedir²⁷².

Anadolu'da ticaretin gelişmesinin etkisiyle ihtiyaçtan doğan birtakım borç tabirleriyle karşılaşmaktayız. Bu borçlar genelde kış aylarında ödünç olarak alınmaktadır. Geri ödemesi ise hasat mevsiminin sonunda yapılmaktadır. Buna bağlı olarak da faiz oranları yerlilerin birbirlerine olan borçlarla veya yerlilerin Asurlu tüccarlara borçlu oldukları yerlere oranla daha yüksek olmaktadır. Kültepe Metinlerinde de *be'ulātum*, *tadmiqtum*, *haballum* gibi kelimeler ticaret ve faiz terimlerini ifade etmek için kullanılmıştır²⁷³. Söz konusu tüccarlar, Anadolu'da çeşitli eşya üretiminde kaynak teşkil eden bakırı bir şehirden başka bir şehre taşıırken iç ticaretten ve yerli (= Anadolu) halka % 240'lara kadar ulaşan faiz ile borç para vermişlerdir. Bu neticede büyük kârlar elde etmişlerdir²⁷⁴.

Bilindiği üzere, Anadolu'nun yerli halkı ve Asurlu tüccarlar aralarında ticari nitelikli belgeler düzenlerken, hem resmi tarihleme hem de yerine göre değişen özel tarihleme sistemini kullanmışlardır. Yerli halk, resmi tarihleme de "*iqqati-formu'nu*"²⁷⁵ kullanmaktayken, Asurlu tüccarlar ise kendi ülkelerinde kullanmış oldukları "*līmmum*, *warhum* ve *hamuštum* sistemini kullanmaya özen göstermişlerdir²⁷⁶. Bu tür örneklerin

²⁷⁰ E. Bilgiç, *a.g.e.*, s. 509,514.

²⁷¹ Yapılan kazılar neticesinde, Kültepe'de IV yapı katı tespit edilmiş olmakla beraber Asur Ticaret Kolonileri Dönem'ine denk gelen 2. tabakada ele geçirilmiştir. Söz konusu metinlerde, Asurca isimlere sık sık rastlanmaktadır. Ayrıca, Ib katı metinlerinde Asurca isimlerin giderek azaldığı buna karşı ise yerli isimlerin arttığı görülmektedir. Buradan hareketle, Kültepe'nin Ib safhasında, Asur- Anadolu ticari ilişkilerinin zayıfladığı anlaşılmaktadır. Nitekim Asurluların yavaş yavaş Anadolu'dan yani ticaret merkezi olarak bilinen Kaniş'den ayrıldığı şeklinde yorumlamaya imkân tanımaktadır. Ib tabletleri konusunda detaylı bilgi için bkz. Veysel Donbaz, *a.g.m.*, s.75-98.

²⁷² E. Öz, *a.g.e.*, s. VIII.

²⁷³ Şerife Gül Yılmaz, "Anadolu Medeniyetleri Müzesinden Bulunan Kültepe Tabletlerinden Örnekler", *AMM 1989 Yıllığı*, Ankara 1990, s. 52.

²⁷⁴ Hüseyin Sever, "Anadolu'da Borsa ve Enflasyonun İlk Şekilleri", *Archivum Anatolicum 1*, 4, Ankara 1995, s. 125.

²⁷⁵ İqqati Tabletlerine, Asurbilimciler tarafından bu isim verilmekte olup anlaşmaların birleşimi olarak tanımlanmıştır. Bu tabletler, "*rubāum* ve *simmiltim*" tarafından onaylanmaktadır. Toplamda 37 iqqati tableti keşfedilmekte olup 28'i yayınlanmıştır. Büyük bir kısmı ise Son Asur Ticaret Kolonileri'ni Ib Dönem'ine tarihlenen yasal belgelerdir. Bu formlardan ikisi ise, Asur Ticaret Kolonisinin sonuçlandığı yerlerden biri olarak bilinen Alişar ve Amkuva'da çıkarılmıştır. Cahit Günbattı, *Harsamna Kralı Hurmeli'ye Gönderilen Mektup ve Kaniş Kralları*, TTK, Ankara 2013, s. 109.

²⁷⁶ Salih Çeçen, "Yerli Kralların Mabedleri Ziyareti ve Çıkan Neticeler", *III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri (Çorum 16-22 Eylül 1996)*, Ankara 1998, s. 119.

yanı sıra özel tarihleme olarak kullanılan ve yerli kralların aynı zamanda değişik yerli tanrıların mabedlerine girişi ya da bu söz konusu mabedlerden ayrılışları da vesikalara tarihleme olarak kullanılmıştır²⁷⁷. Nitekim Anadolu'da alınıp satılan mallar da para esas alınmak suretiyle senetlere bağlanmaktadır. Bu sayede de kredi üzerine satışların farklı şekilleriyle karşılaşılmaktadır. Doğrudan ise ticari meseleler üzerinden önemli bir yere sahip olan borsa muamelelerinin ilk izleri bu sayede öğrenilmiştir²⁷⁸.

1963 yılı Kültepe kazısında, Kārum'un II. tabakasının sonuna tarihlenen ve bir kısmı da zarflı olmak üzere 215 adet eski Asurca tablet ortaya çıkarılmıştır. Bu belgelerin, belli bir arşivin içinde bulunmadığı Asurlu ve küçük çapta ticaretle uğraşan bazı yerli tüccarların arşivine ait oldukları gerçeği yadsınamaz. Nitekim yerlilerin kendi aralarında düzenledikleri belgelerde, çoğunlukla borç anlaşmaları, gayrimenkul ve köle alım- satım gibi konular yer almaktadır²⁷⁹.

Yukarıda da bahsettiğimiz üzere Asurlu tüccarlar ile yerli halk arasındaki ilişkiler çoğunlukla ticari nitelikli karşımıza çıkmıştır. Özellikle de borç vesikalarında borç alan tarafın yerliler olduğu görülmektedir. Asurlu tüccarlar kendi aralarında düzenlemiş oldukları metinlerde borcun ödeneceği zamanı ifade etmek üzere bazı ifadeler kullanmışlardır. Bu noktada çeşitli şekillerde vâde tespiti söz konusudur.

Kültepe Tabletleri'ne göre, gün, ay, yıl, aynı zamanda hafta anlamına gelmekle beraber bir memuriteyi de temsil eden *hamuštum* ifadesi vâde tespitinde en çok kullanılan zirai tabirler gelmektedir. Bunları sıralayacak olur isek: Orak tutma zamanına kadar *ana šibit niggallim*, orak tutma zamanında *ina niggallim*, orak tutma zamanından sonra *warki šibit niggallim*, ekme işleminin bitmesinde *ina gamar iršim*, hasat zamanına kadar *ana ħarpi*, hasat zamanında *ina ħarpi*, bağ bozumuna kadar *ana qitip ki/arānim*, bağ bozumunda *ina qitip ki/arānim*, biranın mayalanma zamanına kadar *ana buqlātim*, *uḫtatum* (isimli) tahılın olgunlamasında/başak tutmasında *ana kubur-uḫtu/atim*, fazla işlerin yapılmasında *ina atrim*, fazla işlerin yapılmasına girişte *ina erāb atrim*, ekim ayında *ina itti arāsim*, ilkbahara kadar, *ana rēš daš'im* olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunların yanı sıra vade tespitinde uygulanan yöntemlerin bir diğeri de alacaklı ve borçlu tarafından net belirtilmese de yaklaşık olarak zamanı bilinen ve kabul edilen çeşitli

²⁷⁷ V. Donbaz, a.g.m., s. 1

²⁷⁸ Emin Bilgiç, " Umumi ve İktisadi Meseleler ve Borçlanan Bakımından Eski Babil ve Kapadokya Vesikaları Arasındaki Benzerlik ve Fark", *Bellekten* 59, Ankara 1951, s. 335.

²⁷⁹ İrfan Albayrak, *Kültepe Tabletleri IV*, TTK Yayınları, Ankara 2006, s. 5-7.

cümlelerin kullanılmasıdır. Bunlar ise: İlk karşılaşmada ödeyecek *āli ninammuru*, Onun dönüşünde ödeyecek *ina tuwarišu*, yola çıkışın arefesinde ödeyecek *ina bāb harrani*, yol açıldığı zaman ödeyecek *ina naptu harrānim*, yoldan dönüşünde ödeyecek *ina erāb harranim*. Yine borcun ödeneceği zamanı belirtilmekte kullanılan kalıplardan biri de "*ana/ina ša T.A.*(tanrı adı)'dır. Bu ifade ile tanrının adına düzenlenmiş bayram günlerini kastetmektedir. Diğer vâde tespitinde belirtilmeyen ve zamanı noktasında daha iyi ifade edilen veya hatırlanması daha kolay olması nedeniyle de kullanılması güçlü bir ihtimaldir. Bu ifade ile ismi geçen tanrılar ise *Anna*, *Na/ipas*, *UTU*, *Bēlum* ve *Usūmum*'dur²⁸⁰.

2.1.1. Ticari Senetler

2.1.1.2. Borç Senetleri

Akadca'da *habālu* "borç almak" fiilinden türeyen *Hubullum* kelimesi "borç" anlamına gelmektedir²⁸¹. Asurlu tüccarların Anadolu'da yürütmüş oldukları ticari faaliyetler sonucunda vasikalar vardır. Bu vesikaların büyük çoğunluğu hukuki ve ticari muhtevalıdır. Nitekim bu ticari metinlerin bir bölümünü de borç senetleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda senetler, yoğun ticari faaliyetlerin yapılmakta olduğunu aynı zamanda yerli halkın Asurlu tüccarlara oranla daha fakir olduğu dolayısıyla iki halk arasındaki kültür farklılığını göstermesi bakımından büyük önem arz etmektedir.

Asurlular ile yerliler arasındaki borç alma ilişkilerinde farklılıklar vardır. Nitekim Asurlu tüccarlar, yerli halka borç verdiklerinde borcun ödenmesi gereken vadeyi kısa tutmuşlar ve faiz oranını da yükseltmişlerdir. Ayrıca borç işlemlerinde, bazen Asur takvimi bazen de yerli takvim kullanılarak borç ödemesi gerçekleştirilmiştir. Bunlara nazaran yerli halk da borç senetlerinde kendilerine has mevsimlere ve bu mevsimlerde yapılan işlere dayanarak zirai takvimi uygulamışlardır²⁸².

Borç senetlerindeki faiz oranları Kārūm dairesinde tarafından ya da senette belirtilen oran üzerinden uygulanmıştır. Öte yandan, borç senetleri şahitlerin önünde düzenlenmektedir. Söz konusu senetler, dönemin ticari ilişkilerini yansıtmaları bakımından önemlidir. Nitekim bu senetlerden bir kısmını örneklendirecek olursak;

²⁸⁰ Sabahattin Bayram, "Kültepe Tabletlerinde Geçen Yeni Bir Vâde İfadesi ve Çıkan Neticeler", *X. Türk Tarih Kongresi Bildirileri Kitabı*, C. II, Ankara 1990, s. 453-456.

²⁸¹ CAD H, s. 216.

²⁸² A. Uzunalımoğlu, 1993, s. 52.

AKT II Kt n/k 563 no'lu vesika, İlabrat-bāni'nin; Uşur-ša-Iştar ve Amur-ilī'den Ĥubabum'da alacaklı olduğunu gösteren 2 1/2 mina tasfiye edilen gümüşü ve faizi kendilerine göndermelerini belirten borç mektubudur. Vesikanın ilgili satılarının transkript ve tercümesi şu şekildedir:

(Ö.y.)¹⁾ *um-ma* ^d*NİN.ŞUBUR-ba-ni-ma*²⁾ *a-na Ú-şur-ša-Iştar*³⁾ *ù A-mur-DİNGİR qí-bi₄-ma* ⁴⁾ *a-ḥu-a be-lu-a a-tù-nu* ⁵⁾ *iḫ-da-ma 2 1/2 ma-na KÙ.BABBAR* ⁶⁾ *ša-ru-pá-am ù ší-ba-sú* ⁷⁾ *Ḥu-ba-ba-am ša-áš-qí-lá* ⁸⁾ *šu-ma ta-dá-ga-lá-ma* ⁹⁾ *e-tí-il₅ (K.)*¹⁰⁾ *ší-im-tám ša-áš-qí-lá-šu (A.y)* ¹¹⁾ *a-ḥu-a a-tù-nu* ¹²⁾ *iḫ-da-ma KÙ.BABBAR* ¹³⁾ *ša-áš-qí-lá-šu gi₅-im-lá-ni* ¹⁴⁾ *A-şur li-tù-nu* ¹⁵⁾ *ki-ma ša a-tù-nu* ¹⁶⁾ *ta-qí-ša-ni-šu-ni* ¹⁷⁾ *li-u-bi₄ lu i-ḥa-du*¹⁸⁾ *ù té-er-ta-ku-nu* ¹⁹⁾ *li-li-kam-ma* ²⁰⁾ *ù a-na-ku a-şar (K.)*²¹⁾ *KÙ.BABBAR* *pí-ku-nu 1 GÍN.TA* ²²⁾ *ú-kà-lu-ni (S.K.)* ²³⁾ *lá-ḫi-id-ma* ²⁴⁾ *lu-ša-áš-qí-lá-ku-nu-tí* ²⁵⁾ *gi₅-im-lá-ni*.¹⁻
³⁾ İlabrat-bāni, Uşur-ša-Iştar ve Amur-ilī'ye şöyle söylüyor: ⁴⁻⁵⁾ Sizler kardeşlerim (ve) efendilerimsiniz, dikkat ediniz! ⁵⁻⁷⁾ 2 1/2 mina tasfiye edilmiş gümüşü ve faizini Ĥubābum'a tarttırınız. ⁸⁻⁹⁾ Eğer siz bana (iyi nazarla) bakarsanız bende (size karşı) yiğitçe davranırım. ¹⁰⁾ Ona bedeli tarttırınız. ¹¹⁻¹²⁾ Sizler kardeşlerimsiniz, dikkat ediniz ve ¹²⁻¹³⁾ parayı tarttırınız ve hoşnutluğumu kazanınız. ¹⁴⁻¹⁷⁾ Tanrı Asur şahit olsun ki sizin onu bana hediye etmeniz (halinde) kalbim gerçekten memnun olacaktır.¹⁸⁻²³⁾ Haberiniz buraya gelsin ve ben paranızın yerine 1'er şeqel tutmaya dikkat edeyim ve ²⁴⁻²⁵⁾ siz tarttırsınlar, sevgimi kazanınız!²⁸³.

Vesikanın genel muhtevsından, İlabrat-bāni'nin muhataplarına faizli gümüşü borç verdiği ve bunu tahsil edemediği anlaşılmaktadır. Belge ise iki Asurlu taraf arasındaki faizli borç senedir.

Kt n/k 809 no'lu vesika, Asurlu bir tüccarın yerli Ĥappuwaşu isimli şahıstan alacaklı olduğuna dair bir borç senedir. Metinde, ḥamuştum üzerinden Asur tarzında bir tarihleme yapılmıştır. Bu senette iki şahit ismi de vardır. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

Ö.Y. ¹⁾ *1 ma-na KÙ.BABBAR* *ša-ru-pá-am* ²⁾ *i-şé-er* ³⁾ *Ḥa-pu-ua-šu* ³⁾ *DAM.GÀR ri-šu* ⁵⁾ *iş-tù ḥa-mu-uş-tim* ⁶⁾ *ša Šu-Ku-bi₄-im* ⁷⁾ *ú A-mur-d* *Šamši* ⁸⁾ *K.* ⁸⁾ *2 GÍN.TA A.Y.* ⁹⁾ *i-na ITU.KAM*^{im10)} *a-na- ma-naim* ¹¹⁾ *ú-şá-áb* ¹²⁾ *IGI En-na-nim* ¹³⁾ *IGI A-bu-şá-lim*.¹⁻
⁴⁾ Tüccarın Ĥappuwaşu'da 1 mina tasfiye edilmiş gümüşü vardır. ⁵⁻¹¹⁾ Āmur-Şamši ve Šū-

²⁸³ Emin Bilgiç- Sabahattin Bayram, *Ankara Kültepe Tabletleri II*, TTK Yayınları, Ankara 1995, s. 54-55.

*Kūbum'un hamuštu'luğundan itibaren ayda (1) mina'ya 2 şer šeqel faiz ilave edecek.*¹²⁻
¹³⁾ *Ennānum'un huzurunda, Abu-šalim'in huzurunda*²⁸⁴.

Vesikanın genel muhtevasından, ismi belirtilmeyen Asurlu tüccarın yerli Happuwašu'ya faizli gümüşü borç verdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca *hamuštum* ifadesi ile borcun ödenmesi gereken süre belirtilmiştir. Söz konusenedin iki şahidi vardır.

Kt n/k 566no'lu vesika, Uşur-ši-İštar'ın Šū-Bēlum'a ait daha önce almış olduğu faizsiz borcu hakkındaki borç senedir. Senette, Šū-Bēlum vermiş olduğu 30 mina kalayı geri istemekte, kendisinin söylediklerini dikkate alınması konusunda da uyarılmaktadır. Ayrıca hissesine düşen payın Kārum Dairesine emanet edilmesini ve onun adına da bekletilmesini belirtmektedir. Sonrasında, İdī-Bēlum'a ait 32 mina gümüşün yarısıyla kalay, diğer yarısıyla da kumaş satın alarak Šū-Kūbum'un ve Aššur-bēl-awātim'in oğlu ile ona sevkedileceğini de ifade etmektedir. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

(Ö.y.)¹⁾ *um-ma Šu-Be-lúm-ma*²⁾ *a-na Ú-šú-ur-ší-İštar*³⁾ *qí-bi-ma 30 ma-na AN.NA*⁴⁾ *a-na tá-ad-mì-iq-tim*⁵⁾ *a-dí<na->kum ší-im AN.NA*^{ki-a}⁶⁾ *šé-bi-lam ù KÙ.BABBAR*⁷⁾ *ša-li-bi₄-kà ša DUB*^{tù-pi-kà}⁸⁾ *šé-bi-lam ú-lá ta-áš-ta-na-me*⁹⁾ *ki-ma KÙ.BABBAR Í-šé-ri-a*¹⁰⁾ *ma-dam i-lé-qí-ú*¹¹⁾ *a-ħi a-ta ki-ma a-na-ku*¹²⁾ *a-na té-er-tí-kà na-aħ-da-ku-ni*¹³⁾ *ù a-ta i-ħi-id-ma*¹⁴⁾ *KÙ.BABBAR ša li-bi₄-kà*¹⁵⁾ *šé₄-lam a-na (K.)*¹⁶⁾ *É kà-ri-im (A.y)*¹⁷⁾ *qá-tí lá ta-kà-lá-a*¹⁸⁾ *qa-tí-i i-ta-dí-a*¹⁹⁾ *KÙ.BABBAR 32 ma-na*²⁰⁾ *ša Í-dí-Ku-ba-am*²¹⁾ *tù-šé-bi₄-lá-nim ší-ma-am*²²⁾ *ni-iš-a-am-ma*²³⁾ *mì-iš-lam AN.NA ú mì-iš-lam*²⁴⁾^{núg} *šú-ba-tim ni-iš-a-am-ma*²⁵⁾ *ki-ma-ma DUMU Šu-Ku-bi₄-im*²⁶⁾ *DUMU A-šur-be-el-a-wa-tim*²⁷⁾ *i-ra-<dí->a-kum a-ħi a-ta*²⁸⁾ *ki-ma a-na-ku a-na-kam*²⁹⁾ *a-na té-er-tí-kà*³⁰⁾ *na-aħ-da-ku-ni*³¹⁾ *ú a-ta a-ma-kam (K.)*³²⁾ *a-na té-er-tí-a i-ħi-id.*¹⁻³⁾ *Šū-Bēlum, Uşur-ši-İštar'a şöyle söylüyor:*³⁻⁵⁾ *30 mina kalayı sana faizsiz ödünç olarak vermiştim.*⁵⁻⁸⁾ *Kalayımın bedelini bana gönder ve senesinde senin üzerinde (kayıtlı olan) parayı bana gönder. (Beni) işitmezlikten gelip durma!*⁹⁻¹³⁾ *Bende çok para alacakları olduğu için, lütfen, benim senin haberine dikkat ettiğim gibi, sen de (benimkine) dikkat et! ve*¹⁴⁻¹⁵⁾ *sende (bulunan) parayı bana gönder.*¹⁵⁻¹⁸⁾ *Hissemi kārum dairesine tutturmayınız! Hisselerimi biriktirsinler.*¹⁹⁻²²⁾ *Sizin bize gönderdiğiniz İdī-Kūbum'a iat 32 mina gümüş (ile) alış-veriş yapacağız*²³⁻²⁴⁾ *Yarisına kalay ve (diğer) yarisına elbiselik kumaş satın alacağız ve*²⁵⁻²⁷⁾ *böylece Šū-Kūbum'un oğlu (ve) Aššur-bēl-awātim'in oğlu sana*

²⁸⁴ A. Uzunalimoğlu, 1993, s. 52-53.

sevkedecekler. ²⁷⁻³²⁾ *Lutfen burada benim senin emrine riayet ettiğim gibi, sen de orada benim haberime dikkat et!*²⁸⁵.

Vesikanın genel muhtevsından, Šū-Bēlum, Uşur-ši-İštar'a faizsiz kalayı borç verdiği anlaşılmaktadır. Nitekimborcu senet ile garanti altına aldıkları ancak muhatabının borcu ödemediği belirtilmektedir. Söz konusu borcun ödenmesi için ise ısrar etmektedir.

Kt. c/k 1009 no'lu mektup, Hannanum'un borcu için ödenen gümüş, biraz mücevher ile ilgili gelişmeler içermektedir. Ayrıca, kutānum-kumaşının muhafaza edilmesi konusunda ne yapması gerektiğini söyleyen bir mektuptur. Öte yandan Kurāra, Aššur-emūqī'ye yazmış olduğu mektuptaverdiği talimatlarda borç için senet düzenlenmesini istemektedir. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

(öy.)¹⁾ *a-na A-šur-e-mu-qí qí-bi-ma* ²⁾ *um-ma Ku-ra-ra-ma a-na-kam-ma* ³⁾ *ù-na-hi-id-kà um-ma* ⁴⁾ *a-na-ku-ma KÙ.BABBAR wa-at-ra-tám* ⁵⁾ *ša a-hu-bu-ul Ha-ni-a-nim* ⁶⁾ *i-na KÙ.BABBAR^{pl}-a ta-áš-qú-lu* ⁷⁾ *i-hi-id-ma KÙ.BABBAR* ⁸⁾ *ša-áš-qí-il₅-šu ù-ul* ⁹⁾ *tu-pu-šu hi-ri-im-ma* ¹⁰⁾ *ù i-n[a]ša li-bi tu-pí-a* ¹¹⁾ *šu-ku-šu 'ù` šu-ku-t [a-am]* ¹²⁾ *ša i-nu-mì a-na a-l [im]* ^{ki 13)} *a-tal-ku-ma e-zi-ba- 'ku`-ni* ¹⁴⁾ *um-ma a-ta-ma- a-na kà-ri=im* ¹⁵⁾ *a-n[a] 'qá-tî-kà a-dí-i (ak.)* ¹⁶⁾ *ù []-in 17) i-na 'x` [* ¹⁸⁾ *ù-la iš-ku-na-šu (ay.)* ¹⁹⁾ *a-ma-kam ku-ta-nam* ²⁰⁾ *ù-ul i-na É kà-ri-im* ²¹⁾ *ù-ul i-li-bi* ²²⁾ *En-na-Sú-en₆ li-bu-ra* ²³⁾ *ku-ta-ni lá i-ha-liq-ma* ²⁴⁾ *iš-tù ta-tal-ku / a-dí* ²⁵⁾ *ma-lá ù šé-ni-šu* ²⁶⁾ *a-na ku-a-tim té-er-ta-kà* ²⁷⁾ *i-li-kam a-dí i-a-a-tim* ²⁸⁾ *a-na-kam-ma a-ta-wa-ku-um* ²⁹⁾ *um-ma a-na-ku-ma a-dí* ³⁰⁾ *ša En-na-Sú-en₆ TÚGtí.HÍ* ³¹⁾ *ù KÙ.BABBAR ša Ha-ni-a-nim* ³²⁾ *té-er-ta-kà iš-tí a-li=ki-im* ³³⁾ *pá-ni-im-ma li-li-kam* ³⁴⁾ *<<a-t[a]>> té-er-ta-kà DU (ük.)* ³⁵⁾ *lá i-tal-kam a-hi a-ta* ³⁶⁾ *i-hi-id-ma lá-ma* ³⁷⁾ *ta-tal-ku ku-ta-ni (sk.)* ³⁸⁾ *a-šar i-bu-ra-ni KÙ.BABBAR ša Ha-ni-a=nim* ³⁹⁾ *ù KÙ.BABBAR ša En-na-Sú-en₆ il₅-qé* ⁴⁰⁾ *lá il₅-qé té-er-ta-kà li-li-ksm.* ¹⁻²⁾ *Aššur-emūqī'ye söyle! Kurāra söyle (söyler):* ²⁻⁴⁾ *Burada iken de seni uyardım ve ben şöyle (söyledim):* ⁴⁻¹¹⁾ *Hannānum'un borcu için benim gümüşümden fazladan tarttığın gümüşe dikkat et ve gümüşü ona tarttır ya da onun (borcu için) senet düzenle ve onu tabletlerimin içine koy!* ¹¹⁻¹⁵⁾ *Ayrıca şehre gittiğim zaman sana bıraktığım mücevher hakkında sen söyle (söyledin): " Senin hissene için kārūm'a bıraktım".* ¹⁶⁻¹⁸⁾ *[.....] benim için onu koymadı.* ¹⁹⁻²³⁾ *Orada kutānum-kumaşını ya da kārūm dairesinde ya da Enna-Su'en'de sağlam tutsunlar. kutānum-kumaşım zarar*

²⁸⁵ E. Bilgiç- S.Bayram, a.g.e., s. 55-57.

görmesin. ²⁴⁻²⁸⁾ *Sen gittiğinden beri birkaç defa seninle ilgili haberin geldi. Beni (ilgilendirdiği kadarıyla) burada sana konuşmuştum.* ²⁹⁻³³⁾ *Ben şöyle (demiştim): "Enna-Su'en, kumaşım (ve) Hannānum'un gümüşüyle ilgili olarak haberin ilk haberciye buraya gelsin".* ³⁴⁻⁴⁰⁾ *Senin kesin haberin buraya gelmedi. Sen kardeşimsin, dikkat et ve sen gitmeden önce kumaşımın sağlam tutulduğu yer (aile) Hannānum'un gümüşünü ve Enna-Su'en'in gümüşünü (bir kimsenin) alıp almadığı hakkında haberin buraya gelsin*²⁸⁶.

Vesikanın genel muhtevsından, Hannānum'un gümüşü borç aldığı anlaşılmaktadır. Söz konusu borç işlemlerinde, alacaklıyı güvence altına almak ve mağduriyetini önlemek içinsenet düzenlenmiştir.

Kt 88/k 28 no'lu vesika, borcun borçlu tarafından ödenmezse, üç gün içinde kefilin ödeyeceği belirtilmesi bakımından diğer belgelerden farklı olduğu anlaşılmaktadır. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

¹⁾IGI Ú-ra-a ²⁾ IGI En-nam-A-šur ³⁾ DUMU Puzur₄-Ištar ⁴⁾ Ì-lí-iš-tí-ki-il₅ ⁵⁾ Šu-A-šur DUMU A-lá-hi-im ⁶⁾ ù A-šùr-DU₁₀ ⁷⁾ DUMU Kà-ri-a ⁸⁾ a-wi-lu K. ⁹⁾ a-ni-ú-tum ¹⁰⁾ qá-ta-tá A.y. ¹¹⁾ I-ku-nim ¹²⁾ il₅-ta-áp-tù ¹³⁾ šu-ma I-ku-num ¹⁴⁾ lá ú-ta-ú-ru-nim ¹⁵⁾ ma-lá tūp-pì-šu ša A-šur-SIPA ¹⁶⁾ a-na A-šur-SIPA ¹⁷⁾ i-ša-qú-lu. ¹⁻³⁾ *Uraya'nın huzurunda, Puzur-Ištar'ın oğlu Ennam-Aššur'un huzurunda.* ⁴⁻⁷⁾ *İliš-tikil, Ali-ahum'un oğlu Šū-Aššur ve Karriya'nın oğlu Aššur-tāb.* ⁸⁻¹²⁾ *Bu adamlar İkünüm'un kefilleri (olarak) kaydedildiler.* ¹³⁻¹⁷⁾ *Eğer İkünüm'un ödenmesini sağlayamazlarsa Aššur-rē'ī'nin tabletine göre Aššur-rē'ī'ye (kendileri) ödeyecekler*²⁸⁷.

Vesikanın genel muhtevsından, Aššur-rē'i'nin miktarı belirtilmeyen alacağının 3 gün içinde ödememesi halinde, borcu, borçlunun kefillerinin ödeyeceği anlaşılmaktadır.

Kt. c/k 1560 no'lu vesika, İküppāša'nın Ištar-bāni'ye 2 mina gümüşü borçlanma ihtimali göz önünde bulundurularak hazırlanan bir senettir. Bu senedin ise iki şahidi bulunmaktadır. Fakat belgede borca konu edilen gümüşün (*kaspam šaltam*) karşılığı gümüş olarak, hesaplanan ticari mal değil, elden verilen borç olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan faiz, borcun verildiği günden itibaren işleyecektir. Söz konusu belge, bu

²⁸⁶ İrfan Albayrak - Hakan Erol, *Kültepe Tabletleri IX-a*, TTK Yayınları, Ankara 2016, s. 64-66.

²⁸⁷ Sabahattin Bayram - Remzi Kuzuoğlu, *Kültepe Tabletleri VII-a*, TTK Yayınları, Ankara 2014, s. 108.

yönüyle diğer senet formlarından farklıdır. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

(öy.)¹⁾ 1/2 ma-na KÙ.BABBAR²⁾ šal-tám šu-ma³⁾ a-na Ištar-ba-ni⁴⁾ Í-ku-pá-ša⁵⁾ i-ta-ah-ba-al⁶⁾ iš-tù u4-mì-im (ak.)⁷⁾ ša KÙ.BABBAR (ay.)⁸⁾ i-li-bi4-šu⁹⁾ i-dí-ú 1 1/2 GÍN.=TA¹⁰⁾ i-ÍTU.KAM¹¹⁾ a-na 1 ma-na-im¹²⁾ ší-ib-tám¹³⁾ ú-ša-áb (ük.)¹⁴⁾ ÍGÍ A.šur-GAL¹⁵⁾ DUMU Lá-li-im (sk.)¹⁶⁾ ÍGÍ Na-áb-Sú-en¹⁷⁾ DUMU Pì-lá-ah-Íštar.¹⁻⁵⁾ Eđer Íkūppāša Ištar-bāni'ye elden 1/2 mina gümüş borçlandıysa⁶⁻⁹⁾ (Íštar-bāni'nin) gümüşü ona bıraktığı günden itibaren⁹⁻¹³⁾ her (bir) mina için ayda 1 1/2 sheqel faizi ilave edecek.¹⁴⁻¹⁷⁾ Şahit Lalum'un oğlu Aššur-rabi şahit Pilah-Íštar'ın oğlu Nāb-Su'en²⁸⁸.

Vesikanın genel muhtevsından, Íštar-bāni'nin faizli gümüşü muhatabına, borcu ticari mal olarak değil elden verdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca faiz, borcun verildiği günden itibaren uygulanacaktır. Söz konusu senedin iki şahidi bulunmaktadır. **(Res. 1)**

2.1.2. Borç Senetlerinde Geçen Önemli Kavramlar

2.1.2.1. Vade Tabirleri

2.1.2.2. Gün ile vade ifadesi

Borç için süre olarak tanınan, vade tabirinde nadir de olsa gün ile vade tespitine rastlanmaktadır. Buna örnek teşkil eden *Kt a/k 909* no'lu vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

¹⁾ 1/3 ma-na KÙ.BABBAR²⁾ i-šé-er³⁾ Šu-Iš-ħa-ra⁴⁾ Ú-zu-i-šu⁵⁾ 1 GÍN.TA KÙ.BABBAR⁶⁾ i-na ITU.KAM⁷⁾ ší-ib-tám⁸⁾ ù-ša-áb⁹⁾ ITU.KAM Ma-ħu-ur-ì-lí¹⁰⁾ ana 5 u4-mì-im¹¹⁾ i-za-az li-mu-um¹²⁾ Sí-in-iš-me-a-ni¹³⁾ IGI Sú-kà-li-a¹⁴⁾ IGI A-šūr-i-mì-tí, "Uzua Šu-Išħara'da 1/3 mina gümüş alacaktır. Ayda birer sheqel gümüş gümüş faiz ilave edecek. (Borç para) Maħhur-ili ayı (itibariyle) 5 güne kadar duracak. Sin-išmeanni'nin eponim'i. Sukkallia'nın huzurunda, Aššur-imitti'nin huzurunda²⁸⁹.

Vesikanın genel muhtevsından, Uzua'nın faizli gümüşü borç verdiği ve muhatabının ise borcunu 5 gün içinde ödeyeceği anlaşılmaktadır. Söz konusu senedin iki şahidi bulunmaktadır.

²⁸⁸ İ. Albayrak- H. Erol, *a.g.e.*, s. 136.

²⁸⁹ S. Bayram, 1990, s. 453.

2.1.2.3. *Hamuštum*

Eski Asur takviminde beş günlük bir hafta ve bu hafta boyunca görevli olan kişi veya kişileri nitelemek üzere *hamuštum* ifadesine Kültepe Metinlerinde pek çok yerde denk gelmekteyiz. Söz konusu kelime, Asur takviminde hem bir haftayı hem de bu hafta içinde görev yapan kişi veya kişileri belirtmektedir. Bu terime Eski Asur iktisadi yapısında vâde tespitinde rastlanmaktadır²⁹⁰.

*AKT I 34*no'lu vesikada, *hamuštum* ifadesi borcun ödenmesi gereken zaman için belirtilmiştir. Söz konusu, borç sözleşmesi iki Asurlu arasında yapılmıştır. Bu borç, belirtilen vade içerisinde ödenmediği takdirde ticaret odasının, borçlu adına ödeme yapacağı ve borçludan bu miktar ticaret odasının geri alacağı anlaşılmaktadır. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

¹⁾ 2 *ma-na KÙ.BABBAR*²⁾ *ša-ru-pu-um* ³⁾ *i-šé-er* ⁴⁾ *Puzur₄-Aššur* ⁵⁾ *A-šur-i-dî* ⁶⁾ *i-šu iš-tù* ⁷⁾ *ha-mu-uš-tim* ⁸⁾ *ša Id-na* ⁹⁾ *a-na* ¹³⁾ *ha-am-ša-tim K.* ¹⁰⁾ *KÙ.BABBAR Ay.* ¹¹⁾ *i-ša-qa-al šu-ma* ¹²⁾ *i-na ú-mì-šu m[a-a]l-ú-tim* ¹⁴⁾ *lá [i]š-qúl É* ¹⁵⁾ *[DAM.G]Àr a-na* ¹⁶⁾ *bi₄-ti-iq-tim* ¹⁷⁾ *a-lá-qí-šu-ma* ¹⁸⁾ *bi₄-tí-iq-tám* ¹⁹⁾ *šu-ut-ma ú-ma-lá K.* ²⁰⁾ *IGI I-zi-za-am-DINGIR Sk.* ²¹⁾ *IGI Da-du-lí.*¹⁻⁶⁾ *Aššur-idī'nin Puzur-Aššur'da 2 mina tasfiye edilmiş gümüşü vardır.* ⁶⁻¹¹⁾ *Idna'nın hamuštum'undan itibaren 13 hamuštum'a kadar parayı ödeyecek.*¹¹⁻¹⁴⁾ *Eğer günü dolduğunda ödemezse,* ¹⁴⁻¹⁹⁾ *ticaret odasını zarar için (muhatap) alacağım ve zararı o (borçlu) telafi edecek.* ²⁰⁾ *Izizam-ilī'nin huzurunda,* ²¹⁾ *Daduli'nin huzurunda*²⁹¹.

Vesikanın genel muhtevsından, Aššur-idī'ningümüş borç verdiği ve muhatabının borcu ödemediği takdirde alacağını ticaret odasından tahsil edeceği anlaşılmaktadır. Ayrıca vade olarak 13 *hamuštum* ifadesi kullanılmıştır.

Kt n/k 561; no'lu vesika, İdī-Aššū'un 1 *mina* tasfiye edilmiş gümüş tutarındaki toplam alacağı ile ilgilidir. Borçlu borcunu ödemesi gereken vade, Aššur-bēl-awātım ve Amur-İštar'ın *hamuštum*'undan itibaren eline geçeceği şeklinde belirtilmiştir. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

Ö.y.¹⁾ 1 *ma-na KÙ.BABBAR*²⁾ *ša-ru-pá-am iš-tù* ³⁾ *ha-mu-uš-tim* ⁴⁾ *ša A-šur-be-el- K.* ⁵⁾ *a-wa-tim A.y.* ⁶⁾ *ú A-mur-İštar* ⁷⁾ *İ-dí-A-šur* ⁸⁾ *ú-kà-al.* ⁷⁾ *İdī-Aššur,* ¹⁻²⁾ *1mina*

²⁹⁰ Hasan Ali Şahin, "Eski Asur ve Anadolu'da Kaşşum Görevlisi", *Archivum Anatolicum*, S. 5, Ankara 2002, s. 207- 209.

²⁹¹ E. Bilgiç -H. Sever - C. Günbattı- S. Bayram, *a.g.e.*, s. 53.

*tasfiye edilmiş gümüşü*²⁻⁶⁾ *Aššur-bēl-awātīm ve Amur-Īštar'ın ḥamuštum'undan itibaren*⁸⁾ *eline geçecek*²⁹².

Vesikanın genel muhtevsından, İdī-Aššū'un mutabına verdiği borcu, yukarıda belirtilen şahısların ḥamuštumundan itibaren alacağını tahsil edeceği anlaşılmaktadır.

Kt 88/k 318 no'lu borç senedi, Aššur-rē'ī'nin Libbaya'dan 1 *talent* 16 *mina* gümüş alacağı hakkında düzenlenmiştir. Söz konusu vesikada borcun tahsil edileceği vâde beş haftalık bir süreç ile ifadesi edilmiştir. Vesikanın ise transkript ve tercümesi şu şekildedir: ¹⁾ *KIŠIB Ša-lim-A-šur DUMU I-sú-rik* ²⁾ *KIŠIB A-mur-^dUTU DUMU Sá-li-tí* ³⁾ *KIŠIB A-šur-ma-lik DUMU A-šur-ba-ni* ⁴⁾ *KIŠIB Li-ba-a DUMU Ú-zu-a* ⁵⁾ *ša 1 GÚ 16 ma-na KÙ.BABBAR*⁶⁾ *ša-ru-pá-am i-šé-er* ⁷⁾ *Li-ba-a-a / A-šur-SIPA i-šu-ú* ⁸⁾ *iš-tù ha-muš-tim ša MAR.TU-ba-ni* ⁹⁾ *ù l-ku-nim a-na* ¹⁰⁾ *25 ha-am-ša-tim* ¹¹⁾ *i-ša-qal šu-ma i-na K.* ¹²⁾ *u₄-mì-šu ma-al-ú-tim A.y.* ¹³⁾ *lá iš-qúl 1 1/2 GÍN.TA* ¹⁴⁾ *i-na ITI.KAM-im a-na* ¹⁵⁾ *1 ma-na-im ší-ib-tám* ¹⁶⁾ *ú-ša-áb ta-ah-sí-is-tum* ¹⁷⁾ *a-ni-tum me-eh-ra-at* ¹⁸⁾ *ṭup-pì-im ha-ar-mì-im* ¹⁹⁾ *ša hu-bu-ul Li-ba-a* ²⁰⁾ *DUMU Ú-zu-a-a.* ¹⁻⁴⁾ *İssu-arik'in oğlu Šalim-Aššur'un mührü, Saliti'nin oğlu Amur-Šamaš'ın mührü, Aššur-bāni'nin oğlu Aššur-mālik'in mührü, Uzua'nın oğlu Libbaya'nın mührü.* ⁵⁻⁷⁾ *Libbaya'nın üzerinde bulunan Aššur-rē'ī'nin 1 talent 16 mina tasfiye edilmiş gümüşü hakkında:* ⁸⁻¹¹⁾ *Amurru-bāni ve İkūnum'un haftasından itibaren 25 haftaya kadar ödeyecek.* ¹¹⁻¹⁶⁾ *Eğer onun günü dolduğunda ödemediyse ayda her 1 mina için 1 1/2'şer šeql faizi ilave edecek.* ¹⁶⁻²⁰⁾ *Bu tahsistum-belgesi Uzua'nın oğlu Libbaya'nın borcu hakkındaki zarflı tabletin nüshasıdır*²⁹³.

Vesikanın genel muhtevsından, Aššur-rē'ī'nin faizli gümüşü muhatabına borç olarak verdiği anlaşılmaktadır. Söz konusu borcun, yukarıda belirtilen şahısların haftasından başlamak suretiyle 25 hafta içinde ödenmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Kt 88/k 123 no'lu vesika borcun ödenmesi gerektiğini belirten vesikadır. Borç için tanınan süre ise 60 haftadır. Ancak bu mektupta, borçlunun veya oğlu Uzua'nın adı geçmemekle beraber muhtemelen borcun ödenmesini isteyen kişinin, Aššur-taklāku'nun Uzua ile akraba ya da ortak olduğu düşünülmektedir. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

²⁹² E. Bilgiç-S. Bayram, *a.g.e.*, s. 7.

²⁹³ S. Bayram -R. Kuzuoğlu, *a.g.e.*, s. 87-88.

¹⁾ *um-ma A-gi-a a-na* ²⁾ *A-šûr-ta-ak-lá-ku* ³⁾ *Pî-lá-ah Ištar qí-bi-ma* ⁴⁾ *a-na A-šûr-ta-ak-lá-ku* ⁵⁾ *qí-bi-ma 1 ma-na 15 GÍN* ⁶⁾ *KÛ.BABBAR ha-bu-lá-tí ũp-pá-am* ⁷⁾ *ha-ar-ma-am ú-kà-al* ⁸⁾ *ú-mu-kà 60 ha-a[m-š]a-at* ⁹⁾ *e-tí-qú a-hi a-ta K.* ¹⁰⁾ *a-ma-kam KÛ.BABBAR A.y.* ¹¹⁾ *ú ũí-ba-sú* ¹²⁾ *a-na Pí-lá-ah-Ištar* ¹³⁾ *dí-in-ma ũp-pá-am* ¹⁴⁾ *a-ma-kam Pí-lá-ah-Ištar* ¹⁵⁾ *ša ku-nu-ki-šu li-dí-na-kum* ¹⁶⁾ *ki-ma DUB-ũt-pá-kà* ¹⁷⁾ *ša 1 ma-na 15 GÍN KÛ.BABBAR* ¹⁸⁾ *ša e-li-a-ni K.* ¹⁹⁾ *sá-ru-ú.* ¹⁻⁵⁾ *Agiye ũyöyle ũyöylüyor, Aššur-taklāku ve Pílah-Ištar'a ũyöyle, (özellikle) Aššur-taklāku'ya ũyöyle.* ⁵⁻⁷⁾ *1 mina 15 ũeşel gümüũü borçlusun, (borca âit) zarflı tableti tutuyorum.* ⁸⁻⁹⁾ *Senin vâden (olan) 60 hafta geçti.* ¹⁰⁻¹⁵⁾ *Sen kardeũimsin, orada gümüũü ve fâizini Pílah-Ištar'a ver ve onun mührü(nü taşıyan) tableti Pílah-Ištar orada sana versin.* ¹⁶⁻¹⁹⁾ *1 mina 15 ũeşel gümüũü (ödediđine dair) tabletini bana ibraz ettiđin takdirde geçersizdir*²⁹⁴.

Vesikanın genel muhtevâsından, söz konusu borcun, vadesi olarak belirtilen 60 haftanın geçtiği ve borçlunun ikaz edildiği anlaũılmaktadır. Ayrıca borcun ve faizinin biran önce ödenmesi gerektiği belirtilmektedir.

Kt. c/k 1453 no'lu mektup, Kurāra tarafından Usānum'a gönderilmiũtir. Kurāra yazdđı mektupta, Buzia ile arasındaki gümüũ ve altın alıũ- veriũiyle ilgili bir mesele anlatılmaktadır. Buzia, altın borcu için, Kurāra'dan vade istediğini belirtmiũ ve bu isteği sonucunda vade, 10 haftalık hāmuũtum olarak belirlenmiũtir. Vesikanın transkript ve tercümesi ũu ũekildedir:

öy. ¹⁾ *a-na Ú-sà-nim qí-bi₄-ma* ²⁾ *um-ma Ku-ra-ra-ma* ³⁾ *i-na ba-áb ha-ra-ni-a* ⁴⁾ *a-na KÛ.BABBAR ũa tí-dí-ú* ⁵⁾ *Bu-zi-a ú-ni-a-ni-ma* ⁶⁾ *sí-ku-šu / up-ta-tí-nam* ⁷⁾ *um-ma ũu-ut-ma a-`na`* ⁸⁾ *KÛ.GÍ u₄-me ũu-uk=nam-ma ak.* ⁹⁾ *KÛ.BABBAR le-qé ay.* ¹⁰⁾ *um-ma a-na-ku-ma* ¹¹⁾ *i-na a-lá-ak* ¹²⁾ *Ú-sà-nim mì-iũ-lam* ¹³⁾ *šu-qú-ul ũa mì-iũ=lim* ¹⁴⁾ *a-na 10 ha-am-ša-tim* ¹⁵⁾ *ũp-pá-kà li-il₅-pu-ut* ¹⁶⁾ *šu-ma DAM-GÀR* ¹⁷⁾ *mì-iũ-lam le-qé-ma ük.* ¹⁸⁾ *ù mì-iũ-lam a-na* ¹⁹⁾ *10 ha-am-ša-tim sk.* ²⁰⁾ *ũp-pu-šu lu-pu-[u]t* ²¹⁾ *ù KÛ.BABBAR ũí-i[m]* ²²⁾ *sà-a-am-tim ũa-áš-qí-i[l₅].* ¹⁻²⁾ *Usānum'a ũyöyle! Kurāra ũyöyle (ũyöyler).* ³⁻⁶⁾ *Seyahatimin baũlangıcında, senin (de) bildiđin gümüũ için Buzia beni aldattı ve eteđini bana karũı güçlendirdi.* ⁷⁻⁹⁾ *O ũyöyle (ũyöledi): " Altın için bana vade belirle ve gümüũü al".* ¹⁰⁻¹⁵⁾ *Ben ũyöyle (dedim): " Usānum'un gidiũinde yarısını tart! (Diđer) yarısı için 10 hafta (vadeli) senin senedini yazsın".* ¹⁶⁻²⁰⁾ *Eđer (o) tüccar ise, yarısını al ve (diđer)*

²⁹⁴ S. Bayram - R. Kuzuoğlu, *a.g.e.*, s. 98-99.

yarısı için 10 hafta (vadeli) olarak onun senedini yaz!²¹⁻²²⁾ Ayrıca, akik taşının bedeli olan gümüşü tarttır²⁹⁵.

Vesikanın genel muhtevassından, borç alınan değerli madenin altın olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, altının yarısı için ödenmesi gereken vadenin 10 hafta olduğu belirtilmektedir. **(Res. 2)**

Kt 94/k 1028A no'lu vesika, Iddin-abum'un borcuna ilişkin bir vesikadır. Borcun Libbaya'nın haftasından itibaren ödeneceği belirtilmiştir. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

¹⁾ KIŠIB A-mur-Ištar ²⁾ KIŠIB En-nam-A-šur DUMU ³⁾ Me-'na`-/na ⁴⁾ KIŠIB I-dí-a-bi₄-im ⁵⁾ [ša] hu-b[u-ul] ⁶⁾ I-dí-a-bi₄-im '20` m[a-na] ⁷⁾ KB ša-ru-pá-am ⁸⁾ iš-tù ha-mu-uš-tim ⁹⁾ ša Ki-ba-a: a-na ¹⁰⁾ 13 ha-am-ša-tim ¹¹⁾ i-ša-qál šu-ma lá iš-qú-ul ¹²⁾ 1 1/2 GÍN.TA ¹³⁾ i-na ITI.KAM a-na 1 ma-na-im ¹⁴⁾ ú-ša-áb ¹⁵⁾ šu-ma lá-ma u₄-mu-šu ¹⁶⁾ im-lu-ú-ni tup-pu-šu ¹⁷⁾ ša na-ru-qí-šu il₅-ta-áp-tù ¹⁸⁾ 5 ma-na KÙ.GI šu-mi ¹⁹⁾ Šu-^dEN.LÍL i-lá-pá-at. ¹⁻⁴⁾ Amur-Ištar'ın mühürü, Menaya'nın oğlu Ennam-Aššur'un mühürü, Iddin-abum'un mühürü. ⁵⁻¹⁰⁾ Iddin-abum'un borcuna ilişkin: Libbaya'nın haftasından hesaplanan 20 mina arıtılmış gümüşü 13 hafta içerisinde ödeyecek. ¹¹⁻¹⁴⁾ Eğer bu zaman içerisinde ödemezse her ay her mina için 1 1/2 sheqel oranında faiz ödeyecek. ¹⁵⁻¹⁹⁾ Onun döneminin bitiminden önce ticari banka yatırımı onun için tablet yazılmışsa, o Šu-İllil's adına 5 mina altın ayırarak²⁹⁶.

Vesikanın genel muhtevassından, Iddin-abum'un faizli gümüşü borç olarak aldığı ve yukarıda belirtilen şahsın haftasından itibaren 13 hafta içinde ödemesi gerektiği belirtilmektedir.

Kt 94/k 1035B no'lu vesika, Iddin-abum'un Amur-Ištar ve Aššur-imitti'ye 13 mina arıtılmış borcu ile ilgili düzenlenen bir senettir. Bu belgede de borcun ödeneceği vade olarak hamuštum ifadesi kullanılmıştır. Vesika'nın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

¹⁾ 13 ma-na KB ²⁾ ša-ru-pá-am i-šé-er ³⁾ I-dí-a-bi₄-im ⁴⁾ A-mur-Ištar ù A-šur-imì-/tí ⁵⁾ i-šu-ú iš-tù ha-mu-uš-tim ⁶⁾ ša Kar-ri-a ⁷⁾ a-na 36 ha-am-ša-tim ⁸⁾ i-ša-qal šu-ma ⁹⁾ la iš-qú-ul ¹⁰⁾ 1 1/2 GÍN ta i-na ITI.KAM-im ¹¹⁾ a-na ma-na-im ¹²⁾ ú-ša-áb IGI A-šur-e-

²⁹⁵ İ. Albayrak - H. Erol, *a.g.e.*, s. 125-126.

²⁹⁶ Mogens Trolle Larsen, *Kultepe Tabletleri VI-a*, TTK Yayınları, Ankara 2010, s. 95.96.

*mu-qi*¹³⁾ *IGI En-nam-A-šur*¹⁴⁾ *DUMU Me-na-a.*¹⁻⁴⁾ *Iddin-abum Amur-Ištar ve Aššur-imitti'ye 13 mina arıtılmıř gümüş borçludur.*⁵⁻¹¹⁾ *Karriya'nın haftasından itibaren 36 hafta içinde ödeyecek. Eğer bu zaman içerisinde ödemezse her ay her mina için 1 1/2 Őeql oranında faiz eklenecek.*¹²⁻¹⁴⁾ *Menaya'nın ođlu Ennam-Aššur tarafından Aššur-emūqī Őahitliđinde*²⁹⁷.

Vesikanın genel muhtevasından, Iddin-abum isimli Şahsın iki kişiden faizli gümüşü borç aldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca yukarıda belirtilen Şahsın haftasından itibaren 36 hafta içinde ödemesi gerektiği belirtilmektedir.

Kt. c/k 1276 no'lu vesika, Aššur-emūqī'nin alacaklı olduđu 20 Őeql gümüş için düzenlenmiř olan borç senedir. Belgede iki Őahit bulunmaktadır. Vesikanın transkript ve tercümesi řu Őekildedir:

öy. ¹⁾ *1/3 ma-[na x GÍN]* ²⁾ *KÛ.BABBAR řa-ru-[pá-am]* ³⁾ *i-řé-er 'x`-[* ⁴⁾ *A-šūr-e-mu-qi* ⁵⁾ *i-řu iř-tù ha-mu-uř=tim* ⁶⁾ *řa kà-ří-im* ⁷⁾ *řa qá-tí A-šūr-ma-lik* ⁸⁾ *ù Í-na-a* ⁹⁾ *ÍTU.1.KAM Be-el-tí-É-GAL ak.* ¹⁰⁾ *li-mu-um řa qá-tí ay.* ¹¹⁾ *Ku-bi₄-a/ a-na ÍTU.1.KAM* ¹²⁾ *i-řa-qal* ¹³⁾ *řu-ma / lá iř-qú-ul* ¹⁴⁾ *1 1/2 GÍN.TA a-ma-na=im* ¹⁵⁾ *i-na ÍTU.1.KAM*^{im16)} *ří-ib-tám* ¹⁷⁾ *ú-řa-áb* ¹⁸⁾ *ÍGÍ řu-Ištar [DUMU* ¹⁹⁾ *ÍGÍ Í-[* *ük.* ²⁰⁾ *DUMU 'x`-].* ¹⁻³⁾ *A-šūr-e-mu-qi'nin, [...]'nın üzerinde 1/3 mina [x Őeql] arıtılmıř gümüşü vardır.*⁵⁻¹²⁾ *Kūbiya'dan sonraki yıl, Belti-ekallim ayı, Aššur-malik ve İnanaya'nın hamuřtum- haftasından sonraki kařřum*²⁹⁸ *memurunun haftasından (itibaren) bir aya (kadar) tartacak.*¹³⁻¹⁷⁾ *Eđer tartmazsa, ayda her 1 mina için 1 1/2 Őeql faizi ilave edecek.*¹⁸⁻²⁰⁾ *Őahit [...]'nın ođlu] řu-Ištar, Őahit [...]'in ođlu Í-[...]*²⁹⁹.

Vesikanın genel muhtevasından, borç alınan faizli gümüşün, yukarıda belirtilen Şahısların haftasından sonraki *kaşşum* memurunun haftasından itibaren bir ay içinde ödenmesi gerektiği anlaşılmaktadır. **(Res. 3)**

Kt. c/k 430 no'lu vesika, Alāhum'un ^d*Samas-bāni'den 3 1/3 mina* gümüş alacağı hakkında düzenlenmiş belgedir. Söz konusu borç vesikasında, borcun vadesi belirtmek için *hamuştum* ifadesi kullanılmıştır. Vesikanın transkript ve tercümesi şu Şekildedir:

²⁹⁷ M. T. Larsen, 2010, s. 108-109.

²⁹⁸ *Kaşşum* kelimesi, Kültepe Tabletleri'nde farklı anlamlarda kullanıldığına rastlanmaktadır. *CAD*'ye göre ilk anlamı Anadolu'da yüksek dereceli memur ve *AHW*'ye göre ise bir kült görevlisi yani bir memuriyeti ifade eden bir sözcük olarak karşılaşmaktadır. İkinci anlamı ise, "mabedlerde bir kısım" oda olarak tanımlanmaktadır. Hafta memuru karşılığında 1 *hamuştumluk* devre 5 gün kabul edilirse, *kaşşumlar 3 hamuştumluk* ya da 6 *hamuştumluk* sürede görev yaptıkları ortaya çıkmaktadır. S. Çeçen, 1998, s. 123.

²⁹⁹ İ. Albayrak - H. Erol, *a.g.e.*, s. 132-133.

Ö.Y. ¹⁾ KIŠIB Kà-ta-a DUMU A-bu-ša-lim ²⁾ KIŠIB A-la-ḫi-im ³⁾ DUMU Sú-kà-lí-a ⁴⁾ KIŠIB dŠamaš-ba-ni ⁵⁾ DUMU Puzur₄-Ištar ⁶⁾ 3 1/3 ma-na KÙ.BABBAR⁷⁾ ṣa-ru-pá-am i-šé-er A.Y. ⁸⁾ dŠamaš-ba-ni A-la-ḫu-um ⁹⁾ i-šu iš-tù¹⁰⁾ ḫa-mu-uš-tim ṣa ¹¹⁾ En-na-ma-nim ù ¹²⁾ A-šur-SIPA a-na 13 ¹³⁾ ḫa-am-ša-tim i-ša-qal ¹⁴⁾ šu-ma lá iš-qúl a-na ¹⁵⁾ 1 ma-na-na-im 1 1/2 GÍN.TA S.K. ¹⁶⁾ i-na ITU.1.KAM ú-ša-áb. ¹⁻⁵⁾ Abu-šallim'in oğlu Katā'nun mühürü, Sukkalia'nun oğlu Alāḫum'un mühürü, Puzur-Ištar'ın oğlu dŠamaš-bani'nin mühürü. ⁶⁻⁹⁾ Alāḫum, dŠamaš-bānī'dden 3 1/3 mina tasfiye edilmiş gümüş alacaktır. ¹⁰⁻¹³⁾ Ennam-Anum ve Aššur-re'üm'un ḫamuštum'unda itibaren 13 ḫamuštum'a kadar ödeyecektir. ¹⁴⁻¹⁶⁾ Eğer ödemezse ayda 1 minaya 1 1/2 şer şeqel faizi ilave edecek³⁰⁰.

Vesikanın genel muhtevsından, Alāḫum'un, muhatabına faizli gümüşü borç verdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca alacağını, yukarıda belirtilen şahısların haftasından itibaren 13 ḫamuštum içinde tahsil edeceğibelirtilmektedir.

2.1.2.4. Belti Ekallim

Ekallim saray anlamına gelmekte olup Belti Ekallim ise kalıp olarak, Saray beyi'dir. Ayrıca bu kalıbın vade ifadesinde kullanılması, "kutlama ayı" olabileceğini düşündürmektedir. Ancak bu konuda net bir bilgi yoktur.

Kt.c/k 1600 no'lu mektup, Kaniš Kārumu'ndan Puruštattum Kārumu'na yazılmıştır. Söz konusu mektup, Kaniš Kārum'una müracaat eden Aššur-dugul'un, Aššur-emūqī'ye borçlu olduğu 10 1/3 mina gümüşlük senedin vadesinde tahsili konusunda Puruštattum Kārumu'na talimatları içermektedir. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

(öy.)¹⁾ u[m]-ma kà-ru-um Kà-ni-iš-ma ²⁾ 'a`-[n]a kà-ri-im Pu-ru-uš-ha=tim ³⁾ [q]í-bi-ma / A-šur-du-q-gul ⁴⁾ um-me-a-nu ú A-šur-e-mu-qí ⁵⁾ im-hu-ru-ni-a-tí-ma ⁶⁾ um-ma A-šur-du-gul-ma ⁷⁾ ri-ik-sée / ṣa KÙ.BABBAR⁸⁾ ku-nu-ki ù AN.N[A]^{ki}= [m]a ⁹⁾ É A-šur-e-m[u-qi] ¹⁰⁾ [e]-zi-ib ¹¹⁾ 'ù` 10 1/3 ma-na KÙ.BABBAR ¹²⁾ [a-n]a ší-ib-tim ¹³⁾ [ha]-bu-là-ak-šu-um (ak.)¹⁴⁾ [iš-tù] 'u₄`-mì-im ¹⁵⁾ 'ša` ṭup-pu-šu (ay.)¹⁶⁾ il₅--ip-tù-ú[¹⁷⁾ a-dí ITU.KAM Be-el-tí-ÉGAL^{lim} ¹⁸⁾ li-mì-im ṣa qá-tim ¹⁹⁾ A-šur-i-mì-tí ma-lá-hi-im ²⁰⁾ a-ma-lá ṭup-pí-šu KÙ.BABBAR ²¹⁾ ù ší-ba-sú / li-il₅-qé-ú ²²⁾ ší-tí KÙ.BABBARpì-šu / a-na-kam ²³⁾ ṣa ki-ma A-šur-du-qul ²⁴⁾ wa-ší-ra / iš-tù ²⁵⁾ ITU.KAM Be-el-tí-É.GAL^{lim} ²⁶⁾ KÙ.BABBAR / a-na ší-ib=tim ²⁷⁾ lá i-lá-ak (ük.)²⁸⁾ i-za-az. ¹⁻³⁾ Kaniš kārum'u şöyle

³⁰⁰ İ. Esen, a.g.m., s. 120-121.

(söyler): *Purušhattum kārūm'una söyle!*³⁻⁶⁾ Aššur-dugul, sermayedarlar ve Aššur-emūqī bize müracat ettiler ve Aššur-duğul şöyle (söyledi):⁷⁻¹⁰⁾ "Mührümle (mühürlü) gümüş paketlerimi ve kalayımı Aššur-emūqī'nin evinde bıraktım.¹¹⁻¹³⁾ Ayrıca 10 1/3 mina gümüşü faiz için ona borçluyum".¹⁴⁻¹⁶⁾ Onun belgesinin (vadesi) kaydedildiği günden itibaren¹⁷⁻²¹⁾ gemici Aššur-imittī'nin senesinden sonraki yılın Bēlti-ekallim ayına kadardır. Onun belgesi gereğince gümüşü ve faizini alsınlar.²²⁻²⁴⁾ Onun gümüşünün geri kalanını burada Aššur-dugul'un vekiline serbest bırakın.²⁴⁻²⁸⁾ Bēlti-ekallim ayından (itibaren) gümüşe faiz işlemeyecek, duracak³⁰¹⁾.

Vesikanın genel muhtevsından Aššur-emūqī'nin faizli gümüş borç verdiği anlaşılmaktadır. Öte yandan vade olarak belirtilen, Belti-Ekallim ayında ödendiği takdirde gümüşe faiz uygulanmayacağı anlaşılmaktadır. **(Res. 4)**

Kt. c/k 1361 no'lavesika, Kula'nın oğlu Lā-qēpum'un kervanına 11 mina 10 šeqel kalay hakkında düzenlenmiş borç senedidir. Borca karşılık ise ayda 1 šeqel faiz ilave edileceğine işaret edilmiştir. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir: (öy.)¹⁾ 11 ma-na 10 GÍN AN.NA²⁾ Ku-lá a-na ELLATat³⁾ Lá-qé-pí-im⁴⁾ ha-bu-ul⁵⁾ 1 GÍN.TA ší-ib-tám⁶⁾ i-naĪTU.KAMim ú-ša-áb⁷⁾ ĪTU.1.KAM Bé-el-tí-É.GALLim⁸⁾ li-mu-um (ak.)⁹⁾ A-lá-hu-um <<lá-hi-im>> (ay.)¹⁰⁾ DUMU E-na-ah.DĪNGİR¹¹⁾ ĪGĪ Ša-ar-wa-a¹²⁾ ĪGĪ A-šur-ma-lik¹³⁾ ĪGĪ A-šur-i-mi-tí.¹⁻⁴⁾ Kula, 11 mina 10 šeqel kalayı Lā-qēpum'un kervanına borçludur.⁵⁻⁶⁾ Ayda 1'er šeqel faizi ilave edecek.⁷⁻¹⁰⁾ Bēlti-ekallim ayı, Enah-illī'nin oğlu Alāhum'un senesi.¹¹⁻¹³⁾ Şahit Šarwaya, şahit Aššur-malik, şahit Aššur-imittī³⁰²⁾.

Vesikanın genel muhtevsından Lā-qēpum'un faizli gümüş borç verdiği ve bu borcun kervanına ödenmesi gerektiğini belirtmiştir. Söz konusu borç senedinin 3 şahidi bulunmaktadır. **(Res. 5)**

2.1.2.5. Tīnātum

İncir, soğuğa ve don olaylarına karşı dayanıksız, aynı zamanda yüksek sıcaklık isteyen bir meyvedir. Akadça *tittum* kelimesiyle ifade edilen³⁰³⁾ söz konusu meyve, Akdeniz İklimi'nin hâkim olduğu yerlerde yetiştiğine rastlanmaktadır. Ayrıca sıcak iklime sahip Mezopotamya'da tüketilen bir meyvedir. Nitekim belgeler neticesinde bu

³⁰¹⁾ İ. Albayrak - H. Erol, *a.g.e.*, s. 80-90.

³⁰²⁾ İ. Albayrak - H. Erol, *a.g.e.*, s. 134-135.

³⁰³⁾ CAD T/I, s. 435.

meyvenin tüketilmekle kalmayıp sosyal hayatın ayrılmaz bir parçası haline geldiği de görülmektedir. Bu bağlamda Asur toplumunun kullandığı takvim büyük öneme sahiptir ki Eski Asur vesikalarında incirlerin olgunlaştığı ay anlamına gelen *tinatim* olarak ifade edilmiştir³⁰⁴. *uarah Tinātum* Asur takviminde dördüncü sırada yer almakla beraber AHw, s.1363'te de *tittu* (incir ağacı) olarak da bahsedilen bu ay "incirlerin olgunlaştığı ay" anlamını da gelmektedir³⁰⁵.

Tīnātumayının vâde ifadesi olarak kullanılışını *AKT I, 36* no'lavesikada görülmektedir. Söz konusu belgede hem borçlu hem alacaklı Asurludur. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

¹)1/3 *ma-na 3 GÍN KÙ.BABBAR*²)*li-tí SIG₅*³) *i-še-er*⁴) *Ši-li-dIM*⁵) *DUMU Na-áp-li-is*⁶) *Šu-Ku-bu-um i-šu*⁷) *iš-tú ha-mu-uš-tim*⁸) *ša Šu-Nu-nu*⁹) *ú Puzur4-A-šur*¹⁰) *a-na ITU.KAM i-ša-qal*¹¹) *šu-ma lá iš-qú-ul*¹²) *ki-ma a-wa-at*¹³) *kà-ri-im ši-ib-tám*¹⁴) *i-na ITU-KAM*^{im 15}) *ú-ša-áb ITU-KAM*¹⁶) *Té-i-na-tim*¹⁷) *li-mu-um A-lá-hu-um*¹⁸) *DUMU Ī-na-ah-i-lúm...*¹⁻⁶) *Šū- Kūbum'un, Naplis'in oğlu Šillī-Adad'da 1,73 mina 3 šeqel iyi cins liti gümüş vardır.*⁷⁻¹⁰) *Šū-Nunu ve Puzur- Aššur'un hamuštumundan itibaren bir aya (kadar) tartacak.*¹¹⁻¹⁵) *Eğer ödemezse kārūm dairesinin hükmü gereğince (tespit edilmiş olan) faizi ayda ilâve edecek.*¹⁵⁻¹⁶) *Teinātum ayı.*¹⁷⁻¹⁸) *Īnah-ilum'un oğlu Al(i)-ahum'un limum'u..."*³⁰⁶.

Vesikanın genel muhtevsından, iki kişi arasında düzenlenen senetteki kişilerin Asurlu olduğu ve *Šū- Kūbum'un*iyi cins gümüşü faizli borç olarak muhatabına verdiği anlaşılmaktadır. *Teinātum*mayiisetarihleme olarak kullanılmıştır. Öte yandan faizi, Kārūm Dairesi'nin belirlediği anlaşılmaktadır. **(Res. 6)**

Kt. o/k 134 no'lavesika,2 *mina 9 šeqel* gümüşle ilgili düzenlenmiş borç senedir. Söz konusu sened, Eski Asur krallarından II. Puzur-Aššur'un 3. hakimiyetyılında düzenlenmiştir. Bu tablette faiz oranı ise, *kārūm* dairesinin belirlediği üzere % 30 olmakla beraber borcun vadesi ile ilgili olarak Te'inātum ayının ilk onbeşi olarak belirlenmiştir. Vesikanın transkript ve tercümesi ise şu şekildedir:

Öy. ¹) *2 ma-na 9 GÍN*²)*KÙ.BABBAR* *ša-ru-pá-am*³) *i-še-er En-num-A-šur*⁴) *DUMU Šu-ki-tim*⁵) *ù Ša-áp-ta-ma-ni-kà*⁶) *Il₅-ba-ni DUMU I-a-a*⁷) *i-šu iš-tù*

³⁰⁴ J. Lewy, "The Assyrian Calender", *Archiv Orientalni 11*, Prag 1939, s. 37.

³⁰⁵ A.Uzunlmoğlu, 1993, s. 57.

³⁰⁶ E. Bilgiç - H. Sever - C. Günbattı - S. Bayram, *a.g.e.*, s. 54-55.

ITU.1.KAM⁸⁾ té-i-na-tim Ak⁹⁾ DINGIR/ ša-pá-tám¹⁰⁾ i-li-il-ma Ay.¹¹⁾ 1 1/2 GIN TA 12) i-na ITU.1KAMim¹³⁾ a-na 1 ma-na-im¹⁴⁾ ší-ib-tám¹⁵⁾ ú-šú-bu¹⁶⁾ [l]i-mu-um¹⁷⁾ [Ī-]l]í-da[n]¹⁸⁾ [DUMU E]-lá-li¹⁹⁾ [IGI] -x-tí-a²⁰⁾ IGI E[n-u]m-A-šur.¹⁻⁷⁾ 2 mina 9 šeqel saflaştırılmış gümüş Šū-Kittum'un oğlu En-nam-Aššur ve Šaptamanika üzerinden İyā'nın oğlu İli-bāni alacaktır. 7-15) Te'inātum ayının ilk onbeşi geçtikten itibaren, 1 mina için ayda 1 1/2 šeqel faiz ilave edecekler.¹⁶⁻²⁰⁾ Elāli'nin [oğlu] Īlī-dān'ın senesi, [.....]'nin huzurunda, Ennum-Aššur'un huzurunda³⁰⁷.

Vesikanın genel muhtevsından, İli-bāni'nin Kārum Dairesi'nin belirlediği yüksek faizle gümüş borç verdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca muhatabının borcunu ödemesi gereken tanınan sürenin, Te'inātum ayının ilk onbeşi olduğu anlaşılmaktadır. (Res. 7)

Kt n/k 833 no'lu vesika da, hem borçlu ve hem alacaklı Asurludur. Ayrıca borcun ise, dört taksitle ödeneceği belirtilmektedir. Borcun ödenme tarihi, Aššur-malik'in limumu ile Tīnātum ayına tarihlidir. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

Ö.Y.¹⁾ 2/3 ma-na KÚ.BABBAR ša-ru-pá-am²⁾ i-šé-er^dNIN' SUBUR'-ba-ni³⁾ Ma-nu-ki-A-šur i-šu⁴⁾ iš-tù ḥa-mu-uš-tim⁵⁾ ša Šu-Sú-in DUMU Lu-si-na⁶⁾ 10 GÍN a-na 15 ḥa-am-ša-tim⁷⁾ i-ša-qal 10 GÍN a-na⁸⁾ 15 ḥa-am-ša-tim-ma⁹⁾ 10 GÍN a-na 15 ḥa-am-ša-tí K.¹⁰⁾ 10 GÍN a-na 15 A.Y.¹¹⁾ ḥa-am-ša-tim-ma i-ša-qal¹²⁾ šu-ma i-na ma-lá u₄-mì-šu¹³⁾ lá iš-qú-ul a-na 1 ma-naim¹⁴⁾ 1 1/2 GÍN.TA i-na ITU.KAM¹⁵⁾ ú-ša-áb ITU.KAM Te-i-na-tum¹⁶⁾ li-mu-um A-šur-ma-lik¹⁷⁾ IGI A-lá-bi-im¹⁸⁾ IGI Ili-na-da¹⁹⁾ IGI A-šur-ba-ni.¹⁻³⁾ Mannum-kī-Aššur'un Ilabrat-bāni'de 2/3 mina tasfiye edilmiş gümüşü vardır.⁴⁻⁷⁾ Lusina'nın oğlu Šū-Su'en'in ḥamuštum'undan itibaren 15 ḥamuštum içinde 10 šeqel tartacak.⁸⁻¹¹⁾ 10 šeqel 15 ḥamuštum içinde, 10 šeqel (de) 15 ḥamuštum içinde, 10 šeqel ise (daha sonraki) 15 ḥamuštum müddeti içinde tartacak.¹²⁻¹⁶⁾ Eğer borcu ödenmesi lazım gelen günü dolduğunda ödemezse, ayda 1 mina'ya birer buçuk šeqel faiz ilave edecek. Tīnātum ayında Aššur-mālik'in limum'unda.¹⁷⁻¹⁹⁾ Ali-abum'un huzurunda, İli-nādā'nın huzurunda, Aššur-bāni'nin huzurunda³⁰⁸.

Vesikanın genel muhtevsından, hem alacaklının hem borçlunun Asurlu olduğu belirtilen senette, Mannum-kī-Aššur'un mutabına faizli gümüş verdiği anlaşılmaktadır. Borç alınan gümüş için, ödenmesi gereken süre ifade edilirken, tarihleme Tīnātum ayı ile yapılmıştır.

³⁰⁷ İ. Albayrak, a.g.e., s. 24.25.

³⁰⁸ A. Uzunalimoğlu, 1993, s.56.

2.1.2.6. *Allānātum*

Allānātum,"meşe, meşe palamudu" anlamlarına gelmektedir³⁰⁹. I.J.Gelb allānum'un üzerlik olduğunu ifade etmekle beraber Alişar metinlerinde de ašlākum "çamaşırı" olarak geçen kelimenin anlamı ile ilgili olarak, bundan sabun yapıldığı zikredilmektedir. J.Lewy ise, JAOS 58. 454'de bu kelimenin çam sakızına benzer bir madde olduğu görüşündedir³¹⁰. Ancak bu görüşlerin yanı sıra yenilebilir bir ceviz türü olduğu görüşünü savunlarda vardır³¹¹. Metinlerden, allānum meşe palamudundan ziyade "*ITU.KAM Allānātum*" "*allānātum ayı*= palamutların olgunlaştığı ve toplandığı ay" şeklinde bir kullanıma rastlanmaktadır. Nitekim bu ay Asurlu tüccarların kendi aralarında düzenledikleri borç vesikalarında borcun ödeneceği zamanı gösteren bir vâde ifadesi olarak kullanılmıştır. Eski Asur takviminde 6.ay olarak ifade edilen allānātum,"tanrıya şükretme" olarak da bilinmektedir. Bu takvimde 1.ay günümüz takviminde yer alan Nisan ayına denk gelmekte ve dolayısıyla *allānātum* ayı da Eylül ayına rastlamaktadır³¹². Yine günümüzde Eylül ayı hasat ayı olarak bilinmektedir. Nitekim allānātum ayı ile de meşe palamutlarının olgunlaştığı ay anlamına gelmekte olup ve bu ayın da Eylül ayına denk gelmesi muhtemeldir.

Söz konusu ayın vade olarak kullanılışı ile alakalı örnek teşkil eden, *Kt. a/k-933/bno*'lu vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

Öy.¹ *l ma-na KÛ.BABBAR şa-ru-pá-am* ² *šî-im Iştar-ma-lá-ak* ³ *Im-dí-lúm a-na* ⁴ *En-líl-ba-ni* ⁵ *i-dí-in iš-tù* ⁶ *ITU.1.KAM A-lá-na-tim* ⁷ *li-mu-um* ⁸ *E-lá-lí DUMU I-ku-nim K.* ⁹ *a-na 2 ša-na-at Ay.* ¹⁰ *KÛ.BABBAR* ^d *En-líl-ba-ni* ¹¹ *a-na Im-dí-lúm* ¹² *ú-tár-ma ú Iştar-ma-lá-ak* ¹³ *i-ta-ru šu-ma* ¹⁴ *a-na 2 ša-na-at* ¹⁵ *lá ú-ta-ir IR* ¹⁶ *ú-ra-ad Im-dí-lúm* ¹⁷ *IGI E-nu-be-lúm* ¹⁸ *DUMU Šu-lá-ba-an K.* ¹⁹ *IGI Ú-şur-şî-Iştar s.K.* ²⁰ *DUMU A-şur-i-mì-tí.* ¹⁻⁵ *İmdilum Iştar-malak'ın fiyatı (olarak) olan 1 mina tasfiye edilmiş gümüşü Enlil-bāni'ye verdi.* ⁵⁻⁸ *Ikūnum'un oğlu Elali'nin līmum'u, Allanatum ayından (itibaren)* ⁹⁻¹³ *Enlil-bāni parayı (gümüşü) Imdilum'a 2 seneye (kadar) verecek (döndürecek) ve Iştar-malak dönecek.* ¹³⁻¹⁶ *Eğer 2 seneye (kadar) vermezse (*

³⁰⁹ CAD A/I, s. 354.

³¹⁰ E. Bilgiç - H. Sever - C. Günbattı - S. Bayram, *a.g.e.*, s. 19.

³¹¹ İrfan Albayrak, "Kültepe Metinlerinde Geçen Besin Maddeleri", *IV. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri*, Kayseri 2003, s.64.

³¹² Tuğba Sabuncuo, *Çivi Yazılı Belgeler Işığında M.Ö. 2.Bin Yıl Anadolu'sunda Tarım*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi SBE, Temmuz 2011, s. 35.

döndürmezse), köle Imdilum'un kölesidir. ¹⁷⁻¹⁸⁾ Šu-Laban'ın oğlu Ennu-Belum'un huzurunda, ¹⁹⁻²⁰⁾ Aššur-imiti'nin oğlu Uşur-ši-Ištar'ın huzurunda³¹³.

Vesikanın genel muhtevsından, İmdilum'un muhatabına gümüşü borç verdiği, alacağın tahsil edilme süresi, Allānātum ayının başlangıcı şeklinde ifade edilmiştir.

AKT I 20 no'lu vesika, İmdī-ilum Arši-aḥ'dan 1 mina 12 1/3 šeqel gümüş alacaklı olduğunu gösteren senettir. Söz konusu senette, borcun başlangıç vadesi olarak "ITU.1.KAM Allānātum" ifadesi örnek teşkil etmektedir. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

¹⁾ 1 ma-na 12 1/3 GÍN ²⁾ KÙ.BABBAR ša-ru-pá-am ³⁾ i-šé-er Ar-ší-aḥ ⁴⁾ DUMU A-šūr-ba-ni ⁵⁾ Im-dí-lum i-šu-ú ⁶⁾ a-na 3 ḥa-am-ša-tim ⁷⁾ i-ša-qal ITU.1KAM ⁸⁾ A-lá-na-tim ⁹⁾ IGI Ú-sà-nim ¹⁰⁾ DUMU A-mur-A-šūr ¹¹⁾ IGI Ma-áš-ḫi-i-lí ¹²⁾ A-bi₄-i-a-a ¹³⁾ DUMU DÙG-ší-lá-A-šur. ¹⁻⁵⁾ Aššur-bāni'nin oğlu Arši-aḥ'ın üzerinde İmdī-ilum'un 1 mina 12 1/3 šeqel tasfiye edilmiş gümüşü vardır. ⁶⁻⁷⁾ 3 ḥamuštum'a (kadar) tartacak. ⁷⁻⁸⁾ Allānātum ayının 1'i. ⁹⁻¹⁰⁾ Āmur-Aššur'un oğlu Usānum'un huzurunda, ¹¹⁾ Mašḫī-ilī'nin huzurunda, ¹²⁻¹³⁾ Ṭāb-šilla'nın Aššur'un oğlu Abiâ'nın huzurunda³¹⁴.

Vesikanın genel muhtevsından, İmdī-ilum'un saflaştırılmış gümüşü borç verdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca muhatabının, söz konusu borcu Allānātum ayının 1'ine kadar ödemesi gerektiği belirtilmiştir. Borç senedinin ise 3 şahidi vardır.

2.1.2.7. Ša-sarrātīm

CAD/S s.175'de, Nuzi metinlerinde sara'u olarak geçen kelime muhtemelen Hurrice, bir çeşit arpa anlamına gelen kelimedenden türetilmişay ismidir. Şu halde ša-sarrātīm ifadesi ya da ayı, "arpaların olgunlaştığı" veya "toplandığı ay" olarak düşünülebilir.

Söz konusu ayın, vade tabiri olarak kullanıldığı Kt94/k 1089no'lu vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

¹⁾ 6 GÍN KB ²⁾ ù 20 ak-li ³⁾ i-šé-er Kà-'ar-ší?[-ni] ⁴⁾ ùA-li/li ⁵⁾ Ištar-lá-ma-ší ⁶⁾ 'tí-šu iš-tù ⁷⁾ ha-muštīm ⁸⁾ ša A-šur-i-mì-tí ⁹⁾ ITI.KAM ša sà-ra-tim ¹⁰⁾ li-mu-um ¹¹⁾ Ašur-i-mì-tí 3 GÍN ¹²⁾ KB ší-ba-sú ¹³⁾ ù NINDA a-na / ša-na-at ¹⁴⁾ ú-bu-lu-nim ¹⁵⁾ IGI Wa-al-

³¹³ Hüseyin Sever, "Köle Satışı Hakkında Yeni Kültepe Metinleri", XXXIV. Uluslararası Assirioloji Kongresi (6-10/VII 1987İstanbul), TTK Yayını, Ankara 1998, s. 487-488.

³¹⁴ E. Bilgiç - H. Sever - C. Günbattı - S. Bayram, a.g.e., s. 39.

*dí-DINGIR*¹⁶⁾ *IGI I-na-ah.*¹⁻⁵⁾ *Karşini ve Alili İstar-lamassī'ye 20 somun ekmeği ve ayrıca 6 sheqel gümüş borçludur.*⁶⁻¹⁴⁾ *Aşşur-imitti'nin limumunda Şa-sarrātım ayında Aşşur-imitti'nin haftasından hesaplanan, onlar 1 yıl içinde ekmeği ayrıca 3 sheqel gümüşü ve faizini getirecek.*¹⁵⁻¹⁶⁾ *Inah'ın Waldi-ilum'un şahitliğinde*³¹⁵.

Vesikanın genel muhtevassından, İstar-lamassī'nin ekmeğ ve gümüşü faizli borç olarak verdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, borcun geri ödenmesi gereken vade, Şa-sarrātım ayı ile ifade edilmektedir.

2.1.2.8. *Maḥḥur-ilī*

Maḥḥur-ilī, muhtemel kuvvetle sunakların sunulduğu aynı zamanda insanların tanrı huzuruna çıktığı ay olarak bilinmektedir. Bu ay anlam itibariyle ve uygulanış biçimiyle günümüz insanları içinde büyük önem arz eden ve kutsal sayılan "Ramazan" ayına çağrışım yapmaktadır. Nitekim bu ay da insanların ibadetleri bakımından da diğer aylara oranla daha kutsal sayılmaktadır. Nitekim bu ayın yine bir nokta da hac mevsimi olma ihtimali de muhtemeldir.

Kt n/k 589'dano'lu vesika da bu ay vade ifadesi olarak kullanıldığına rastlanmaktadır. Söz konusu vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

(Ö.y)¹⁾ *Ma-nu-ki-Aşur a-na*²⁾ *Bu-ur-Sú-en₆ DUMU Da-nu-a*³⁾ *ù^d MAT.TU-e-nam⁴⁾ iş-ba-at-ni-a-tí-ma um-ma*⁵⁾ *Ma-nu-ki-A-şur-ma a-Bur-Sú-en₆ ú^d MAR.TU-e-na-ma*⁷⁾ *um-ma a-tù-nu-ma KÙ.BABBAR*⁸⁾ *ša Ú-şú-ur-ša-A-şur*⁹⁾ *ta-áš-bi₄-tám ta-dí-ni-a-
<tí>ma*¹⁰⁾ *i-ki-dim şí-a-ma*¹¹⁾ *şí-bi₄ ša ni-nu i-mu-ur-şí K.*¹²⁾ *ni-iş-ta-ak-na-ku-ni*¹³⁾ *šu-ku-ni-a-tí A.y.*¹⁴⁾ *um-ma Ma-nu-ki-A-şur-ma*¹⁵⁾ *a-ma-a a-wi-lu*¹⁶⁾ *a-ni-ú-tum lu i-dí-ú*¹⁷⁾ *i-na ḥa-mu-uş-tim*¹⁸⁾ *ša Şu-ma-bi₄-a ITU.KAM Ma-ḥu-<ur->ilí*¹⁹⁾ *li-mu-um E-na-A-şur DUMU İ-lí-a*²⁰⁾ *a-na KÙ.BABBAR lu AN.NA lu mî-ma*²¹⁾ *lu TÚG.ḤĪ.A ša-zu-uz-tí*²²⁾ *Ú-şú-ur-ša-A-şur a-zí-zu*²³⁾ *az-ku-ma lu şí-ib-tám tal-qí-a*²⁴⁾ *10 ma-na lá 10 GÍN KÙ.BABBAR*²⁵⁾ *a-dí-na-ku-nu-tí um-ma K.*²⁶⁾ *Bur-Sú-en₆ ú^d MAR.TU-e-na-ma*²⁷⁾ *ki-na ta-az-ku-ma*²⁸⁾ *KÙ.BABBAR ta-dí-ni-a-tí S.K.*²⁹⁾ *mî-ma i-li-bi₄-kà lá-şu*³⁰⁾ *İGÍ Ú-zu-a DUMU A-bi₄-li-a*³¹⁾ *İGÍ MAN-A-şur DUMU İ-ku-pì-İstar*³²⁾ *İGÍ A-şur-DÙG DUMU MAN-A-şur.*¹⁻⁴⁾ *Mannku-ki-Aşşur, Dannua'nın oğlu Būr-Su'en ve Amurru-ennam'a (karşı) bizi tuttu ve*⁴⁻⁶⁾ *Mannu-kī-Aşşur, Būr-Su'en ve Amurru-ennam'a şöyle dedi:*⁷⁻¹³⁾ *Siz söyle demiştiniz: Uşur-ša-İstar'ın parasını, tatmin parasını bize verip şehirden çık ve bizim, sıkıntı içerisinde sana bıraktığımız şahitleri bize bırak:*¹⁴⁻¹⁶⁾ (Cevaben) *Mannu-kī-*

³¹⁵ Mogens Trolle Larsen, *Kültepe Tabletleri VI-c*, TTK Yayınları, Ankara 2014, s. 257.

Aššur'un limum'unun, Maḥḥ<ur>-ili ayının, Šūmi-abia'nun ḥamuštum'unda ²⁰⁻²³⁾ *ya kalay, ya herhangi bir şey veyâ kumaşlar (hakkında) Uşur-ša-Ištar'ın mümessili (sıfatıyla) muhatap olduğum parayı (borcu) ödedim.* ²⁵⁻²⁶⁾ *Būr-Su'en ve Amurru-ennam şöyle dediler: Gerçekten sen borçlarını temizledin ve* ²⁸⁻²⁹⁾ *parayı bize verdin. Sende (alacağımız) hiç bir şey kalmadı.* ³⁰⁻³²⁾ *Abī-ilia'nın oğlu Uzua'nın huzurunda, İküppī-Ištar'ın oğlu Puzur-Aššur'un huzurunda, Puzur-Aššur'un oğlu Aššur-ṭāb'ın huzurunda* ³¹⁶⁾.

Vesikanın genel muhtevasından, borçlunun kalay ya da kumaşı borç olarak aldığı ve Maḥḥur-ili ayında ödemiş olduğu anlaşılmaktadır.

2.1.2.9. Šip'um

Akadcada bir ekmek çeşidi olarak bilinen *sibu* kelimesi, CAD/S 227'de ise geçen ifadeler neticesinde *šip'um* olarak ifade edilen ay zanaatkârların festival yaptıkları ay olabilmesi ihtimal dâhilindedir. Eğer bunu doğru kabul edersek günümüzde de ahilik kültürü haftası kapsamında yapılan kutlamaların Anadolu ve Mezopotamya'da M.Ö. II. Binyıllara dayandığı söylenebilir.

AKT I, 5 no'lu vesikada bu ay, vade ifadesi olarak geçmekte olup, vesikanın ilgili kısımlarının transkript ve tercümesi şu şekildedir:

¹⁾ *10 GÍN.KUBABBAR* ²⁾ *ša-ru-pá-am* ³⁾ *i-šé-er En-nam-A-šūr* ⁴⁾ *DUMU Ku-ur-ku-ur* ⁵⁾ *A-ḥu-qar i-šu* ⁶⁾ *iš-tu ḥa-mu-uš-tim* ⁷⁾ *ša I-tur₄-DINGIR* ⁸⁾ *ù A-šūr-ta-ak-lá-ku* ⁹⁾ *ITU.KAM Ší-ip-im K.* ¹⁰⁾ *a-na15 ḥa-am-ša-tim Ay.* ¹¹⁾ *i-ša-qal šu-ma* ¹²⁾ *lá iš-qúl ki-ma* ¹³⁾ *a-wa-at kà-ri-im* ¹⁴⁾ *a-na 1 ma-na-im* ¹⁵⁾ *1 1/2 GÍN.TA ší-ib-tám* ¹⁶⁾ *ú-ša-áb li-mu-um* ¹⁷⁾ *A-šūr-SIG₅* ¹⁸⁾ *IGI Ki-li-a* ¹⁹⁾ *IGI Puzur₄-Ištar.* ¹⁻⁴⁾ *Kurkur'un oğlu Ennam-Aššur'un üzerinde Aḥu-qar'ın 10 šeqel tasfiye edilmiş gümüşü vardır.* ⁵⁻¹⁰⁾ *Šip'um ayında Itūr-ilum ve Aššur-taklāku'nun ḥamuštum'undan itibâren 15 haftaya kadar tartacak.* ¹⁰⁻¹²⁾ *Eğer tartmazsa kārūm'un hükmüne göre* ¹³⁻¹⁵⁾ *herbir mina'ya birer buçuk šeqel fâiz ilâve edecek.* ¹⁵⁻¹⁶⁾ *Aššur-damiq'in epononüm'ü.* ¹⁷⁾ *Kilia'-nın huzurunda,* ¹⁸⁾ *Puzur-Ištar'ın huzurunda* ³¹⁷⁾.

³¹⁶⁾ E. Bilgiç - S. Bayram, *a.g.e.*, s. 33-34.

³¹⁷⁾ E. Bilgiç - H. Sever - C. Günbattı - S. Bayram, *a.g.e.*, s. 20.

Vesikanın genel muhtevasından, Aḫu-qar'ın faizli gümüşü muhatabına borç verdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, alacağın *Şip'um* ayının başlangıcında tahsil edileceği belirtilmektedir. **(Res. 8)**

AKT I 46 no'lu vesika, Musa adlı bir kadının Aşqūdum isimli bir Asurludan 3/3 *šeql* 15 *še'um* gümüş alacaklı olduğuna düzenlenen borç senedir. Söz konusu senette, Asurlu tarzda bir tarihleme ve vade ifadesi vardır. Ayrıca diğer metinlerde de rastlandığı gibi borç zamanında ödenmediği takdirde, borç alınan para için her ay 1/6 *šeql* faiz ilave edileceği belirtilmektedir. Senedin tek şahidi vardır. Vesikanın, transkript ve tercümesi şu şekildedir:

¹⁾ 3 2/3 *GÍN 15 ŠE* ²⁾ *KÛ.BABBAR* *li-tí i-šé-er* ³⁾ *Áš-qú-dim Mu-sà* ⁴⁾ *tí-šu iš-tù ḫa-muš-tim* ⁵⁾ *ša U-šu-ur-ša-Ištar* ⁶⁾ *ITU.KAM Ší-pì-im K.* ⁷⁾ *li-mu-um Ay.* ⁸⁾ *I-dí-a-ḫu-um* ⁹⁾ *a-na ITU.2.KAM i-ša-qal* ¹⁰⁾ *šu-ma lá iš-qúl* ¹¹⁾ *1/6 GÍN.TA ší-ib-tám* ¹²⁾ *i ITU.1.KAMim* ¹³⁾ *ú-ša-áb* ¹⁴⁾ *IGI A-šur-i-dí.* ¹⁻⁴⁾ (Bayan) Musa'nın Aşqūdum'da 3 2/3 *šeql* 15 *še'um* liti gümüşü vardır. ⁷⁻⁸⁾ *Idī-aḫum'un līmum'u,* ⁶⁾ *Şip'um ayı* ⁽⁴⁻⁵⁾ *Uşur-ša-Ištar'ın ḫamuštum'undan itibaren* ⁹⁾ *2 aya kadar ödeyecek.* ¹⁰⁻¹³⁾ *Eğer ödemezse (bu paraya) ayda 1/6'şar šeql faiz ilave edecek.* ¹⁴⁾ *Aşşur-idī'nin huzurunda* ³¹⁸.

Vesikanın genel vesikadan, (Bayan) Musa'nın muhatabına iyi kalitede gümüşü faizli olarak borç verdiği anlaşılmaktadır. Alacağın tahsil edileceği zamanın başlangıcı ise *Şip'um* ayı ile ifade edilmektedir. **(Res. 9)**

2.1.2.10. *Ḫubur*

Tiamatın diğer olarak karşımıza çıkan *ḫubur* kelimesi Mari metinlerin de *Dingir Hubuur-Habur* şeklinde geçmektedir. Eski Babil metinlerinde sokak adı olarak kullanılmıştır³¹⁹.

AKT I 19 no'lu vesikada, borcun başlangıç vadesi, "*ištu SAG ITU. 1.KAM Ḫubur*" ifadesi ile zaman kesin olarak belirtilmiştir. Ayrıca ödeme ise, "Kaniš'ten dönüşünde (alacaklının) huzuruna göndereceği" şeklindedir. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

¹⁾ 2 1/3 *ma-na KÛ.BABBAR* ²⁾ *ša-ru!-pá-am i-šé-er* ³⁾ *Da-da-a DUMU A-šur-i-mí-tí* ⁴⁾ *UḪ.ME ša Sú-en* ⁵⁾ *En-líl-ba-ni i-šu SAG ITU.1.KAM* ⁷⁾ *Ḫu-bu-ur li-mu-um* ⁸⁾ *A-*

³¹⁸ E. Bilgiç - H. Sever - C. Günbattı - S. Bayram, *a.g.e.*, s. 64-65.

³¹⁹ CAD I/T, s. 219.

šùr-i-mì-tí DUMU DINGIR-ba-ni ⁹⁾ *iš-tù Kà-ni-iški* ¹⁰⁾ *i-na e-ra-bi-šu-ma ay* ¹¹⁾ *a-na pá-ni-šu* ¹²⁾ *ú-šé-ba-lam* ¹³⁾ *me-eḫ-ra-at ta-aḫ-sí-is-tim* ¹⁴⁾ *a-ni-tim iš-tí* ¹⁵⁾ *Pí-lá-aḫ-a i-ba-ší* ¹⁶⁾ *IGI Pí-lá-aḫ-a DUMU E-na-Sú-en* ¹⁷⁾ *IGI A-mur-Ištar DUMU En-um-a-a* ¹⁸⁾ *IGI Ì-lí-a-lim* ¹⁹⁾ *DUB.SAR DUMU Ri-ma-a-nim.* ¹⁻⁵⁾ *Tanrı Sin'in râhibi Aššur-imitti'nin oğlu Dadâ'nın üzerinde Enlil-bâni'nin 2 1/3 mina tasfiye edilmiş gümüşü vardır* ⁶⁻⁷⁾ *Ḫubur ayının başından itibaren,* ⁷⁻⁸⁾ *İlî-bâni'nin oğlu Aššur-imitti'nin lîmum'u.* ⁹⁻¹²⁾ *Kaniš'ten (gelip) girişinde onun önüne, buraya gönderecek.* ¹³⁻¹⁵⁾ *Bu vesikanın kopyası Pilaḫ'da bulunacaktır.* ¹⁶⁾ *Enna-Su'en'in oğlu Pilaḫ'â'nın huzurunda,* ¹⁷⁾ *Ennum -â'nın oğlu Āmur-Ištar'ın huzurunda,* ¹⁸⁻¹⁹⁾ *Rîm-Ānum'un oğlu kâtip İlî-ālum'un huzurunda* ^{320).}

Vesikanın genel muhtevâsından, Enlil-bâni'nin saflaştırılmış gümüşü muhatabı Rahib'e borç olarak verdiği ve Rahip'in bu borcu ise ödeme zamanının *Ḫubur* ayının başlangıcı olduğu anlaşılmaktadır. **(Res. 10)**

Kt. c/k 1452 no'lu senet, İlî-Kurub'un Lālum'a borçlu olduğu *2/3 mina* artırılmış gümüşle alakalıdır. Söz konusu senet, Šabakurānum'un oğlu Salliya'nın senesinde düzenlenmiştir. Senedin iki şahidi vardır ve *Ḫubur* ayı vade ifadesi olarak kullanılmıştır. Vesikanın transkript ve tercümesi ise şu şekildedir:

öy. ¹⁾ *2/3 ma-na KÙ.BABBAR* ²⁾ *ša-ru-pá-am i-šé-er* ³⁾ *DĪNGĪR-ku-ru-ub -La-lu-um* ⁴⁾ *i-šu iš-tù İTU.KAM* ⁵⁾ *'Hu`-bu-ur* ⁶⁾ *a-na- 4 İTU.KAM'im`* ⁷⁾ *(satur silinmiş)* ⁸⁾ *i-ša-qal šu-ma ak.* ⁹⁾ *lâ` [iṣ-q]ú-ul ay.* ¹⁰⁾ *'a-ma-na-im** ¹¹⁾ *1/3 ma-na ki-ma* ¹²⁾ *'a-wa`-at kâ-ri-i[m* ¹³⁾ *i-ša-qal li-mu-um* ¹⁴⁾ *Sâ-li-a DUMU* ¹⁵⁾ *Ša-ba-ku-ra-nim* ¹⁶⁾ *IGI A-ta-ta* ¹⁷⁾ *[IG] Ì-ldan.* ¹⁻⁴⁾ *İlî-Kurub'un üzerinde Lālum'un 2/3 mina artırılmış gümüşü vardır.* ⁴⁻⁸⁾ *Ḫubur ayından (itibaren) 4 aya kadar tartacak.* ⁸⁻¹³⁾ *Eğer tartmazsa kârum'un sözü gereğince her 1 mina için 1/3 mina(faizi) tartacak.* ¹³⁻¹⁵⁾ *Šabakurānum'un oğlu Salliya'nın senesi.* ¹⁶⁻¹⁷⁾ *Şahit Atata, şahit İlî-dân* ^{321).}

Vesikanın genel muhtevâsından, Lālum'un artırılmış faizli gümüşü muhatabına borç olarak verdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca ödeme vadesinin başlangıcı olarak *Ḫubur* ayı belirlenmiştir. **(Res. 11)**

Kt 92/k 220 no'lu vesikada söz konusu ay vade ifadesi olarak kullanılmış olup buvesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

³²⁰⁾ E. Bilgiç - H. Sever - C. Günbattı - S. Bayram, *a.g.e.*, s. 38.

³²¹⁾ İ. Albayrak - H. Erol, *a.g.e.*, s. 210-211.

¹⁾ KIŠIB A-šur-ták-lá-ku DUMU I-ku-/nim ²⁾ KIŠIB Ki-nam-A-šür DUMU Ba-ba-lim ³⁾ KIŠIB A-šur-na-da DUMU Ha-pu-a-lá ⁴⁾ ša hu-bu-ul A-šür-na-da ⁵⁾ DUMU Ha-pu-a-lá: 10 GÍN ⁶⁾ KÙ.B.SAHAR.BA : i-šé-er ⁷⁾ A-šür-na-da DAM.GÀR ⁸⁾ i-šu: ITI.1.KAM: Hu-bu-ur ⁹⁾ li-mu-um ša qá-té ¹⁰⁾ A-bu-ša-lim DUMU Ì-lí-a-lim ¹¹⁾ a-na *ITI.6.KAM* i-ša-qal ¹²⁾ šu-ma lá iš-qúl ¹³⁾ 1 1/2 GÍN.TA KÙ.B. ¹⁴⁾ i-na ITI.1.KAM-im ¹⁵⁾ ší-ib-tám a-na ¹⁶⁾ 1 ma-na-im ¹⁷⁾ ú-ša-áb wa-bi-il₅ ¹⁸⁾ tup-pí-im šu-ut ¹⁹⁾ DAM.GÀR-ru-um ²⁰⁾ a-ma-kam:Tù-ur-Ištar DUMU Zu²-ma-/X²¹⁾ be-lá-a-wa-tim: ²²⁾ ša-i-il₅-šu. ¹⁻³⁾ Ikūnum'un oğlu Aššur-taklāku'nun mührü Babālum'un oğlu Kīnam-Aššur'un mührü, Happuala'nın oğlu Aššur-nādā'nın mührü ⁴⁻⁵⁾ Happuala'nın oğlu Aššur-nada'nın borcu ⁵⁻⁷⁾ Aššur-nādā 10 šeqel toz gümüşü tüccarlara borçludur. ⁸⁻¹⁰⁾ Ilī-alum'un oğlu Abušalimin yerine geçen kişinin limumunda 6.ay ¹¹⁻¹⁶⁾ O 6 ay içinde ödeyecek eğer ödemezse her mina için her ay 1 1/2 šeqel gümüş faiz eklenecek. ¹⁷⁻¹⁹⁾ Tablet in hamili tüccardır. ²⁰⁻²²⁾ Davacı Zuma'nın oğlu Tūrī-Ištar orada ona sor³²².

Vesikanın genel muhtevsından, Aššur-nādā'nın bir tüccardan faizli gümüşü borç aldığı anlaşılmaktadır. Alınan borcun ise, Hıbur ayı başlangıç vadesi olmak üzere 6 ay içinde ödeyeceği görülmektedir. (Res. 12)

2.1.2.11. Kuzallum

Nuzi metinlerinde çoğulu *kuzullātu* olarak ifade edilen, *kuzallu* kelimesi Eski Asur'da da aynı isimle anılmakta ve "ITI Ku-zal-li" ay ismi olarak karşımıza çıkmaktadır³²³.

AKT I, 38 no'lu vesikada, borcun ödenmediği takdirde fâiz uygulanacağı anlaşılmaktadır. *Kuzallum* ayı senette faizin uygulanacağı zamanı belirtmek için kullanılmıştır. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

¹⁾ 1/3 ma-na KÙ.BABBAR ša-ru-pá-am ²⁾ i-šé-er A-mur-^dUTU ³⁾ A-šur-DÙG i-šu ⁴⁾ iš-tù ha-muš-tim ⁵⁾ ša I-dí-a-bi₄-im ⁶⁾ a-na 15 ha-am-ša-tim ⁷⁾ i-ša-qal šu-ma ⁸⁾ lá iš-qú-ul K. ⁹⁾ 1 1/2 GÍN.TA a-na ¹⁰⁾ x! 1 ma-na-im Ay. ¹¹⁾ ší-ib-tám ¹²⁾ i-na ITU.KAMim ¹³⁾ ú-ša-áb ITU.KAM ¹⁴⁾ Ku-zal-lim li-mu-um ¹⁵⁾ Ší-lu-lu IGI Šu-Sú-en₆ ¹⁶⁾ A-šur-i-mì-tí ¹⁷⁾ IGI A-ni-na. ¹⁻³⁾ Āmur-Šamaš'ta, Aššur-īāb'in 1/3 mina tasfiye edilmiş gümüşü vardır. ⁴⁻⁷⁾ Idī-abum'un hamuštum'undan (itibaren) 15 hamuštum'a (kadar) tartacak. ⁷⁻¹³⁾ Eğer ödemezse; ayda her mina'ya birer šeqel fâizi ilâve edecek. ¹³⁻¹⁴⁾ Kuzallum ayı, ¹⁴⁻

³²² Klass R. Veenhof, *Kültepe Tabletleri V*, TTK Yayınları, Ankara 2010, s. 136-137.

³²³ CAD I/ K, s. 613.

¹⁵⁾Şilulu'nun līmum'u. ¹⁵⁾ Šū-Su'en huzurunda, ¹⁶⁾ Aššur-imitī'nin huzurunda,¹⁷⁾ Anina'nın huzurunda³²⁴.

Vesikanın genel muhtevsından, Aššur-ṭāb'ın saflaştırılmış gümüşü faizli borç olarak verdiği anlaşılmalıdır. Ancak muhatabının söz konusu borcu ödemediğitakdirde *Kuzallum* ayında ilave edileceğibelirtilmektedir. **(Res. 13)**

İki Asurlu arasında geçen bir borç senesinde ödemenin yapılacağı zaman *Kuzallum* ayı ifade edilmektedir. Söz konusu ayın geçtiği, *AKT I 40* no'lavesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

¹⁾ 1 ma-na 15 GÍN KÙ.BABBAR²⁾ ṣa-ru-pá-am i-ṣé-er! ³⁾ Pu-sà-nim ^dIM-ṣú--lu-li ⁴⁾ i-šu iṣ-tù ⁵⁾ ḥa-muš-tim ⁶⁾ ṣa I-na-a ⁷⁾ à A-šūr-ma-lik ⁸⁾ ITU.1.KAM Kuzal-li (K. ⁹⁾ li-mu-um (Ay. ¹⁰⁾ A-šūr-i-dí a-na ¹¹⁾ 25 ḥa-am-ša-tim ¹²⁾ i-ša-qal šu-ma ¹³⁾ la iṣ-qúl 1 1/2 GÍN.TA ¹⁴⁾ i-na ITU.KAM^{im15)} a-na 1 ma-na-im ¹⁶⁾ ú-ṣa-áb ¹⁷⁾ IGI Ir-ma-A-šūr ¹⁸⁾ IGI I-ku-pí-A-šūr. ¹⁻⁴⁾ Adad-šulūlī'nin Pusānum'da 1 mina 15 šeqel tasfiye edilmiş gümüşü vardır. ⁴⁻⁷⁾ Inā ve Aššur-mālik'in ḥamuštum'undan itibâren ⁸⁾ Kuzallum ayı, ⁹⁻¹⁰⁾ Aššur-idī'nin līmum'u, ¹⁰⁻¹²⁾ 25 ḥamuštum'a kadar ödeyecek. ¹²⁻¹⁶⁾ Eğer ödemezse ayda 1'er mina'ya birer buçuk šeqel (fâiz) ilâve edecek. ¹⁷⁾ Irma-Aššur'un huzurunda, ¹⁸⁾ Ikūppī-Aššur'un huzurunda³²⁵.

Vesikanın genel muhtevsından, Adad-šulūlī'nin faizli gümüşü muhatabına borç verdiği anlaşılmalıdır. Ayrıca borcun ödenmesi gereken vadenin başlangıcı, *Kuzallum* ayı ile ifade edilmektedir. **(Res. 14)**

AKT I, 65 no'lu vesika, Iddin-Ištar'ın Puzur-Šamaš hesabına Ilī-bāni şahitliğinde 2 1/2 *biltum* iyi cins bakırı hakkındadır. Ilī-bāni'yi Puzur-Šamaš'a şahit olarak göstermesine ve göstermezse de (muhtemelen bakırın karşılığı olan) 1 2/3 *mina* 9 *šeqel* gümüşü ve onun faizini ödeyeceği anlaşılmalıdır. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

¹⁾ 2 1/2 GÚ URUDU SIG₅²⁾ ṣa I-dí-in-Ištar ³⁾ IGI DINGIR-ba-ni a-na ⁴⁾ Puzur₄-^dUTU is-ni-qú ⁵⁾ šu-ma I-dí-in--Ištar ⁶⁾ DINGIR-ba-ni a-na Puzur₄-^dUTU ⁷⁾ uš-té-li tup-pu-um ⁸⁾ a-ni-um i-mu-at ⁹⁾ šu-ma I-dí-in-Ištar ¹⁰⁾ DINGIR-ba-ni lá uš-té-li ¹¹⁾ 1 2/3 ma-na 9 GÍN K.¹²⁾ KÙ.BABBAR à-ší-ba-sú Ay. ¹³⁾ iṣ-tù ITU.KAM Ku-zál-li ¹⁴⁾ a-na Puzur₄-

³²⁴ E. Bilgiç - H. Sever - C. Günbattı - S. Bayram, *a.g.e.*, s. 56.

³²⁵ E. Bilgiç - H. Sever - C. Günbattı - S. Bayram, *a.g.e.*, s. 59-60.

^dUTU ¹⁵⁾ i-ša-qal li-mu-um ¹⁶⁾ A-šur-na-da DUMU Ì-lí-bi₄-na-ni ¹⁷⁾ Puzur₄-^dUTU DINGIR-ba-ni ¹⁸⁾ a-na I-dí-in-Ištar ¹⁹⁾ lá ú-šé-lá IGI Pì-lá-aḫ-A-šur ²⁰⁾ DUMU Da-nu-um-i-li ²¹⁾ IGI E-lá-lí ²²⁾ DUMU I-pì-li-is ²³⁾ ki-ma a-wa-at kà-ri-im K. ²⁴⁾ ší-ib-tám ú-ša-áb. ¹⁻⁴⁾ Iddin-Ištar'ın Ilī-bāni'nin huzurunda Puzur-Šamaš için kontrol ettiği 2 1/2 bilat bakır (hususunda) ⁵⁻⁸⁾ eğer Iddin-Ištar Ilī-bāni'yi Puzur-Šamaš'a karşı şahit olarak çıkartırsa, bu vesika geçersiz olacak. ⁹⁻¹⁵⁾ Eğer Iddin-Ištar Ilī-bāni'yi şahit olarak çıkartamazsa 1 2/3 mina 9 šeqel gümüşü ve faizini Kuzallum ayından itibaren Puzur-Šamaš'a ödeyecek. ¹⁵⁻¹⁶⁾ Ilī-bāni'nin oğlu Aššur-nādā'nın līmum'u, ¹⁷⁻¹⁹⁾ Puzur-Šamaš, Ilī-bāni'yi Iddin-Ištar'a karşı şahit olarak çıkarmayacak. ¹⁹⁻²⁰⁾ Dannum-ilī'nin oğlu Pilaḫ-Aššur'un huzurunda, ²¹⁻²²⁾ Ippilis'in oğlu Elā-ilī'nin huzurunda. ²³⁻²⁴⁾ kārūm dāiresinin kararı gereğince fāiz ilāve edecek³²⁶. **(Res. 15)**

2.1.2.12. Kanbarta

Kanbarta kelimesi, anlam itibariyle ölçmek, tartmak anlamına gelmekle beraber hakkında detaylı bir bilgi bulunmamaktadır.

AKT I, 54 no'lu belgede, Kanbarta vadenin belirtildiği ay olarak ifade edilmektedir. Söz konusu belge, Aššur-emūqī'nin Ennum-Aššur'da 30 mina tasfiye edilmiş gümüş alacağı olduğu ile alakalıdır. Borçlanma süresi ise o zamana göre çok uzun sayılacak dört yıl gibi bir süredir. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

¹⁾ 30 ma-na KÛ.BABBAR²⁾ ša-ru-pá-am i-šé-er ³⁾ En-um- A-šur ⁴⁾ A-šur-e-mu-qí i-šu ⁵⁾ li-um-um A-lá-ḫu-um ⁶⁾ ITU.1.KAM Kán-bar-ta ⁷⁾ a-na 4 ša-na-tim i-ša-qal K⁸⁾ šu-ma lá iš-qúl ⁹⁾ 1 1/2 GÍN.TA Ay. ¹⁰⁾ a-na 1 ma-na-im ¹¹⁾ ší-ib-tám i-na ¹²⁾ ITU.KAMim ú-ša-áb ¹³⁾ IGI A-bu-ša-lim ¹⁴⁾ IGI Puzur₄-A-šur ¹⁵⁾ IGI Šu-Sú-sú. ¹⁻⁴⁾ Aššur-emūqī'nin Ennum-Aššur'da 30 mina tasfiye edilmiş gümüşü vardır. ⁵⁻⁷⁾ Al(i)-aḫum'uh līmum'u, Kanbarta ayı, 4 yıla kadar ödeyecek. ¹³⁾ Abu-šalim'in huzurunda, ¹⁴⁾ Puzur-Aššur'un huzurunda, ¹⁵⁾ Šū-Susu'nun huzurunda³²⁷.

Vesikanın genel muhtevsından, Aššur-emūqī'nin saflaştırılmış gümüşü muhatabına borç verdiği anlaşılmaktadır. Söz konusu borcun, ödemesi gereken süre Kanbarta ayı ile belirtilmiştir.

Kt. c/k 1398 no'lu vesika, toplu kayıt belgesi olmakla beraber oldukça kırık durumdadır. Tabletın, korunan bölümünden anlaşıldığı kadarıyla, Aššur-emūqī'nin

³²⁶ E. Bilgiç - H. Sever - C. Günbattı - S. Bayram, *a.g.e.*, s. 83-84.

³²⁷ E. Bilgiç - H. Sever - C. Günbattı - S. Bayram, *a.g.e.*, s. 72-73.

Puzur-İštar'dan alacaklı olduğu gümüş hakkında düzenlenmiş belgedir. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

öy.¹⁾ [KİŠĪ]B A-na-ah-ì-lí DUMU Puzur₄-ì-lí ²⁾ [KİŠĪ]B En-na-nim DUMU A-ku-kà ³⁾ [KİŠĪ]B Puzur₄-İštar DUMU A-šur-ma-lik ⁴⁾ [x m]a-na KÙ.BABBAR i-šé-er Puzur₄-İštar ⁵⁾ [A-šù]r-e-mu-qí i-šu İTU.KAM Kan-bar-ta ⁶⁾ 'li`-mu-um A-šur-SĪG₅ 2 GÍN.TA ⁷⁾ ší-`ib-tám` a-na 1 ma-na-im ú-ša-áb ⁸⁾ KİŠĪB DU[MU? İš]tar-ma-lá-ak KİŠĪB Na-n[a-a] ⁹⁾ DUMU Ha-na-nim KİŠ[ĪB] 'Í-tur₄-DĪNGĪR[¹⁰⁾ 1/3 ma-na 'x` GÍN KÙ.BABBAR Í-[¹¹⁾ [iš]-tù ha-muš-ti[m ¹²⁾ [] 'x x` [devamı kırık. ¹⁻ ³⁾Puzur-ilī'nin oğlu Anah-ilī'nin mührü, Akuka'nın oğlu Ennānum'un mührü, Aššur-malik'in oğlu Puzur-İštar'ın mührü. ⁴⁻⁵⁾ Puzur-İštar'ın üzerinde Aššur-emūqī'nin [x] mina gümüşü vardır. ⁵⁻⁶⁾Kanbarta ayı, Aššur-damiq'in senesi. ⁶⁻⁷⁾ (Ayda) her bir mina için 2 šeqel faiz ilave edecek. ⁸⁻⁹⁾ İštar-malak'ın oğlunun mührü, Hananum'un oğlu Nanaya'nın mührü, İtūr-ilī'nin mührü. ¹⁰⁻¹²⁾ 1/3 mina 'x` šeqel gümüş [...] hamuštum-haftasından sonra [...] ³²⁸.

Vesikanın genel muhtevsından, Aššur-emūqī'nin faizli borç verdiği anlaşılmaktadır. Söz konusu olan toplu kayıt belgesinde *Kanbarta* ayı, borcun ödenmesi gereken vadeyi belirtmek için kullanılmıştır.

2.1.2.13. *Kīnātīm*

Çoğul şekliyle Akadca *Kīnutu* Ekin zamanı, tahıl zamanı anlamına gelen ve (*muhtemelen öğütme zamanı*) olduğu anlaşılmaktadır³²⁹.

Kt n/k 569 no'lu vesika, Hunnia'nın, Asur'a götürülmekte olan Adad-šulūlī'de alacaklı olduğu 16 1/2 *šeqel* iyi cins pašallum altını hakkındadır. Borç verilen altının, Adad-šulūlī tarafından kabul edilmesi durumunda her 1 *šeqel* altın için Hunnia'nın 8'er *šeqel* gümüş ödeyeceğini belirtmiştir. Fakat belgede, altının geri alınacağı belirtilmesi gerekirken, Hunnia'nın gümüşü geri alacağını ifade etmesi, söz konusu belgeyi anlaşılabilir hale getirmektedir. Ancak 13. satırdaki *KÙ.BABBAR* yerine *KÙ.GĪ* konulması durumu düzelttiğine işaret eder. Nitekim ödenmesi gereken vadenin *kīnātīm* ayı olduğu belirtilmektedir. Vesikanın ise transkript ve tercümesi şu şekildedir:

³²⁸ İ. Albayrak - H. Erol, *a.g.e.*, s. 139.

³²⁹ CAD I/ K, s. 387.

Ö.y ¹⁾ 16 1/2 GÌN KÙ.G[Í] ²⁾ pá-ša-lam SÍ[G₅]³⁾ ša ha-ra-an a-lim^{k[í]} ⁴⁾ i-še-er ⁵⁾ dIM-šú-lu-li ⁶⁾ Hu-ni-a i-šu ⁷⁾ a-na ša ki-n[a]-tim K.⁸⁾ i-ša-qal A.y ⁹⁾ šu-ma KÙ-GÍ^e-ni ¹⁰⁾ lá im-ta-ha-ar ¹¹⁾ 8 GÍN.TA KÙ.BABBAR ¹²⁾ a-na KU.KÍ a-ša[-qal-ma] ¹³⁾ KÙ.GÍ! a-lá-qí K.¹⁴⁾ ÍGÍ Šu.Íštar¹⁵⁾ DUMU Í-lí-i[š-tí-kà-al] S.K.¹⁶⁾ ÍGÍ Puzur₄-^dUTU¹⁷⁾ DUMU Šu-Nu-nu. ⁶⁾ Hunnia, ⁴⁻⁵⁾ Adad-šulūlī'den ³⁾ Asur'a sevkedilmekte olan. ¹⁻²⁾ 16 1/2 šeqel iyi pašallumaltını ⁶⁾ alacaktır. ša kīnātīm ayına kadar tartacak. ⁹⁻¹⁰⁾ Eğer altınımızı kabul etmeyecek olursa ¹²⁾ altın için ¹¹⁾ 8'er šeqel gümüş ¹²⁾ tartaca[ğım ve] (tutan miktar) ¹³⁾ altını (geri) alacağım. ¹⁴⁻¹⁵⁾ İli[š-tikal'in] oğlu Šū-Íštar'ın huzurunda ¹⁶⁻¹⁷⁾ Šū-Nūnu'nun oğlu Puzur-Šamaš'ın huzurunda³³⁰.

Vesikanın genel muhtevassından, iyi kalitede altının borç verildiği ve muhtemel borcun ša kīnātīm ayına kadar ödenmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

2.1.2.14. Yıl ile Vade ifadesi

Tercümesi yapılan metinlerde, gün ile vade tespitinde olduğu gibi yıl ile vade tespitinde de çok fazla belgeye rastlanmamaktadır.

AKT I 50 no'lu vesika, Adad-šulūlī'nin Īrišum'da 1 1/2 biltum iyi cins bakır alacaklı olduğuna dair düzenlenen senettir. Borç için 1 senelik vade tanınmış ve zamanında ödenmediği takdirde 1 buçuk mina üzerinden faiz konulacağı belirtilmiştir. Senedin iki şahidi bulunmaktadır. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

¹⁾ 1 1/2 GÚ URUDU SIG₅ ²⁾ i-še-er I-ri-ší-im ³⁾ DUMU A-aḥ-^dUTU ⁴⁾ dIM -šú-lu-li DUMU ⁵⁾ Ku-uš-ku-sí-im ⁶⁾ i-šu iš-tù ⁷⁾ ha-mu-uš-tim ⁸⁾ ša Šu-ma-li-bi₄-ì-lí-a (K.⁹⁾ ITU.KAM Hu-bu-ur (Ay.¹⁰⁾ a-na ša-na-at ¹¹⁾ i-ša-qal šu-ma ¹²⁾ là iš-qú-ul 1 1/2 ma-na.TA ¹³⁾ a-na bi₄-il₅-tim ¹⁴⁾ i ITU.KAM ší-ib-tám ¹⁵⁾ ú-ša-áb IGI A-gu₅-a ¹⁶⁾ DUMU Puzur₄-A-šur (K.¹⁷⁾ IGI Ú-šur-ša-A-šur ¹⁸⁾ DUMU Bu-ta-a. ¹⁻⁵⁾ Kuškusum'un oğlu Adad-šulūlī'nin, Aḥ-Šamaš'ın oğlu Īrišum'da 1 1/2 biltum iyi (cins) bakırı vardır. ⁶⁻¹¹⁾ Hubur ayı, Šumma-libbi-ilia'nın ḥamuštum'undan (itibaren) 1 seneye (kadar) ödeyecek. ¹¹⁻¹⁵⁾ Eğer ödemezse (her) 1 bilat için ayda birer buçuk mina faiz ilave edecek. ¹⁵⁻¹⁶⁾ Puzur-Aššur'un oğlu Agua'nın huzurunda, ¹⁷⁻¹⁸⁾ Butâ'nın oğlu Ušur-ša-Aššur'un huzurunda³³¹.

Vesikanın genel muhtevassından, Adad-šulūlī'nin iyi cins bakırı faizli olarak borç verdiği anlaşılmaktadır. Muhatabının borcunu ödeme vadesi belirtilirken tarihleme olarak kullanılan ayın Hubur ayıdır.

³³⁰ E. Bilgiç - S. Bayram, *a.g.e.*, s. 15-16.

³³¹ E. Bilgiç - H. Sever - C. Günbattı - S. Bayram, *a.g.e.*, s. 69.

2.1.2.15. *ana qitip ki/arānim-ina qitip ki/arānim*

Anadolu'nun yerli halkı,(saraylar ve memurlar haricinde) tarım ve hayvancılık yaparak geçimini devam ettirmiştir³³². Bu dönem hakkında bilgi edinilen Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nden kalan tabletler arasında, yerlilere ait belgeler özellikle son yıllarda sayıları artmıştır. Bu bağlamda, Kültepe'nin de geç safhasını temsil eden Ib dönemi belgeleri oldukça büyük öneme sahiptir. Çünkü yerlilerin ticaretle daha aktif rol oynadığı Ib dönemi tabletlerinde, yerli halkın ekonomik ve sosyal yaşamı hakkında daha detaylı bilgiye rastlanmaktadır. Söz konusu tabletlerden, ticaretle ilgilenen bazı yerli tüccarlar dışında, halkın büyük bir kısmının tarım ve hayvancılıkla geçimini sağladığı ortaya çıkmaktadır. Yerliler, kendi tarlalarında aynı zamanda bağ ve bahçelerinde yetiştirdikleri tahılları, sebze-meyve ve çeşitli besin maddelerini hem yaşamlarını sürdürmüşler hem de ihtiyaç fazlası ürünleri satarak ticaretini yapmışlardır.

Akadca *ka/irānum*, Sumerce *GEŠTIN* ifadeleri, Kültepe Metinlerinde asma, üzüm ve aynı zamanda şarap anlamına gelmektedir. Nitekim bu doğrultuda, meyve isimleri sebze isimlerine oranla daha çok rastlanmaktadır. Ayrıca, meyveler arasında yetiştiriciliği yapılan ilk meyvede üzümdür³³³. Öte yandan bu metinlerde üzüm/ şarap isimlerine, masraf listeleri ve mektup niteliğindeki belgelerin haricinde, çoğunlukla yerlilere ait olan borç senetlerinde "*ina / ana/ warki qitip ka/irānim*" "bağ bozumunda ,bağ bozumuna kadar, *warki qitip ka/irānim*"bağ bozumundan sonra" şeklinde ifadelerle rastlanmaktadır. Çoğu zaman bu ifadelerin borcun ödeneceği zamanı belirtmek için kullanılan zirai tâbir olduğu anlaşılmaktadır³³⁴.Nitekim günümüz Anadolu toplumunda,"Bağ bozumuna kadar, Bağ bozumunda " ki zirai tabirlerin kullanıldığına şahit olmaktayız. Hatta Bağ bozumu şenliklerinin de düzenlenmesi bu konuyu destekler mahiyettedir. Aynı ifadenin de Eski Anadolu'da kullanılması ve yukarıda da bahsettiğimiz gibi Asurca "*ina / ana/ warki qitip ka/irānim*",tabiri metinlerde sıkça geçmektedir. Anadolu insanı için bağıcılık ve bağ bozumunun bu derece önem arz etmesibeslenme ve ticari yapısının temel yapı taşlarından birisinin bağıcılıktan elde edilen üzüm ve onun yan ürünlerinin oluşturması olarak açıklanabilir.

³³² L. G. Gökçek, "Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda (M.Ö. 1975- 1723) Anadolu'da Hayvancılık...., s. 61.

³³³ CAD / K, s. 202.

³³⁴ E. Öz, 2011, s. 287.

Yerliler arasında düzenlenen, I 584 no'lu belgede, 6şeqel liti (cinsi) gümüşün faizi olarak ödenecek arpa ve buğdayın, bağ bozumuna kadar ödenmesi gerektiği kayıtlıdır. Söz konusu vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir;

¹⁾6 GÍN KÙ.BABBAR li-tí²⁾i-şé-er ³⁾ Ša-ší-a ⁴⁾Ša-áš-ni-na⁵⁾Ni-ma-ah-šu-ša-ar⁶⁾tí-šu a-na qí-tí-ip⁷⁾ki-ra-nim ⁸⁾na-ru-uq ú 2 BANEŠ še-am⁹⁾1/3 BANEŠ ar-ša-tim¹⁰⁾ší-ba-at¹¹⁾KÙ.BABBAR i-du-nu... " ¹⁻¹¹⁾ 6 şeqelliti (cinsi) gümüş, Šašia ve Šaşnina üzerindedir. Nimahşuşar alacaktır. Çuval (içindeki tahılı) ve 2 şimid arpayı, 1/3 şimid buğdayı, gümüşün faizi olarak bağ bozumuna kadar verecekler..."³³⁵.

Vesikanın genel muhtevsından, Nimahşuşar'ın faizli gümüşü muhatabına borç verdiği anlaşılmaktadır. Söz konusu borcun, arpa ve buğday olarak bağ bozumuna kadar ödeneceği anlaşılmaktadır.

AKT I, 4 no'lu vesikada, vâde sonu bağ bozumuyla ifade edilmiştir. Söz konusu vesik senet olup, bir tüccarla yerli kadın ve erkekler arasında düzenlenmiştir. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir;

¹⁾1/3 ma-na KÙ.BABBAR i-şé-er²⁾Ma-ah-ší-ša-pu-nu-a ³⁾ù Ni-wa-ah-šu-şar um-mu-şu³⁾ù Ší-wa-na-la A-şür-ma-lik i-şu⁴⁾a-na qí-tí-ip ⁵⁾ki-ra-nim⁶⁾i-ša-qú-lu⁷⁾su-ma la iš-qú-lu⁸⁾2 GÍN.TA şí-ib-tám⁹⁾i-na ITU-KAM¹⁰⁾ú-şú-bu ¹¹⁾IGI En-um A-şür¹²⁾IGI Puzur⁴⁻Aşür¹³⁾IGI Ha-pu-a-la. ¹⁻³⁾ Mahşişapunua ve annesi Niwahşuşar ve Şiwanala'nın üzerinde Aşşur-mâlik'in 1/3 mina gümüşü vardır. ⁴⁻⁶⁾ Bağ bozumunda tediye edecekler. ⁷⁻¹⁰⁾ Eğer tediye etmezlerse ayda ikişer şeqel faiz ilâve edecekler. 11) Ennum- Aşşur'un huzurunda, ¹²⁾ Puzur Aşşur'un huzurunda, ¹³⁾ Happuala'nın huzurunda³³⁶.

Vesikanın genel muhtevsından, Aşşur-mâlik'in birden fazla kişiye faizli borç verdiği ve bu borcu muhataplarının bağ bozumunda ödeyecekleri anlaşılmaktadır. Söz konusu borç senedi, Asurlu ve yerliler arasında düzenlenmiştir. Ayrıca 3 şahidi vardır.

(Res.16)

92/k 1041no'lu belge, gümüş olarak alınan borcun, buğday ve hububat olarak geri ödenmesiyle ilgilidir. Söz konusu belge Nakilit tarafından İlti ve Inarawan'a verilmiş olan 1/2 mina gümüş borcu hakkında düzenlenmiştir. Ayrıca borcun, yarısı

³³⁵ E. Öz, 2011, s. 287-288.

³³⁶ E. Bilgiç - H. Sever - C. Günbattı - S. Bayram, a.g.e., s. 19.

aršatum diğer yarısı da *še'um* olarak bağ bozumun da ödeneceği anlaşılmaktadır. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir;

"¹⁾1/2 *ma-na KÙ.BABBAR*²⁾*i-šé-er*³⁾*Na-ki-li-it*⁴⁾*Ì-lí-tí* ⁵⁾*ú I-na-ra-wa-an*⁶⁾*l KÙ.BABBAR /2 ma-na*⁷⁾*še-um mì-iš-lu-um*⁸⁾*ar-ša-tum*⁹⁾*mì-iš-lu-um še-um*¹⁰⁾*i-na qí-tí- ip*¹¹⁾*ki-ra-nim*¹²⁾*a-na Ì-lí-tí*¹³⁾*[ù] I-na-ra-wa-an*¹⁴⁾*[Na]-ki-li-it*¹⁵⁾*[xx] da-an.*"³³⁷.

Vesikanın genel muhtevsından, Nakilit'in 2 kişiye gümüş borç verdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca alacağını, arpa ve buğday olarak tahsil edeceği belirtilmiştir.

Kt. c/k 1470 no'lavesika, Aššur-emūqī'nin yerli üç şahistan 1/3 *mina* 1 *šeqel* gümüş alacaklı olduğuna dair düzenlenmiş borç senedir. Söz konusu gümüşün faizi, yılda 4 çuval buğday olarak belirlenmiş ve Nikilit isimli yerli şahıs kefil olarak belirtilmiştir. Ayrıca vâde, bağ bozumu ile ifade edilmiştir. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

(öy.)¹⁾ 1/3 *ma-na 1 GÍN KÙ.BABBAR*²⁾ *i-šé-er Šu-pì-a-ni-kà* ³⁾ *Ha-áp-wa-šu ù* ⁴⁾ *Zu-pá-li A-šur-e-mu-qí* ⁵⁾ *i-šu i-na qí-tí-ip* ⁶⁾ *ki-ra-nim ša-na-sú=ma* ⁷⁾ *4 na-ru-uq* ⁸⁾ *ú-ťá-tám ú-šú-bu* ⁹⁾ *KÙ.BABBAR i-qá-qá-ad (ak.)*¹⁰⁾ *šál-mì-šu-nu ù (ay.)*¹²⁾ *ra-ki-is a-na* ¹³⁾ *KÙ.BABBAR Ni-ki-il₅-it* ¹⁴⁾ *qá-ta-tum* ¹⁵⁾ *IGI Bu-ra-ma* ¹⁶⁾ *IGI A-du-du-ú* ¹⁷⁾ *IGI dUTU-ba-ni.* ¹⁻⁵⁾ *Aššur-emūqī'nin, Šuppianika, Hapwašu ve Zupali'nin üzerinde 1/3 mina 1 šeqel gümüşü vardır.* ⁵⁻⁸⁾ *Bağ bozumunda, her yıl 4 çuval hububatı (faiz olarak) ilave edecekler.* ⁹⁻¹²⁾ *Gümüş onların sağ ve gerçek olanlarının başına bağlıdır.* ¹³⁻¹⁴⁾ *Gümüş için Nikilit kefildir.* ¹⁵⁻¹⁷⁾ *Şahit Burama, şahit Adudū, şahit Šamaš-bāni*³³⁸.

Vesikanın genel muhtevsından, Aššur-emūqī'nin faizli gümüşü borç verdiği ve ödenmemesi durumunda, varislerinden alacağını tahsil edileceği anlaşılmaktadır. Öte yandan borcun faizi olarak belirtilen buğday bağ bozumunda ödenecektir. (Res. 17)

2.1.2.16. *ana šibit niggallim/ ina niggallim*

Kültepe Tabletleri'nde, Akadca *niggallum* şeklinde geçen ve bu dönem Anadolu'sunda tarım alaeti olarak kullanılan orakolduğu anlaşılmaktadır³³⁹. Bu bağlamda, Eski Anadolu insanı tarımsal faaliyetlerini, kültürünün ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir. Nitekim kendilerine ait borç senetlerinde, *ana šibitniggallim/ ina šibit*

³³⁷ Lütüfi Gürkan Gökçek - Remzi Kuzuoğlu, "Kültepe Metinlerinde Geçen Hububat Türleri ve Ticareti", *Prof. Dr. Kazım Yaşar Koprman'a Armağan Kitabı*, Ankara 2003, s. 385.

³³⁸ İ. Albayrak - H. Erol, *a.g.e.*, s. 133-134.

³³⁹ CAD/ E, s. 213.

niggallim'i "orak tutma zamanına kadar, orak zamanında" şeklinde geçen ifadelere rastlanması bu unsuru doğrulamaktadır.

"Orak tutma zamanına kadar, orak zamanında" ifadeleri Kültepe Metinlerinde sıkça geçen zirai bir tabirdir. Bu tabirle, muhtemelen günümüzde olduğu gibi ekinlerin hasat edilmeye başladığı dönem ifade edilmektedir. Ekinlerin biçilmeye başladığı dönem, Anadolu insanı için büyük bir bayram olarak kaydedilmektedir ki Anadolu tarihi boyunca hiçbir zaman önemini yitirmemiştir³⁴⁰.

AKT I, 39 no'lu vesikada, *ana şibit niggallim* (orak tutma zamanına kadar) ifadesi ile borcun ödeneceği vade belirtilmiştir. Vesikanın ilgili satırlarının transkript ve tercümesi şu şekildedir:

¹⁾ *1/3 ma-na 2 1/2 GÍN* ²⁾ *KÛ.BABBAR i-šé-er* ³⁾ *Ha-bi4-a ša Kà-lá-tù-a* ⁴⁾ *Puzur4- A-šur i-šu* ⁵⁾ *iš-tù ha-mu-uš-tim* ⁶⁾ *ša Pu-zu-ta-a* ⁷⁾ *ú Puzur4-ša10-dú* ⁸⁾ *a-na ší-bi4-it* ⁹⁾ *ni-ga-lim i-ša-qal...*"¹⁻⁴⁾ *Kalatua'lı Habia'da Puzur- Aššur'un 1/3 mina 2 1/2 ŧeġel ġümüŧü vardır. ⁵⁻⁹⁾ Puzutâ ve Puzur-ŧadû'nun hamuŧum'luġudan (haftasından) itibaren orak vaktine kadar (borcunu) ödeyecek...*"³⁴¹.

Vesikanın genelmuhtevasından, Puzur- Aššur'un muhatabına ġümüş borç olarak verdiġi anlaŧılmaktadır. Ayrıca borçlunun ġümüŧü geri ödemek için orak tutma zamanına kadar süresi vardır. **(Res. 18)**

Kt. o/k 40 no'lu vesika, yerli bayan tüccar Madawada'nın yerli üç ŧahıstan 1 *mina* ġümüŧ, 15 çuval buġday, 15 çuval arpa ve 60 adet ekmek alacaklı hakkında düzenlenen belgedir. Söz konusu belgede tahılın geri ödeneceġi süre "orak tutma zamanı" olarak belirlenmiştir. Vesikanın transkript ve tercümesi ŧu şekildedir:

....⁴⁾ *1 ma-na KÛ.BABBAR 30 na-ru-uq* ⁵⁾ *1/2 ŧE 1/2 GIG 60 NINDA* ⁶⁾ *i-šé-er Ta-mu-ri-s* ⁷⁾ *Ta-li-a* ⁸⁾ *ù-la-ta-al-kà* ⁹⁾ *a-ŧí-tí-šu* ¹⁰⁾ *Ma-da-wa-da tí-šu....*¹⁵⁾ *En-na-Sú-en ú-a-tám* ¹⁶⁾ *a-na i-ŧ-bi4-it ni-ga-lim* ¹⁷⁾ *i-du-nuKÛ.BABBAR a-na* ¹⁸⁾ *a-ar-pì-i iŧ-ġú-lu.*"⁴⁻¹⁰⁾ *Madawada Tamuria, Talia ve karısı İatalka'dan 1 mina ġümüŧ, yarısı arpa*

³⁴⁰ T. Sabuncuo, *a.g.e.*, s. 48.

³⁴¹ E. Bilgiç - H. Sever - C. ġünbattı - S. Bayram, *a.g.e.*, s. 57.

yarısı buğday 30 çuval (tahılı) ve 60 ekmek alacaktır...¹⁵⁻¹⁸⁾ Tahılı orak zamanına kadar verecekler, gümüşü (ise) hasat zamanında tartacaklar."³⁴².

Vesikanın genel muhtevsından, yerli 3 şahıs arasında borç hakkında düzenlenen belgedir. Öte yandan yerli tüccar Wadawada'nın borç verdiği; Gümüş, buğday, arpa ve ekmeği orak tutma zamanına kadar tahsil edeceği anlaşılmaktadır.

2.1.2.17. *ina gamar iršim*

Metinlerde bu tabirin, "Ekme işleminin bitmesinde" anlamına geldiği anlaşılmaktadır. Günümüzdeki çiftçiler gibi bu dönemin çiftçileri de toprağı ekime hazırlamış daha sonrasında ise tohumları toprağı atarak ekim işlemini bitirmiş olması muhtemeldir. *AKT I, 45* no'lu vesikada söz konusu tabire rastlanmaktadır. İlgili vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

¹⁾⁹ *GÍN KÙ.BABBAR*²⁾ *i-šé-er Ha-tí-tim* ³⁾ *Ku-tal-pá tí-šu* ⁴⁾ *GÍN KÙ.BABBAR i-na ga-ma-ar* ⁵⁾ *er-ši-im* ⁶⁾ *ta-ša-al* ⁷⁾ *a-na KÙ.BABBAR* ⁸⁾ *DINGIRlúm-i-mì-tí (K.) ta-ta-kal (Ay.)*¹⁰⁾ *IGI Lá-ma-sí...*¹⁻³⁾ *Kutalpa'nın Hattitim'de 9 sheqel gümüşü vardır.* ⁴⁻⁶⁾ *Gümüşü ekim mevsiminin bitişinde ödeyecek.*⁷⁻⁹⁾ *Gümüş için Ilum-imittî'ye güvenecek.*¹⁰⁻¹¹⁾ *Masâ'nın kızı Lamassu'nun huzurunda,* ¹²⁻¹³⁾ *Ennum-Aššur'un oğlu Aššur'dan oğlu Aššur'dân'ın huzurunda.*³⁴³.

Vesikanın genel muhtevsından, Kutalpa'nın muhtabına gümüşü olarak verdiği anlaşılmaktadır. Söz konusu borç için ekim işleminin bitimine kadar süre tanındığı belirtilmektedir. Ayrıca senedin üç şahidi bulunmaktadır.

2.1.2.18. *ana ħarpi/ina ħarpi*

Borç senetlerinde en çok kullanılan zirai tabirlerden biridir. Günümüzde hasat mevsimi bölgelere oranla farklılık arz etse de genel itibariyle Temmuz- Ağustos- Eylül ayları olduğu anlaşılmaktadır. M. Ö. II. Binyıl Anadolu'sunda da bu aylara gelmiş olma ihtimali kuvvetlidir. Nitekim bu bağlamda Anadolu'nun tarım takvimi konusunda bilgi sahibi olduğumuz Hitit belgelerinde tahılların hasat edilmesi Haziran ayının son haftasında başlamakta ve yaz mevsimini (BURU_x) kapsayan Temmuz- Ağustos- Eylül bazen de bu süre Ekim ayına kadar devam etmektedir³⁴⁴. *ana ħarpi* ifadesiyle "hasat

³⁴² İrfan Albayrak, "Koloni Çağında Yerli Bir Bayan "Wadawada" III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirisi, Çorum 1998 s. 4-6.

³⁴³ E. Bilgiç - H. Sever - C. Günbattı - S. Bayram, *a.g.e.*, s. 64.

³⁴⁴ T. Sabuncuo, *a.g.e.*, s. 49.

zamanına kadar" vade söz konusu olmakla beraber, *ina ħarpikalı*yla da "hasat zamanında" vade olarak ifade edilmektedir.

İki yerli şahısın yerli diğer dört şahıstan 13 *naruqqu* (çuval) hububat alacaklı olduğunu gösteren *AKT I, 79* no'lu borç senedinde, vade ifadesi olarak hasat zamanı kullanılmıştır. Vesikanın ilgili satırlarının transkript ve tercümesi şu şekildedir:

¹⁾ 13 *na-ru-uq* ²⁾ *še-a-am kà-ar-pá-at* ³⁾ *ma-tí i-še-er* ⁴⁾ *Kà-iu-wu Ha-al-ki-ašu* ⁵⁾ *A-lu-wa Kà-wa-a-áš* ⁶⁾ *IGI Hu-[r]a-ah-šu* ⁷⁾ *ù Ta-li-ú-ma* ⁸⁾ *Ki-kà-ar-sa-an* ⁹⁾ *ú Šu-pì-ah-šu-ú* ¹⁰⁾ *i-šu še-a-am* ¹¹⁾ *a-na e-bu-ri-im* ¹²⁾ *i-tù-<ru>-ú...*¹⁻¹⁰⁾ *Memleket ölçęi ile 13 naruq hububat Kaluwa, Halkiašu, Aluwa, Kawaš'ta, Hurahšu ve Taliumma'nın şahitliğinde Kikaršan ve Šuppiahsu alacaktır.*¹⁰⁻¹²⁾ *Hububatı hasat zamanına kadar iade edecekler...*³⁴⁵.

Vesikanın genel muhtevsından, borçlunun ve alacaklının yerli olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca söz konusu borç olarak alınan hububatın hasat zamanına kadar olan sürede ödenmesi gerektiği belirtilmektedir. **(Res. 19)**

Kt. o/k 81 no'lu vesika, Bayan tüccar Madawada'nın Asurlu İdi- Aššur ile Peruw'dan ortak alacakları tahıl konusu üzerinedir. Borcun ise hasat zamanında Madawa'nın ölçü kabı ile tartılacağı ifade edilmektedir. Vesikanın ise ilgili satırlarının transkript ve tercümesi şu şekildedir: ¹⁾ 6 *na-ru-uq* ²⁾ *ù 3 kà-ar-pé-e* ³⁾ *mì-iš-lam-a[r-ša-ti]m* ⁴⁾ *mì-iš-lam še-[a]m* ⁵⁾ *i-é-er Pé-r[u-a]!* ⁶⁾ *Ma-da-wa-da* ⁷⁾ *ù Í-dí-Ašur* ⁸⁾ *il-šu-ú* ⁹⁾ *[i]-na a-ar-pí-im* ¹⁰⁾ *i-kà-ar-pá-tim* ¹¹⁾ *ša Ma-da-wa-da* ¹²⁾ *i-ma-da-ad...*¹⁻⁸⁾ *Perua'nın üzerinde Madawada ve İdi-Aššur'un 6 çuval ve 3 kap yarısı buęday, yarısı arpa (olmak üzere) alacaktır.*⁹⁻¹²⁾ *Hasat zamanında Madawada'nın ölçü kabı ile ölçülecek.*³⁴⁶.

Vesikanın genel muhtevsından, Madawada'nın borç olarak tahıl verdiği ve bu tahılların ise buğday ve arpa oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca borcun ödenirken Madawada'nın muhataplarına güvenmediği ve bu yüzden de kendi ölçü kabını kullanacağı görülmektedir. Borcun ise hasat zamanına kadar olan süre içerisinde ödenmesi gerektiği belirtilmektedir.

³⁴⁵ E. Bilgiç - H. Sever - C. Günbattı - S. Bayram, *a.g.e.*, s. 99.

³⁴⁶ İ. Albayrak, 1998, s. 9-10.

Kt. o/k 46 no'lu vesika Madawada'nın Abā isimli bir kimseden alacaklı olduğu gümüş ve tahıl hakkındadır. Ayrıca bubelgede borcun, hasat mevsiminde ödeneceği belirtilmektedir. Vesikanın zarfının transkript ve tercümesi şu şekildedir:

¹⁾ KÍŠIB A-ba-a KÍŠIB Zu-ba-nu-ma-an ²⁾ DUMU Hu-za-za ³⁾ KÍŠIB Ší-d[a]-ru
 DUMU Ga-zu-ba ⁴⁾ [KÍŠIB] [x]-d(a)-ni-iš ⁵⁾ [DUMU] [x]-hi-im K. ⁶⁾ [] Ay. ⁷⁾
 [x ma-na] KÙ.BABBAR ⁸⁾ ù ^{4'} [na]-ru-uq 2 DUG ⁹⁾ še-am i-šé-er A-ba-a ¹⁰⁾ Ma-
 da-wa-da tí-šu ¹¹⁾ KÙ.BABBAR ù ú-ťá-tám ¹²⁾ a-na ha-ar-pì-im Sk. i-da-an. ¹⁻³⁾ Abā'nın
 mühürü, Huzaza'nın oğlu Zubanuman'ın mühürü, Gazuba'nın oğlu Šidarun'un mühürü, ⁴⁻
⁷⁾.....'nin oğlu [.....] [x]-danniš'in mühürü ⁷⁻¹⁰⁾ Madawada [.....] mina gümüş, 4 çuval
 (artı) 2 kap tahıl Abā'dan alacaktır. ¹¹⁻¹³⁾ Gümüşü (ve) tahılı hasat zamanına kadar
 verecek³⁴⁷.

Vesikanın genel muhtevsından, Madawada'nın miktarı belli olmayan gümüş ve tahılı muhatabına borç olarak verdiği anlaşılmaktadır. Nitekim bu belgede, "hasat zamanına kadar" ifadesi borcun ödenmesi gereken süre olarak belirlenmiştir.

Kt 88/k 92 no'lu borç senedi, Aššur-rē'ī ile Šamaš-bāni'nin borç vermiş oldukları 10 mina gümüşü hakkında düzenlenmiştir. Bu belgede ödemenin yerlilere ait zirai bir tabirle yapılması borçlunun da yerli olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Borcun vadesi, "hasada kadar" ifadesi ile belirtilmiştir. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

Silindir mühür ¹⁾ KÍŠIB Ì-lí-áš-ra-ni ²⁾ KI[ŠIB] Lá-ba-ar-ša ³⁾ [KÍŠIB A-l]á-ri-ú-
 ma-an ⁴⁾ [KÍŠIB? x-x]-lu ša 10 ma-na KÙ.BABBAR Silindir mühür ⁵⁾ [a-na G]a?-ma-du
 K. ⁶⁾ [A-šur]-SIPA ù dUTU-ba-ni Silindir mühür A.y. ⁷⁾ i-dí-nu-ni KÙ.BABBAR a-na
⁸⁾ ha-ar-pí ú-ta-ar ⁹⁾ 50 ú-ťá-tám mì-iš-lúm ¹⁰⁾ še-um mì-iš-lúm ¹¹⁾ ar-ša-tum Silindir
 mühür ¹²⁾ ù 1 ma-na 15 GÍN ¹³⁾ KÙ.BABBAR ú-ša-áb K.Silindir mühür. S.K. Silindir
 mühür Sağ K. Silindir mühür. ¹⁻⁴⁾ Ìlī-ašranni'bib mühürü, Labarša'nın mühürü,
 Alariuman'ın mühürü,...lu'nun mühürü?. ⁴⁻⁸⁾ Aššur-rē'ī ve Šamaš-bāni'nin Gamadu'ya
 verdiği 10 mina gümüş hakkında: Gümüşü hasada kadar iade edecek. ⁹⁻¹³⁾ Yarısı arpa,
 yarısı buğday (olmak üzere) 50 (ölçek) tahılı ve 1 mina 15 şeql gümüşü ilâve edecek³⁴⁸.

Vesikanın genel muhtevsından, Aššur-rē'ī ile Šamaš-bāni'nin gümüş borç verdikleri ve muhataplarının aldıkları borcu, hasada kadar ödemeleri gerektiği

³⁴⁷ İ. Albayrak, 1998, s. 7.

³⁴⁸ S. Bayram - R. Kuzuoğlu, a.g.e., s. 273-274.

anlaşılmaktadır. Ayrıca borç verilen gümüşün bir kısmı arpa ve bir kısmı buğday olarak geri alınacağı belirtilmektedir.

2.1.2.19. *ina atrim-ina erāb atrim*

Bu tabir, "*harman zamanı -harmana girişte*" anlamlarına gelmektedir. Harman ise, toplanan ve demet haline getirilen tahılların üzerinden döven geçirilerek tanelerin başaklarından ayrıştırılması olarak tanımlanabilir. Bu tabir, bu işin yapıldığı yer ya da dönem olarak bilinmektedir.

İna atrim kalıbı "*fazla işlerin yapılması*" ve *ina erāb atrim* ile de "*fazla işlerin yapılmasına girişte*" anlamlarına da gelerek vade ifadesi olarak kullanılmıştır³⁴⁹. *Kt. n/k 1575* nolu vesikanın ilgili satırlarının transkript ve tercümesi şu şekildedir:

...¹⁵⁾20 *ma-na ša [TÚG.HI]^{tám} 16)20 *ú-kà-pí i-na ad-ri-im¹⁷⁾ša Na-ki-dim ni-il₅-qé*
¹⁸⁾40 *TÚG.HI^{tám} 30 ú-kà-pí¹⁹⁾i-na ad-ri-im ša Ma-ri-lá²⁰⁾ ni-il₅-qé*" kumaşların (fiyatı olan) 20 mina'yı (ve) 20 paketi Nakidum'un harmanında aldık, 40 (parça) kumaşı (ve) 30 paketi Marila'nın harmanında aldık". "*adrim ša*" ifadesi ise bu kimselerin işletmiş olduğu tarlaların harman zamanını gösteriyor olması kuvvetle muhtemeldir³⁵⁰.*

Vesikanın genel muhtevsından, yukarıda belirtilen alacakların harman zamanında alındığı anlaşılmaktadır.

2.1.2.20. *ana kubur uṭtu/atim*

uṭtatum adı verilen, tahılın olgunlaşması yani dolgunlaşması metinlerde borcun ödeme vadesi olarak belirtildiğine rastlanmaktadır³⁵¹.

Kt.c/k 1249 no'lu vesika, Šu-İštar'ın Haššuiili'den alacaklı olduğu 15 *šeql* gümüşle ilgili düzenlenmiş borç senedir. Söz konusu senedin iki yerli şahıs şahit olarak gösterilmektedir. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

(öy.)¹⁾ 15 *GÍN KÙ.BABBAR²⁾ i-šé-er 3) Ha-šu-i-li⁴⁾Šu-İštar i-šu a-na⁵⁾ ku-bu-ur ú-ṭ-tim⁶⁾ i-ša-qal⁷⁾ šu-ma lá iš-qúl⁸⁾ 2/3 *GÍN 15 ŠE.TA (ak.)⁹⁾ i-na İTU.KAM (ay.)¹⁰⁾ ú-ša-áb¹¹⁾ İGÍ İ-na-ar¹²⁾ İGÍ Hu-ur-lá¹³⁾ Hu-ur-du-mì¹⁴⁾ DUMU Lá?-ma-ma¹⁵⁾KÙ.BABBAR i-lá-qé.¹⁻⁴⁾ Šu-İštar'ın, Haššuiili'nin üzerinde 15 *šeql* gümüşü vardır.⁴⁻
⁶⁾ (Haššuiili) hububatın olgunlaşmasında ödeyecek.⁷⁻¹⁰⁾ Eğer ödemezse ayda 2/3 ^{šeql}**

³⁴⁹ S. Bayram, a.g.m., 1990, s. 455.

³⁵⁰ H. Erol, a.g.e., s.11.

³⁵¹ S. Bayram, 1990, s. 455.

15'er uştatam (gümüşü) ilave edecek. şahit İnar, şahit Hurla. Lamama'nın oğlu Hurdumi gümüşü alacak³⁵².

Vesikanın genel muhtevasından, şu-İştar'ın muhtabına gümüş borç verdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca borcun, "hububatın olgunlaşmasında" olarak ifade edilen vadede tahsil edileceği anlaşılmaktadır. (Res. 20)

2.1.2.21. ana buqlätim

Metinlerde çok sık rastlanmayan bu tabir, "(Biranın) mayalanma zamanına kadar" şeklinde ifade edilmektedir. Söz konusu tabirin geçtiğin/k 1419no'lu vesikanın ilgili kısımlarının transkript ve tercümesi şu şekildedir:

¹⁾1 1/2 ma-na KÙ.BABBAR²⁾ i-řé-er Na-ki-li-it³⁾İ-ku-pì-A-řur⁴⁾i-şu i-na⁵⁾bu-uq-lá-tim⁶⁾a-ni-a-tim⁷⁾i-şa-qal..." İküppī-Aşşur, (yerli) Nakkilit üzerinde 1 1/2 mina gümüş alacaktır. Bu (seneki) bira mayası (yapılması zamanında) ödeyecek"³⁵³.

Vesikanın genel muhtevasından, İküppī-Aşşur'un muhatabına gümüşü borç verdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca borcun, bira mayasının yapılması zamanında ödeneceği belirtilmiştir.

Kt. c/k 1522 no'lu vesika, Ummī-İşhara'nın, Ummī-tābat'a "sen annemsin" diye hitap ettiği bir mektuptur. Söz konusu mektupta, Ummī-İşhara Ummī-tābat'tan, bir yemek kaşığı satmasını ve bedelini de Lipit-İştar'ın getirecek olduğu 2 şeqel gümüşe ekleyerek, Adada'ya borçlu olduğu bir miktar gümüşü ödemesini belirtmektedir. Burada hāsil olan konu, vade tabiri olarak "bira mayalama zamanı" kullanılmış olmasıdır. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

(öy.)¹⁾ a-na Um-mì-řá-ba-at ²⁾ qí-bi-ma um-ma Um-mì-İş=ha-ra-ma ³⁾KÙ.BABBAR / a-na A-da-da ⁴⁾ şa ha-bu-lá-ku-ni ⁵⁾<<ú>> it-qú-ra-am şa ma-kà-li ⁶⁾ a-na ří-mì-im / dí-ni-ma ⁷⁾ 2 GÍN KÙ.BABBAR Li-pi-tí-İştar ⁸⁾ na-ář-a-ki-im / 2 1/4 GÍN ⁹⁾ KÙ.BABBAR a-na A-dá-da ¹⁰⁾ dí-ni / 1 <GÍN> ří-tá-am (ak.)¹¹⁾ şa i-ri-ha-ki-ni ¹²⁾ a-dí bu-uq-li ¹³⁾ a-tí le-qé-e (ay.)¹⁴⁾ şu-ma um-mì a-tí ¹⁵⁾ li-bi-ki lá tù-lá-mì-ni ¹⁶⁾ a-na / a-wi-lim a-té-e ¹⁷⁾ ú / řú-ha-ra-am ¹⁸⁾ ma-ma-an i-řá-ra=da-ma ¹⁹⁾ ú şu-ut / a-wa-tám ²⁰⁾ ú-ba-lá-ki-im ²¹⁾ i-na qá-tí-a (ük.)²²⁾ lá-şu-ma? mì-ma ²³⁾ lá ú-řé-bi4-lá?-ki?-<im>. ¹⁻²⁾Ummī-

³⁵² İrfan Albayrak - Hakan Erol, *Kültepe Tabletleri IX-a*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2016, s. 137-138.

³⁵³ E. Bilgiç - S. Bayram, *a.g.e.*, s. 51.

tābat'a söyle! Ummī-İšhara şöyle (söyler): ³⁻⁶⁾ Adada'ya borçlu olduğum gümüş (nedeniyle) yemek kaşığı sat! Ayrıca ⁷⁻⁸⁾ 2 šeqel gümüşü Lipit-İštar sana getiriyor. ⁸⁻¹⁰⁾ 2 1/4 šeqel gümüşü Adada'ya ver! ¹⁰⁻¹³⁾ Senin için geriye kalan 1<šeqel'i>, bira mayalama zamanına kadar sen al! ¹⁴⁻¹⁵⁾ Eğer sen annemsen darılma! ¹⁶⁻²⁰⁾ Beyefendiye konuşacağım ve birisi çocuğu gönderecek ve o (çocuk) meseleyi sana taşıyacak. ²¹⁻²³⁾ Elimde yok, dolayısıyla sana hiç bir şey gönderemedim³⁵⁴.

Vesikanın genel muhtevsından, Adada'nın gümüş borç verdiği ve muhatabının bu borç için elinde yeterli imkânı olmadığı için yemek kaşığı satacağı anlaşılmaktadır. Ayrıca borcun kalan kısmının, biranın mayalanma zamanında ödeneceği belirtilmiştir. **(Res. 21)**

Kt. c/k 1178 no'lu vesika borç senedi olup, Buzutaya'nın yerli Zuzu ve İnarmē'den alacaklı olduğu 1 mina artırılmış gümüşle ilgili olarak düzenlenmiştir. Vade tabiri, biranın mayalanma zamanı olarak belirtilmiştir. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

(öy.)¹⁾ I ma-na KÛ.BABBAR²⁾ ša-ru-pá-am i-šé-er³⁾ Ī-na-ar-me-e⁴⁾ ù Zu-zu Bu-zu-ta-a⁵⁾ i-šu -iš-tù⁶⁾ ha-mu-uš-tim⁷⁾ ša A-šur-be-el-a-wa-tim⁸⁾ ù A-ku-za / a-na⁹⁾ ša bu-uq-lá-tim (ak.)¹⁰⁾ i-ša-qú-lu (ay.)¹¹⁾ šu-ma lá iš-qú-lu¹²⁾ a-na I ma-na-im¹³⁾ 3 GÍN.TA i-na ĪTU.KAM¹⁴⁾ ší-ib-tám ú-ša-áb¹⁵⁾ ĪGĪ A-šur-ta-ak-lá-ku¹⁶⁾ ĪGĪ dĪM -re-bi¹⁷⁾ DUB.SAR i-na¹⁸⁾ qá-qá-ad (ük.)¹⁹⁾ šál-mì-šu-nu (sk.)²⁰⁾ KÛ.BABBAR ra-ki-is.¹⁻⁵⁾ Buzataya'nın, İnarmē ve Zuzu'nun üzerinde 1 mina artırılmış gümüşü vardır. ⁵⁻¹⁰⁾ Aššur-bēl-awātīm ve Akuza'nın hamuštum- haftasından itibaren (bira) mayalama (zamanına) kadar tartacaklar. ¹¹⁻¹⁴⁾ Eğer (zamanında) tartmadılarsa 1 mina'ya ayda 3'er šeqel faizi ilave edecek(ler). ¹⁵⁻¹⁷⁾ Şahit Aššur-taklāku, şahit kâtip Adad-rebi. ¹⁷⁻²⁰⁾ Gümüş onların sağ olanların başına bağlanmıştır³⁵⁵.

Vesikanın genel muhtevsından, Buzataya'nın muhataplarına gümüşü borç olarak verdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca borcun, "bira mayalanana kadar" ki ifade edilen süreye kadar ödenmesi gerektiği belirtilmiştir. Eğer borçlular borcunu ödemezse, varislerinden tahsil edileceği de ifade edilmektedir. Söz konusu senedin iki şahidi bulunmaktadır. **(Res. 22)**

³⁵⁴ İ. Albayrak - H. Erol, *a.g.e.*, s. 122-123.

³⁵⁵ İ. Albayrak - H. Erol, *a.g.e.*, s. 129.

2.1.2.22. Yola çıkış ifadesi

Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ne ait Kültepe Metinleri'nde kervanların ve meşhur tüccarların yola çıkış zamanlarının tarihleme olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu tür tarihlemenin aynı zamanda vade sistemi olarak kullanıldığıyla ilgili vesikalara rastlanmaktadır.

Kt 88/k 219 no'lu vesika, Asu'nun üzerinde Aşşur-rē'īnin 1 5/6 mina gümüş alacağı ile ilgili borç senedir. Borcun ödenmesi gereken vâde "yola çıkış" ifadesi ile belirtilmektedir. İlgili vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

1) KIŠIB Lá-li-im 2) KIŠIB Zu-ba KIŠIB A-sú 3) 1 5/6 ma-na KÙ.BABBAR⁴⁾ ša-ru-pá-am i-šé-er 5) A-sú A-šur-SIPA i-šu 6) iš-tù ha-muš-tim 7) ša Kur-ub-Ištar K. 8) à A-lá-hi-im A.y. 9) i-na ba-áb ha-ra-ni-šu iš-qál¹⁰⁾ šu-ma lá iš-qúl¹¹⁾ 1 1/2 GÍN.TA i-na¹²⁾ ITI.KAM-im a-na¹³⁾ 1 ma-na-im ú-ša-áb¹⁴⁾ ta-ah-sí-is-tum¹⁵⁾ a-ni-tum me-eh-ra-at K.¹⁶⁾ tu-p-pì-im S.K.¹⁷⁾ ha-ar-mì-im¹⁸⁾ ša hu-bu-ul¹⁹⁾ A-sú. 1-2) Lalum'un mühürü, Zuba'nın mühürü, Asu'nun mühürü. 3-5) Asu'nun üzerinde Aşşur-rē'īnin 1 5/6 mina tasfiye edilmiş gümüşü vardır. 6-9) Kurub-Ištar ve Ali-ahum'un haftasından itibaren onun yola çıkışında (ödeyecek). 10-13) Eğer (bu süre içerisinde) ödemediyse her ayda her 1 mina için 1 1/2 'şer šeqel (faizi) ilâve edecek.¹⁴⁻¹⁹⁾ Bu tahsistum-belgesi Asu'nun borcu hakkındaki zarflı tabletin nüshasıdır³⁵⁶.

Vesikanın genel muhtevsından, Aşşur-rē'īnin faizli gümüşü muhatabına borç verdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca alacağın, belirtilen şahısların haftasından itibaren, "onun yola çıkışında" olarak ifade edilen vadede tahsil edileceği belirtilmektedir.

2.1.2.23. Şahısların gidişinde ve dönüşünde ödeme ifadesi

Kt n/k 819 no'lu vesika borçlu ve alacaklının da Asurlu olduğuborç vesikasısıdır. Ayrıca borcu, borçlunun vekillerinde ödeyeceğinin belirtildiği belgedir. Öte yandan, alacağın tahsil edileceği süre "Aşşur-imitti'nin gidişi" ile ifade edilmektedir Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

Ö.Y.¹⁾ 2 ma-na 10 GÍN KÙ.BABBAR²⁾ ša-ru-pu-um i-šé-er³⁾ En-nam-dAdad⁴⁾ A-šur-i-mì-ti i-šu⁵⁾ i-na a-lá-ak⁶⁾ A-šur-i-mì-ti⁷⁾ ša ki-ma En-nam-dAdad K.⁸⁾ i-ša-qú-lu A.Y.⁹⁾ šu-ma lá iš-qú-lu¹⁰⁾ 1 1/2 GÍN.TA i-na¹¹⁾ ITU.KAM a-na 1 ma-naim¹²⁾ ú-ša-áb¹³⁾ IGI Púzur-sa-tu¹⁴⁾ IGI Im-dì-ili¹⁵⁾ IGI Pu-zi-a.¹⁻⁴⁾ Aşşur-imitti'nin Ennam-

³⁵⁶ S. Bayram - R. Kuzuoğlu, *a.g.e.*, s. 193-194.

Adad'da 2 mina 10 ŧeql tasfiye edilmiş gümüşü vardır. ⁵⁻⁸⁾ *Aşşur-imitti'nin gidişinde Ennam-Adad'inkiler (vekilleri) tartacaklar.* ⁹⁻¹²⁾ *Eğer tartmazlarsa ayda (1) mina'ya birer buçuk ŧeql faiz ilave edecek.* ¹³⁻¹⁵⁾ *Puzur-satu'nun huzurunda, Imdi-ilu'nun huzurunda, Puzia'nın huzurunda*³⁵⁷.

Vesikanın genel muhtevsından, Aşşur-imiti'nin faizli gümüşü muhatabına borç verdiği anlaşılmaktadır. Borcun yukarıda belirtilen vade de ödenmediği takdirde, borçlunun vekillerinden alacağın tahsil edileceğine işaret edilmektedir.

Kt.c/k 1466 no'lu vesika, şalim-Aşşur'un Ahiya'ya borçlu olduğu 13 mina kaliteli bakırla ilgili düzenlenen senettir. Söz konusu vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

*öy.*¹⁾ *13 ma-na URUDU SİG₅²⁾ i-řé-er*³⁾ *řál-ma-A-sur DUMU*^{dİM=SİG₅⁴⁾} *A-hi-a DUMU Lá-li-im*⁵⁾ *i-şu-ú*⁶⁾ *i-na tù-wa-ri-şu ak.*⁷⁾ *i-şa-qá-lam ay.*⁸⁾ *İTU.KAM Té-i-na=tim*⁹⁾ *li-mu-um*¹⁰⁾ *A-řùr-ma-lik*¹¹⁾ *DUMU A-lá-hi-im*¹²⁾ *İGİ İ-dí-A-řùr ük.*¹³⁾ *DUMU Ku-ku-lá-nim.*¹⁻⁵⁾ *Adad-damiq'in oğlu şalim-Aşşur'un üzerinde, Lálum'un oğlu Ahiya'nın 13 mina kaliteli bakırı vardır.*⁶⁻⁷⁾ *Dönüşünde ödeyecek.*⁸⁻¹¹⁾ *Teinátum ayı, Alāhum'un oğlu Aşşur-malik'in senesi.*¹¹⁻¹³⁾ *şahit Kukulānum'un oğlu İddi(n)-Aşşur*³⁵⁸.

Vesikanın genel muhtevsından, Lálum'un oğlu Ahiya'nın kaliteli bakırı muhatabına borç verdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca borcun tahsil edileceği vade, şahsın dönüşünde ödecek" şeklinde ifade edilmiştir. Öte yandan belge, tek şahitli borç senedir.

Kt 94/k 677 no'lu belge konuyla alakalı olup, vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

*1) 11/2 ma-na KB*²⁾ *En-um-A-řùr DUMU şa-lim-/ A-şur*³⁾ *a-na şu-Iştar*⁴⁾ *DUMU şu-ki-tim i-nu-mì*⁵⁾ *a-na A-lim^{ki} i-lu-ku*⁶⁾ *i-da-şu-ma*⁷⁾ *3 ma-na KB*⁸⁾ *şa-ru-pá-am i-[na]*⁹⁾ *tù-wa-r[i-şu]*¹⁰⁾ *şu-Iştar a-na*¹¹⁾ *En-um-A-řùr*¹²⁾ *i-şa-qal*¹³⁾ *IGI şu-ma-bi-a*¹⁴⁾ *DUMU A-mu-ra-a*¹⁵⁾ *IGI La-qé-ep*¹⁶⁾ *DUMU şu-A-řùr.*¹⁻¹¹⁾ *şalim-Aşşur'un oğlu Ennam-Aşşur şukutum'un oğlu şu-Iştar'a o şehre geldiğinde 1 1/2 mina gümüş verecek*

³⁵⁷ A. Uzunalimoğlu, 1993, s. 55.

³⁵⁸ İ. Albayrak - H. Erol, *a.g.e.*, s. 211-212.

ve Šu-Ištar döndüğünde Ennam-Aššur'a 3 mina saflaştırılmış gümüşü ödeyecek.¹²⁻¹⁶⁾ Amuraya'nın oğlu Šumi-abiya Šu-Aššur'un oğlu Lā-qēp şahitliğinde³⁵⁹.

Vesikanın genel muhtevsından, borcun yukarıda belirtilen şahsın döndüğünde ödeyeceği şeklinde ifade edilmiştir.

2.1.2.24. Wahšušana'ya giriş ifadesi

Kt 88/k 247 no'lu vesika, Aššur-emūqī'nin Aššur-rē'ī'nin 1 mina 10 šeqel gümüş borcu vardır. Bu borç hakkında düzenlenmiş senette, borcun ödeme vâdesi, Wahšušana'ya giriş olarak belirtilmiştir. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

¹⁾ KIŠIB A-mur-Ištar ²⁾ KIŠIB A-šur-e-mu-qí ³⁾ ša 1 ma-na 10 GÍN KÙ.BABBAR⁴⁾ ša-ru-pá-am i-še-ér ⁵⁾ A-šur-e-mu-qí A-šur-SIPA ⁶⁾ i-šu i-na Wa-ah-šu-ša-na K.⁷⁾ i-na e-ra-bi₄-šu-ma A.y.⁸⁾ i-ša-qal ⁹⁾ ta-ah-sí-is-tum ¹⁰⁾ a-ni-tum me-eh-ra-at ¹¹⁾ ūp-pì-im ha-ar-mì-im ¹²⁾ ša hu-bu-ul K.¹³⁾ A-šur-e-mu-qí. ¹⁻²⁾ Amur-Ištar'ın mühürü, Aššur-emūqī'nin mühürü. ³⁻⁶⁾ Aššur-emūqī'nin üzerinde bulunan Aššur-rē'ī'nin 1 mina 10 šeqel tasfiye edilmiş gümüşü hakkında: ⁶⁻⁸⁾ Wahšušana'ya girişinde ödeyecek. ⁹⁻¹³⁾ Bu tahsistum-belgesi Aššur-emūqī'nin borcu hakkındaki zarflı tabletin nüshasıdır³⁶⁰.

Vesikanın genel muhtevsından, Aššur-emūqī gümüş borç aldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca söz konusu borcun vadesi, Wahšušana'ya giriş ile belirtilmektedir.

2.1.2.25. Kralın hasat mevsiminde tusinum isimli mekânagiriş ifadesi

Kt 88/k 90 no'lu vesika, diğer belgelerden farklı olarak borcun borçlular tarafından kral, hasat mevsiminde "tusinum"³⁶¹ adıyla anılan mekâna girdiği zaman ödeneceği belirtilmektedir. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

¹⁾ KIŠIB Ì-lí-iš-tí-kal KIŠIB ^dIM.GAL²⁾DUB.SAR KIŠIB Tí-wì-tí-a ³⁾ KIŠIB Ha-ša-an-ša-ar-na-wa ⁴⁾ KIŠIB Iš-bu-nu-ma-an ⁵⁾ [ša] hu-bu-ul Tí-wì-tí-a ⁶⁾ Ha-ša-an-ša-[ar-na]-wa k.⁷⁾ ù Iš-bu-nu-ma-an I ma-na KÙ.BABBAR A.y.⁸⁾ ša-ru-pu-um ša Puzur₄-Ištar ⁹⁾ is-tù ha-mu-uš-tim ša A-šur-ma-lik ¹⁰⁾ ù<Ga-> áb-ri-a i-nu-mì ru-ba-um ¹¹⁾ a-na tū-si-nim ¹²⁾ e-ša-dim e-ru-bu ¹³⁾ a-na e-tí-su-nu i-ša-qú-lu. ¹⁻⁴⁾ İlis-tikal'in mühürü,

³⁵⁹ Mogens Trolle Larsen, *Kültepe Tabletleri VI-b*, TTK Yayınları, Ankara 2013, s. 276-277.

³⁶⁰ S. Bayram - R. Kuzuoğlu, *a.g.e.*, s. 242-243.

³⁶¹ *Tusinum*, Kültepe Tabletlerinde yerlilere ait satış ve hukuki diğer belgelerde sorumluluk sahibi görevli olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca *Kaşsum* kelimesinin yerine göre mabed odası da anlamına geldiği üzere *Tusinum*'unda hem memur hem de mabed parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. S. Çeçen, 1998, s. 124.

kâtip Adad-rabi'nin mühürü, Tiwitia'nın mühürü, Haşanşarnawa'nın mühürü, Işbunuman'ın mühürü. ⁵⁻⁸⁾ *Tiwitia, Haşanşarnawa ve Işbunuman'ın borcu, Puzur-İstar'a ait olup 1 mina tasfiye edilmiş gümüştür.* ⁹⁻¹³⁾ *Assur-malik ve [G]abria'nın hamustumluğundan itibaren, kral hasat mevsiminde "tusinnum" adı verilen mekâna girdiği zaman, (borçlular) tam zamanında (ilgili borç miktarını) ödeyecekler*³⁶².

Vesikanın genel muhtevsından, Puzur-İstar'ın muhatabı üç kişiye borç verdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca borçların, yukarıdaki belirtilen şahısların haftasından itibaren "kralın hasat mevsiminde *tusinnum* isimli mekâna girdiği zaman" ödeneceği ifade edilmektedir.

2.1.2.26. Yünün kırılıp toplandığı zaman ifadesi

Anadolu insanının tarımla uğraştığı, borç senetlerinde ifade edilen zirai tabirlerden anlaşılmaktadır. Öte yandan metinlerde borcun ödeme vadesi, "yünün kırılıp toplandığı zaman" olarak karşımıza çıkmaktadır. Hayvancılıkla uğraşan, günümüz Anadolu insanının, hayvanlarının yünlerini genellikle yaz mevsiminde kırtıklarından hareketle, M.Ö. II. Binyıl Anadolu'sunda da bu işlemin yaz mevsiminde yapılması muhtemeldir.

Kt 88/k 275 no'lu vesika, İşar-harim'de Aşşur-rē'ın 1 2/3 *mina* gümüş alacağı hakkında düzenlenmiş belgedir. 1 talent bakır borcunun gönderileceğinden bahisle 10 *şeqel* altının ve tablet kırık olduğu için tam net olarak anlaşılmasa da hesaptan düşürülmesinden bahsedilmiştir. Söz konusu vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

¹⁾ *1 2/3 ma-na KÙ.BABBAR şa-ru-pá-am* ²⁾ *i-şé-er I-şar-ha-ri-im* ³⁾ *A-şur-SIPA i-şu i-ş-tù* ⁴⁾ *ITU.I.KAM Hu-bu-ur li-mu-um* ⁵⁾ *A-bi-a DUMU Šu-Da-gán a-na* ⁶⁾ *20 ha-am-ša-tim i-ša-qal* ⁷⁾ *1 GÚ URUDU a-na A-şur-da-ni* ⁸⁾ *ha-bu-la-ku ù a-na-ku K.* ⁹⁾ *1 GÙ URUDU ù-şé-ba-lá-şu-ma* ¹⁰⁾ *10 GÍN KÙ[.GI] ù [x A.y.* ¹¹⁾ *i-ba-ta-qam 30 ma-na* ¹²⁾ *URUDU a-dí-şu-um 6 GÍN* ¹³⁾ *KÙ.GI a-na pá-ha-ar* ¹⁴⁾ *bu-qú-nim i-ša-qal* ¹⁵⁾ *5 ma-na AN.NA a-ha-ma* ¹⁶⁾ *ha-bu-lam IGI Iştar-pí-lá-ah* ¹⁷⁾ *IGI A-[x-x]-im.* ¹⁻³⁾ *İşar-harim'in üzerinde Aşşur-rē'ın 1 2/3 mina tasfiye edilmiş gümüşi vardır* ³⁻⁶⁾ *Şū-Dagan'ın oğlu Abiya'nın senesi, Hubur ayından itibaren 20 haftaya kadar ödeyecek.* ⁷⁻¹¹⁾ *1 talent bakırı Aşşur-danni'ye borçluyum ve ben 1 talent bakırı ona göndereceğim ve 10 şeqel altını ve... hesaptan düşecek.* ¹¹⁻¹⁴⁾ *30 mina bakırı ona verdim. 6 şeqel altını yünün kırılıp*

³⁶² S. Çeçen, 1998, s. 122-123.

(toplandığı zaman)a kadar ödeyecek. ¹⁵⁻¹⁷⁾ 5 mina kalayı ayrıca bana borçludur. İstar-pilah'in huzurunda, A...um'un huzurunda³⁶³.

Vesikanın genel muhtevsından, birden fazla borçlunun bulunduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca borç alınan altının, ödeme zamanı ise "yünün kırılıp toplandığı zaman" ile ifade edilmiştir.

2.1.2.27. Tuhtunu Bayramı

Metinlerde, adının nereden geldiği ya da ne için kutlandığına dair herhangi bilgiye rastlanmamaktadır. Öte yandan yine metinlerde, borçların geri ödenmesi için vade olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Kt. c/k 1580 no'lu vesika, Ummī-tābat ile yerli şahıslar arasında düzenlenmiş senettir. Söz konusu senette, borcun Tuhtuhanu Bayram'ında ödenmesi gerektiği ifade edilmektedir. Vesikanın zarfının transkript ve tercümesi şu şekildedir:

(öy. Damga mühür baskısı)¹⁾ KİŞİB E-lá-lí DUMU Zu-ba ²⁾ KİŞİB Ha-zi-a um-mi-šu 2 damga mühür baskısı ³⁾ KİŞİB Bu-ra-ma KİŞİB Í-a-a-[al] ak. 2 damga mühür baskısı ⁴⁾ KİŞİB Ta-al-wa-na ay. 3 damga mühür baskısı ⁵⁾ KİŞİB Í-a-an-ta-áš-wa ⁶⁾ a-ší-tí-šu 1/3 ma-na 1 LÁ 1/4 GÍN 7) KÛ.BABBAR li-tí ^{SIG₅ tim⁸} i-şé-er Í-a-a-al <Ta>-al-wa-na ⁹⁾ ù Í-a-an-ta-áš-wa a-ší-tí-šu ¹⁰⁾ Um-mi-tá-ba-at tí-šu ¹¹⁾ 1/3 'ma-na` 1 LÁ 1/4 GÍN. KÛ.BABBAR¹²⁾ a-na ša Tù-ùh-tù-ha-ni (ük.)¹³⁾ i-šá-qú-lu KÛ.BABBAR ¹⁴⁾ i-[na]qá-qá-a[d š]ál-mi-[š]u-nu ¹⁵⁾ ù 'ke`-ni-šu-nu (sk.)¹⁶⁾ ra-ki-is 4 damga mühür baskısı. ¹⁻⁶⁾ Zuba'nın oğlu Elali'nin mührü, onun annesi Haziya'nın mührü, Burama'nın mührü, İyal'in mührü, Talwana'nın mührü, onun karısı İyantašwa'nın mührü. ⁶⁻¹⁰⁾ İyal, Talwana ve İyantašwa'nın üzerinde Ummī-tābat'ın 20 3/4 šeqel kaliteli liti gümüşü vardır. 11-13) 20 3/4 šeqel gümüşü Tuhtuhanu (bayramına) kadar tartacaklar. ¹³⁻¹⁶⁾ Gümüş onların sağ ve gerçek olanlarının başına bağlıdır³⁶⁴.

Vesikanın genel muhtevsından, Ummī-tābat'ın muhataplarına iyi kalitede gümüş borç verdiği anlaşılmaktadır. Öte yandan, borcun Tuhtuhanu Bayramı'na kadar ödenmezse, borçluların varislerinin borçtan dolayı sorumlu tutuldukları ifade edilmektedir. Ayrıca senette faiz oranı belirtilmemektedir. **(Res. 23)**

³⁶³ S. Bayram - R.Kuzuoğlu, *a.g.e.*, s. 322-323.

³⁶⁴ İ. Albayrak - H. Erol, *a.g.e.*, s. 137.

Kt 94/k 1095 no'lu vesika, Alili ve Karšini'nin Waldi-ilum ve Istar-lamassī'ye borcu hakkında düzenlenmiş senettir. Söz konusu senette, vâde ifadesi Tuhtuhānum Bayramı ile belirtilmiştir. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

¹⁾ 1 ma-na KB ²⁾ i-šé-er A-li-li ³⁾ ù Kà-ar-šī-ni ⁴⁾ Wa-al-dí-lúm ⁵⁾ ù Istar-lá-ma-sí ⁶⁾ i-šu-ú a-na ⁷⁾ ša Tù-ùh-tù-ha-nim ⁸⁾ 1 1/2 ma-na KB ⁹⁾ ù 2 UDU.HI.A ¹⁰⁾ i-du-nu ¹¹⁾ IGI bé-li-kà ù ¹²⁾ bé-el-tí-kà ¹³⁾ IGI Wa-al-dí-lim ¹⁴⁾ ù Kà-'ar`-ni-kà-šu. ¹⁻⁵⁾ Alili ve Karšini Waldi-ilum ve Istar-lamassī'ye 1 mina gümüş borçludur. ⁶⁻⁹⁾ Onlar Tuhtuhānum bayramına kadar 2 koyun 1 1/2 mina gümüş verecek. ¹⁰⁻¹⁴⁾ Senin efendin ve senin eşinden önce. Waldi-ilum ve Karnikašu şahitliğinde³⁶⁵.

Vesikanın genel muhtevsından, Waldi-ilum ve Istar-lamassī'nin muhatapları Alili ve Karšini'ye gümüş borç verdikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca borcun, bir kısmının gümüş ve koyun olarak Tuhtuhānum Bayram'ına kadar ki sürede ödeneceği belirtilmektedir. (Res. 24)

2.1.2.28. Tanrı Anna

Borcun ödeneceği süreyi belirtirken kullanılan bir diğer kalıp "ana/ina ša T.A.(Tanrı adı)" ifadesidir. Bu kalıp da adı geçen tanrıların adına düzenlenmiş olan bayram günlerinin olduğu düşünülmüştür. Öte yandan, muhtemelen diğer vâde tabirleriyle belirtilmeyen zamanların ifade edilmesi amacıyla, daha iyi bilinen veya hatırlanma ihtimali daha yüksek olan vakitler olması itibarıyla kullanılmıştır³⁶⁶.

Söz konusu vade tespitinde kullanılan *Tanrı Anna*'nın söylenişi ve kökeni hakkında net bilgi yoktur. Ayrıca, ilk başlarda Ana ismiyle telaffuz edildikten sonra Hurri kökenli bir tanrı olabileceği düşüncesiyle Anna olarak teaffuz edilmeye başlanmıştır. Ana ismiyle telaffuz edilmesi gerektiğini savunanlar da vardır.

Kt a/k 1164 b no'lu vesikada, "*Tanrı Anna'nın bayramına kadar tartacak*" ifadesi burada borçlunun, aldığı gümüşü Tanrı Anna'nın bayramına kadar ki sürede ödemesi gerektiği belirtilmiştir. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

¹⁾ 1 1/2 ma-na KÙ.BABBAR²⁾ i-šé-er ³⁾ En-na Sú-in ⁴⁾ A-šur-ma-lik i-šu ⁵⁾ i-na ša A-na ⁶⁾ i-ša-qal šu-ma ⁷⁾ i-na ša An-na ⁸⁾ lá iš-qúl ⁹⁾ i-na ITU.KAM¹⁰⁾ 1 lá 1/4 GÍN.TA¹¹⁾ ú-ša-áb ¹²⁾ IGI Šu-Be-lim, " Aššur-malik'in Enna-Suin'de 1/2 mina gümüş alacağı

³⁶⁵ M. T. Larsen, 2014, s. 259.

³⁶⁶ S. Bayram, 1990, s. 456.

vardır. (Tanrı) Anna'nın adına düzenlenecek (bayram)ında tartacak. Eğer tanrı Anna'nın (bayram)ında ödemezse ayda 3/4 ūeql (fâiz) ilâve edecek. Šû-Belum'un huzurunda³⁶⁷."

Vesikanın genel muhtevâsından Aššur-malik'in faizli gümüşü muhatabın borç olarak verdiği anlaşılmaktadır. Söz konusu borç için, Tanrı Anna'nın adına düzenlenecek olan bayram vade olarak verilmiştir.

AKT I 60 no'lukasika, yerli iki ūahısa ait borç senedir. Söz konusu senette, faize ilişkin bir kayıt bulunmaması borca faiz uygulanmadığını göstermez. Nitekim borç miktarı 1/2 mina 4 1/2 ūeql olarak gösterilmiş olduğundan bu toplam içerisine dâhil edilen 4 1/2 ūeql'lik fiyat senette alacak toplamın önceden dâhil edildiği açıktır. Vesikanın transkript ve tercümesi ūu ūekildedir:

¹) 1/2 ma-na 4 1/2 GÍN ²) KÙ.BABBAR i-ūé-er ³) Na-ki-li-it ⁴) ù Ma-na-ma-na ⁵) Sí-sí-sí ⁶) tí-ūu a-na K. ⁷) ūa A-na ⁸) i-ūa-qú-lu Ay. ⁹) IGI A-sú-ú ¹⁰) IGI Na-qí-du ¹¹) IGI Iūtar-um-mì. ¹⁻⁶) (Bayan) Sisisi'nin, Nakkilit ve Mana-mana'da 1/2 mina 4 1/2 ūeql gümüşü vardır ⁶⁻⁸) (Tanrı) Anna'nın (bayram)ına kadar ödeyecekler. ⁹) Asû'nun huzurunda. ¹⁰) Nāqi-du'nun huzurunda, ¹¹) Iūtar'ın huzurunda³⁶⁸.

Vesikanın genel muhtevâsından, Bayan Sisisi'nin muhatabı iki kişiye gümüş borç verdiği anlaşılmaktadır. Öte yandan borcun ise bu Tanrı Anna'nın bayramına kadar ki sürede ödenmesi gerektiği ifade edilmiştir. (Res. 25)

2.1.2.29. Tanrı Bēlum

Borç alma işlemlerinde ödenmesi gereken vade belirtilirken tanrı isimlerinin kullanıldığı daha belirtilmişti. Metinlerde bu tanrılardan biri olarak Bēlum'a rastlanmaktadır. Bunun örneği olan Kt a/k 335 no'lu vesikada, Tanrı Bēlum'un bir vâde ifadesi olarak kullanılmaktadır. Vesikanın transkript ve tercümesi ūu ūekildedir:

¹) 7 1/2 GÍN KÙ.BABBAR ²) i-ūé-er A-ta-li ³) Iūtar-ba-áš-tí tí-ūu ⁴) i-na ūa Be-lim ⁵) i-ūa-qal ūu-ma ⁶) lá iū-qú-ul ⁷) 4 lá 1/4 GÍN KÙ.BABBAR ⁸) ūí-ib-t[ám] ⁹) i-na ITU[.KAM] ¹⁰) ú-ū[a-áb] ¹¹) IGI Du Ídu-be-a-lá ¹²) IGI Ga-bi-ú-m[a-an] ¹³) IGI ūu-bu-nu-ma-an ¹⁴) IGI I-lu-ra-áš ¹⁵) IGI ūa-ar-lá ¹⁶) IGI A-du-wa," "Iūtar-bāūti'nin Atali üzerinde 7 1/2 ūeql gümüş alacağı vardır. Tanrı Bēlum (adına düzenlenecek

³⁶⁷ S. Bayram, 1990, s. 458.

³⁶⁸ E. Bilgiç - H. Sever - C. Günbattı - S. Bayram, a.g.e., s. 79.

bayram)da tartacak. Eğer tartmazsa a[y]da 3 3/4 šekel gümüş fâizi ilâ[ve edecek].Du[dubeala]'nın huzurunda, Gabium[an]'ın huzurunda, Šubunuman'ın huzurunda, Iluraš'ın huzurunda, Hārta'nın huzurunda, Aduwa'nın huzurunda." Bu şekilde vâde ifadesi olarak kullanılan Bēlum, Kapadokya vesikalarında tek başına geçtiği nadir görülmektedir. Vâde olarak kullanılmasından ziyade zamanında ödenmemesi hâlinde 7 1/2 šekel olan borca ayda 3 3/4 šekel, yâni %50, senelik 600 fâiz ödeneceği belirtilmiş. Şu ana kadar metinlerde bu kadar yüksek oranlı faize rastlanmamıştır³⁶⁹.

Vesikanın genel muhtevâsından, Ištār-bāšti'nin yüksek faizli gümüşü muhatabına borç olarak verdiği anlaşılmaktadır. Öte yandan borç için, Tanrı Bēlum adına düzenlenecek olan bayram vade olarak ifade edilmiştir.

2.1.2.30. Tanrı Usūmum

Metinlerde, "ana ša U., zarfta "ina ša U." olarak geçen Usūmu/i, söz konusu olan kalıp ile Tanrı adı görünmektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi bu kalıp tanrı adlarını da içinde bulunduğu ve borçların ne zaman ödeneceğini belirtmektedir. Öte yandan, bu tanrının, Kültepe Tabletleri'nde, tek başına geçmesi tuhaf gelmekle beraber bu Tanrının yerli bir tanrı mı yoksa Mezopotamya kökenli mi olduğu hala tartışma konusudur. Tanrı Usūmum'un vâde olarak belirtildiği, b/k 134 b' no'lu vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

1) 2 1/2 ma-na KÙ.BABBAR²⁾ i-šé-er Šu-pì-a-aḥ-šu³⁾ Ba-ba-šì-ba A-mu[r]-DINGIR⁴⁾ DINGIR-na-da A-š[ùr-DÙ]G⁵⁾ ù I-ku-nu-um i-[-šu]⁶⁾ i-na ša Ú-sú-mì-x⁷⁾ i-ša-qú-lu⁸⁾ šu-ma la iš-qú[-la]m⁹⁾ 3 GÍN.TA¹⁰⁾ i-na ITU.KAM¹¹⁾ a-na ma-na-im? ¹²⁾ ú-šú-bu¹³⁾ i-qá-ad¹⁴⁾ šáll-mì-šu-nu KÙ.BABBAR¹⁵⁾ ra-ki-is¹⁶⁾ IGI Hā-al-ki-a-šu¹⁷⁾ IGI Sú-sú-li¹⁸⁾ DUMU Ba-zi¹⁹⁾ IGI Šu-pì-a-aḥ-šu ni-a-u[m?], " Šupiaḥšu ve Babašiba üzerinde Amur-ili, Ili-nada, Aššur-ṭāb ve Ikūnum 2 1/2 mina gümüş alacaklıdırlar. Tanrı Usūmum (adına yapılacak bayram) da tartacaklar. Eğer ödemezlerse ayda her bir mina'ya üçer šekel ilâve edecekler. Para sağ olanların başına bağlıdır. Halkiašu'nun huzurunda, Bazi'nin oğlu Susuli'nin huzurunda, bizim Šupiaḥšu'nun huzurunda³⁷⁰.

³⁶⁹ S. Bayram, 1990, s. 458-459.

³⁷⁰ S. Bayram, 1990, s. 459.

Vesikanın genel muhtevsından, *Šupiaḫšu* ve *Babašiba*'nın 3 kişiden faizli borç aldığı anlaşılmaktadır. Nitekim aldıkları borcu, Tanrı Usūmum adına yapılacak bayramda ödemeleri gerekmektedir. Ödemediği takdirde ise borcun varislerine kalacağı belirtilmektedir.

2.1.2.31. Tanrı Nipas

Kt n/k 1716 bno'lu vesikada, vâde tespitinde kullanılabilecek tanrı isimlerinden *Nipas*'ın adı geçmektedir. Vesikanın, transkript ve tercümesi şu şekildedir:

1) 2/3 ma-na 5 GÍN KÙ.BABBAR²⁾ i-šé-er Bu-li-na³⁾ ù Wa-lá-wa-lá a-ší-tí-šu⁴⁾ Pu-zu-zu ù Ma-nu-ki-A-šūr⁵⁾ i-šu-ú iš-tù ḫa-mu-<uš>tim⁶⁾ ša A-šūr-i-dí ù Šu-Ištar ITU.1.KAM 7) Ma-ḫu-ri-li li-mu-um⁸⁾ Ì-lí-dan a-na ša-na-at⁹⁾ i-nu-mì ru-ba-um i-na¹⁰⁾ É Ni-pá-as¹¹⁾ ú-ší-a-ni i-ša-qú-lu šu-ma¹²⁾ lá iš-qú-lu ki-ma¹³⁾ a-wa-at Kà-ni-iš¹⁴⁾ ší-ib-támú-šú-bu¹⁵⁾ mu-sà a-ma-sú¹⁶⁾ Zi-it-wa-an ÌR-sú¹⁷⁾ Kà-na-na Zi-a ù¹⁸⁾ É-sú e-ru-ba-tum¹⁹⁾ IGI I-dí-Ištar²⁰⁾ IGI Kà-lu-lu²¹⁾ IGI Ku-za-za a-ší-tí-šu²²⁾ IGI Sú-lá IGI Ḫa-nu²³⁾ IGI Ku-lá-na-lá,"Bulina ve karısı Walawala üzerinde Puzazu ve Mannum-ki-Aššur'un 2/3 mina 5 šekel gümüşü vardır. Ili-dan'ın eponim'inde, Maḫḫur-ili ayında, Aššur-idi ve Su-Ištar'ın ḫamuštum'undan itibaren; seneye, kral(tanrı) Nipas'ın mabedinden (dini töreni tamamlayıp) çıktığı zaman (borçlular borçlarını) ödeyecekler. Eğer ödemezlerse Kaniš'in hükmü gereğince faizi ilave edecekler. Onun kocası, o (adamın) kadın kölesi Zitwan, onun erkek kölesi Kanana, Zia ve onun evi rehinedir. Idi-Ištar'ın huzurunda, Kalulu'nu huzurunda, onun karısı Kuzaza'nın huzurunda, Sula'nın huzurunda, Ḫanu'nun huzurunda, Kulnala'nın huzurunda³⁷¹⁾.

Vesikanın genel muhtevsından, Puzazu ve Mannum-ki-Aššur'un, faizli gümüşü muhataplarına borç verdikleri anlaşılmaktadır. Söz konusu borcun hem kral hem tanrı olan Nipas'ın mabedinden çıktığı zamana kadar borcun ödenmesi gerektiği belirtilmiştir.

2.2. HİTİT ÇİVİ YAZILI BELGELERİNDE GEÇEN VADE UYGULAMALARI

2.2.1. Hitit Kanunlarında Vâde Uygulamalarının İşleyişi

Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nin sonlarına doğru Anadolu'nun, şehir devletleri olarak örgütlenmiş şekilde siyasi yapısının değiştiği gözlemlenmektedir. Bu yapının değişmesinin Hititler tarafından gerçekleştirildiği düşünülmektedir. Zira

³⁷¹⁾ S. Bayram, 1990, s. 461.

Hititler, yerel toplumları kendi egemenlikleri altında toplamışlardır. Öte yandan, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nden kalma çivi yazılı belgelerinde ise Hititlerin ortaya çıkışı M.Ö. 1750'li yıllarına tarihlenmektedir. Eski Mezopotamya, Anadolu ve hatta Mısır uygarlıklarının belirli unsurlarını biraraya getirerek önemli bir medeniyet kuran Hititler'in genel bünyeleri hakkında, Hititçe çivi yazılı belgelerden önemli ölçüde bilgiler elde edilmektedir. Ancak çalışma konumuza hasır olan vade ve ipotek sistemleri ile ilgili söz konusu belgelerde açık bilgi yoktur. Buna rağmen bir tarım ekonomisine sahip olan ayrıca ticari faaliyetler noktasında belli seviyeye geldiğini yine aynı çivi yazılı vesikalardan öğrendiğimiz Hititler'in vade ve ipotek sistemlerini de yaptıkları ekonomi ve ticari faaliyetleri zaruri bir ihtiyacı olduğu kanısını taşımaktayız. Nitekim Hitit kanunlarında geçen kısıtlı ifadelerde bu düşüncemizi destekler mahiyettedir. Bu cümleden olmak üzere;

Hitit kanunları doğrultusunda, toplumun en üst grubunu kral soyunu içeren soylular oluşturmakta ve bu sınıfa kral tarafından geniş araziler de verilmektedir. Halkın ise büyük çoğunluğu tarlalarda çalışan köylülerden ve kasabalarda yaşayan zanaatkâr sınıfından oluşmaktadır. Diğer toplumlarda olduğu gibi en alt kademeyi yine köleler oluşturmaktadır³⁷². Bu toplumdaki geriye kalan ve bize bu konuda önemli bilgiler sunan Boğazköy'de bugüne kadar yapılan arkeolojik kazılarda 25 bine yakın çivi yazılı tablet bulunmuştur. Fakat bu tabletlerin büyük çoğunluğu kırık parçalar halindedir. Uzun çalışmalar sonucu bu kırık parçalar birleştirilmiş ve sayılarında buna oranla değişiklik göstermektedir³⁷³.

Bu bağlamda Boğazköy arşiviyle beraber, Hititler hukuku büyük bir kazanç sağlamıştır. Kişisel hukuk için özel bir kaynak olan kanunlar, bu toplumun, sadece hukuki bilgilerini değil aynı zamanda hukuk da Hititler'in oynadığı rolü gözler önüne sermektedir. Öte yandan, kanunlar, binlerce diğer çivi yazılı vesika ile birlikte 1906-12 kazılarında meydana çıkarılmış ve çivi yazısı halinde neşredilmiştir. Hititoloji daha ilk gelişme çağlarında, kültür tarihi bakımından önemi gözler önüne serilerek, 1922 yılında Zimmern-Friedrich tarafından Almancaya, Hrozny tarafından Fransızcaya ve 1931 yılında Walther tarafından İngilizceye çevrilmiştir. Kanun kitabının Türkçesini

³⁷² Oliver Robert Gurney, *Hititler*, (çev. Pınar Arpaçay), Dost Kitapevi, Ankara 2001, s. 64.

³⁷³ Cem Karasu, "Hattuşa- Boğazköy Arşiv-Kitaplık Sistemleri Üzerine Bazı Yorumlar", *Archivum Anatolicum*, S. 3, Ankara 1997, s. 216-217.

Zimmern-Friedrich ve Hrozny tercümelerine dayanarak 1931 yılında Avram Galanti vermiştir³⁷⁴.

Anadolu'da M.Ö.1600'lerin ilk yarısında ortaya çıkan Hititler, Asurlu tüccarların kolonisini oluşturan bazı şehirleri zapt etmişlerdir. Asur Ticaret Kolonisi'ne bağlı kentler Hititler'in eline geçtikçe Asurlu tüccarların yapmış olduğu temelinde tefecilik denilebilecek durumun sonu gelmeye başlamıştır. Dolayısıyla bu durumda yerli halk, borçlarından arınmıştır denilebilir. Öte yandan yerli halkın Hititler'i kurtarıcı gibi gördükleri için Hitit birliğine gönüllü olarak katılmış olma ihtimali yüksektir. Anadolu'da birlik sağlandıktan sonra, Asurlu tüccarlara dair bir ize rastlanılmaması da bu ihtimali kuvvetlendiren en önemli neden olarak görülebilir³⁷⁵.

Hitit Devleti, idari yapı itibariyle merkeziyetçi bir yapıya sahiptir. Telepinu Fermanı'ndan ülkenin yönetimine dair edinilen bilgiler doğrultusunda söz konusu merkeziyetçi yapı ise; Hitit Devleti kurulduğu sıralarda ülkenin yönetimi konusunda bilgi verecek belgeler sınırlı sayıdadır. Ancak ülkenin küçük olduğu bu yüzden, Hitit krallarının savaşlarla ele geçirdiği bölgelerle ülkelerini büyüttükleri ve denize sınır yaptıklarını öğrenmek mümkün olmuştur. Bu sınır bölgelerine de oğullarından her birini yönetici olarak yerleştirmişlerdir. Ancak imparatorluk dönemi ile birlikte ülkenin sınırları genişlemiş merkezi yönetim daha güçlü hale gelmiştir. Birçok idari görevde yer alan saray örgütü oluşmuştur. Nitekim Kral merkezde bulunmakta ve Hattuša'daki sarayda oturmaktadır. Dolayısıyla ülkeyi buradan yönetmektedir³⁷⁶. İdari sistemde ise tarım, madencilik ve bunların dışında ekonomik faaliyetlerden elde edilen ürünü, vergiye bağlanan devletlerden gelen vergileri ve savaşlardan elde edilen ganimetleri başkent Hattuša'da toplamışlardır. Devletin, coğrafi yapı itibariyle dağlık bir arazide kurulmuş olması bölgelerarası mesafenin uzun olması nedeniyle ticaret yollarının uzakta kalmasına neden olmuştur. Şehir ticaretten ziyade savaşlardan kazanılan ganimet, vergi, mallar, hediyeler ile yaşamını devam ettirmiştir³⁷⁷. Yine bu bağlamda, Hititler'de ekonomi kamu otoritesinin himayesi altında üretim yapılmakta ve ürettiğini satan kişiler açısından yasalardaki fiyat ve tarifelerde pazarda oluşacak talep ve kurallara bağlı değil kamu otoritesinin yasalarda belirtmiş olduğu limitlere göre

³⁷⁴ Sedat Alp, "Hitit Kanunları Hakkında", *Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Dergisi*, C.5, S.5, s. 465-466.

³⁷⁵ Mahfi Eğilmez, *Hitit Ekonomisi*, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul 2005, s. 5.

³⁷⁶ Esmâ Reyhan, *Hitit Devleti'nde Siyaset ve Yönetim*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara 2017, s. 31.

³⁷⁷ Esmâ Reyhan, "Hititlerde Devlet Gelirleri, Depolama ve Yeniden Dağıtım", *Akademik Bakış Dergisi*, C. 2, S. 4, Ankara 2009, s. 157-158.

belirlenmiştir. Nitekim ürettiklerini pazarda serbestçe pazarlayan kişilerin, sattıkları ürünlerin fiyatı da buna bağlılık göstermektedir.³⁷⁸

Öte yandan, Hitit Devleti, zengin Anadolu topraklarından elde ettikleri ürünleri ticarete sevk etmişlerdir. Fakat ticaret, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'yle karşılaştırıldığında, Hitit Devleti döneminde sekteye uğramıştır. Ayrıca, Eski Hitit ve İmparatorluk dönemi krallarının Kuzey Suriye'yi ve özellikle kervan yollarının kavşak noktasında bulunan Halep (Halpa) ve Kargamış (Cerabus) şehirlerini zapt etmek için yaptıkları savaşların amacı bu yolları ele geçirmek ve güvenliği sağlamaktır. III. Hattuşili Kassit kralı Kadaşima / Enlil'e gönderdiği mektupta; *"Tüccarlarımı Amurru memleketine ve Ugarit memleketinde öldürmek adet olmuştur"* şeklindeki ifadesi bu durumu gözler önüne sermektedir. Yine metinlerde Babil'e gönderilen malların arasında bakır ve bronzdan kılıç, balta, ok, yay gibi silahlarla araba tekniği, kalkan, kemer ve kumaşlar vardır. Yine bu belgelerden Hititlerin Babil, Amurru, Ugarit, Arzawa ve Pala memleketleri arasında ticaret yapıldığını göstermektedir.³⁷⁹. Dolayısıyla, Kuzey Suriye de yer alan ve vasal krallıkları oluşturan Ugarit, Amurru ya da Nuhaşşe ekonomik bakımdan güçlü olmaları aynı zamanda buldukları coğrafya itibariyle Hitit Devleti'ne düşman ülkelerle komşu olmuşlardır. Hitit kralları ise siyasi bir oluşumda saflarını değiştirmeye yönelik tutumları olduğu için bu yaklaşımları Hitit krallarının bu bölgeye uygulamış oldukları mevcut politikanın değişmesine neden olmuştur. Söz konusu yerlerin ise artık Hitit kontrolünde olmaması demek, bu krallıklardan toplanan yüksek oranlardaki verginin artık Hitit ekonomisine girmemesi demektir. Ayrıca Hitit Devletinin Kuzey Suriye'den çekilmesi, ticaret yollarının geçtiği bu bölgeden uzaklaşması yani o dönem için oldukça büyük öneme sahip olan Mısır, Asur, Babil gibi siyasi güçlerden uzak kalması olarak anlaşılmaktadır. Bütün bu nedenler, Hititler'in Anadolu'ya hapsolmasını kaçınılmaz kılmıştır.³⁸⁰.

Ayrıca, Hitit Kanunu, açısından en ağır para cezası bir tüccarın öldürülmesine karşılık verilen cezadır:100 *mina* gümüş, (yani, 100x 12,4: 1240 gr. gümüş.) olmakla beraber metin şu şöyledir: *"Eğer bir tüccarı Hatti'de biri öldürürse, yüz mina gümüş versin, ve böylece suçu evinden uzaklaştırır. Eğer bu Luwiya ülkesinde ya da Pala ülkesinde olursa yüz mina gümüş versin ve mallarını tanzim etsin. Eğer bu Hatti*

³⁷⁸ M. Eğilmez, *a.g.e.*, s. 19.

³⁷⁹ F.Kınal, *a.g.e.*, s. 167-168.

³⁸⁰ E. Reyhan, *a.g.e.*, s. 183.

ülkesinde olursa tüccarın kendisini teslim etsin.". Yine bu metinden hareketle tüccarlara karşı işlenen suç için hiçbir suça verilmeyen para cezası verilmiş ve suçluya verilen cezalar ise Hatti ya da başka yerde işlenmesi açısından farklılık göstermiştir³⁸¹.

Yukarıda da bahsedildiği üzere, Hititler'e ilişkin incelenen metinlerde, ticaretten çok fazla bahsedilmemesinin nedeni Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ndeki gibi yoğun ticari faaliyetlerin gözlemlenmemiş olmasıdır. Hitit Dönemi öncesinde kent krallarıyla anlaşmalar doğrultusunda devam eden ticaret, bu dönemde sekteye uğramıştır. Fakat bunların yanı sıra Asurlu tüccarların yoğun olarak ticari faaliyetlerini yürüttükleri dönem kadar olmasa da ticaretten zengin olanlar bulunmaktadır. Ayrıca yine Asur döneminde büyük sorun olan kaçak ticaretinin bu dönemde kendini gösterdiği de aşikârdır. Kraliçe *Puduhepa*, Ugarit Kralı *Niqmaddu*'ya yazdığı mektupta, tüccarların Hitit ülkesi dışından başka bir yola geçtikleri bu şekilde de gümrük vergisinden kaçtıkları söz konusudur. Yine Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde Anadolu'daki kent krallıklarına uygulanan vergi türü yani nişhatum vergisinin aynı isimle olmasa bile Hititler döneminde de devam ettiği anlaşılmaktadır³⁸².

Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde yoğun olduğu anlaşılan ve uluslararası nitelik taşıyan ticaret ve kara taşımacılığı belki de etnik ve siyasal yapının değişmesi sonucu Hitit Dönemi'nde canlılığını yitirmiştir. Merkezi bir otoriteye sahip olan Hitit Devleti'nin ortaya çıkışıyla eski ticaret örgütlenmesinin kent beylerine bağlı olan çıkar ilişkilerini de değiştirmiştir. Hitit kralları ise muhtemel kuvvetle yabancı kişilerin kendi topraklarında kazanç sağlamalarını istememiştir. Diğer bir neden olarak da merkezi otoriteye bağlı olduklarından devletin kendi ihtiyaçlarını kendisi karşılaması gerektiğini savunmuşlardır. Bu bağlamda, hammaddeler Hitit sanatçıları tarafından işlenmiş ve böylece de dışarıya bağımlılık azalmıştır. Ülkede bulunmayan ya da nadir bulunan maddeleri de savaşlardan elde ettikleri ganimetler sağlamalarının payı da yadsınamayacak derecede önemlidir. Söz konusu devlet döneminde, ticaret tamamen ortadan kalkmamış fakat Asurlu tüccarlar gibi yabancı tüccarlara ayrıcalık verilmemiştir. Nitekim yapılan alış-verişler de devletin kontrolü altında gerçekleşmiştir³⁸³. M.Ö. 14- 13. yüzyıllarda Eski Yakındoğu'nun en önemli ve zengin ticaret merkezlerinden biri olan Ugarit Suriye'de Lazkiye limanı yakınlarında Ras-

³⁸¹ E. Reyhan, 2009, s. 165.

³⁸² M. Eğilmez, *a.g.e.*, s. 31-36.

³⁸³ F. Kinal, *a.g.e.*, s. 167.

Şamra'da yer almaktadır. Ugarit'ten gönderilen mallar (bu malları, buğday, yağ, şarap, keten, değerli cins kereste, genellikle mor renkli kumaş, yün ve ketenden üretilen elbiseler oluşturmaktadır). Uralı tüccarlar tarafından Silifkeye'de bulunan Ura limanına getirilmekte buradan ise *Keben, Kilisetepe, Mut, Karaman, Tarhuntaşşa* ve *Zallara* yolu ile *Boğazköy*'e ulaştırılmaktadır. I.Şuppiluliuma'nın döneminde de Ugarit kralı *II. Niqmaddu*'nun vergiye bağlandığı görülmektedir³⁸⁴. Konumuz mahiyetinde Hitit toplumunun yasalarında ticaret hayatına dair bulgulara rastlanmamaktadır. Bu konu hakkında ise;

Hitit yasaları, Hitit hukukunun temelini oluşturmakla beraber iki seri halinde geçmektedir. Birinci seri "eğer bir insan" (*takkuantuhşas*) ikinci seri "eğer bir bağ" (*ttakki*^{GIS}*GEŞTİN*) şeklinde başlamaktadır. Her seri de 100'er madde olmak üzere takriben 200 yasa madde içeren çivi yazılı belgeler muhteva etmektedir. Bu yasalar yüzyıllar boyunca iyi korunmuş ve defalarca bazen küçük değişiklikler yapılarak kopyası yapılsa da tam anlamda bir kanun niteliği taşımaz. Gündelik yaşamında eksiklik hissedilen konular ya yasada geçmemiş ya da gelişi güzel geçmiştir. Evlilik, veraset, aile ve ticaret konularında ciddi anlamda bir eksiklik bulunmaktadır. Yasalar daha çok ceza hukukuyla ilgilidir. Evlilik, insanların sosyal ilişkileri ve veraset konularında da eksiklikler mevcuttur. Toplamda yaklaşık 200 madde olan Hitit hukukunu anlamak için yetersizdir³⁸⁵.

Hitit toplumundan, geriye kalan belgelere bakılarak borç alındığına ilişkin yorum yapılabilir. Ancak Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ndeki gibi geniş ve detaylı bir biçimde borcun vâdesine ilişkin tespitler mümkün olmamaktadır. Ancak, vâde tabirlerinde hatırlanması daha kolay ve insanların günlük yaşamından kesitler sunan tabirler kullanıldığı yukarıda belirtilmiştir.

Hitit toplumunun hayatında, önemli yere olan sahip ifadeler şu şekildedir: Hititler genellikle (ilkbahar bayramı, sonbahar bayramı, yıl bayramı, ay bayramı) bunların yanı sıra meteorolojik olaylarla bağlantısı bulunan yağmur ve gök gürültüsü bayramı şeklinde çeşitli bayramlar ve festivaller yapılmaktaydı. Yine Asurlu tüccarlar tarafından özellikle yerli halkın vâde ifadesinde kullanıldığı tarımsal faaliyetlerle ilişkili tabirler

³⁸⁴ Güngör Karauğuz, *Boğazköy ve Ugarit Çivi Yazılı Belgelerine Göre Hitit Devletinin Siyasi Anlaşma Metinleri*, Çizgi Kitapevi, Konya 2002, s.161-163.

³⁸⁵ Esmâ Reyhan - Tülin B. Cengiz, *Eski Çağ Tarihi ve Uygarlığı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2015, s. 87.

bulunmaktadır. Hititlerde ise bu; orak bayramı, bağbozumu bayramı, harman bayramı, üzüm kesme bayramıdır. Yapılan bu törenlerde en önemli kısmı ise yıkanma ve dağa götürme bayramı gelmektedir. Yine başka bayram çeşidi olarak bazı insan gruplarıyla yapılan yaşlı adamların bayramı, temiz rahibin bayramı, tanrı anaları bayramı, uzak yerlerdeki insanların bayramı olarak sayabiliriz. Son olarak ise daha kapsamlı olduğu düşünülen festivaller söz konusu olmakla beraber ilkbaharda kutlanan *antahsum* festivali 38 gün, *Purilli* 30, Sonbaharda kutlanan *Nuntariyashas* festivali ise birkaç hafta devam etmekteydi. Son olarak ise *Kilam* festivali üç gün sürmüştür³⁸⁶. İlkbahar ya da sonbahar da kutlanan bahar bayramlarında kutlanan bayramlar, Hitit takviminde geçen bayramların en önemlisidir. Toplumun ekonomisi tarıma dayalı olduğu için toplumun da en önemli amacı tarımsal verimliliğin en üst seviyeye getirmektir. İlkbahar yılın başlangıcı olarak görülmekle beraber Hitit toplumunun hayatında önemli bir yere sahip olan bayramlarla karşılanmıştır. Nitekim *antahşum*, *nuntariyashas*, *kilam* ve *purilli* bayramları ilkbahar ve sonbahar mevsiminde kutlanan bayramlardır. Bu bayramlarda kral, kraliçe nadiren de prensin katılımıyla gerçekleşen ve ülkenin farklı yerlerinin ziyaret edildiği "mevsimsel kült bayramı" olarak da anılmaktadır³⁸⁷.

³⁸⁶ M. Eğilmez, *a.g.e.*, s. 21.

³⁸⁷ E. Reyhan - T. B. Cengiz, *a.g.e.*, s. 94-96.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

M.Ö. II. BİNYIL ANADOLU'SUNDA İPOTEK SİSTEMİ

3.1. KÜLTEPE TABLETLERİ'NDE GEÇEN İPOTEK UYGULAMALARI

Türk hukukunda ödemeyi geciktiren ya da tehlikeye düşüren bazı durumlarda alacaklıyı korumak amacıyla alınmış özel hükümler vardır. Söz konusu, hükümlerin en başında borçlunun borç aldığı kişiye, kuruma borcunu ödememe ya da borcu ödemekten kaçması durumları göz önünde bulundurularak borcu karşılığında teminat göstermesi gerekmektedir³⁸⁸.

Öte yandan ipotek, kişisel bir alacağın teminat altına alınmasını hedef alan aynı zamandataşınmazın değerinde, alacaklının mağdur olmasını önlemek amacıyla aynı bir hak olarak görülmektedir. İpoteğin ortaya çıkması için, tapu kütüğüne geçerli bir tescili sağlanmalıdır. Tescil, kural olarak aynı hakkın elde edilmesinde önemli bir unsurdur. İpoteğin tescil edilmiş olması rehinli alacaklının aynı hakkının varlığına zemin hazırlamıştır³⁸⁹. Nitekim ipotekle garanti altına alınan alacağın konusu para ya da bir şeyin verilmesi de kabul edilmektedir. Verilmemesi halinde ise ipoteklerde teminat olarak Türk parası gösterilmesi koşulu vardır. Aslında bu tür ipoteklerin amacı rehin borcun ödenmemesi durumunda para olarak alacaklının tazminatını karşılamak için oluşturulur. Kanunda ipotek türlerinde ayırım yapılmamakla beraber bütün ipotek türlerini düzenleyen maddeler bulunmaktadır³⁹⁰. İpotek türleri hakkında bilgi vermek gerekirse, *Kat'i borç* ve *limit ipoteği* olarak iki kategoride incelenmektedir. Kat'i borç ipoteği, kural olarak mevcut ve belirli alacaklar için kurulur. Güvence altına alınan alacak yukarıda da bahsedildiği üzere tapu kütüğüne tescil edilir. Bu tür ipoteğin temin edilen alaktan fazla olmasına gerek yoktur. Borç miktarı kadar ipotek alınacak gayrimenkulün borcu karşılaması yeterli sayılmaktadır³⁹¹. Alacaklı önce rehinli taşınmazın alacağını elde etmeye çalışacaktır. Borçlunun geriye kalan kişisel malvarlığına yönelikhaciz ve iflas yoluyla takip, ancak taşınmazın alacağı

³⁸⁸ B. Başoğlu, a.g.m., s. 289.

³⁸⁹ Sezin Aktepe, "İpoteğin Alacağa Bağlı Hak Olması ve Diğer Özellikleri", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl. 6, S.12, İstanbul 2007, s. 180.

³⁹⁰ Seza Reisoğlu, *Medeni Kanun Açısından İpotek İşlemleri ve Uygulamada Ortaya Çıkan Sorunlar*, Türkiye Bankalar Birliği, Ankara 1978, s. 11.

³⁹¹ S. Aktepe, a.g.m., s. 178.

karşılama durumu ilerde bir "rehin açığı belgesi" elde etmesiyle mümkün olacaktır. Rehin kurulurken konusu olan taşınmazın belirtilmesi koşulu vardır. (M.K. 854). Bu bağlamda taşınmaz ancak tapuya bağımsız olarak kayıtlı arazi, sürekli hak, kat mülkiyetine tabi bağımsız bölüm ya da taşınmaz üzerinde paylı mülkiyet payı olabilir. (M.K. 853). Fakat mülkiyet hakkı üzerinde rehin kurulduktan sonra artık taşınmazın tümü üzerinde rehin altına alması söz konusu değildir. Böylece rehinli alacaklının paraya çevirme aşamasında karmaşaya önlem alınmıştır³⁹².

İpoteğin, kurulması esnasında güvence altına alınmak istenen alacağın miktarı belli değilse alacaklının bütün işlemlerini karşılayacak şekilde taşınmazın güvence altına alacağı üst sınır taraflarca belirlenmelidir. Buna limit ipoteği adı verilmiştir. Kredi hesabı, tazminat alacaklarında ve şarta bağlı alacaklarda limit ipoteği kurulabilir. İpoteğin ekonomik görevi, kişisel borcun güvence altına alınması olarak gösterilebilir. Dolayısıyla ipotek, alacağı teminat altına aldığı bir haktır³⁹³. Modern anlamda ipotek adıyla nitelendirilen, rehin alacaklıya alacağına kavuşmak için başkasına ait bir değeri paraya çevirtip "değerlendirme" hakkı tanımaktadır. Rehin sağladığı en önemli yetki ise borç ödenmediğinde malı satıp paraya çevirmek ve bu yoldan alacağını elde etme yetkisidir. Aynı zamanda rehin, alacaklıya borçlusunun borcunu gününde ödememesi riskine karşı güvence oluşturur³⁹⁴. Yani yukarıda söz konusu olan M.K. düzenlenmiş olan (M.K., M. 703- 754.) "intifa" (M.K., M.754-764."Gayrimenkul mükellefiyeti" gibi aynı bir hak olarak rehin hakkı görülmektedir. Bu hak alacaklıya borcun vâdesinde ödenmemesi halinde taşınmaza ve taşınıra icra vasıtasıyla sattırıp değeri üzerinde alacağı tahsil etme hakkı vermektedir. Modern Kanun, rehin haklarını menkul ve gayrimenkul rehni olarak iki ana başlıkta incelemektedir. Sınırlı bir aynı hak olan menkul rehni borçlunun veya üçüncü kişinin varlığındaki bir değer üzerinde kurulmuştur. Yani bir mal, hak alacak veya canlı hayvanlar üzerine kurulabilir. (M.K., M.854-868/2) Gayrimenkul rehni ise M.K. 765-852 maddeleri arasında düzenlenmiş olup ipotekli borç senedi şeklinde sınırlı sayılı olarak düzenlenmiştir³⁹⁵. Ayrıca ipotek, alacak sona erdiğinde ipotek de kendiliğinden sona ermez. Tapu kütüğüne bildirilmesi

³⁹² Rona Serozan, "Taşınmaz Rehni", *İstanbul Üniversitesi H.F.M., C. LIV, S. 2, İstanbul 2006, s.312-318.*

³⁹³ Hakan Pekcanitez - Oğuz Atalay - M.Özkan Sungurtekin - Muhammet Özkes, *İcra ve İflas Hukuku*, Ankara 2006, s. 327.

³⁹⁴ R. Serozan, a.g.m., s. 301.

³⁹⁵ Mehmet Şirin Erdoğan, "Gayrimenkul Rehninde Dereceler ve Sıra", *Ankara Barosu Dergisi, S. 3, Ankara 2000, s. 72-74.*

gereklidir. Fakat Medeni Kanun, ipoteğin alacağa bağılılığını kabul ettiği için alacak sona erdiğinde ipotek de kendiğinden sonra ermiş olur³⁹⁶.

İpotek, en ilkel şekliyle Mezopotamya'da ortaya çıkmıştır. Nitekim ödenmeyen borçlar yüzünden kişiler eşyalarını, eşlerini, çocuklarını, kölelerini aynı zamanda kendilerini de rehin olarak bırakmıştır. *Miktu* olarak bilinen rehin kavramı son derece önemli olan Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nden kalan ve Anadolu halkı hakkında son derece aydınlatıcı bilgiler veren Kültepe Tabletleri'nde detaylı şekilde geçmektedir. Yine söz konusu toplumda da rehin olarak borçlu kendini, eşyasını, karısı ya da çocuğunu ve her toplumda olduğu gibi Anadolu toplumunda da en alt sosyal sınıfı oluşturan kölesini rehin olarak vermiştir. Bu rehin olma süreci kölelerde dâhil olmak üzere borç ödendiği takdirde serbest bırakılmasıyla sonuçlanmıştır.

Kişilerin kendilerinin ya da kendilerine ait ev veya maddi değeri olan başka bir eşya, köle veya aile bireylerinin borçlanma karşılık rehin tuttuklarını ya da alıkonduklarını gösteren pek çok metne rastlanmaktadır. Asurluların kendi aralarında, Asurlular ile Anadolu halkı arasında ayrıca Anadolu halkının kendi aralarında düzenledikleri ticari muhtevalı belgelerden söz konusu durum hakkında bilgi elde edilmektedir. Bu belgelerde *kalā'um* tutmak alıkoymak, *şapartam nadānum* garanti etmek, rehin vermek kelimeleriyle ifade edilmektedir. Alınan borcun geri ödenmemesi durumunda alınan rehinlerle borç tahsil edilmiştir. *Erubbatum* kelimesi ise rehine anlamına gelmektedir³⁹⁷.

3.1.1. Menkul ve Gayrimenkulların İpotek Edilmesi

Şahıslar borç alabilmek için ya da verdikleri borcu güvence altına alabilmek için genellikle "ev"leri rehin olarak göstermişler ya da borç karşılığında almışlardır. Akadca, *bitu(m)* "ev" kelimesibu anlamının dışında "firma", "aile" manalarına gelebilmektedir. Fakat metinlerde ev anlamını kullanmak doğru olacaktır. Nitekim evden başka maddi değere sahip eşyalarıda teminat olarak gösterdikleri yadsınamaz³⁹⁸.

AKT I 72 no'lu vesika, Sisisi isimli yerli kadının Şurama isimli yerli bir erkekten alacağı hakkında düzenlenmiş borç vesikasıdır. Alacağı karşılığında iki elbisenin rehin

³⁹⁶ S. Aktepe, a.g.m., s. 183.

³⁹⁷ Remzi Kuzuoğlu, "Eski Anadolu'da İpotek Kavramının İlk İzleri", *Akademi Günlüğü Toplumsal Araştırmalar Dergisi*, C. 1, S. 1, Ankara 2005, s. 79.

³⁹⁸ R. Kuzuoğlu, a.g.m., s. 79.

altına alındığını ve mevcut borcun Hasat zamanına kadar ödenmesi gerektiği belirtilmiştir. Vesikanın zarfının transkript ve tercümesi şu şekildedir:

¹⁾ KIŠIB Zu-mu KIŠIB Kà-zu-ba ²⁾ KIŠIB Šu-rama ³⁾ ša hu-bu-ul Šu-ra-ma ⁴⁾ 1 1/2 ma-na ³ 1/3 GÍN ⁵⁾ KÙ.BABBAR i-šé-er ⁶⁾ Šu-ra-ma Sí-sí-sí ⁷⁾ tí-šu-[ú] ⁸⁾ 2 TÚG[HLA] e-ru-ba-tù-šu Ay. ⁹⁾ i-n[a ha-a]r-pì ¹⁰⁾ i-ša-qal ¹¹⁾ šu-ma lá iš-qú-ul ¹²⁾ 3 GÍN.TA i-na ¹³⁾ ITU.KAM ú-ša-áb. ¹⁾ Zumu'nun mühürü, Kazuba'nun mühürü, ²⁾ Šurama'nın mühürü. ³⁾ Šurama'nın borcu hakkındadır. ⁴⁻⁷⁾ Sisisi'nin Šurama'da 1 1/2 mina 3 1/2 šeqel gümüş alacağı vardır. ⁸⁾ 2 elbise onun rehinesidir. ⁹⁻¹⁰⁾ Hasat zamanında tartacak. ¹¹⁻¹³⁾ Eğer tartmazsa, ayda üçer šeqel (faiz) ilave edecek³⁹⁹.

Vesikanın genel muhtevsından, Sisisi'nin faizli gümüşü muhatabına borç verdiği anlaşılmaktadır. Nitekim borcunu garanti altına almak için, 2 elbiseyi rehin aldığı belirtilmektedir. **(Res. 26)**

Kt n/k 559 no'lu vesika, Šū-Bēlum ile Dalaš'ın oğulları arasında geçen ve bir evin parasıyla alakalı belgedir. Söz konusu belgede: Šū-Bēlum, Dalaš'ın oğullarına saray babalarının borcunda dolayı evini rehin altına alındığını babasının parayı ödemesi halinde evi kurtardığından bahsetmektedir. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

Ö.y.¹⁾ Šu-Bē-lúm DUMUme-er-e ²⁾ Da-lá-ás iš-al-šu-nu ³⁾ um-ma Šu-Be-lúm-ma ⁴⁾ É a-bi-ku-nu É.GAL^{lím5)} iš-ba-at-ma ⁶⁾ a-bi KÙ.BABBAR a-na ⁷⁾ É.GALLim iš-qúl ⁸⁾ ù a-bi iš-ba-at-ku-nu ⁹⁾ tù-sà-li-a-šu-ma ¹⁰⁾ a-na a-bi-a K. ¹¹⁾ ša ta-da-nim ¹²⁾ <la> ta-dì-na-šum A.y. ¹³⁾ um-ma a-tù-nu-ma ¹⁴⁾ Da-ak-ni-iš ¹⁵⁾ li-li-kam-ma ¹⁶⁾ ù nu-ía-áb-kà ¹⁷⁾ a-ni Ébi-tí ¹⁸⁾ ta-tá-ad-na KÙ.BABBAR ¹⁹⁾ dí-na-nim lá tù-na-ħa-ni ²⁰⁾ KÙ.BBAR pí-iq-dá-ma ²¹⁾ lu i-na kà-ri-im ²²⁾ lu i-na da-a-ni ²³⁾ lu i-na a-lim^{ki} lu ni-ta-wa-ma K. ²⁴⁾ a-šar i-bu-ru KÙ^{pí} ²⁵⁾ lá-al-qí S.K. ²⁶⁾ É ù eq-lá-tim i-na ²⁷⁾ É.GAL^{lím} a-bi ip-ṭur⁴ ²⁸⁾ lá ip-tù-ur... ¹⁻²⁾ Šū-Bēlum, Dalaš'ın oğullarına sordu, ³⁾ Šū-Bēlum şöyle dedi: ⁴⁻⁵⁾ Babanızın evini saray rehin olarak aldı ve ⁶⁻⁷⁾ (sonra) da babam parasını saraya tarttı ⁸⁾ ve babam sizi (mesul) tuttu. ⁹⁻¹²⁾ Siz ondan yardım dilediniz ve babama vermeniz (gerekeni ona ver<me>diniz ve ¹³⁻¹⁶⁾ Siz şöyle dediniz: Dakniš gelsin de biz seni memnun edeceğiz. ¹⁷⁻¹⁸⁾ Şu anda evi satmış bulunuyorsunuz. ¹⁸⁻²⁰⁾ Parayı bana verin, beni yormayın. Parayı bana teslim edin ve ²¹⁻²⁵⁾ isiter kārūm (dâiresi)nde, ister mahkemede isterse Şehir

³⁹⁹ E. Bilgiç - H. Sever - C. Günbattı - S. bayram, a.g.e., s. 90.

(meclisi)nde (konuyu) müzâkere edelim ve meydana çıktığı yerde paramı alayım.²⁶⁻²⁸⁾
Babamın saray nezdinde evi ve tarlaları kurtarıp kurtarmadığı (meselesi) açıktır.⁴⁰⁰

Kt c/k 1535 no'lu vesika,Nami-İştar tarafından Ummī-ṭābat ile Taganaba ve Gazanae'ye yazmış olduğu mektuptur. Söz konusu belgede rehin bırakılan bir yataktır. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

öy.¹⁾ a-na Um-mi- 'ṭá-ba-at`²⁾ Ta-ga-na-'ba ú` Ga?-za-na=e?³⁾ qí-bi-ma um-ma
4) Na-mi-İştar lá ta-dá⁵⁾ ki-ma/ a-ma-kam ki-am kà-lá⁶⁾ i-na i-ša-tim⁷⁾ kà-am-sà-ku-ni
8) šu-ma um-mi / a-tí⁹⁾ a-ma-kam ta-ma-lá-ki-a¹⁰⁾ pu-uṭ-ri-ma ak.¹¹⁾ 3 kà-sà-tim ú tū-
dí=tám ay.¹²⁾ ša-ha-ar-tám¹³⁾ le-qé-i-ma¹⁴⁾ ú šu-uq-li¹⁵⁾ ri-ih-tí/ KÛ.BABBAR¹⁶⁾ Wa-šu-
ma-tū ú-ba-lá-ki-im¹⁷⁾ e-er-šu-um ša DAM¹⁸⁾ Ī-šu-hi-im ša a-na¹⁹⁾ ša-pár-tim na-ad-a
20) um-ma-ša/ ú a-ha-sà²¹⁾ li-zi-zu-ma ük.²²⁾ a-na ší-mi-im*²³⁾ dí-na-ma sk.²⁴⁾ ma-lá ta-
lá-qé-a-ni²⁵⁾ le-qé-a-ma úšu-uq-lá-šu. ¹⁻⁴⁾Ummī-ṭābat'a, Taganaba'ya ve Gazanae'ye
söyle! Nami-İştar şöyle (söyler): ⁵⁻⁷⁾ Orada bütün bunlar yüzünden ateşte diz çökmüş
olduğumu bilmiyor musunuz? ⁸⁻¹⁴⁾ Eğer sen annem isen,orada tamalakkum-kutumu aç
ve 3 kase ile küçük göğüs takısını al ve tart. ¹⁵⁻¹⁶⁾ Gümüşün geri kalanını Wašumatu
sana getirecek. ¹⁷⁻²¹⁾ Rehin bırakılmış olan İšūhum'un karısına ait yatağı (için) onun
annesi ve onun kız kardeşi (şahit olarak) hazır dursunlar. (Yatağı) satın ve alacağınız
kadar (gümüşü) alıp onu tartın⁴⁰¹.

Vesikanın genel muhtevsından, borçlunun borcunu ödeyememesinden dolayı annesine yalvarmakta ve borcunu annesinin ödemesini istemektedir. Ayrıca rehin olarak yatağın alındığı anlaşılmaktadır.(Res. 27)

Konuyla alakalı başka bir belge olan, Kt 92/k 212 no'lu vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

¹⁾ 1 1/3 ma-na 2 GÍN KÛ.B. ²⁾ a-sšu-mi: Ku-li-a ³⁾ DUMU A-lá-bi-im a-na A-šur-
/ma-/lik ⁴⁾ DUMU Ku-ra-ra- áš-qúl ⁵⁾ DINGIR-li GUŠKIN ša Illi₅-pì-/ú-šur ⁶⁾ ú ṭup-pá-
am: ha-ar-ma-am ⁷⁾ ša 1 2/3 ma-na KÛ.B. ⁸⁾ ša hu-bu-ul:Ku-li-a ⁹⁾ A-mur-^dUTU ú E-na-
A-šur ¹⁰⁾ a-ša-par-tim: ú-kà-al ¹¹⁾ i-na a-lá-ak: DUMU A-na-x ¹²⁾ ú MAŠKIM ša Ī-lí-pí-
ú-šur ¹³⁾ KÛ.B.: i-ša-qú-lu-ni-/m[a] ¹⁴⁾ i-li: ú-ša-a[r]* ¹⁵⁾ ša DUB-pá-am: ¹⁶⁾ i-mu-a-at
¹⁷⁾ šu-ma KÛ.B. ¹⁸⁾ lá iš-ta-a[q-lu] ¹⁹⁾ KÛ.B. ú ší-ba-[sú] ²⁰⁾ a-li: ni-na-mu-r[u] ²¹⁾ Ku-li-

⁴⁰⁰ E. Bilgiç - S. Bayram, a.g.e., s. 31-32.

⁴⁰¹ İ. Albayrak - H. Erol, a.g.e., s. 118 -119.

*a i-ša-qá-lam*²²⁾ *ITI.KAM Kán-mar-ta*²³⁾ *li-mu-um A-šûr-SIPAD*²⁴⁾ *DUMU Ì-lí-e-mu-qí*²⁵⁾ *i-nu-mì KÛ.B.: áš-qú-lu*²⁶⁾ *E-na-A-šûr ú A-mur-d/ UTU DUMU*²⁷⁾ *be-ru-ú* [Ili₅-*pì-ú-šur*²⁸⁾ *i-zi-zu IGI A-šur-/ma-/lik!* (*LIK-MA*)²⁹⁾ *IGI Sú-kà-li-a*³⁰⁾ *IGI Ma-num-ba-lúm-A-šur.*¹⁻⁴⁾ *Ali-abum'un oğlu Kuliya'nın adına 1 1/3 mana ve şeqel gümüşü Kurara'nın oğlu Aššur-mālik'e ben ödedim.*⁵⁻¹⁰⁾ *Amur-Šamaš ve Ennam-Aššur Kuliya'nın borcu olan Ilī-pī-ušur'un altın tanrıları ve 1 2/3 mina gümüş paketlenmiş tableti ben rehin olarak tuttum.*¹¹⁻¹⁴⁾ *Ana'nın oğlu ve Ilī-pī-ušur'un vekili buraya geldiğinde onlar bana gümüş ödeyecek ve bende tanrıları geri bırakacağım.*¹⁵⁻¹⁶⁾ *Tablet için iptal edilecek*¹⁷⁻²¹⁾ *Onlar gümüşü ödememeli mi o zaman Kuliya biz her nerede karşılaşsaksak bana gümüşü ve onun faizini verecek.*²²⁻²⁴⁾ *Ilī-emūqī'nin oğlu Aššur-rē'ī'nin limumunda 9.ay,*²⁵⁻²⁷⁾ *Ilī-pī-ušur'un oğlu Ennam-Aššur Amur-Šamaš gümüşü ödediğimde bēru olarak davrandı.*²⁸⁻³⁰⁾ *Aššur-mālik'in Sukkaliya'nın Mannum-bālum-Aššur'un huzurunda*⁴⁰².

Vesikanın genel muhtevsından, borç verenin muhatabına dair altın tanrıları ve gümüş tableti borcunu garanti etmek için rehin aldığı anlaşılmaktadır. Nitekim parasını tahsil ettiği durumda rehineleri de geri bırakacağı belirtilmektedir.

3.1.2. Eş ve Çocukların İpotek Edilmesi

Tabletlerden anlaşıldığı kadarıyla, Anadolu toplumunun neredeyse büyük bir kısmı tarım ve hayvancılıkla uğraşmışlardır. Az kısmı da zanaatla meşgul olmuştur. Ticaretle uğraşan ve gelir düzeyi iyi olan insanlar, tarım ve hayvancılıkla meşgul olan insanlar üzerinde ekonomik baskının merkezinde yer almışlardır. Bu bağlamda söz konusu halkın dar boğaza düşmesine neden olmuşlardır. Nitekim beraberinde de ödenemeyecek borç yükü kendini göstermiştir. Herhangi bir şekilde taşınır veya taşınmaz bir mal varlığına sahip olanlar bu borcun altından kalkabilmişlerdir. Fakat herhangi bir varlığı olmayanlar aile bireylerini bu borç karşılığında rehin olarak bırakmışlardır⁴⁰³.

Kt. c/k 1313 no'lu vesika, Ennam-İštar'ın Ummī-ṭabat ve Peruwa'ya yazmış olduğu bir mektuptur. Vesikada geçen Ennam-İštar'ın 'Anānili'nin borçlu olduğu kadar ben borçluyum " sözü, Anānili'nin almış olduğu borç için Ennam-İštar'ın kefil olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

⁴⁰² K. R. Veenhof, *a.g.e.*, s. 133.

⁴⁰³ Mehtap Dinçer, "Çivi Yazılı Kanun Metinlerinde " Borç Köleliği" Olgusu", *Amasya Üniversitesi SB. Dergisi*, C. 1, S. 1, Amasya 2017, s. 36.

öy.¹⁾ *a-na Um-mì-tá-ba-at* ²⁾ *ù Pé-ru-wa qí-bi-ma* ³⁾ *um-ma E-nam-Íštar-ma* ⁴⁾ *a-ma-kam / A-na-ni-li* ⁵⁾ *ki-ma ší-it / ha-bu-lá-at=ni* ⁶⁾ *a-na-ku / ha-bu-lá-ku* ⁷⁾ *a-ma-kam / um-ma-ša* ⁸⁾ *ú ma-ra-ša* ⁹⁾ *ša-áb-ta-ma* ¹⁰⁾ *a-na ša-pár-tim ak.* ¹¹⁾ *id-a-šu-nu-ma ay.* ¹²⁾ *ú KÙ.BABBAR / le-qé-a=ma* ¹³⁾ *ta-e-ra* ¹⁴⁾ *um-mì a-tí/ be-el-tí a-<tí>* ¹⁵⁾ *ba-li-tí-ni* ¹⁶⁾ *ki-ma/ a-na i-a-tí* ¹⁷⁾ *ší-ib-tám i-ma-nu-ú-ni=ni* ¹⁸⁾ *ú a-tí / mu-i-šu-nu-tí* ¹⁹⁾ *iš-tù KÙ.BABBAR ni-il₅-qé-ú* ²⁰⁾ *MU.3.ŠÈ / ú ší-ib=tám ük.* ²¹⁾ *šál-ší-šu/ i-li=ik* ²²⁾ *a-láni-ma sk.* ²³⁾ *u₄-ra-am i-šé-ri-a* ²⁴⁾ *i-lá-qé-ú-ma ú a-tí* ²⁵⁾ *ta-áš-ta-bu-i.* ¹⁻³⁾ *Ummī-tābat ve Peruwa'ya söyle! Ennam-Íštar söyle (söyler):*⁴⁻⁶⁾ *Orada Anānili'nin borçlu olduğu kadar ben borçluyum.* ⁷⁻¹³⁾ *Orada onun annesini ve onun oğlunu tutun ve onları rehin bırakın ve gümüşü alıp (borcum için) iade edin.* ¹⁴⁻¹⁵⁾ *Sen annemsin, sen sahibemsin. Bana bir miktar kredi ver!* ¹⁶⁻¹⁸⁾ *Bana yükleyecekleri kadar faizi sen onlardan iste!*¹⁹⁻²¹⁾ *Gümüşü aldığımızdan bu yana 3 yıl (geçti) ve üç katı faiz işledi.* ²²⁻²⁵⁾ *Üstelik onlar yarın (faizi) benden alacaklar ve sen memnun mu olacaksın*^{404?}

Vesikanın genel muhtevsından borçlu, faizli aldığı gümüş borcunu ödeyemediği için annesinden yardım istemektedir. Ayrıca Anānili isimli şahsın annesi ve oğlunun rehin bırakıldığı anlaşılmaktadır. **(Res. 28)**

3.1.3. Borçlunun İpotek Edilmesi

Borç alma ve ödeme, alacak -verecek meselelerinde belirli bir tarih veya dönemi milat kılma hatta borçlunun borcunu zamanında ödememesi durumunda özgürlüğünü yitirerek köle statüsüne düşme, hukuki yaptırımın izlerinin çok daha önceki zamanlara kadar uzadığını belirtmek gerekmektedir. Şöyle ki: M.Ö. 2350 yıllarında yaşadığını kabul gördüğümüz ilk kanun koyucu olarak bilinen Sumerli Kral Urukagina'nın üç bölümden meydana gelen kanun metninde borcundan dolayı hapsedilen (*rehin alınan*) insanlardan ve onların affedilmesi hakkında bilgiler mevcuttur. Bu durum Sumer toplumunda borcunu ödemeyenlerin rehin tutularak köle durumuna düştüğünün ve onların hapisle cezalandırıldığının ilk göstergesidir⁴⁰⁵. Elbette ki yazının icadından önceki zamanlarda insanların borcundan dolayı köle durumuna düşmüş olma ihtimalleri yüksektir. Ama o dönemde toplumların, sosyo-ekonomik yapısı hakkında bilgi sahibi olabileceğimiz kaynaklar yeterli olmadığı için bu toplumlarda borç köleliğinin nasıl

⁴⁰⁴ İ. Albayrak - H. Erol, *a.g.e.*, s. 114-115.

⁴⁰⁵ Samuel Noah Kramer, *Sümerler Tarihleri, Kültürleri ve Karakterleri*, (çev. Özcan Buze), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2002, s. 166.

oluştugu hakkında detaylı bilgiye sahip olmamaktayız⁴⁰⁶. Hitit öncesi Anadolu toplumlarında hürlükten köleliğe düşenlerle diğer köleler arasında farklılıklar mevcuttur. Bu bağlamda, borcundan köle olmuş şahıs şahitlik yaptığı, kendi adına mühür kazdırabildiği, köle kadınların ise sütanne yada odalık olarak efendilerine hizmet ettiği görülmüştür⁴⁰⁷.

AKT I 52 no'lu vesika, alacak karşılığında borçlunun kendisinin rehin yani ipotek olarak gösterildiğini belirtmektedir. Nitekim bu tablet Aşşur-idī'nin Šū-Kūbum'dan 1/2 mina tasfiye edilmiş gümüş alacağı ile ilgilidir. Bu borç senedinin Asur'da kayıt edildiği ve dönüşünde Anadolu'da iptal edileceği de söz konusudur. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

¹⁾ 1/2 ma-na KÙ.BABBAR ša-ru-pá-am ²⁾ i-šé-er ³⁾ Šu-ku-bi4 A-šūr-i-dí ⁴⁾ i-šu i-š-tí KÙ.BABBAR ⁵⁾ uk-ta-al K. ⁶⁾ tup-pu-šu Ay. ⁷⁾ ša 1/2 ma-na ⁸⁾ i-na a-lim^{ki9)} i-lá-pá-at-ma ¹⁰⁾ i-tù-ra-ma ¹¹⁾ a-nim i-du-ak ¹²⁾ IGI A-šūr-ma-lik {a a} K. ¹³⁾ IGI Kur-ub-Ištar. ¹⁻⁴⁾ Aşşur-idī'nin Šū-Kūbum'da 1/2 mina tasfiye edilmiş gümüşü vardır. ⁴⁻⁵⁾ (Bu) gümüşten dolayı rehin tutulmuştur. ⁶⁻¹¹⁾ 1/2 mina'lık senedi şehirde kaydedilecek ve buraya döndüğünde bu (vesika) imha edilecek. ¹²⁾ Aşşur-mālik'in huzûrunda, ¹³⁾ Kurub-Ištar'ın huzûrunda⁴⁰⁸.

Vesikanın genel muhtevasından, Aşşur-idī'nin muhatabına gümüş borç verdiği anlaşılmaktadır. Söz konusu borcu garanti altına almak için borç alan kişiyi rehin aldığı yani bu kişinin köle konumuna düştüğüne işaret edilmektedir. (**Res. 29**)

Kt n/k 607 no'lu vesika İkkuppī-Aşşur ve Puzur-Su'en'in alacaklarından dolayı Abia'nın rehin altına alındığını göstermektedir. Nitekim borçlunun, borcunun tamamını ödeninceye kadar rehin tutulmaya devam edeceği de kaydedilmiştir. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

Öy. ¹⁾ 1/2 ma-na 5 GÍN KÙ ša-ru-<pá->am ²⁾ ša Í-ku-pí-A-šur ³⁾ 1/3 ma-na 5 GÍN KÙ ša-ru-pá-am ⁴⁾ ša Puzur4-Sú-en⁵⁾ A-bi-a- i-š-tí KÙ.BABBAR⁶⁾ a-nim uk-ta-al ⁷⁾ i-na e-lá-i-šu K. ⁸⁾ 1/2 ma-na-am i-š-té-en⁶ A.y. ⁹⁾ ú-ta-at-ma ¹⁰⁾ i-š-tí 1/2 ma-na ¹¹⁾ [ša]-ni-im uk-ta-al ¹²⁾ [IGÍ A-]šur-ni-šu ¹³⁾ [I]GÍ Ha-na-nim ¹⁴⁾ IGÍ A-šur-na-da. ¹⁻²⁾ İkkuppī-

⁴⁰⁶ Yusuf Kılıç - Suzan Akkuş Mutlu, "Çivi Yazılı Hukukta Kölelere Verilen Cezalar", *Turkish Studies*, 8/7, Ankara 2013, s. 285.

⁴⁰⁷ F. Kinal, *a.g.e.*, s. 73.

⁴⁰⁸ E. Bilgiç - H. Sever - C. Günbattı - S. Bayram, *a.g.e.*, s. 71.

Aššur'un 1/2 mina 5 ŧeql tasfiye <edil>miŧ gümüŧü, ³⁻⁴⁾ Puzur-Su'en'in 1/3 mina 5 ŧeql tasfiye edilmiŧ gümüŧü. ⁵⁻⁶⁾ Abia bu para(lar)dan dolayı rehin tutulmuŧtur. ⁷⁻⁹⁾ Onun yukarı (buraya) geliŧinde birinci 1/2 mina'yı iâde edecek, ¹⁰⁻¹¹⁾ [ik]inci 1/2 mina'dan dolayı tutulmuŧ bulunuyor. ¹²⁾ [A]ŧŧur-nišu'nun [huzurunda], ¹³⁾ Hanânum'un [hu]zurunda, ¹⁴⁾ Aŧŧur-nâdâ'nın huzurunda⁴⁰⁹.

Vesikanın genel muhtevâsından, Abia'nın borç olarak aldığı gümüŧ için rehin tutulduğu anlaŧılmaktadır.

Kt 88/k 146 no'lu borç senedi Aŧŧur-rēṭ'nin Aŧŧur-imittī'ye vermiŧ olduğu 1/3 *mina* 4 *ŧeql* alacağı ile ilgili düzenlenmiŧtir. Borç karŧılıđında ise borçlu olan kiŧinin rehin altına alındığı belirtilmiŧtir. Vesikanın zarfının transkript ve tercümesi ŧu ŧekildedir:

¹⁾KIŧIB Puzur4-Aŧur ²⁾KIŧIB A-lá-bi₄-im ³⁾ ŧa be-ú-là-at ⁴⁾ A-ŧur-i-mi<tí>DUMU La-ta-ra-ak ⁵⁾ 1/3 ma-na 4 GÍN KÛ.BABBAR⁶⁾ŧa-ru-pá-am ⁷⁾ŧa A-ŧur-SIPA K. ⁸⁾i-be-el iŧ-tí A.y. ⁹⁾KÛ.BABBAR uk-ta-al ¹⁰⁾iŧ-tù A-lim^{ki11)} i-sà-ri-dam ŧu-ma ¹²⁾ lá i-sà-ri-dam ¹³⁾ KÛ.BABBAR i-na A-lim^{ki14)} i-ŧa-qal me-eh-ra-at ¹⁵⁾ ŧup-pì-im ha-ar-mi-im S.K. ¹⁶⁾ ŧa A-ŧur-i-mi-tí ¹⁷⁾ DUMU Lá-ta-ra-ak.¹⁻²⁾ Puzur-Aŧŧur'un mührü, Ali-abum'un mührü. ³⁻⁴⁾Latarak'ın ođluAŧŧur-imittī'nin kullanımındaki (borç) para hakkında: ⁵⁻⁸⁾ Aŧŧur-rēṭ'nin 1/3 *mina* 4 *ŧeql* tasfiye edilmiŧ gümüŧüne (Aŧŧur-imittī) tasarruf etmektedir. ⁸⁻⁹⁾ Gümüŧten dolayı alıkonmuŧtur. ¹⁰⁻¹⁴⁾ ŧehir'den bana yükleyecek. Eğer yüklemezse gümüŧü ŧehir'de (iken) ödeyecek.¹⁵⁻¹⁷⁾Latarak'ın oğlu Aŧŧur-imittī'nin zarflı tabletinin nüŧhasıdır⁴¹⁰.

Vesikanın genel muhtevâsından, Aŧŧur-imittī'nin aldığı borç yüzünden, rehin altına alındığı anlaŧılmaktadır.

3.1.4. Kölelerin İpotek Edilmesi

Öncelikle köleliğin tanımı yapılacak olursa; İnsanların hak ve özgürlüklerinden yoksun bırakılarak bir baŧkasının malı sayılması olarak tanımlayabiliriz. Hemen hemen geçmiŧ dönemdeki tüm toplumlarda rastladığımız kölelik kurumu bu toplumların hukuk sistemlerinde de yasal hale getirilmiŧtir. Modern hukuk sisteminde böyle bir ŧey söz konusu olmamakla beraber insanlar doğdukları anda hak ve hürriyetlerine sahip

⁴⁰⁹ E. Bilgiç - S. Bayram, *a.g.e.*, s. 13.

⁴¹⁰ S. Bayram - R. Kuzuoğlu, *a.g.e.*, s. 243-244.

olmuşlardır⁴¹¹. Alacaklının, Mezopotamya Kanunlarında da (*Urukagina, Ur-Nammu, Ešnunna, Hammurabi*) alacakları yüzünden borçlunun kölesine el koyma hakkına sahip oldukları geçmektedir. Yukarıda da detaylı olarak bilgi verdiğimiz gibi yükselen refah seviyesiyle beraber zenginleşen Asurlular, ülke içerisinde üretilen malları Mezopotamya dışındaki ülkelere götürmüşlerdir. Bu bölgelerden biri de doğal zenginliği ve siyasi şartları bakımından uygun olan Anadolu olmuştur. Nitekim Hitit Devleti kurulana kadar devam eden bu döneme *Asur Ticaret Kolonileri Dönemi* adı verilmiştir. Bu süre zarfında mevcut belgeler genellikle tüccar ile yerli halk arasındaki ticari anlaşma metinleridir. Anadolu şehirlerinde yaşayan halkın, Önasya toplumlarının tamamında da görüldüğü üzere, sosyal yapı bakımından benzerdir. Söz konusu bu toplum, hürler, köleler ve *saharu* denilen ayrı hukuka sahip olan insanlardan oluşmaktadır⁴¹². Nitekim bu anlaşma metinleri de halkın çoğunluğunun fakir olduğu ve sürekli olarak da Asurlu tüccarlardan borç aldıkları belgelere yansımıştır. Bu borçları ödeyemeyen halk rehin olarak kölelerini vermişlerdir⁴¹³.

Metinlerde erkek köle için Sumerce *İR*, Akadça *wardum* kelimeleri kullanılmıştır. Ayrıca *wardum* kelimesi hizmetçi, memur kelimelerine de karşılık gelmektedir. Metinlerde kadın köle için ise Sumerce *GÉME* Akadca *amtum* anlamlarına gelmektedir⁴¹⁴.

AKT I 44 no'lu vesika, Aššur-idī'nin Šū-Bēlum'dan alacaklı olduğuna dair bir belgedir. Borcun karşılığında yerli bir kadın köle olan Hatti ve kızı rehin alınmıştır. Borç ödenene kadar kimsenin rehin altındaki kişilere yaklaşamayacağı belirtilmiştir. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

1) *1/3 ma-na KÙ.BABBAR i-na* 2) *šé-er Šu-Be-lim* 3) *A-šūr-i-dí-šu* 4) *iš-tù ḫa-mu-uš-tim* 5) *ša A-gu₅-a 1/2 GÍN.TA* 6) *i-na ITU.KAM ú-ša-áb* 7) *Ḫa-tí ù me-er-a-sà* 8) *e-ru-ba-tù-a Ay.* 9) *a-dí KÙ.BABBAR ú-ša-ba-a-ni-ni* 10) *ma-ma-an ú-lá* 11) *i-tá-ḫi-ší-na-tí* 12) *IGI En-um-a-a* 13) *IGI A-šūr-mā-lik.* 1-3) Aššur-idī'nin Šū-Bēlum'da 1/3 mina gümüşü vardır. 4-6) Agua'nın ḫamuštum'undan itibaren ayda 1/2'şer šeşel ilâve edecek. 7-8) (Bayan) Hatti ve kızı benim rehinelerimdir. 9-11) Bana parayı ödeyinceye kadar hiç

⁴¹¹ Gülnihal Bozkurt, "Eski Hukuk Sistemlerinde Kölelik", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 38, S.1, Ankara 1981, s. 65.

⁴¹² F. Kinal, *a.g.e.*, s. 72.

⁴¹³ Kürşad Koçak, "Koloni Çağında Hukuk", *Nevşehir Barosu Dergisi*, S.1, Kayseri 2014, s. 175.

⁴¹⁴ R. Kuzuoğlu, *a.g.m.*, s. 81.

kimse o kadınlara yaklaşamayacak. ¹²⁾ Ennum-â'nın huzurunda, ¹³⁾ Aššur-mâlik'in huzurunda⁴¹⁵.

Vesikanın genel muhtevsından, Aššur-idî'nin faizli gümüşü borç olarak verdiği muhatabından, alacağını garanti altına almak için, borçlunun kadın kölesi ve kızını rehin altına aldığı anlaşılmaktadır. Bu vesikada dikkat çekecek husus alacaklı da borçlu da Asurlu fakat köle ve kızı Anadolu'dur. **(Res. 30)**

Konumuz mahiyetinde, erkek bir kölenin rehin olarak verildiği vesika, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nin önemli tüccarlarından biri olarak bilinen *Pušuken* ve *Šu-Ištar* arasında düzenlenmiş olan TC III, 233 no'lu vesikadır. Söz konusu belgede, 1,5 mina 1,5 *šeqel* saf gümüşe karşılık, Işar-beli isimli erkek köle teminat olarak verilmiştir. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir;

¹⁻⁴⁾ *Pušuken, Šu-Ištar'dan 1 1/2 mina 1 1/2 šeqel saf gümüş alacaktır. ⁵⁻⁹⁾ Aššur-imittî ve Puzur-Sadue(nin) hamuştum (olduğu haftadan itibaren) 7 haftaya (kadar) ödeyecek. ¹⁰⁻¹⁷⁾ Eğer ödemezse, 1 minaya 1 1/2 šeqel (faiz) ekleyecek. Hubur ayında, Kubia'(nın) limum (olduğu sene). ¹⁸⁻⁹⁾ Erkek köle Iştar-beli teminattır ²⁰⁻²¹⁾ Şahit Ura, Aššur-aeāb⁴¹⁶.*

*Kt. c/k 1246*no'lu vesika, Nimar-Ištar tarafından, Aššur-umūqī, Šu-Kūbum, Abu-šalim ve Alāhum'a yazılmış mektuptur. Söz konusu mektupta Nimar-Ištar'ın Aššur-umūqī'ye rehin olarak kadın köle vermiş olup karşılığında senet almıştır. Ayrıca, Nimar-Ištar sonrasında alacağını tahsil etmek için vekillere başvurmuş fakat Aššur-umūqī herhangi bir borcu olmadığına dair vekillerini bilgilendirmiştir. Vesikanın transkript ve tercümesi şu şekildedir:

ö.y. ¹⁾ a-na 'A-šur-e-mu-qí' ²⁾ Šu-Ku-bi4-im ³⁾ A-bu-ša-lim ù A-lá-hi=im ⁴⁾ qí-bi-ma um-ma ⁵⁾ Ni-'mar`-Ištar-ma ⁶⁾ a-n[a A-s]ur-e-mu-qí ⁷⁾ qí-bi-ma a-na-k[am?] ⁸⁾ am-ta-am a-dí-na-[kum?] ⁹⁾ ú na-áš-'pá-ar`-[tám?] ak. ¹⁰⁾ ta-dí-nam[ay. ¹¹⁾ a-na šé-er ša [ki-ma] ¹²⁾ ku-wa-tí ú-bi4-il5-ma ¹³⁾ KÙ.BABBAR e-ri-iš-ma ¹⁴⁾ um-ma šu-nu-ma té-er-tù=šú ¹⁵⁾ i-li-kam um-ma šu-ut-ma ¹⁶⁾ KÙ.BABBAR lá ta-da-na-šú-um ¹⁷⁾ mî-ma<lá> ha-bu-lá-ku-ma ¹⁸⁾ KÙ.BABBAR ta-ak-lá a-na A-lá-hi=im ¹⁹⁾ ú A-bu-ša-lim ük. ²⁰⁾ qí-bi4-ma[] [K] Ù.BABBAR ²¹⁾ [ša-áš-qí-lá-šú šu-ma K] Ù.BABBAR sk. ²²⁾ lá ta-ma-ha-ra am-

⁴¹⁵ E. Bilgi - H. Sever - C. Günbatti - S. Bayram, *a.g.e.*, s. 63.

⁴¹⁶ R. Kuzuoğlu, *a.g.m.*, s. 83.

*ta=am*²³⁾ *eş-ra-ni-ří*şu-ma*²⁴⁾ *lá i-da-na-ku-nu-tí ří-bi*²⁵⁾ *şu-uk-na-şu-<um>*.¹⁻⁷⁾
Ařřur-umūqī 'ye řu-Kūbum'a Abu-řalim'e ve Alāhum'a söyle! Nimar-İřtar řöyle
*(söyler): Ařřur-umūqī'ye söyle!*⁷⁻¹⁰⁾ *Burada kadın köleyi sana verdim ve belgeyi sen*
*bana verdin. [.....]*¹¹⁻¹⁷⁾ *Senin vekillerine götürdüm ve gümüşü istedim. Onlar şöyle*
(konuştu): "Onun talimatı geldi, ö şöyle (söylüyor) :'Gümüşü ona vermeyeceksiniz, ben
*hiçbir şey borçlu değilim. Gümüşü tutacaksınız'"*¹⁸⁻²²⁾ *Alāhum ve Abu-şalim'e söyle. [x]*
*gümüşü [ona tarttırın eğer] gümüşü alamazsanız*²²⁻²⁵⁾ *kadın köleyi benim için kurtarın.*
*Eğer size vermeyecek olursa ona karşı şahidimi belirleyin*⁴¹⁷⁾.

Vesikanın genel muhtevasından, borçlunun borcu için kadın kölesini rehin olarak verdiği anlaşılmaktadır.**(Res. 31)**

Konuyu özetleyecek olursak, Asurlu, Anadolu lu tüccarlar ve yerli halk ticari girişimlerini güvence altına almak için bugünkü anlamda senet olarak adlandırabileceğimiz çivi yazılı belgeler düzenlemişlerdir. Bu belgelerde, borcu kimden aldığı ne zaman ödeyeceği ödemenin zamanında yapılmaması durumunda ne kadar faiz ödeneceği ve kefiller ile birlikte şahitler de belirtilmektedir. Böylece verilen borcun garanti altına alınması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda ticari içerikli belgeler incelendiğinde, şahısların borç alabilmek için evleri, kadın ve erkek köleleri, çocukları, ticari değeri olan malları rehin olarak gösterdikleri ya da teminat aldıkları görülmektedir. Söz konusu durum, günümüzden yaklaşık 4000 yıl önce ipotek-teminat gösterme kavramlarının ilk şekliyle karřılařmaktayız⁴¹⁸⁾.

3.2. HİTİT ÇİVİ YAZILI BELGELERİNDE GEÇEN İPOTEK UYGULAMALARI

3.2.1. Hitit Kanunlarında İpotek Uygulamalarının İşleyişi

Hititler, M.Ö. 17. yüzyıldan itibaren Hattuşaş (bugünkü Çorum ili sınırları içinde Boğazköy) kentini başkent yapmışlardır. Nitekim zaman içerisinde Anadolu'da merkezi bir devlet oluşturma sürecini başlatmışlardır. Bu süreç önce savaşlarla kent krallıklarının ele geçirilmesiyle başlamış, sonrasında ise bu krallıkların yok edilmesiyle devam etmiştir. Böylece merkezi yapı daha da güçlü hale getirilmiştir. Ekonomik ve

⁴¹⁷⁾ İ. Albayrak - H. Erol, *a.g.e.*, s. 80-81.

⁴¹⁸⁾ R. Kuzuoğlu, *a.g.m.*, s. 85-86.

sosyal sistemde merkezi bir devletin gereksinimlerini yerine getirecek biçimde yapılandırılmıştır⁴¹⁹. Merkezi bir devlet yapısının gereği her şey saraya bağlı biçimde düzenlenmiştir. Nitekim Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde varolan ve bağımsız tüccarlar tarafından gerçekleştirilen ticari faaliyetler bu dönemde o kadar yaygın değildir. Ayrıca ticaret devletin merkezi konumundaki Hattušaş'ın kontrolü altındadır.

Öte yandan, Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nden beri yaygın olan maden ticareti Hitit Devleti zamanında yapılmaya devam etmektedir. Ancak bu madenlerin ithal ya da ihracıda yine devletin kontrolü altında gerçekleştirilmiştir. Hitit Metinleri'nden anlaşıldığı kadarıyla tüccarların bir kısmı doğrudan kral için çalışmışlardır. "*Majestenin Tüccarları*" olarak adlandırılan bu kişilerin görevi, Hitit krallarına vergi ya da hediye olarak yollanan ve genellikle değerli metallere, taşlardan ya da boyanmış giysilerden, kumaşlardan oluşan malları kontrol etmek ve onları Hattuša'ya ulaştırmak olarak sıralanabilir⁴²⁰. Yukarıda da bahsedildiği üzere, Hitit Devleti'nin merkeziyetçi yapıya sahip olması ve bu yapısını her anlamda hissettirmesi Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde yoğun bir şekilde yapılan ticari yaşamı sekteye uğratmıştır. Dolayısıyla her şey devletin kontrolü altında bulunduğu için bağımsız olarak ticari faaliyetleri gerçekleştiren yabancı tüccarlara rastlanmamaktadır. Ancak ticari hayat canlı olmasa da tamamen yok sayılmaz. Konumuz dâhilinde Hitit Devleti, zamanına ait metinler incelendiğinde Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'ndekine benzer şekilde gelişmiş bir ipotek yani rehin alma veya verme uygulamasına rastlanmamaktadır. Fakat borç alıp verme işlemlerinin devam etmesi muhtemeldir. Toplum, saraya bağlı olduğu için bu tür işlemlerinde sarayda gerçekleştirilmiştir.

Diğer taraftan Hititlerde de alacak verecek işlemlerinin varlığı çivi yazılı metinlerden anlaşılmaktadır. Fakat ticari metinlerin azlığından dolayı borcun vâdesi, ödenmeyen borçlar nedeniyle rehin alma yani ipotek etme gibi uygulamalarla ilgili bilgi sahibi olunmamaktadır. Ayrıca Hitit toplumunda kölelerin varlığı kesindir. Nitekim Sumerce *İR* ya da Akadca *ARAD* kelimeleriyle ifade edilen köleler, toplumun en alt yapısını oluşturmaktadır. Kesin olmamakla beraber, saraya borçlanan halk borçlarını ödemediği zaman varsa kölesini rehin olarak sarayın kullanımına vermiştir. Eğer borçlu köle sahibi değilse de borçlarını ödeyene kadar kendisi köle durumuna düşmüştür.

⁴¹⁹ Fatma Sevinç, "Hititler'in Anadolu'da Kurdukları Ekonomik ve Sosyal Sistem", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi SB. Dergisi*, S. 17, Isparta 2008, s. 12.

⁴²⁰ F. Sevinç, a.g.m., s. 22.

SONUÇ

Şuana kadar transkripti ve tercümesi yapılan Kültepe Tabletlerinden Anadolu'nun ticari, siyasi, sosyal hayatı hakkında bilgi sahibi olunmaktadır. Nitekim M.Ö. II. binyıla tarihlenen bu vesikalar daha çok Asurlu tüccarlara ait oldukları için Anadolu hakkındaki geniş bilgilerimiz de genel olarak ticari hayatla ilgilidir. Anadolu'nun Asurlu tüccarların gelmesinden önceki döneminde, Hatti, Hurri ve Luwi kavimlerinin yaşadığı yine bu belgelerden öğrenilmektedir. Söz konusu toplumlar için net bir bilgiye sahip olunmasa da Anadolu'da M.Ö. III. binyıldan itibaren var oldukları bilinmektedir.

Öte yandan, Anadolu Tarihi hakkında kilit bir noktayı ifade eden 255 yıllık dönem, Asurlu tüccarların M.Ö. II. binyıllarda Anadolu'ya gelmeleriyle başlamaktadır. Bu dönem, Anadolu halkının yazıya kavuştuğu ve tüccarların Anadolu'nun zenginliklerini büyük ölçüde Asur ülkesine aktardıkları dönem olarak da algılanabilir. Ayrıca Asurlu tüccarlar, Anadolu'ya gelirken tamamen ticari maksatlarla gelmiştir. Bu bağlamda, Anadolu'da merkezi siyasi bir güç olmadığından kolayca ticari faaliyetlerini yürütmüşlerdir. İlk önce Anadolu'ya yakın yerlerde ticarete başlayan tüccarlar sonrasında, Anadolu yerli bey ve beycelerinden izin alarak memleketin içlerinde de ticari faaliyetlerini genişletmişlerdir. Anadolu'yu sömürge altına alma niyetinde olan tüccarlar, ticari faaliyetlerini daha kolay ve sistemli bir şekilde yürütmek için *Kārum* ve *Wabartum* denilen ticaret merkezleri kurmuşlardır. Ayrıca Asur ülkesiyle sürekli irtibat halinde bulunan tüccarların, ülkelerinde bulunan eşlerinden kimi zaman yün istedikleri ve kalaya ihtiyaç duydukları mektuplaşmalardan öğrenilmektedir. Yine Asurlu kadınların, tüccar eşlerinden evlerini geçindirmek için altın ve gümüş istekleri bilinmektedir.

Anadolu 'da uzun yıllar yaşayan Asurlu tüccarların aralarındaki anlaşmazlıklar söz konusu olduğunda, onların *bēt kārīm* yani *kārum* dairesine başvurdıkları bilinmektedir. Fakat burada mesele çözüme ulaşmadığında Kāniş Kārumu'na havale edilmektedir. Eğer burada da çözüm bulunamazsa Asur meclisine gidilerek karara bağlanması söz konusu olmaktadır. Nitekim Asurlu tüccarların aralarındaki anlaşmazlıklar hâsıl olunca en yetkili merci kurum Asur şehir meclisidir. Kimi zaman, Anadolu bey ve beycelerinde Asurlularla yaptıkları anlaşmalara tüccarların uymamaları durumunda onlara ceza verdikleri görülmektedir.

Kültepe'de yapılan kazılar neticesinde yaklaşık 23.000 Eski Asur dilinde yazılmış çivi yazılı tablet ele geçirilmiştir. Tabletlerin içeriğini borç senetleri, iş mektupları, masraf listeleri, teslimat belgeleri, toplu kayıtlar ve çeşitli konularda yazılmış mektup ya da notlar oluşturmaktadır. Söz konusu tabletlerden, M.Ö. II. binyılın ilk çeyreğinde Anadolu ile Mezopotamya arasında sıkı bir ticari faaliyetin varlığına şahit olunmaktadır. Bu bağlamda Asurlu tüccarların yüksek faizlerle borç verdiklerini ve bazen % 100 leri bulan kâr elde ettiklerini yine transkript ve tercümesi yapılan çivi vesikalardan öğrenilmektedir. Nitekim yerli bey ve beycelerle yapılan anlaşmalarla ticaretin sınırları belirlenmiş olup, Anadolu'nun büyük oranda zenginliğini sömüren Asurlu tüccarlar Anadolu halkının refah seviyesini yükseltmiştir. Konumuz dâhilinde yerli halk ile Asurlu tüccarlar arasındaki borç senetlerinden, genellikle yerli halkın ihtiyacından kaynaklanan borç aldıkları bilinmektedir. Fakat borç işlemleri, sadece Anadolu halkının Asurlu tüccarlardan borç almasıyla vuku bulmamakla beraber Asurlu tüccarların birbirlerinden veya kimi zamanda yerli halktan borç almaları şeklinde devam etmiştir. Asurlu tüccarlar, yerli halka borç verirken kendi aralarındaki borçlanmalardan daha yüksek faizlerle ve kısa vadede borç vermişlerdir. Ayrıca, borcun ödenmesi gereken vade, kimi zaman Asur takvimine göre belirlenmekte, kimi zamanda yerli halkın hasat zamanına göre veya kendi aralarında hatırlanması daha kolay ifadelerle belirlenmişlerdir. Borçlunun alacağı için senet düzenlemişlerdir. Buradaki bilgiler neticesinde ne kadar borç verildiği, ne zaman ve ne kadar faizle ödeneceği genellikle belirtilmiştir. Borçlu, borcu karşılığında varsa kölesi yoksa kendisini, maddi değeri olan varlığı veya aile üyelerini borç ödenene kadar rehin vermektedir. Söz konusu borçların belirtilen vadede ödenmemesi durumunda faiz uygulanmaktaydı. Özellikle şunu belirtmek gerekir ki, vade ve ipotek uygulamalarına Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde rastlanmakta, ancak Asurlu tüccarların faaliyetine son veren Hitit Devleti zamanında bu tür uygulamaların izi görülmemektedir. Hitit çivi yazılı belgeler incelendiğinde, borç verme durumunun mevcut olduğu ancak sadece borç alma işlemlerini içeren müstakil kayıtlar tutulmadığı için detaylı bilgi mevcut değildir.

Günümüzde ise borç alıp verme işleminde genellikle temel vazifeyi bankalar yapmaktadır. Ancak uygulamada çok fazla farklılığın olmadığını da belirtmek isteriz. Borç alma işlemleri, belli faiz oranlarında ve vadelerle verilmektedir. Nitekim vadesine göre değişen borç miktarları vardır. Vade uzun ise daha yüksek, vade kısa ise daha düşük faiz uygulanmaktadır. Ayrıca bankalar, verdikleri borcu teminat altına almak için

çoğu zaman borçlunun maddi değeri olan varlığını, kefiller huzurunda düzenlenen senet niteliği taşıyan belgeler ile garanti etmektedir. Bu noktada Anadolu'da M.Ö. II. Binyılın ilk çeyreğinde, banker vazifesi gören Asurlu tüccarlar, borç alma işlemlerinde uygulanan vade ve ipotek kavramlarının sistemli örneklerini oluşturmuşlardır.

KAYNAKÇA

- AKURGAL, E. (2007). *Anadolu Uygarlıkları*, Net Turistik Yayınları, İstanbul.
- AKURGAL, E. (2014). *Anadolu Kültür Tarihi*, Siyasal Kitapevi, Ankara.
- AKTEPE, S. (2007). "İpoteğin Alacağa Bağlı Hak Olması ve Diğer Özellikleri", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl.6, S. 12, İstanbul, s. 177-193.
- AKYAZI, A. (2015). "Finansal Kriz Dönemlerinde Mikroekonomik Politikaları: Basın İşletmeleri Üzerinde Bir Araştırma", *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, C. II, S. 43, İstanbul, s. 205- 230.
- ALBAYRAK, İ. (1998), "Koloni Çağı'nda Yerli Bir Bayan "Wadawada", *III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirisi*, (16-22 Eylül 1996), Çorum, s. 1-14.
- ALBAYRAK, İ. (2000). "Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Asurlu Tüccarlar İle Yerli Halk Arasındaki İlişkiler", *Erciyes Üniversitesi III. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri*, Kayseri, s. 35-42.
- ALBAYRAK, İ. (2003). " Kaniş Karum'unun Bir Mektubu", *ArchivumAnatolicum*, 7/1, Ankara, s. 1-9.
- ALBAYRAK, İ. (2003). " Kültepe Metinlerinde Geçen Besin Maddeleri", *IV. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri*, Kayseri, s. 59-66.
- ALBAYRAK, İ. (2004). "...Onlarla oturacak yiyecek ve yağlanacak /uşbata aklat u pašat istişunu)", *Arhivum Anatolicum*, 7/1, Ankara, s.1-21.
- ALBAYRAK, İ. (2005). "Kumaş ve Kalay Sevkiyatına İlişkin Üç Kültepe Tableti", *AMM 2003- 2004 Yıllığı*, Ankara, s. 269- 277.
- ALBAYRAK, İ. (2006). *Kültepe Tabletleri IV*, TTK Yayınları, Ankara.
- ALBAYRAK, İ. (2010). " Kültepe'de Ele Geçen Vasiyetnamelere Göre Eski Anadolu'da Miras Anlayışı", *Basımda*, s. 137-149.
- ALBAYRAK, İ. EROL, H. (2016). *Kültepe Tabletleri IX-a*, TTK Yayınları, Ankara.

- ALP, S. (1947). "Hitit Kanunları Hakkında", *Ankara Üniversitesi DTCF. Dergisi*, C.5, S.5, Ankara, s. 465-482.
- ALPARSLAN, M. (2009). *Hititolojiye Giriş*, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul.
- ALPARSLAN, M. (2013). "Bir İmparatorluğu Ayakta Tutabilmek Ekonomi ve Ticaret /Sustaining an Empire Economy an Trade", (haz. Alparслан, M. D.- Alparслан, M, *Hititler: Bir Anadolu İmparatorluğu/ Hittites: An Anatolian Empire, Anadolu Uygarlıkları Serisi 2*), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 506-519.
- ALPMAN, A. (1998). "Anadolu'da Hurriler", *III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, (Çorum 16-22 Eylül 1996), Ankara, s. 283-313.
- APAK, S.-ERBAY, E.-R.,-AÇIKGÖZ, A. F. (2016). "Türkiye'deki İşletmelerde Kısa Vadeli Banka Kredileri İle Hazır Değer Arasındaki İlişkilerinin Uzun Dönemde Değerlendirilmesi", *İktisadi Araştırmalar Vakfı*, İstanbul, s. 36-42.
- BALKAN, K. (1955). "Kaniş Karum'unun Kronoloji Problemleri Hakkında Müşahadeler", *TTK Yayınları*, VII, No: 8, Ankara, s. 1-40.
- BALKAN, K. (1957). "Mama Kralı Anum-Hirbi'nin Kaniş Kralı Warşama'ya Gönderdiği Mektup", *TTK. Yayınları*, VII, No: 31, Ankara, s. 1-87.
- BALTACIOĞLU, H. (2007). "Yazılı Kaynaklar ve Arkeolojik Veriler Işığında Hattuşa ve Arinna Arasındaki Uzaklık", *Archivum Anatolicum*, 7/1, s.13-47.
- BAŞOĞLU, B. (2008). "Öncelenmiş Borca Aykırılığın Sonuçları", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. LXVI, S.2, İstanbul, s. 287-310.
- BAYKAL, A.-SEEHER.(2001). *Hitit Dünyasına Kısa Bir Bakış, Boğazköy'den Karatepe'ye Hitit Bilim ve Hitit Dünyasının Keşfi*, Yapı Kredi Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- BAYRAM, S. (1990). " Kültepe Tabletlerinde Geçen Yeni Bir Vâde İfadesi ve çıkan Neticeler", *X. Türk Tarih Kongresi Bildirileri Kitabı*, C. II, Ankara, s. 453-462.
- BAYRAM, S. (1993). "Kültepe Tabletlerinde Geçen Vergiler ve Özellikleri", *Ankara Üniversitesi DTCF. Dergisi*, XXXVI/1-2, Ankara, s. 1-13.

- BAYRAM, S. (1998). "Kültepe'den Kaçakçılıkla İlgili Yeni Metinler", XXXIV. *Uluslararası Assiriyoloji Kongresi (6-10 Eylül Temmuz 1987) Kongreye Sunulan Bildiriler*, TTK Yayınları, Ankara, s. 285-289.
- BAYRAM, S.-KUZUOĞLU, R. (2014).*Kültepe Tabletleri VII-a*, TTK Yayınları, Ankara.
- BİLGİÇ, E. (1943). "Kapadokya Tabletlerine Göre Anadolu Kavimleri üzerine Araştırmalar", *Ankara Üniversitesi DTCF. Dergisi*, C. 2, S. 1, Ankara, s. 33-43.
- BİLGİÇ, E. (1947). "Çivi Yazılı Hukuki - İktisadi Kaynaklar, Mahiyet ve Muhtevaları", *TTK. Belleten*, C. XI, S.44, Ankara, s.571-602.
- BİLGİÇ, E. (1951). "Umumi ve İktisadi Meseleler ve Borçlanan Bakımından Eski Babil ve Kapadokya Vesikaları Arasındaki Benzerlikler ve Farklar", *Belleten*, C.XV, S. 59, Ankara, s.333-338.
- BİLGİÇ, E. (1953). *Kapadokya Metinlerinde Geçen Yerli Appellatifler ve Bunların Eski Anadolu Dilleri İçerisinde Yeri*, Sümeroloji Yayınları, TTK. Basımevi, Ankara.
- BİLGİÇ, E. (1986). " Kültepe Tabletleri Üzerine Yeni Çalışmalar ve Yeni İki Evlilik Vesikası", *X. Türk Tarih Kongresi Bildirileri(22-26 Eylül)*,C.II, Ankara, s. 423-427.
- BİLGİÇ, E.-BAYRAM, S. (1995). *Ankara Kültepe TabletleriIII*, TTK Basımevi, Ankara.
- BİLGİÇ, E.-SEVER, H.-GÜNBAĞI, C.-BAYRAM, S. (1990).*Ankara Kültepe Tabletleri I*, TTK Yayınları, Ankara.
- BORSA İSTANBUL(2007). "Sorularla Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasası", İstanbul, s.1-60.
- BOZKURT, G. (1981). "Eski Hukuk Sistemlerinde Kölelik", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 38, S. 1, Ankara, s. 65-103.
- BÖRÜ, L. (2000). " İcra ve İflâs Hukukunda Zarar Verme Katından Dolayı İptal Davası (İİK. M. 280), C. 58, S. 3, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 58, S. 3, Ankara, s. 481-537.

- CANCİK, E.-KIRSCHBAUM. (2002). "Mücadele ve Barış İçinde Bir Arada Varolma: Hattuşa ve Kuzey Mezopotamya'da Devletler Mitanni ve Asur, Hititler ve Hitit İmparatorluğu", *1000 Tanrılı Halk, Bonn*, s. 514-517.
- CANCİK, E.-KIRSCHBAUM. (2004).*Asurlular (Tarih, Toplum, Kültür)*, (çev. Aslı Yarbaş), İya İzmir Yayınevi, İzmir.
- CEBESOY, S. S. (1995). "Kapadokya Tabletlerinde Geçen Dokuma Ürünleri", *AMM 1994 Yıllığı*, Ankara, s. 164-188.
- CERAM, C. W. (1993). *Tanrıların Vatanı Anadolu*, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- ÇEÇEN, S. (1997). "Kaniş Karum'unun Diğer Karum ve Wabartumlarla "KÜ.AN" (amutum) ile İlgili Önemli Talimatları, *TTK Belleten*, C. LXI, Ankara, s.219-232.
- ÇEÇEN, S. (1998). "Yerli Kralların Mabedleri Ziyareti ve Çıkan Neticeler", *III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, Çorum (16-22 Eylül 1996), Ankara, s. 119-124.
- ÇELİK, H. (2014). *Eskiçağ'da Anadolu'da Dokuma*, Pamukkale Üniversitesi SBE., Denizli.
- ÇOBAN, H. (2013). "Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası ve Anadolu Uygarlıklarına Etkisi", *Nevşehir Üniversitesi, Cahij.com, Cahij*, Vol 1, s.28-35.
- DARGA, A. M. (2013).*Anadolu'da Kadın, On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- DERCKSEN, J. G. (2000). "Institutional and Private In The Old Assyrian Period", *In Interdependency of Institutions and Private Enterprises (MOS 2) : Proceedings of the Second MOS Symposium*(Leiden 1998), İstanbul, s.135-152.
- DİNÇER, M. (2017). "Çivi Yazılı Kanun Metinlerinde "Borç Köleliği" Olgusu, *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 1, S.1, Amasya, s.21-40.
- DONBAZ, V. (1986). "Kültepe Ib Katı Tabletlerine Genel Bakış", *X. Türk Tarih Kongresi*, C. 2, S. 10, TTK Yayınları, IX. Dizi, (22-26 Eylül), Ankara, s. 433-452.

- EGİLMEZ, M. (2005).*Hitit Ekonomisi*, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul.
- EİDEM, J. (1991). "An Old Assyrian Treaty From Tell Leilan",*Editons Recherche Sur Les Civilisations*, Paris, s.185-207.
- ERDOĞAN, M.Ş. (2000). "Gayrimenkul Rehninde Dereceler ve Sıra", *Ankara Barosu Dergisi*, S.3, Ankara.
- EREN, M. (1980). "İstanbul Arkeoloji Müzesi Kültepe Koleksiyonu ve Üzerindeki Çalışmalar", *Arkeoloji Dergisi*, S. 8, s.249-256.
- EROL, H. (2006). "1992 Yılında Bulunmuş Bir Grup Kültepe Tableti", *AR. AN.*, s.27-56.
- EROL, H. (2007).*Eski Asurca Metinlerde Meslek Adları ve Unvanlarla Geçen Şahıs İsimleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi SBE., Eskiçağ Diileri ve Kültürleri (Sümeroloji) Ana Bilim Dalı, Ankara.
- EROL, H. (2012). "Bir Kültepe Metnine Göre Eski Asur Devrinde Subartu Bölgesi", *Ankara Üniversitesi DTCF. Dergisi*, C. LII, S.2, Ankara, s. 1-10.
- EROL, H. (2012). "Asur Ticaret Kolonileri Devrinde Anadolu Şehir Devletlerinin İdari Yapısı", *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (ICANAS)*, Tarih ve Medeniyetler Tarihi, Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 3, Ankara, s.1305-1315.
- ESEN, İ. (1992). "Anadolu Medeniyetleri Müzesinde Bulunan Kültepe Tabletlerinden Örnekler", *AMM 1990 Yıllığı*, s. 119-125.
- GENCA, E. (2009). *Eski Mezopotamya'da Hukuk Hareketleri ve Düzenlemeler (Sümer, Babil ve İsrail Hukuku)*,(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Bilgi Üniversitesi SBE.,İstanbul.
- GÖKÇEK, L.G. KUZUOĞLU, R. (2003). "Kültepe Metinlerinde Geçen Hububat Türleri ve Ticareti", *Prof. Dr. Kazım Yaşar Koprıman'a Anı Kitabı*, Ankara, s. 375-387.

- GÖKÇEK, L. G. (2004). "Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Anadolu'da Kervan Güzergâhları ve Taşımacılık", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, VIII, S. 1, Ankara, s.151-164.
- GÖKÇEK, L. G. (2004). " Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda (M.Ö. 1975-1723), Anadolu'da Hayvancılık ve Hayvan Ticareti", *Archivum Anatolicum*, 7/1, Ankara, s.59-78.
- GÖKÇEK, L. G. (2009). "Çivi Yazılı Tabletlere Göre Eski Anadolu'da Vergi Uygulamaları ve Kaçakçılık (1975-1750)", *Akademik Bakış Dergisi*, C.2, S.4, Ankara, s.147-156.
- GÖKÇEK, L. G. (2017). "Kültepe'den Kaçakçılıkla İlgili Yeni Bir Belge", *Archivum Anatolicum*, 11/2, Ankara, s. 39-44.
- GURNEY, O. R. (2001). *Hititler*, (çev. Pınar Arpaçay), Dost Kitapevi, Ankara.
- GÜNBATTI, C. (1990). "Kültepe Tabletleri Arasında Aile Haberleşmelerinden Örnekler", *Ankara Üniversitesi I. Hititoloji Kongresi Bildirileri*, Çorum, s. 126-133.
- GÜNBATTI, C. (1998). "Karum'lar Arasındaki Mektuplaşmalardan Yeni Örnekler", *XXXIV. Uluslararası Assiriyoloji Kongresi (6-10/ VII/ 1987 İstanbul)*, TTK Yayınları, 3, Ankara, s. 479-484.
- GÜNBATTI, C. (2000). "Eski Anadolu'da Su Ordali", *Archivum Anatolicum*, S.4, Ankara, s.73-88.
- GÜNBATTI, C. (2004). "Anadolu'nun Politik Manzarası", *Tarihöncesinden Demir Çağı'na Anadolu'nun Arkeoatlas Dergisi*, S. 3, İstanbul, s. 18-19.
- GÜNBATTI, C. (2013). *Harsamna Kralı Hurmeli'ye Gönderilen Mektup ve Kaniş Kralları*, TTK, Ankara.
- GÜNBATTI, C. (2017). *Kültepe=Kaniş Anadolu'da İlk Yazı, İlk Belgeler*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri.

- GÜRSOY, K. T. (1949). " Satıcının Mütemerit Borçluya Karşı Dereyan Edebileceği Haklar ve Fark Nazariyesinin Ticari Olmayan Satışlara Tatbiki (TBK)", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 6, S.1, Ankara, s. 142-161.
- KABAĞAÇ, S.-ALOVA, E. (1995). *Latince Türkçe Sözlük*, Sosyal Yayınları, İstanbul.
- KARASU, C. (1997). "Hattuša Boğazköy Arşiv- Kitaplık Sistemleri Üzerine Bazı Yorumlar, *Archivum Anatolicum*, S. 3, Ankara, s. 215-238.
- KARATEPE, S. (2007). "İpoteğin Alacağa Bağlı Hak Olması ve Diğer Özellikleri", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Y.6, S.12, İstanbul, s.177-193.
- KARAUĞUZ, G. (2002).*Boğazköy ve Ugarit Çivi Yazılı Belgelerine Göre Hitit Devletinin Siyasi Anlaşma Metinleri*, Çizgi Kitapevi, Konya.
- KILIÇ, Y.-MUTLU, S.A. (2013). "Çivi Yazılı Hukukta Kölelere Verilen Cezalar", *Turkish Studies*, 8/7, Ankara, s.283-292.
- KINAL, F. (1998). *Eski Anadolu Tarihi*, TTK., Ankara.
- KLENGEL, H. (2002).*Hitit Tarihi: Hititler ve Hitit İmparatorluğu:1000 Tanrılı Halk*, Kunst und Bundesrepublik, Deustschland, Ankara.
- KOÇAK, K. (2009). "Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Ticareti Yapılan Mallar ve Vergiler", *Gazi Üniversitesi SBE. Dergisi*, 27, Ankara, s.209-226.
- KOÇAK, K. (2014). "Koloni Çağı'nda Hukuk", *Nevşehir Barosu Dergisi*, S.1, Kayseri, s. 163-181.
- KOÇAK, Ö.-ŞAHİN, H. (2002). "Eskiçağ Tarihi Araştırmalarında Jeopolitiğin Yeri", *Anadolu Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, s. 337-373.
- KÖROĞLU, K. (2011). *Eski Mezopotamya Tarihi Başlangıcından Perslere Kadar*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- KRAMER, S.N. (2002).*Sümerler Tarihleri Kültürleri ve Karakterleri*, (çev. Özcan Buze), Kabalcı Yayınları, İstanbul.

- KUZUOĞLU, R. (2005). "Eski Anadolu'da İpotek Kavramının İlk İzleri", *Akademi Günlüğü Toplumsal Araştırmalar Dergisi*, C.1, S.1, s.77-87.
- KUZUOĞLU, R. (2007). *Eski Asurca Metinlerde Geçen Coğrafya Adları*, (Basılmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi SBE Dergisi, Ankara.
- KÜÇÜKBEZCİ, H. G. (2010). *M.Ö. 2. Bin Yılın İlk Çeyreğinde (Asur Ticaret Kolonileri Çağ'ında) Orta Anadolu'nun Sosyoekonomik Yapısı*, (Basılmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi SBE., Konya.
- KÜÇÜKBEZCİ H. G. (2011). "Asur Ticaret Koloniler Çağ'ında Asurlu Tüccarlar İle Anadolu Halkı Arasındaki İlişkiler", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 26, Konya, s.25-58.
- LEWY, J. (1939). "The Assyrian Calender", *Archiv Orientalni II*, Prag, s. 35-46.
- LARSEN, M.T. (1977). "Partnerships In The Old Assyrian Trade", *Trade In The Ancient Near East*, London, s.119-145.
- LARSEN, M.T. (2010). *Kültepe Tabletleri VI-a*, TTK Yayınları, Ankara.
- LARSEN, M.T. (2013). *Kültepe Tabletleri VI-b*, TTK Yayınları, Ankara.
- LARSEN, M.T. (2014). *Kültepe Tabletleri VI-c*, TTK Yayınları, Ankara.
- MEMİŞ, E. (1999). "Asur Devletinin Anadolu Politikası", *XII. Türk Tarih Kongresi 1*, Ankara, s. 65-73.
- MEMİŞ, E. (2009). *Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi*, Ekin Yayınevi, Bursa.
- MEMİŞ, E. (2010). *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, Ekin Yayınevi, Bursa.
- NAUMANN, R. (1978). *Eski Anadolu Mimarlığı*, (çev. Beral Madra), TTK. Basımevi, Ankara.
- ÖNCEL, M. (1995). "Enflasyon ve Vergilendirme", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.44, S.1, Ankara, s.489-519.
- ÖZ, E. (2005). *Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu'nun Etnik ve Sosyal Yapısı*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi SBE. Dilleri ve Kùltürleri (Sümeroloji) Ana Bilim Dalı, Ankara.

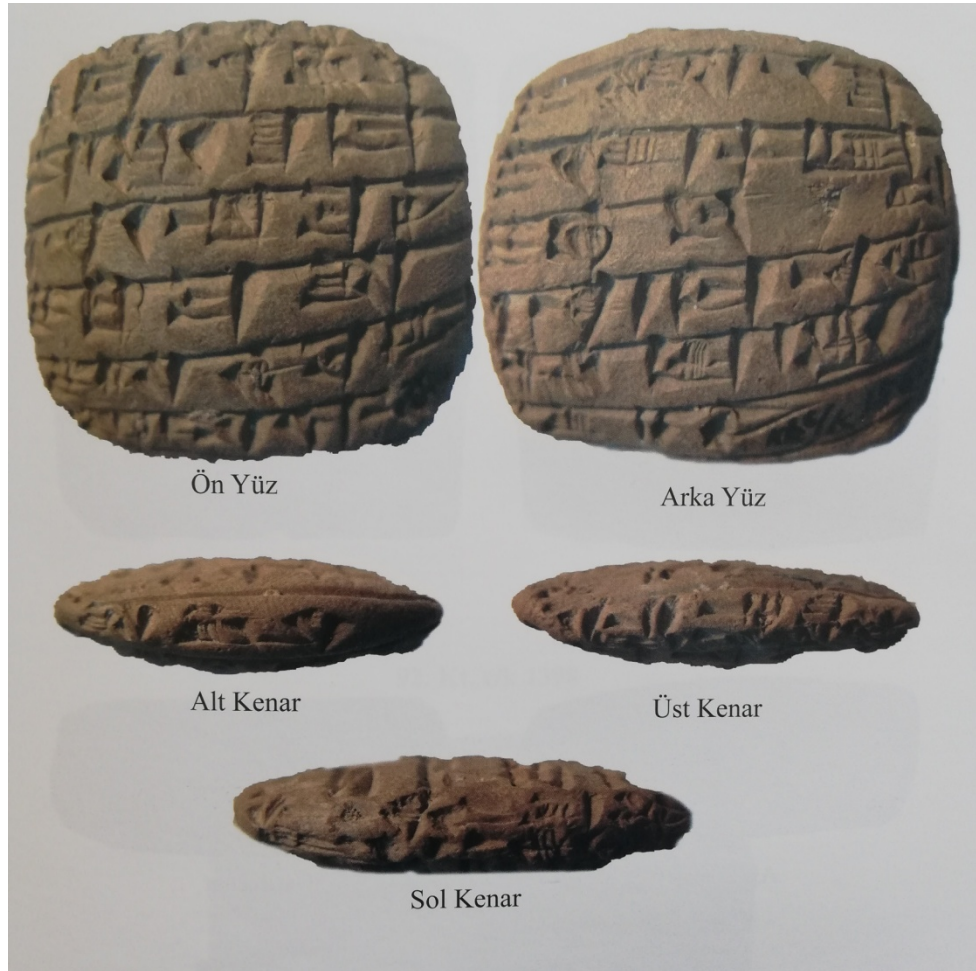
- ÖZ, E. (2008). "Kültepe Tabletleri Işığında M.Ö. II. Binde, Kadının İş Hayatındaki Yeri", *Erciyes Üniversitesi SBE. Dergisi*, C. 1, S.25, Kayseri, s.47-58.
- ÖZ, E. (2011). "Kültepe Tabletlerine Göre Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Anadolu'da Üzüm Yetiştiriciliği ve Bağcılık", *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, C. 5, S. 9, Ankara, s.285-294.
- ÖZGÜÇ, T.(1963). "Yeni Araştırmalar Işığında Eski Anadolu Arkeolojisi", *Anadolu (Anatolia)*, S. 7, Ankara, s.23-49.
- ÖZGÜÇ, T. (2004). "Asur Ticaret Kolonileri Kültepe-Kaniş",*Arkeo Atlas Dergisi*, S.3, İstanbul, s.11-12.
- ÖZGÜÇ, T. (2005). *Kültepe (Kaniş- Neša)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- ÖZGÜÇ, T. (2011). "Asur Ticaret Kolonileri", *Arkeo Atlas, Tarihöncesinden Demir Çağı'na Anadolu'nun Arkeoloji Atlası*, (Ed. Necmi Karul), Doğan Burda Dergi Yayıncılık, İstanbul, s. 244-249.
- PARKİNS H.-CHRİSTOPHER, S. (2010).*Ticaret, Tüccarlar ve Antik Kent*, (çev. Ömür Harmanşah), Homer Kitapevi, İstanbul.
- PEKCANİTEZ, H. (2000). "İpoteğin Paraya Çevrilmesiyle İlgili Uygulama da Karşılaşılan Sorunlar", *Türkiye Bankalar Birliği*, Bankalar,S.33, İstanbul, s.40-58.
- PEKCANİTEZ, H.-ATALAY, O.-ÖZEKES, M.-SUNGURTEKİN, M. Ö. (2006).*İcra ve İflas Hukuku*, Ankara.
- REİSOĞLU, S. (1978). *Medeni Kanun Açısından İpotek İşlemleri ve Uygulamada Ortaya Çıkan Sorunlar*, Türkiye Bankalar Birliği, Ankara.
- REYHAN, E. (1998). "Hititler'de Toprak Tahsis", *III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri (Çorum 16-22 Eylül1996)*, Ankara, s.481-489.
- REYHAN, E. (2009). "Hititlerde Devlet Gelirleri, Depolama ve Yeniden Dağıtım", *Akademik Bakış Dergisi*, C.2, S. 4, Ankara, s.157-174.
- REYHAN, E. (2017), *Hitit Devletinde Siyaset ve Yönetim*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara.

- REYHAN, E.-CENGİZ T.B. (2015),*Eski Çağ Tarihi ve Uygarlığı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- SABUNCUA, T. (2011).*Çivi Yazılı Belgeler Işığında M.Ö. 2. Bin Yıl Anadolu'sunda Tarım*, Pamukkale Üniversitesi SBE., Denizli.
- SCHACHNER, A. (2013), "Hattuşa: Hitit İmparatorluğunun Başkenti / Hattusha the Capital City of Hittite Empire,(haz. Alparslan, M. D.- Alparslan, M.,*Hititler: Bir Anadolu İmparatorluğu / Hititler: An Anatolian Empire, Anadolu Uygarlıkları Serisi 2*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 150-177.
- SEROZAN, R. (2006). "Taşınmaz Rehni", *İstanbul Üniversitesi H.F.M.*, C.LXIV, S.2, İstanbul, s.301-324.
- SEVER, H. (1987). "Asur Siyasi Tarihinin Ana Evreleri", *Ankara Üniversitesi DTCF. Yayınları*, C.31, S.1-2, Ankara, s. 421-428.
- SEVER, H. (1990). "Yeni Kültepe Tabletlerinde Geçen "Kima awât naruâm" Tabiri ve Değerlendirilmesi", *Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Yayınları*, C. 34, S.1-2, Ankara, s.251-265.
- SEVER, H. (1991). "Kültepe Tabletlerinin Anadolu Tarihi ve Kültür Tarihi Bakımından Önemi", *Ankara Üniversitesi D.T.C.F. Dergisi: 365*, XXXV/2, Ankara, s.247-256.
- SEVER, H. (1995). "Koloni Çağ'ında Yerli Halk", *Bellekten*, C. LIX, S. 224, Ankara, s.1-16.
- SEVER, H. (1995). "Anadolu'da Borsa ve Enflasyonun İlk Şekilleri", *Archivum Anatolicum*, 1/4, Ankara, s. 123-136.
- SEVER, H. (1997). "Amütum Madeninin Ticaretinin Yapılması Hususunda, Asur Şehir Meclisince Verilmiş Bir Ruhsanâme, *Archivum Anatolicum*, S. 3, Ankara, s.291-299.
- SEVER, H. (1998). "Köle Satışı Hakkında Yeni Kültepe Metinleri", *XXXIV. Uluslararası Assirioloji Kongresi (6-10/ VII 1987 İstanbul)*, TTK Yayını, Ankara, s. 485-494.

- SEVER, H. (1998). "Asur Ticaret Kolonileri Çağ'ında Madenler ve Yeni Maden Çeşitleri", *Uluslararası III. Hititoloji Kongresi* (1996 Çorum), Ankara, s. 525 - 534.
- SEVİN, V. (2003). *Anadolu Arkeolojisi*, Der Yayınları 3. Basım, İstanbul.
- SEVİNÇ, F. (2008). "Hititlerin Anadolu'da Kurdukları Ekonomik ve Sosyal Sistem", *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 17, Isparta, s. 11-32.
- ŞAHİN, H. A. (2002). "Eski Asur ve Anadolu'da Kaşşum Görevlisi", *Archivum Anatolicum*, S.5, Ankara, s.203-212.
- ŞAHİN, H. A. (2004), *Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Devri (M.Ö. 1975-1925)*, Erciyes Üniversitesi Kayseri ve Yöresi Tarih Araştırması Merkezi Yayınları, Kayseri.
- ŞAHİN, H. A.(2007). "M.Ö. II. Bin Yılın İlk Çeyreğinde Anadolu'nun En Önemli Ticaret Merkezi Olan Kaniş Karum Levantinizmin İlk Örneği Midir?", 38. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, Ankara, s. 2895-2906.
- ŞAHİN, H. A. (2007). "Cumhuriyet'in 80. Yılında Kültepe Kaniş Kazıları", *Erciyes Üniversitesi SBE. Dergisi*, 22, Kayseri, s. 151-166.
- ŞAHİN, H. A. (2012). "Asur Ticaret Kolonileri Çağ'ında (M.Ö. 1975-1725) Timelkiya Krallığı", *Erciyes Üniversitesi SBE. Dergisi*, S. 33, Kayseri, s. 121-131.
- ŞAHOĞLU, V. (2015). "Anadolu'da Ticaret Ağı ve M.Ö. III. Bin'in İkinci Yarısında Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Yapısı", *I.Uluslararası Anadolu Uygarlıkları Sempozyumu*, TTK,, Ankara.
- TARHAN, M. T. (2011). "Urartu Devleti'nin Kuruluş Evresi ve Kurucu Krallardan Lutipri=Lapturi Hakkında Yeni Görüşler", *Anadolu Araştırmaları Dergisi*, s. 69-114.
- TOPLU, A. (1996). *Tarih İçinde Anadolu Sakinleri ve İsyanlar- Ayaklanmalar*, Ocak Yayınları, İstanbul.

- UÇANKUŞ, H. T. (2000).*Bir İnsanlık ve Uygarlık Bilimi Arkeoloji Tarih Öncesinden Perslere Kadar Anadolu*, TTK Basımevi, Ankara.
- UMAR, B. (1999).*İlkçağ'da Türkiye Halkı*, İnkılap Kitapevi, İstanbul.
- UZUNALİMOĞLU, A. (1989). "1950 Yılında Kültepe Kazısında Bulunan Bir Grup Vesika", *Ankara Medeniyetleri Müzesi 1989 Yıllığı*, Ankara.
- UZUNALİMOĞLU, A. (1993). "Karum'un II. Tabakasından Bir Grup Borç Mukavelesi", *AMM. 1992 Yıllığı*, Ankara, s.51-70.
- ÜNAL, A. (1997). "Hitit Metinlerinde Eski Asur Ticaret Kolonileri Çağıyla İlgili Kayıt ve Anımsamalar", *Archivum Anatolicum (Anadolu Arşivleri)*, S.3, Ankara, s.341-356.
- ÜNAL, A. (2002).*Hititler Devrinde Anadolu I*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- VEENHOF, K. R. (1999)."Silver and Credit in Old Assyria Trade", in Trade and Finance In Ancient Mesopotamia, *Proceedings of the First MOS Symposium*, (ed. Dercksen J. G.- PINANS 84), İstanbul, s. 55-83.
- VEENHOF, K. R. (2010). *Kültepe Tabletleri V*, TTK Yayınları, Ankara.
- YAKAR, J. (2007).*Anadolu'nun Etnoarkeolojisi*, (çev. Selen Hırçın Riegel), Homer Kitapevi, İstanbul.
- YILMAZ, Ş.G. (1990), "Anadolu Medeniyetleri Müzesinde Bulunan Kültepe Tabletlerinden Örnekler", *AMM. 1989 Yıllığı*, Ankara, s. 42-50.
- YİĞİT, T. (1997). "M.Ö. II. Bin Yıl Anadolu Knetlerinden Şamuha'nın Tarihi ve Lokalizasyonu Üzerine",*Tarih Araştırmaları Dergisi*, S.30, Ankara, s.273-287.

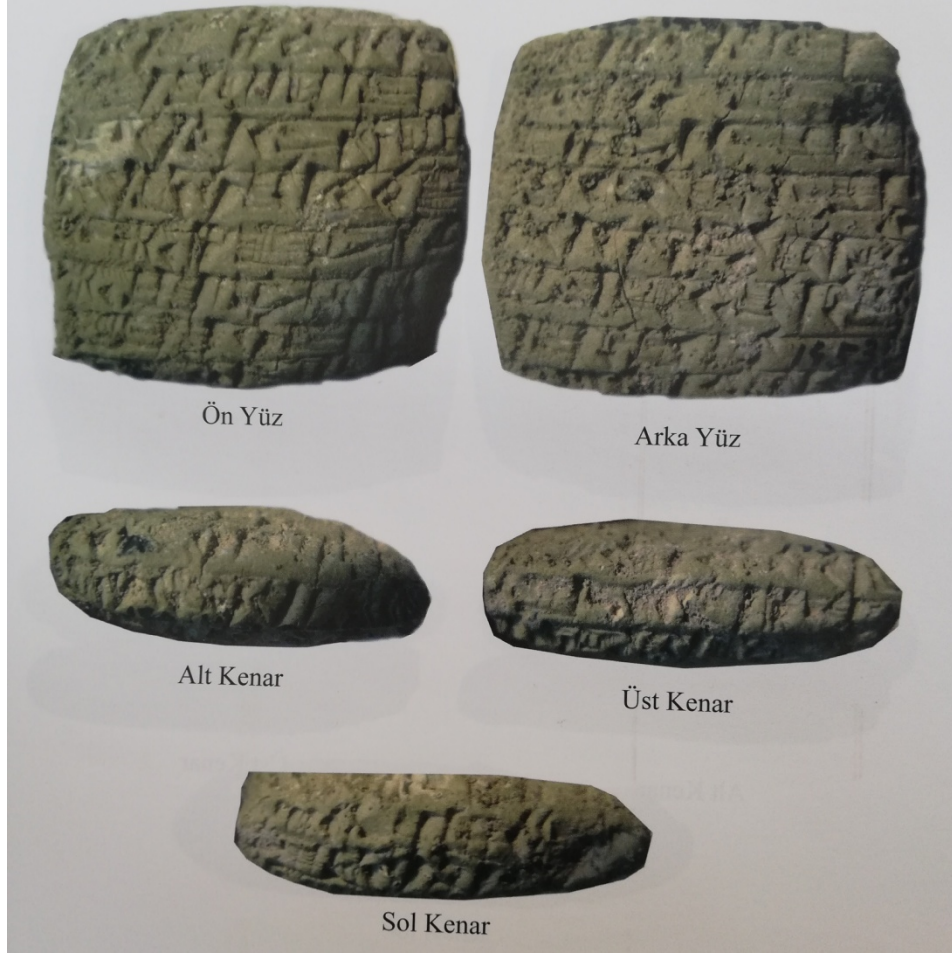
EKLER

Ek 1**Res. 1. Kültepe çivi yazılı tabletlerinden *Kt. c/k 1560* no'lubelge.**

[Albayrak, İ-Erol, H. (2016), *Kültepe Tabletleri IX-a*, TTK Yayınları, Ankara, s.136.]

Ek 2

Res. 2. Kültepe Çivi Yazılı Belgelerinden *Kt. c/k 1453*no'lu vesika, borç için vade istenen mektuptur.

[Albayrak, İ.-Erol, H. (2016), *Kültepe Tabletleri IX-a*, TTK Yayınları, Ankara, s. 125-126.]

Ek 3

Res. 3. Kültepe çivi yazılı belgelerinden *Kt. c/k 1276*no'lu iki şahidi bulunan borç senedi.

[Albayrak, İ-Erol,-H. (2016), *Kültepe Tabletleri IX-a*, TTK Yayınları, Ankara, s. 132-133.]

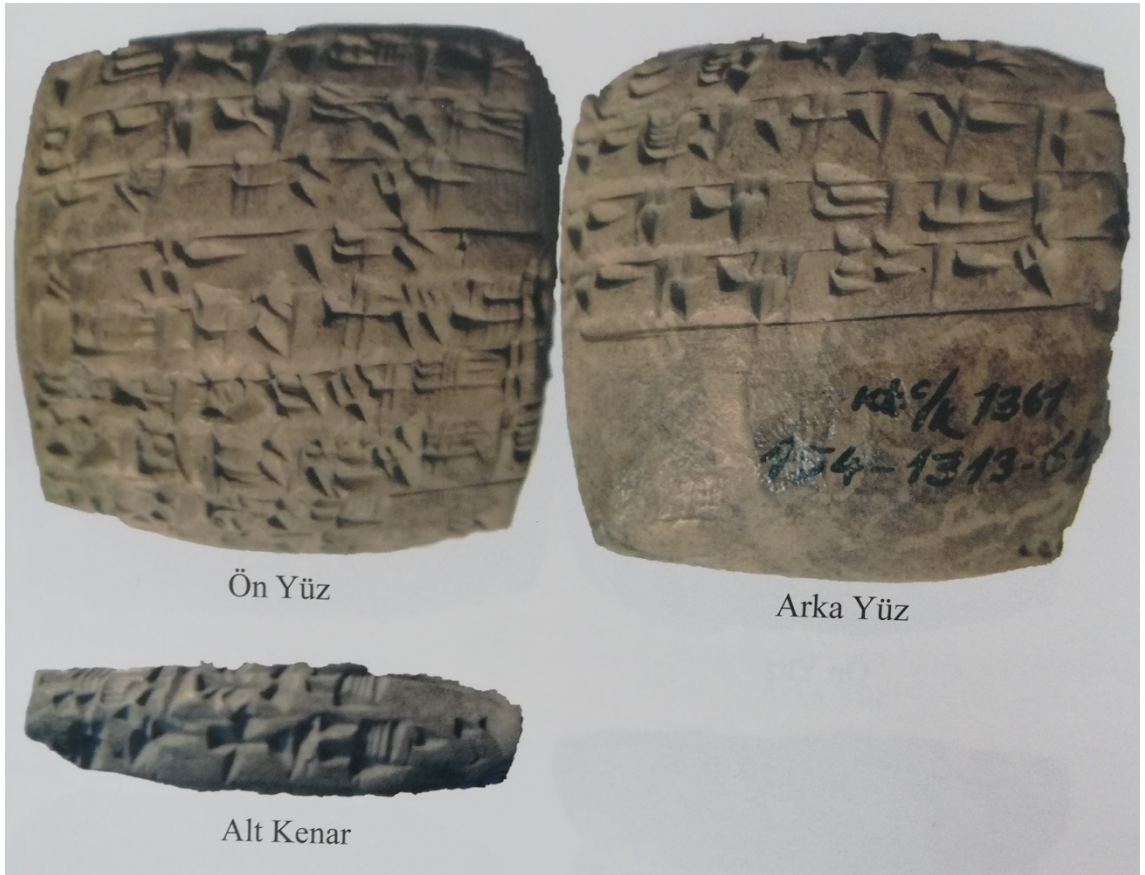
Ek 4

Res. 4. Kültepe çivi yazılı belgelerinden *Kt. c/k 1600* no'lu mektup, borcun gününde ödenmesi gerektiğini belirtmektedir.

[Albayrak, İ-Erol, H. (2016), *Kültepe Tabletleri IX-a*, TTK Yayınları, Ankara, s. 89-90.]

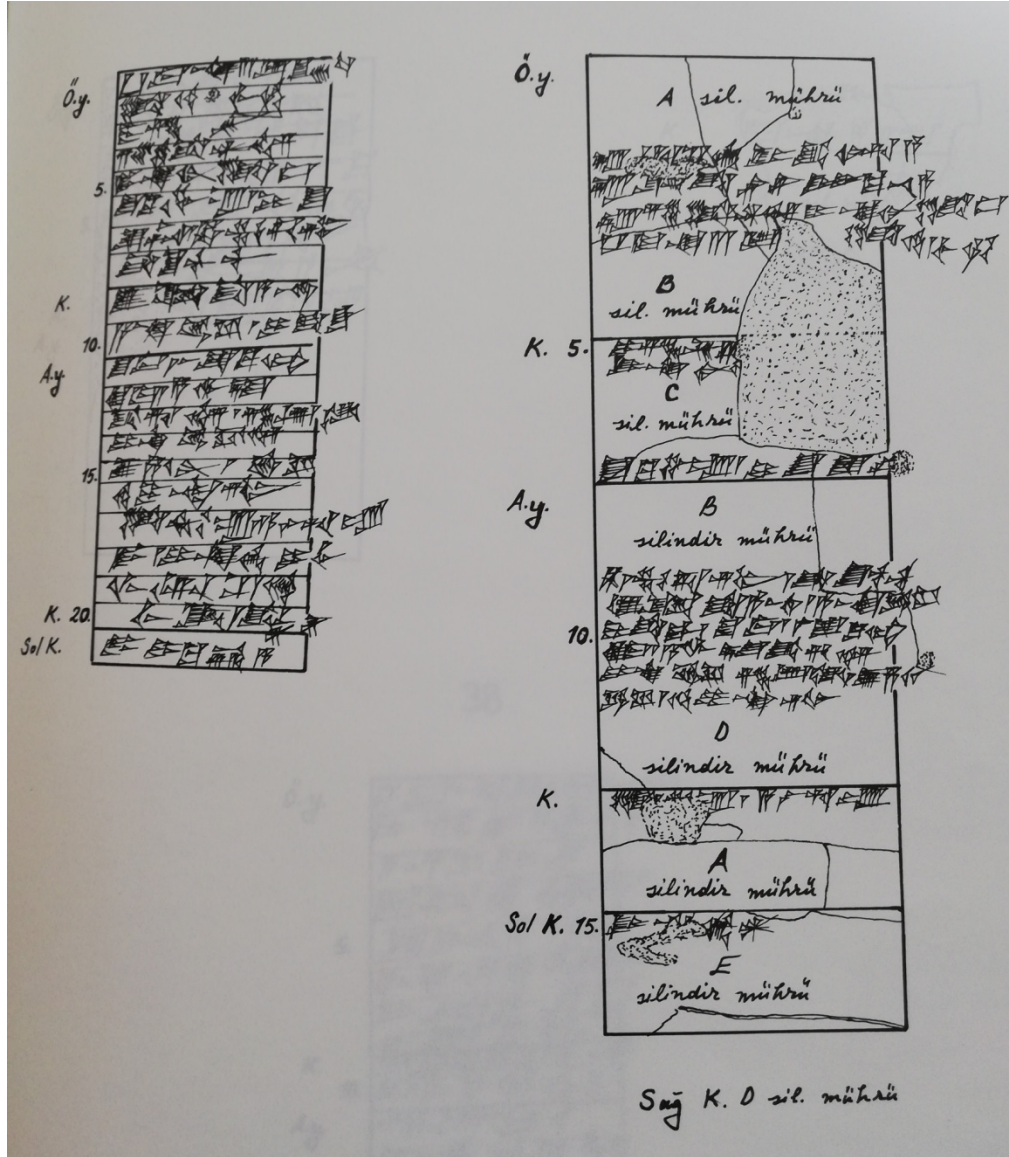
Ek 5

Res. 5. Kültepe çivi yazılı belgelerinden *Kt. c/k 1361* no'lu borç senedi.

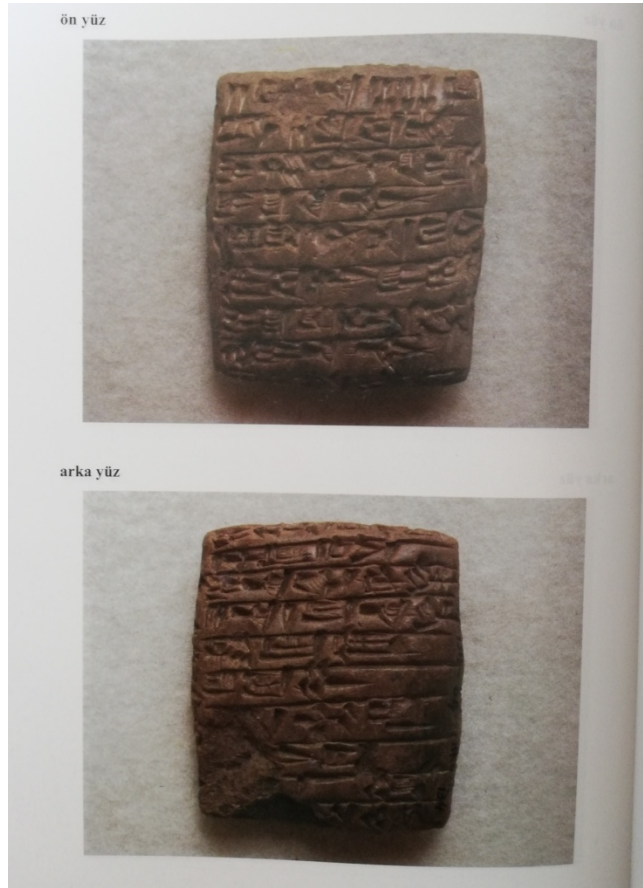
[Albayrak, İ-Erol, H. (2016), *Kültepe Tabletleri IX-a*, TTK Yayınları, Ankara, s. 134-135.]

Ek 6

Res. 6. Ankara Kültepe Tabletlerinden AKT I, 36 no'lu vesika.

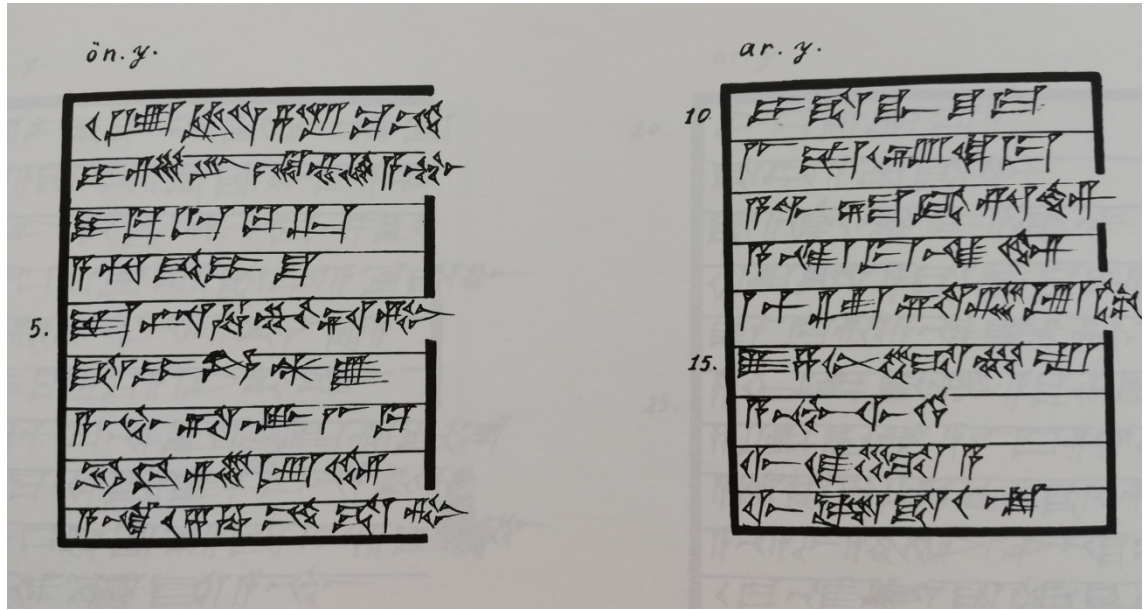
[Bilgiç, E. Sever, H. Günbattı, C. Bayram, S. (1990), *Ankara Kültepe Tabletleri I*, TTK Yayınları, Ankara, s. 54-55.]

Ek 7**Res. 7. Kültepe çivi yazılı tabletlerden *Kt. o/k 134* no'lu borç senedi.**

[Albayrak, İ. (2006), *Kültepe Tabletleri IV*, TTK Yayınları, Ankara, s.24-25.]

Ek 8

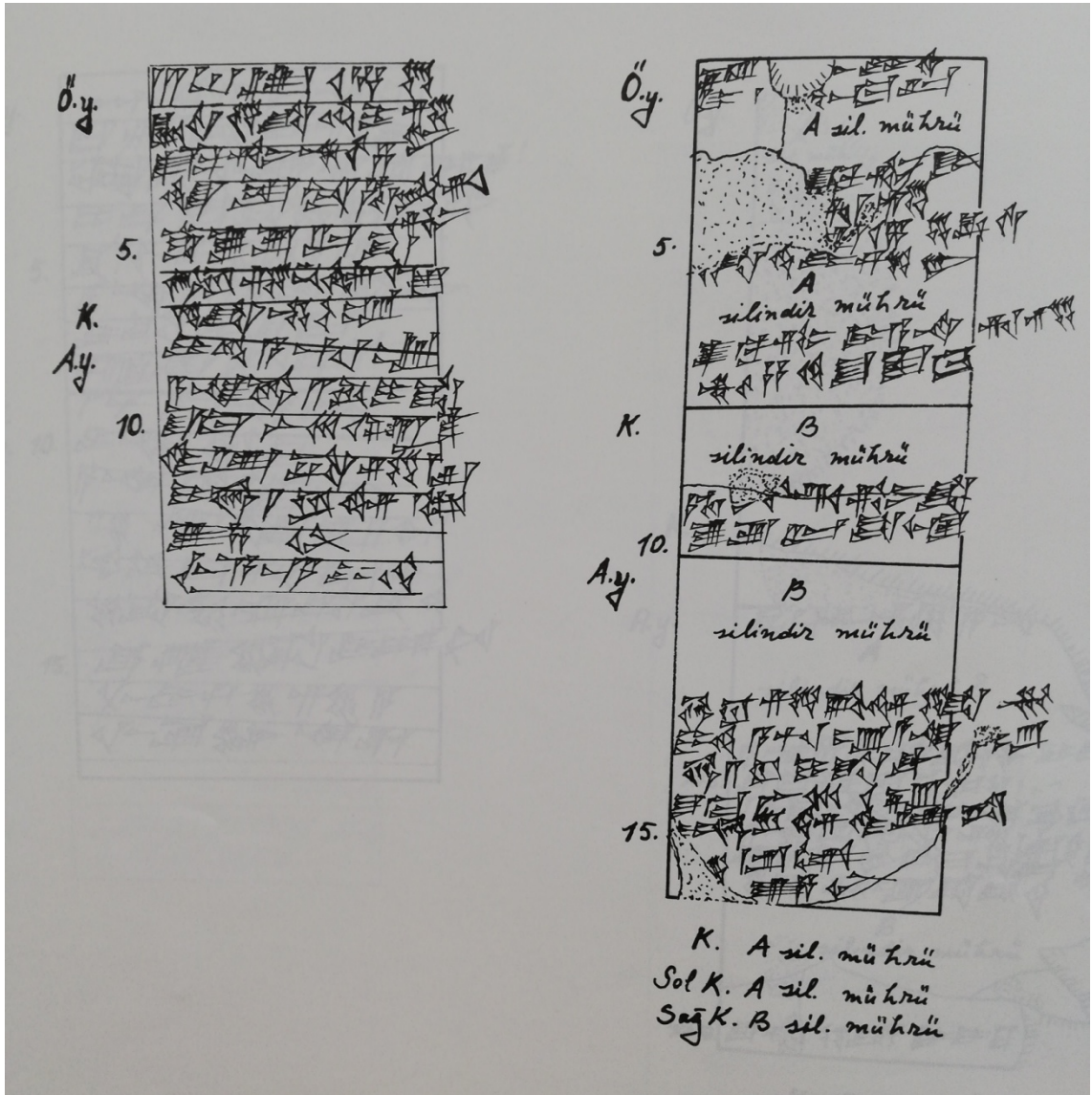
Res. 8. Ankara Kültepe Tabletlerinden AKT I, 5no'lu borç vesikası.

[Bilgiç, E.-Sever, H.-Günbattı, C.-Bayram, S. (1990), *Ankara Kültepe Tabletleri I*, TTK Yayınları, Ankara, s. 20.]

Ek 9

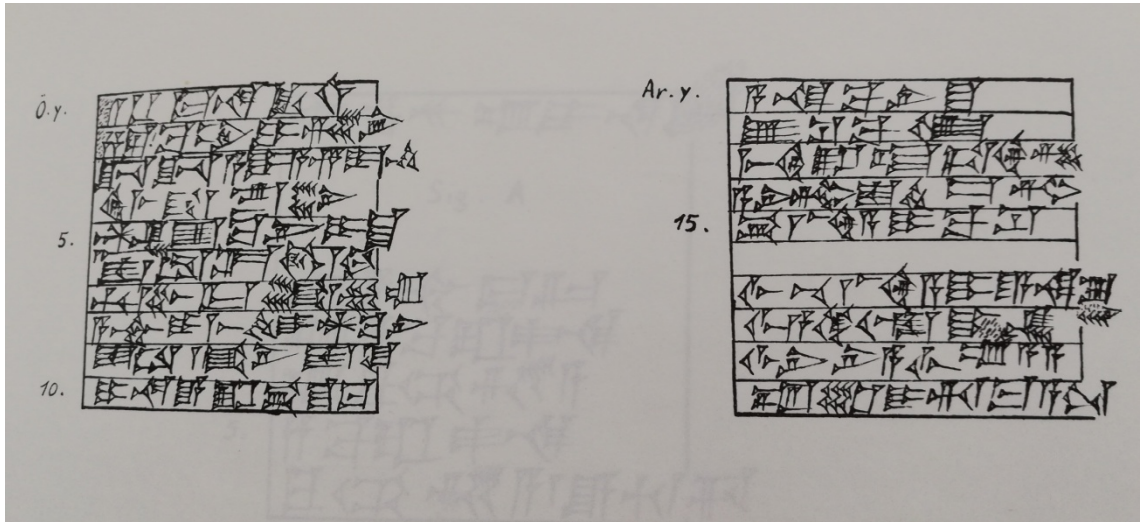
Res. 9. Ankara Kültepe Tabletlerinden AKT I, 46 no'lu tek şahidi bulunan borç vesikası.

[Bilgiç, E.-Sever, H.-Günbattı, C.-Bayram, S. (1990), Ankara Kültepe Tabletleri I, TTK Yayınları, Ankara, s. 20.]

Ek 10

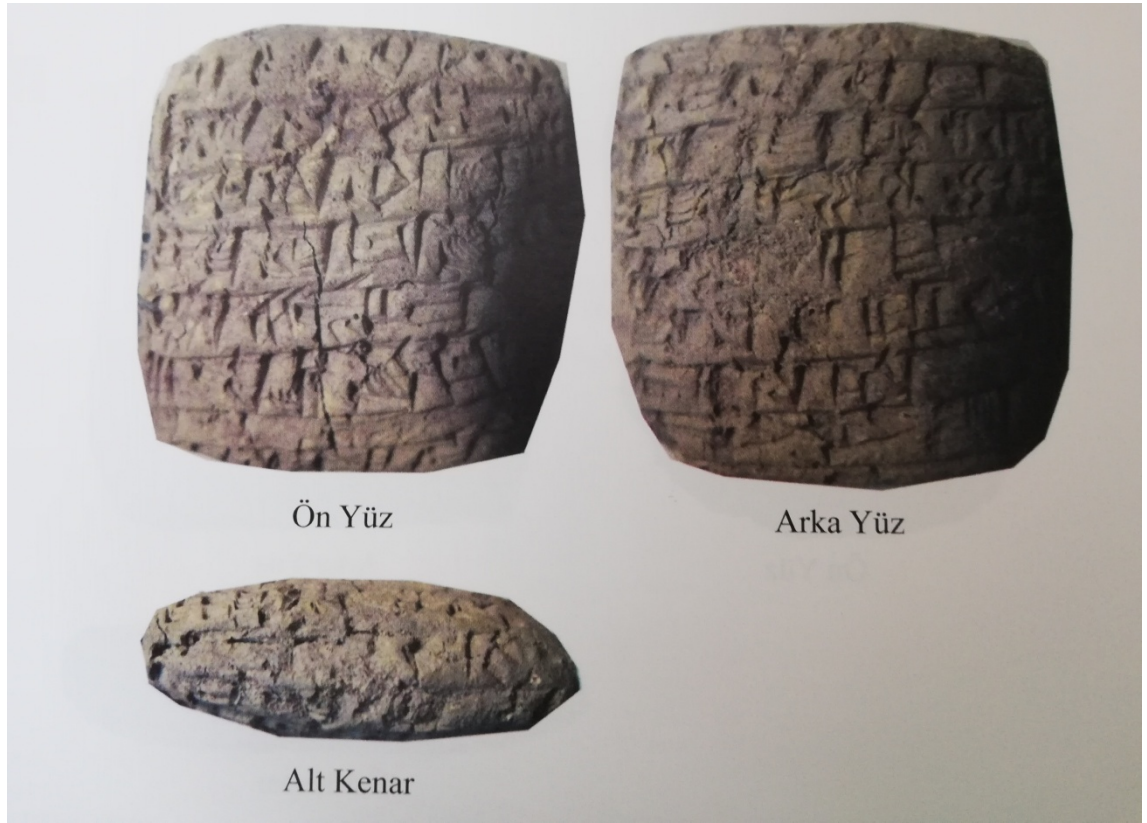
Res. 10. Ankara Kültepe Tabletlerinden AKT I, 19 no'lu, borcun başlangıç vadesinin Hubur ayı olduğunu gösteren vesika.

[Bilgiç, E.-Sever, H.-Günbattı, C.-Bayram, S. (1990), *Ankara Kültepe Tabletleri I*, TTK Yayınları, Ankara, s. 38.]

Ek 11

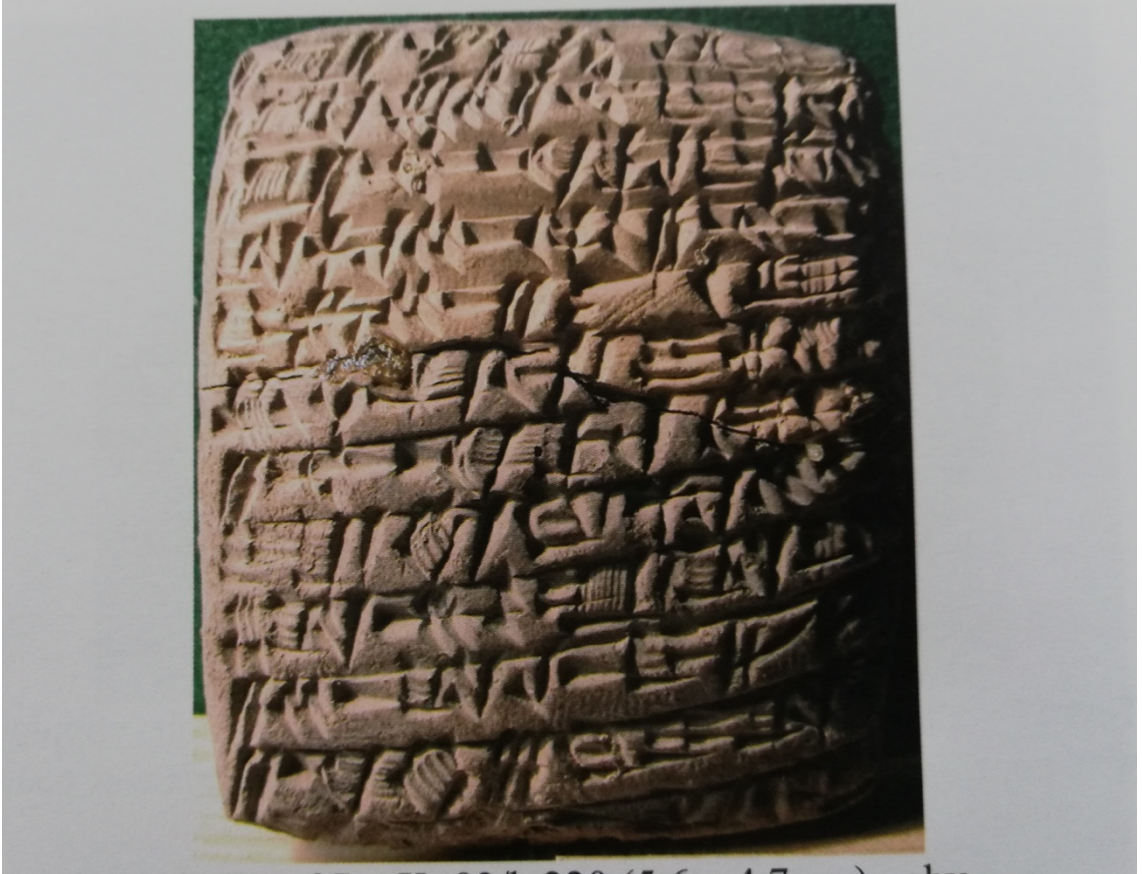
Res. 11. Kültepe çivi yazılı belgelerinden *Kt. c/k 1452*no'lu iki şahitli borç senedi.

[Albayrak, İ.-Erol, H. (2016), *Ankara Kültepe Tabletleri IX-a*, TTK Yayınları, Ankara, s.210-211.]

Ek 12

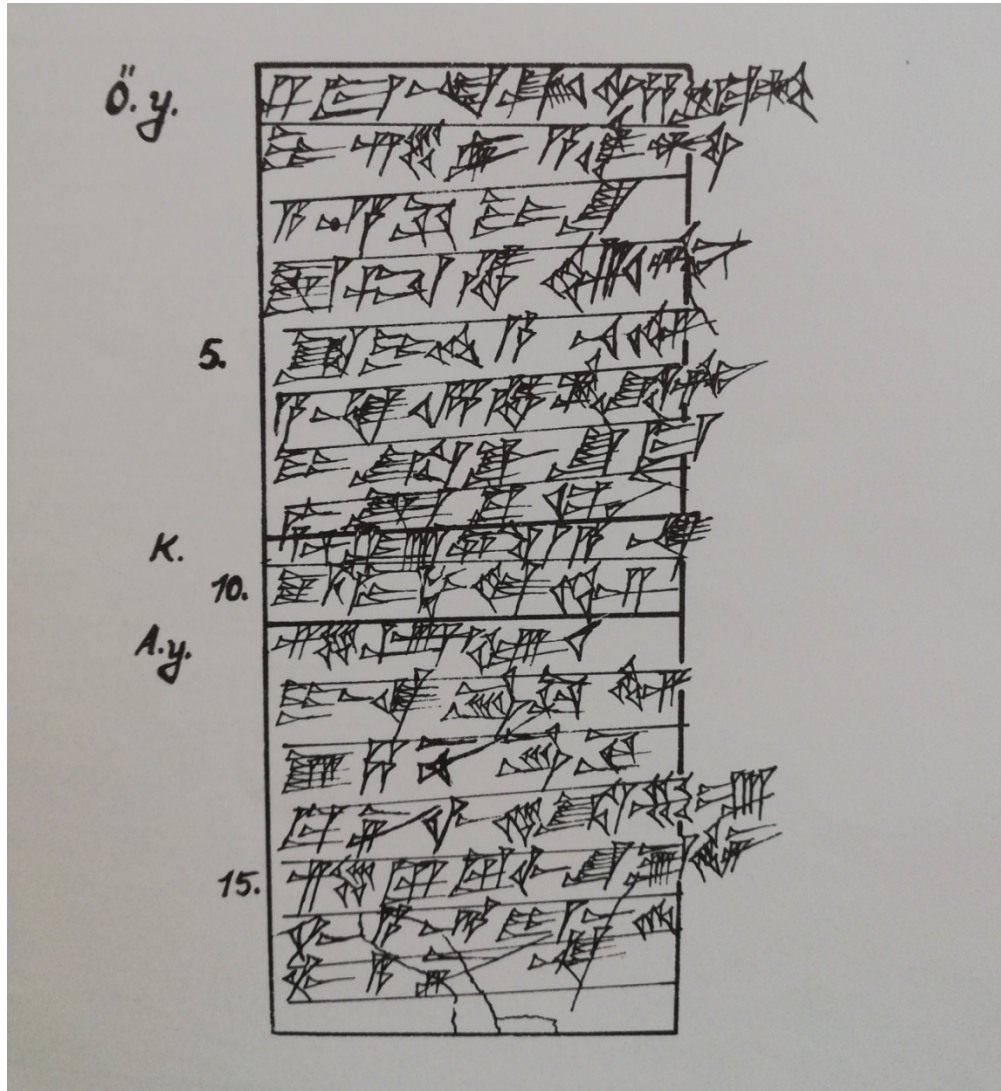
Res. 12. Kültepe çivi yazılı belgelerinden *Kt. 92/k 220* no'lu borç senedi.

[Veenhof, K.R. (2010), *Kültepe Tabletleri V*, TTK Yayınları, Ankara, s.136-137.]

Ek 13

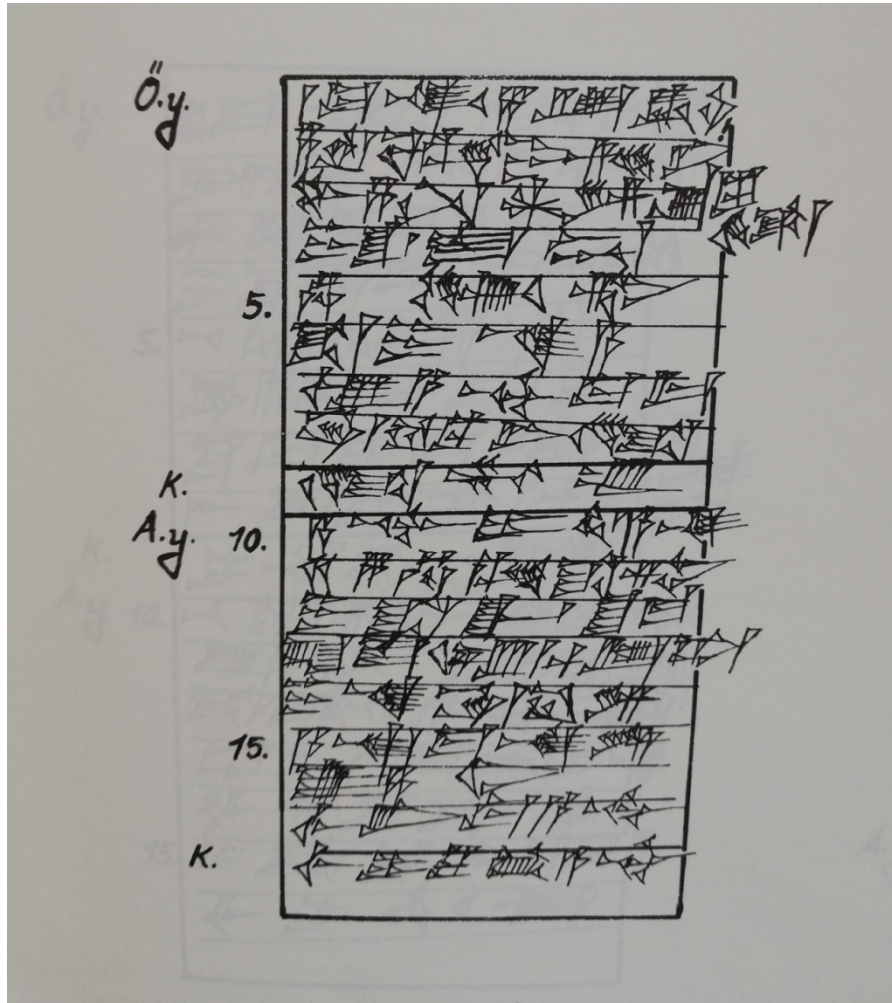
Res. 13. Ankara Kültepe Tabletlerinden AKT I, 38 no'lu borç hakkında düzenlenen belge.

[Bilgiç, E.-Sever, H.-Günbattı, C.-Bayram, S. (1990), *Ankara Kültepe Tabletleri I*, TTK Yayınları, Ankara, s. 56.]

Ek 14

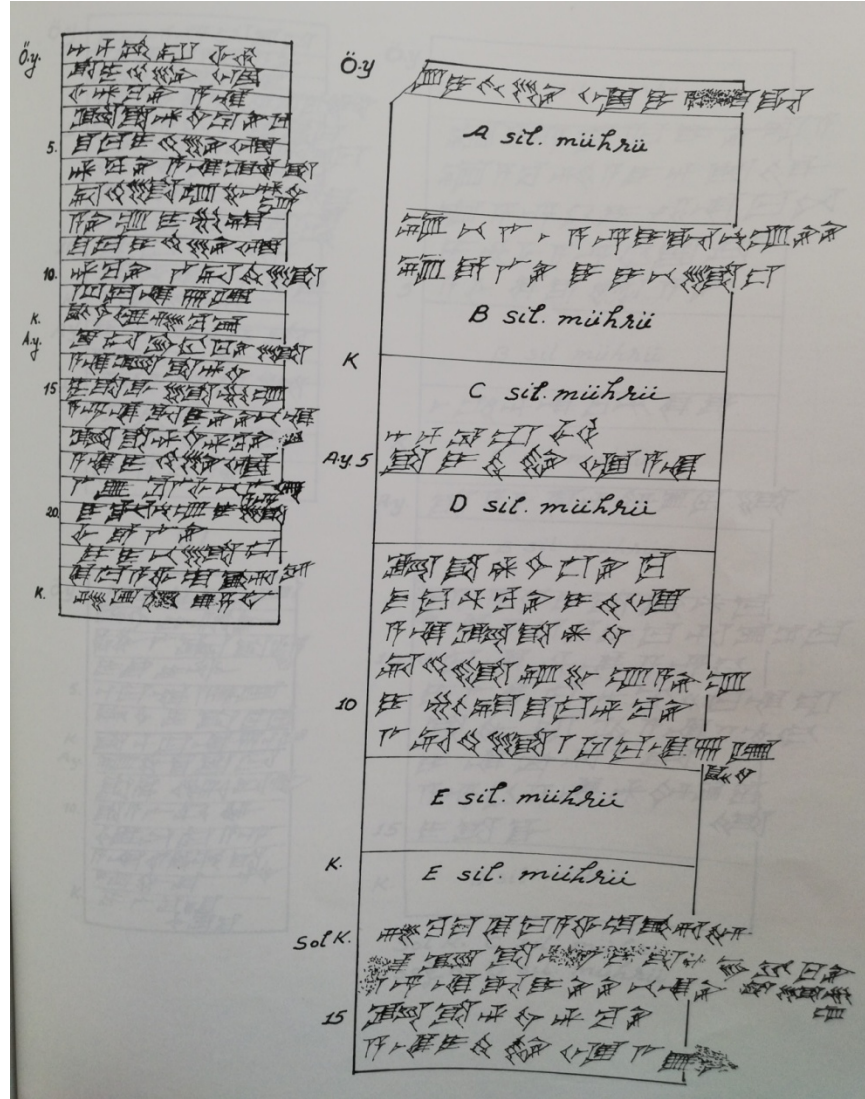
Res. 14. Ankara Kültepe Tabletlerinden AKT I, 40 no'lu, iki Asurlu arasında düzenlenmiş borç senedi.

[Bilgiç, E.-Sever, H.-Günbattı, C.-Bayram, S. (1990), *Ankara Kültepe Tabletleri I*, TTK Yayınları, Ankara, s. 59-60.]

Ek 15

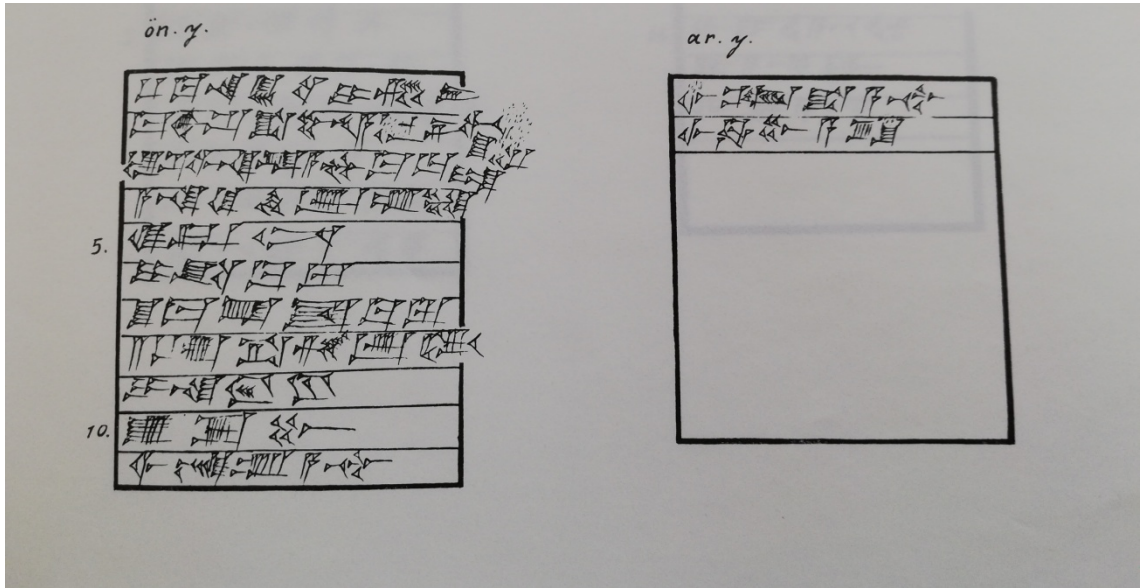
Res. 15. Ankara Kültepe Tabletlerinden AKT I, 65 no'lu borç senedi.

[Bilgiç, E.-Sever, H.-Günbattı, C.-Bayram, S. (1990), *Ankara Kültepe Tabletleri I*, TTK Yayınları, Ankara, s. 83-84.]

Ek 16

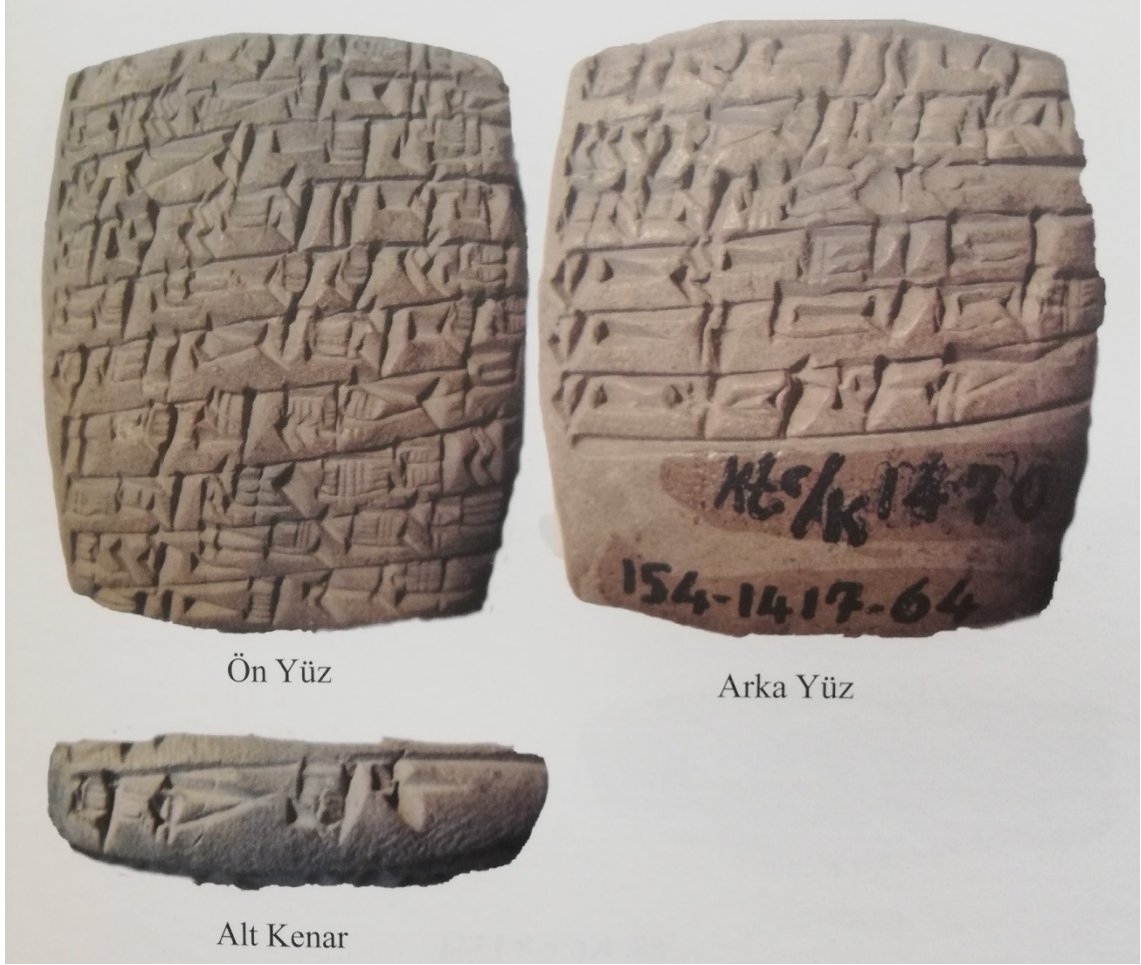
Res. 16. Ankara Kültepe Tabletlerinden AKT I, 4 no'lu Asurlular ve yerlilerarasında düzenlenen borç senedi.

[Bilgiç, E.-Sever, H.-Günbattı, C.-Bayram, S. (1990), *Ankara Kültepe Tabletleri I*, TTK Yayınları, Ankara, s. 19.]

Ek 17

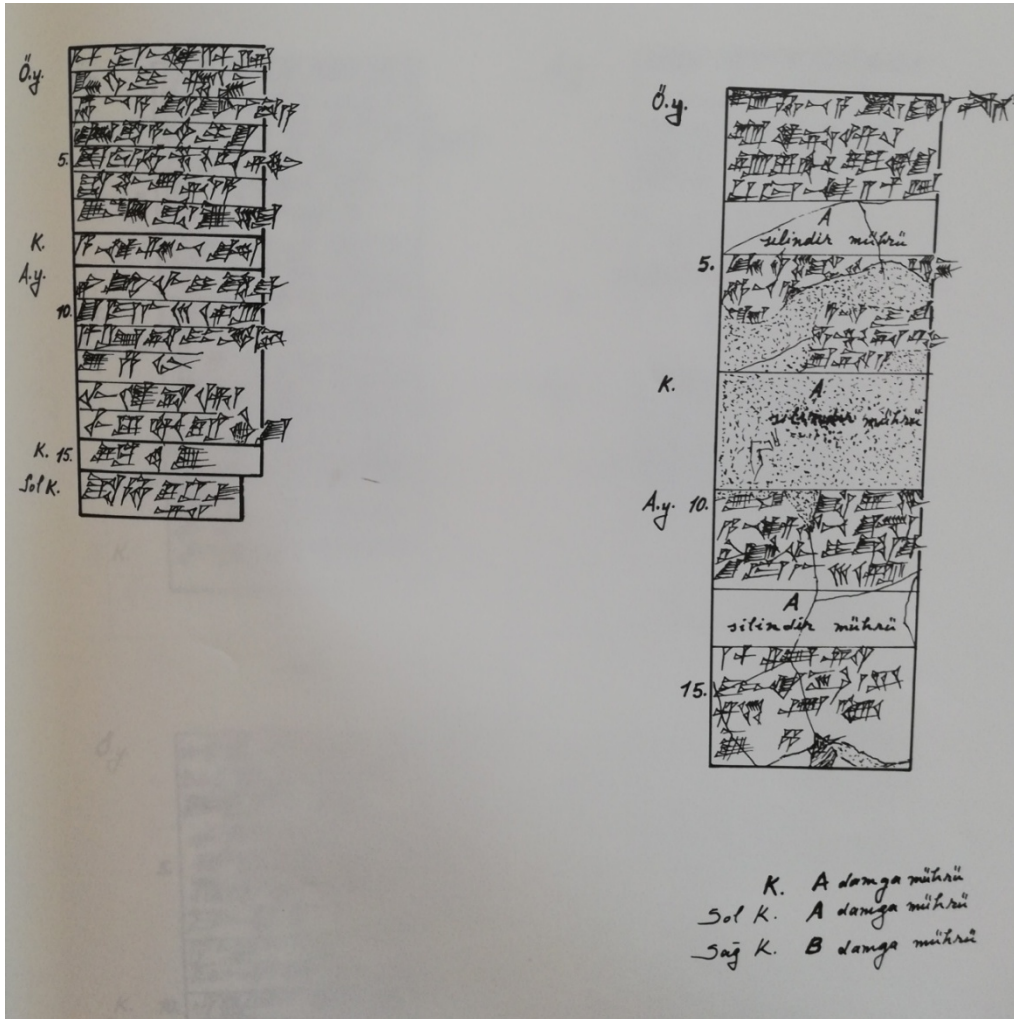
Res. 17. Külltepe çivi yazılı belgelerinden *Kt. c/k 1470*no'lu, 3 yerli şahsın borcu doğrultusunda düzenlenen ve 1 kefil bulunan borç senedi.

[Albayrak, İ. -Erol, H. (2016), *Ankara Kültepe Tabletleri IX-a*, TTK Yayınları, Ankara, s.133-134.]

Ek 18

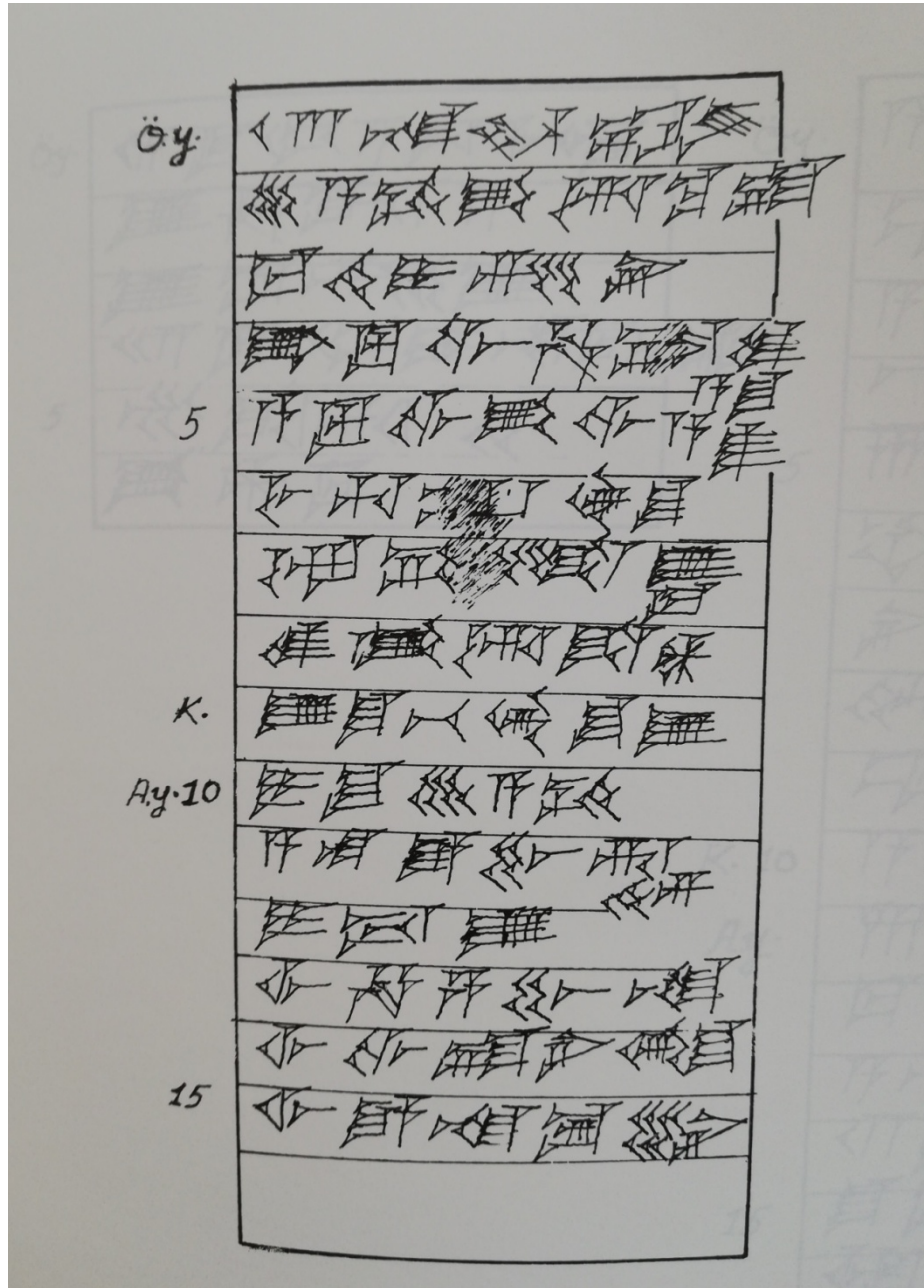
Res. 18. Ankara Kültepe Tabletlerinden AKT I, 39 no'lu vesika, borcun ödeneceği vadenin "orak tutma zamanına kadar" olarak belirtildiği belge.

[Bilgiç, E.-Sever, H.-Günbattı, C.-Bayram, S. (1990), Ankara Kültepe Tabletleri I, TTK Yayınları, Ankara, s. 57.]

Ek 19

Res. 19. Ankara Kültepe Tabletlerinden AKT I, 79no'lu vesika, yerliler arasında düzenlenen borç senedi.

[Bilgiç, E.-Sever, H.-Günbattı, C.-Bayram, S. (1990), *Ankara Kültepe Tabletleri I*, TTK Yayınları, Ankara, s. 99.]

Ek 20

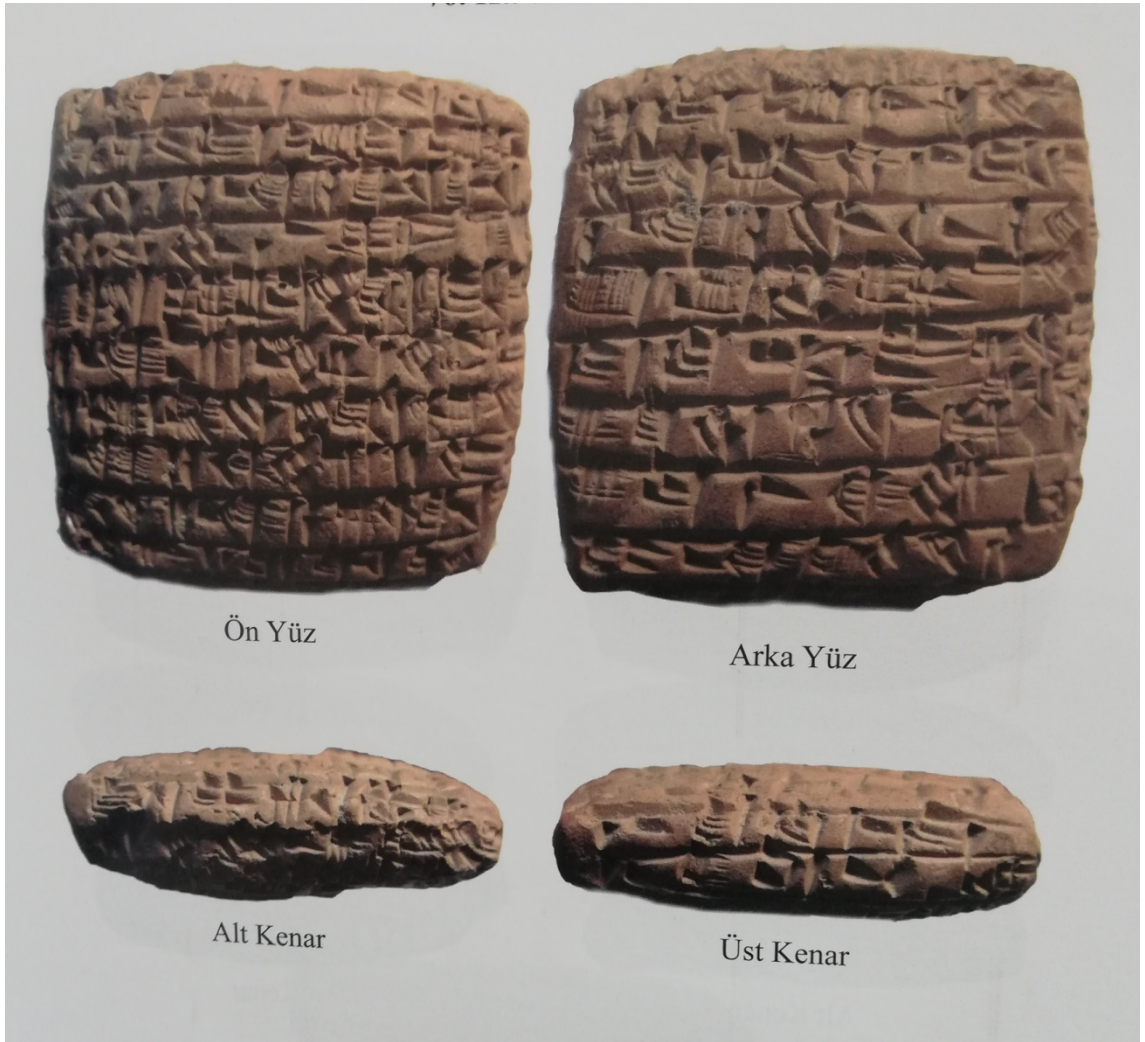
Res. 20. Kültepe çivi yazılı belgelerinden *Kt. c/k 1249* no'lu borç senedi, yerli iki şahsın şahit olarak yer aldığı belge.

[Albayrak, İ.-Erol, H. (2016), *Ankara Kültepe Tabletleri IX-a*, TTK Yayınları, Ankara, s.137-138.]

Ek 21

Res. 21. Kültepe çivi yazılı belgelerinden *Kt. c/k 1522* no.'lu vesika, borçlu şahsın annesine yazmış olduğu mektuptur.

[Albayrak, İ.-Erol, H. (2016), *Ankara Kültepe Tabletleri IX-a*, TTK Yayınları, Ankara, s.122-123.]

Ek 22

Res. 22. Kültepe çivi yazılı belgelerinden *Kt. c/k 1178* no'lu vesika, iki şahidi bulunan ve borcun vadesinin biranın mayalanma zamanı olduğunu gösteren sened.

[Albayrak, İ.-Erol, H. (2016), *Ankara Kültepe Tabletleri IX-a*, TTK Yayınları, Ankara, s.129.]

Ek 23

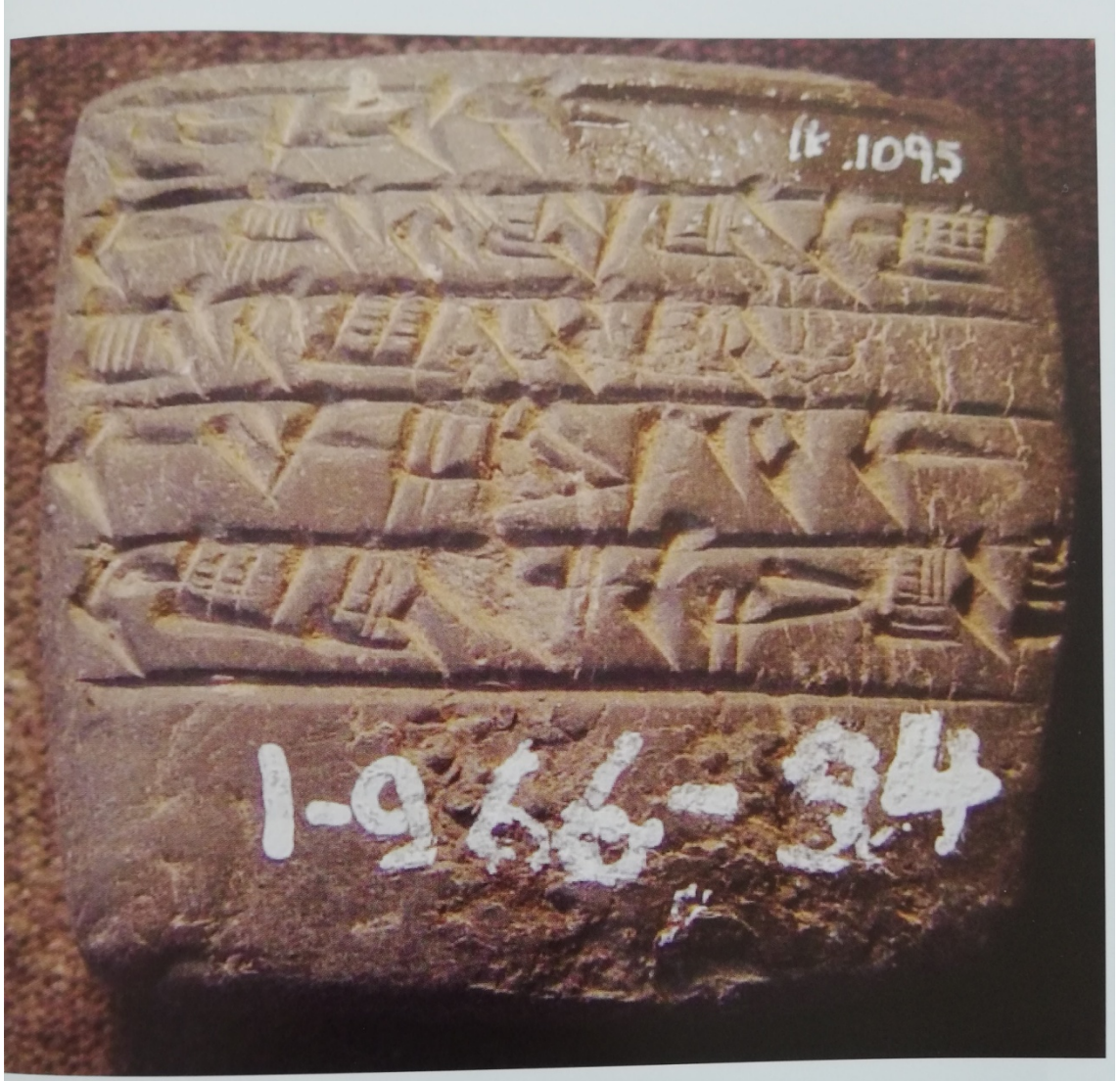
Res. 23. Kültepe çivi yazılı belgelerinden *Kt. c/k 1580* no.'lu vesika, faiz oranı belirtilmeyen borç senedi.

[Albayrak, İ.-Erol, H. (2016), *Ankara Kültepe Tabletleri IX-a*, TTK Yayınları, Ankara, s.137.]

Ek 24

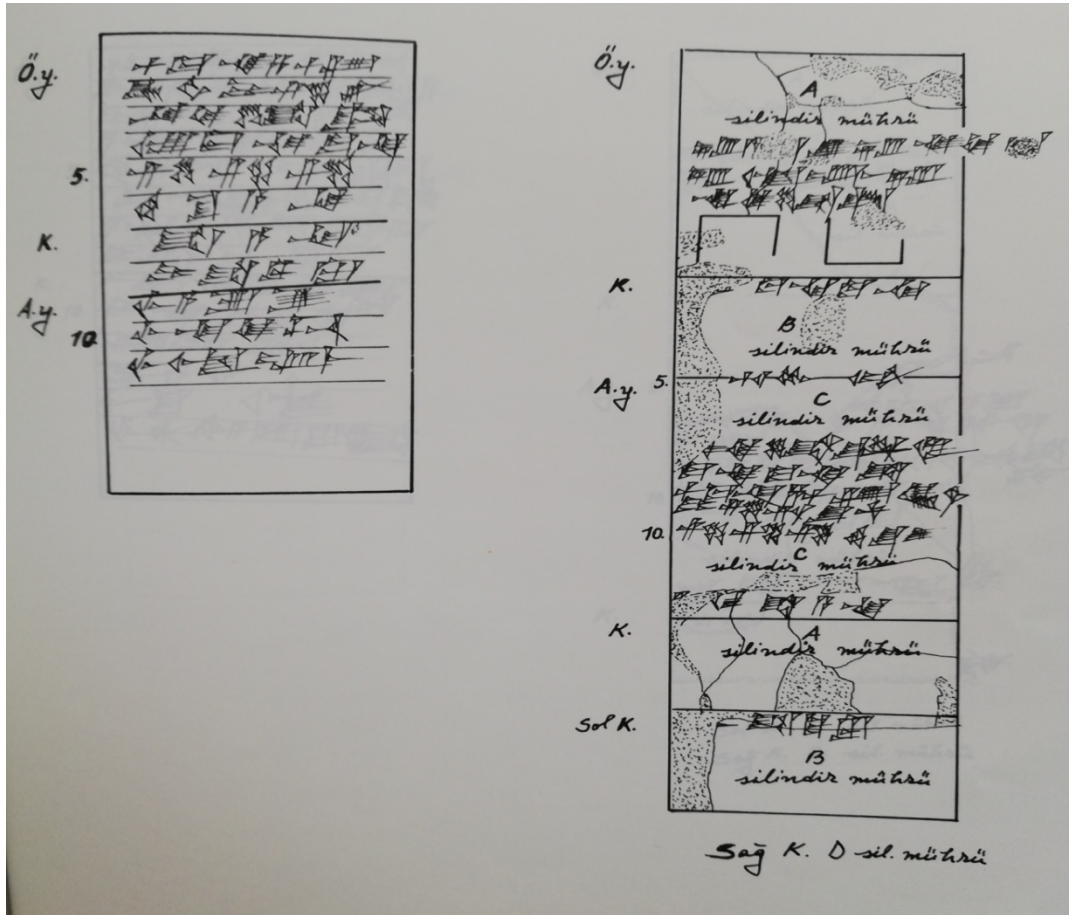
Res. 24. Kültepe çivi yazılı belgelerinden *Kt. 947k 1095* no'lu borç senedi.

Larsen, M. T. (2014), *Kültepe Tabletleri VI-c*, TTK Yayınları, Ankara, s.259.

Ek 25

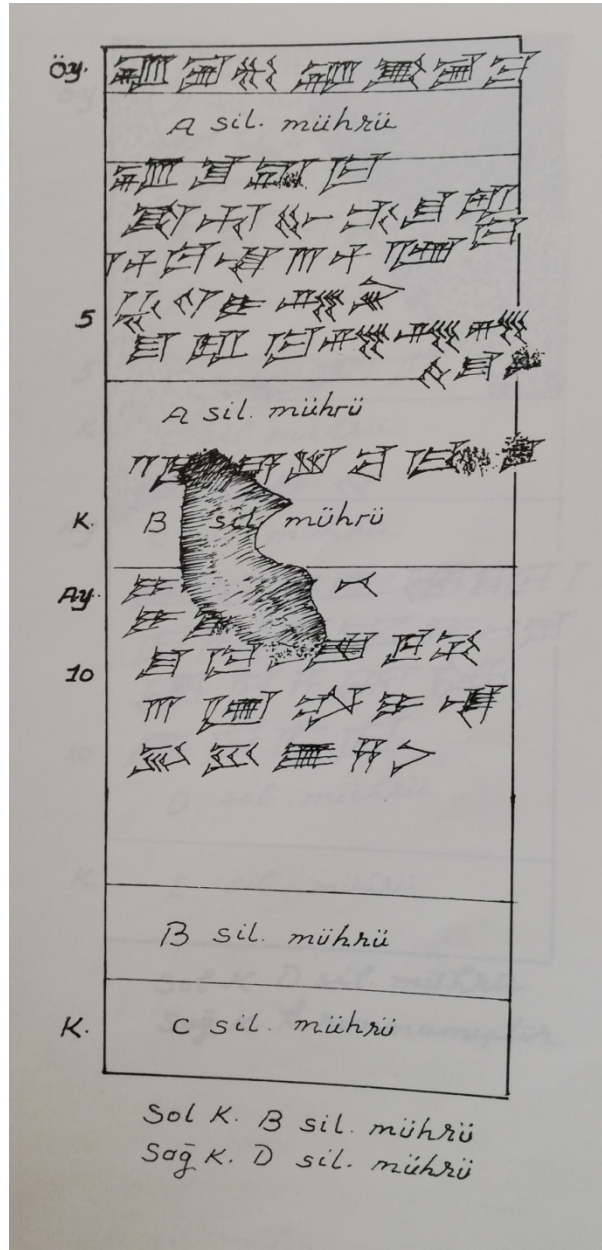
Res. 25. Ankara Kültepe Tabletlerinden AKT I, 60 no'luyelilere ait borç senedi.

Bilgiç, E.-Sever, H.-Günbattı, C.-Bayram, S. (1990), *Ankara Kültepe Tabletleri I*, TTK Yayınları, Ankara, s. 79..]

Ek 26

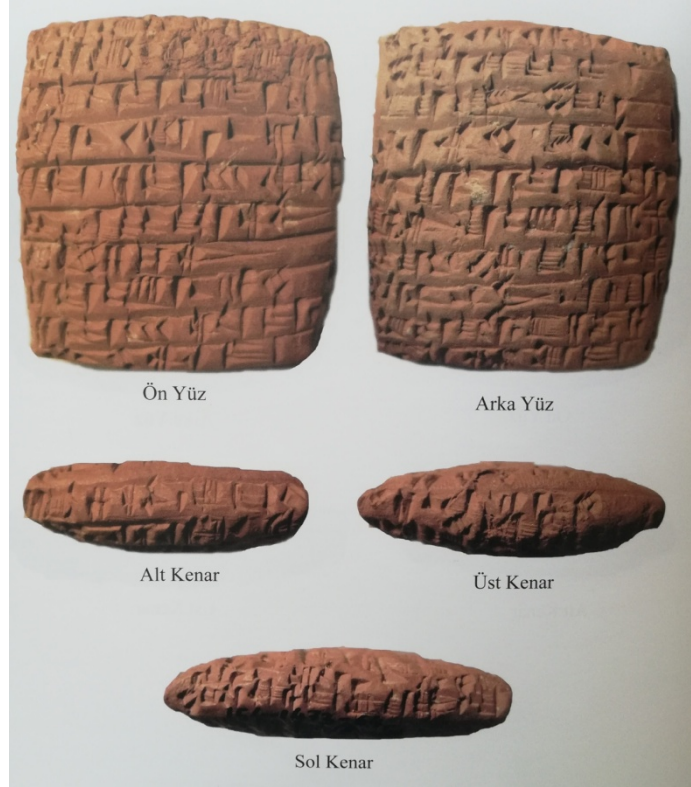
Res. 26. Ankara Kültepe Tabletlerinden AKT I, 72 no'lu, alacak hakkında düzenlenen ve rehin olarak elbisenin alındığı sened.

Bilgiç, E.-Sever, H.-Günbattı, C.-Bayram, S. (1990), *Ankara Kültepe Tabletleri I*, TTK Yayınları, Ankara, s. 90.]

Ek 27

Res. 27. Kültepe çivi yazılı belgelerden *Kt. c/k 1535* no'lu, rehin bırakılan eşyalar için borcun ödenmesi gerektiğini belirten mektup.

[Albayrak, İ.-Erol, H. (2016), *Ankara Kültepe Tabletleri IX-a*, TTK Yayınları, Ankara, s.118-119.]

Ek 28

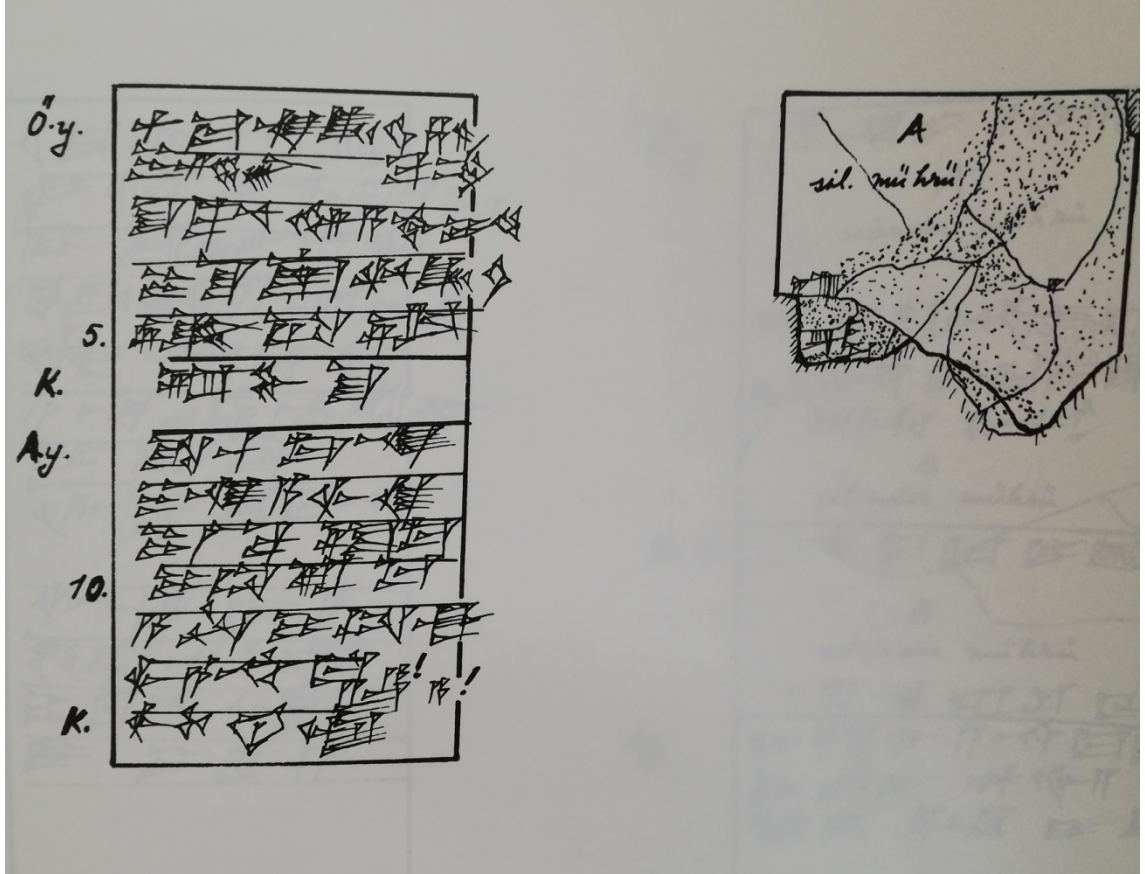
Res. 28. Kültepe çivi yazılı belgelerden *Kt. c/k 1313* no'lu borç karşılığında aile üyelerinin rehin bırakıldığı belge.

[Albayrak, İ.-Erol, H. (2016), *Ankara Kültepe Tabletleri IX-a*, TTK Yayınları, Ankara, s.114-115.]

Ek 29

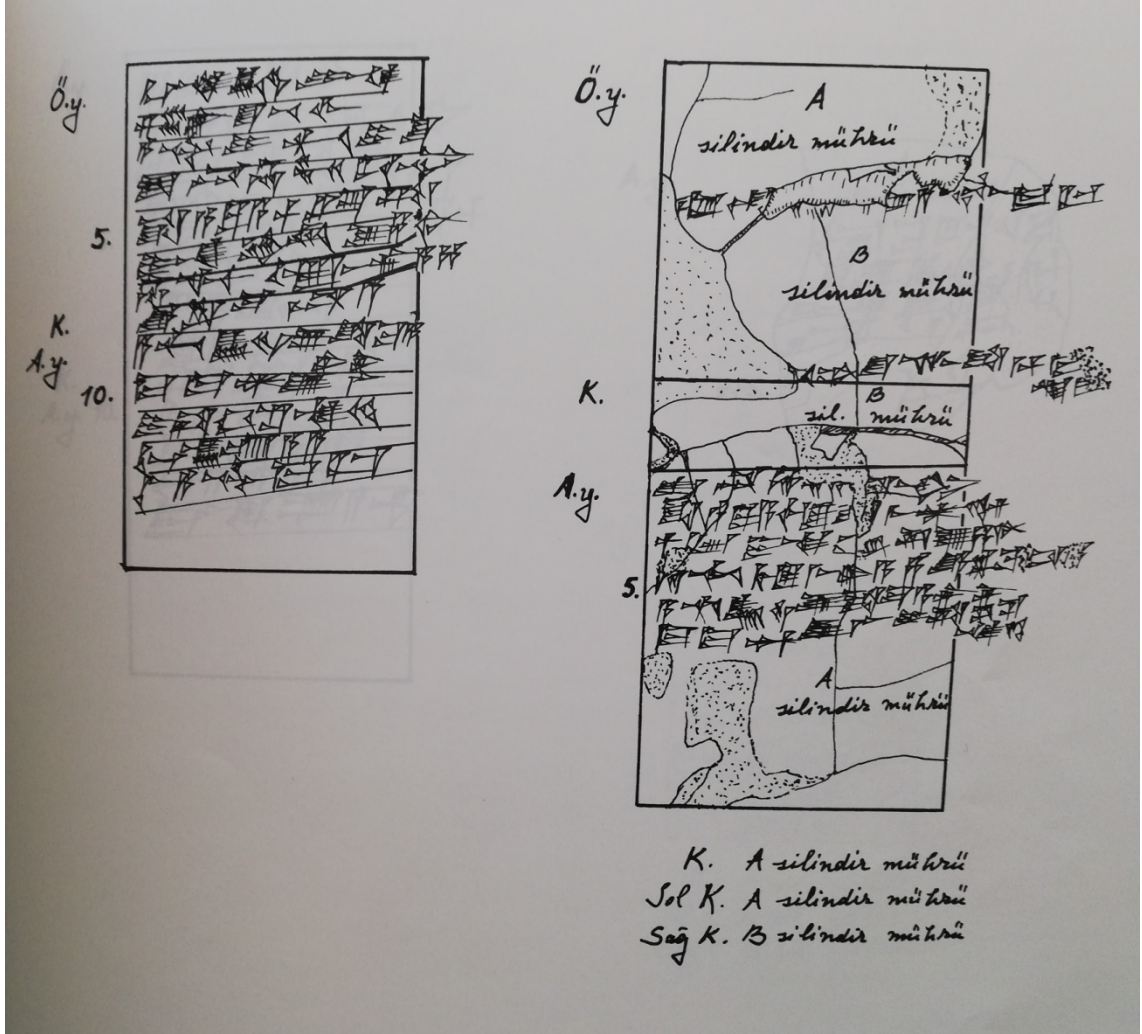
Res. 29. Ankara Kültepe Tabletlerinden *AKT I*, 52 no'lu, şahsın borcu için köle olduğunu gösteren belge.

[Bilgiç, E.-Sever, H.-Günbattı, C.-Bayram, S. (1990), *Ankara Kültepe Tabletleri I*, TTK Yayınları, Ankara, s. 71.]

Ek 30

Res. 30. Ankara Kültepe Tabletlerinden AKT I, 44no'lu, borç karşılığı kölelerin rehin alındığını gösteren belge.

[Bilgiç, E.-Sever, H.-Günbattı, C.-Bayram, S. (1990), *Ankara Kültepe Tabletleri I*, TTK Yayınları, Ankara, s. 63.]

Ek 31

Res. 31. Kültepe çivi yazılı belgelerden Kt. c/k 1246no'lu, borç karşılığında verilen rehin hakkında düzenlenen senet.

[Albayrak, İ.-Erol, H. (2016), *Ankara Kültepe Tabletleri IX-a*, TTK Yayınları, Ankara, s.80-81.]

ÖZ GEÇMİŞ

KİMLİK BİLGİLERİ

Adı Soyadı : Aslıhan ÇAYRAK
Doğum Yeri : ANTALYA
Doğum Tarihi : 10. 04. 1993
E-posta : aslihancayrak07@gmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise : Antalya/ Serik Lisesi
Lisans : Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
Yüksek Lisans : Pamukkale Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı, Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı
Doktora :
Yabancı Dil ve Düzeyi: Yökdil 62, 500 / D Seviyesi

İŞ DENEYİMİ :

ARAŞTIRMA ALANLARI: M. Ö. III. binyıl ve II. binyıl Anadolu'sunun siyasi ve sosyal yapısı, Asur Ticaret Kolonileri Dönemi (M.Ö. 1774-1719), M.Ö. II. binyılda Anadolu'da Vade ve İpotek Sistemi.

TEZDEN ÜRETİLEN TEBLİĞ VE YAYINLAR: